

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม :

นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่าย

เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

(Religious and Cultural Tourism : Policy Impact and Network

Management for Promote Consciousness of Histories and

Culture in ASEAN Community)

โดย

พระสุธีรัตนบัณฑิต ดร. (สุทิตย์ อาภากร) และคณะ

พฤษภาคม 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงาน

การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม :

นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่าย

เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

(Religious and Cultural Tourism : Policy Impact and Network

Management for Promote Consciousness of Histories

and Culture in ASEAN Community)

คณะผู้วิจัย

สังกัด

พระสุธีรัตนบัณฑิต ดร.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาสุรไกร ชินพุทธสิริ

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนุตเสโน ดร.

คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช. และ สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหวังการเสริมสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย คณะผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณพระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้ข้อมูลการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระ คณะสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นกรณีศึกษา รวมทั้งผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทั้งในประเทศไทย และในกลุ่มประเทศอาเซียนที่จัดการการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย

ขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องของประเทศต่างๆ ในกลุ่มประชาคมอาเซียน ที่ได้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัยและการถ่ายภาพที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจและความมีอุตสาหะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาถวายแด่พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อการเรียนรู้ในชีวิตและพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

ขอความเป็นไปในโลกจงเป็นประดุจดั่งคำปรารภของพระสิริมงคลอาจารย์ที่รจนาไว้ในนิมิตคาถาจกภาพที่ป็นีว่า “...ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธารโดยดี นำปฐพีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ ขอพระราชาทรงรักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประดุจมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิตย์เทอญ...”

คณะผู้วิจัย

พฤษภาคม 2560

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG5850051

ชื่อโครงการ : การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการ
เชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ของประชาคมอาเซียน

ชื่อนักวิจัย : พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail Address : Suthito@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : 23 เมษายน 2558 - 31 กรกฎาคม 2559

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน 2) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม 3) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน 4) เพื่อพัฒนาและจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารภาครัฐ เอกชนผู้บริหารการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 210 ราย และนักท่องเที่ยวจำนวน 400 ราย จากตัวแทนกลุ่มประชาคมอาเซียน 6 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา ลาว อินโดนีเซีย มาเลเซีย เมียนมา และไทย จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

1. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ภาครัฐ องค์กร และสมาคมการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ผู้ประกอบการพื้นที่และชุมชน โดยมีแนวทางการพัฒนานโยบาย และการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม คือ 1) การเสริมสร้างกลไกการตลาดและการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยว 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การจัดองค์กรการท่องเที่ยวของชุมชน 4) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน 5) การพัฒนาระบบเครือข่ายของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

2. การพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การจัดการของชุมชนในพื้นที่ การพัฒนาฐานข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการสร้างความรู้ของภาครัฐและผู้ประกอบการ โดยจะต้องพัฒนาตามความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยผ่านช่องทางที่หลากหลาย

3. ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

4. สำหรับเส้นทางการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต ซึ่งสามารถกำหนดเส้นทางได้ 4 เส้นทาง โดยอาศัยประเทศไทยเป็นฐาน เช่น เส้นทางไทย-ลาว-กัมพูชา เส้นทางไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย เส้นทางไทย-เมียนมา เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนยังมีแนวโน้มและการเติบโตและมีศักยภาพสูง มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์ มีวิถีชีวิต วิถีชุมชนและวัฒนธรรมที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว หากมีการส่งเสริมจากภาครัฐที่เหมาะสมจะทำให้มีแนวโน้มที่จะเกิดการพัฒนาและเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของประเทศและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, เครือข่ายชุมชน, ผู้ประกอบการท่องเที่ยว
ในชุมชน, การจัดการเชิงเครือข่าย, รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยว.

Abstract

Project Cod : RDG5850051

Project Title : Religious and Cultural Tourism : Policy, Impact, and Network
Management for Promote Consciousness of Histories and Culture
in ASEAN Community

Investigators : Buddhist Research Institute Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail Address : suthito@hotmail.com

Time Period : April 23, 2015 – July 31, 2016

The objectives are to study and develop the network management system of communities and tour operators in religious and cultural tourism of ASEAN 2) to develop information of religious and cultural tourism 3) to propose strategies and policies of Buddhist and cultural Tourism of Thailand and ASEAN 4) to develop and implement the religious and cultural tourism in ASEAN. This is mixed between quality and quantity research, it is collected data from the 210 of representative executives and 400 tourist entrepreneurs in 6 countries such as Cambodia, Laos, Indonesia, Malaysia, Myanmar, and Thailand. And it was taken by descriptive analysis. The result of study is :-

1. The result of study of form, the network management system of communities and tour operators in religious and cultural tourism of ASEAN had related parties include governmental organizations and associations, tour operators, tour guides and local communities. The guidelines for policy development and management of commercial networks to tour Buddhist culture: 1) Promote the strengthening market mechanisms and management, tourism and community tourism operators 2) to enhancing the intensity economic, social, cultural and community based tourism activities 3) to organization of community tourism and 4) to support the potential development Community Tourism 5) to developing a network of community tourism

2. The result of study of the development information of religion and cultural tourism , Can be linked to a historical database. Management of urban areas

The development of a database on the Internet. And the knowledge of the public sector and households. It will be developed by the advancement of information technology through various channels

3. The result of study of the strategic importance of developing Buddhist and cultural Tourism. There are important strategic Including the promotion of religious and cultural tourism market. Development of cultural and religious activities. Management of religious and cultural tourism. The development of religious tourism and cultural network. geography, cultural and tourism..

4. The tourism routes in the ASEAN community. There was a connection with the history of Buddhism in the past. The route has 4 routes by the Thailand-based routes such as Thailand - Laos - Cambodia. - Malaysia – Indonesian and Myanmar.

5. Buddhism and culture tourism in ASEAN community still has high latency. There are tourist resources with long background, accommodation, transportation, and communication to connect to each other's. The religious tradition and culture is interested for tourist, as well as to get the good promoting from government sector, it is the tendency to develop and become more networks together.

Keyword : Tourism, Buddhism and Cultural Tourism, Tourism Entrepreneur, Network Management, Development Model of Tourism

บทสรุปผู้บริหาร

ชื่อโครงการ : การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการ
เชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ของประชาคมอาเซียน

ชื่อนักวิจัย : พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ และ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนงานวิจัยเรื่องนี้ มีเหตุผลในการศึกษาวิจัยอยู่ 5 ประการ คือ

1) การรวมกลุ่มของประชาคมอาเซียนและความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ในประชาคมอาเซียนนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาเซียน โดยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในประเทศต่างๆ เช่น ไทย ลาว เมียนมา กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย มีศาสนสถานจำนวนมากที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสำคัญ

2) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน ปัจจุบันภาครัฐของประเทศในอาเซียนต่างมุ่งส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีการกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การให้ชุมชนเป็นเจ้าของหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการท่องเที่ยว การสร้างความภาคภูมิใจในตนเองของชุมชนเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต การสร้างความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม และการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพื่อสร้างรายได้และการกระจายรายได้สู่ชุมชน

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ปัจจุบัน มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในอาเซียนจำนวนมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ดังนั้น จำเป็นต้องมีมาตรการที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีทิศทางที่เหมาะสมและยั่งยืน

4) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน การเดินทางท่องเที่ยวนั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ดังเช่นที่ประเทศไทยได้ใช้สื่อสารมวลชนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จมาแล้ว แต่ในปัจจุบันการสื่อสารความรู้หรือข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับวัด พระพุทธศาสนาและศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาในไทยและอาเซียนยังมิมีฐานข้อมูลไม่เพียงพอ ไม่เป็นระบบ และไม่มีจุดเชื่อมโยงของเส้นทางการเดินทาง ทำให้นักท่องเที่ยวขาดข้อมูลในการตัดสินใจท่องเที่ยวและขาดข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่

เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

5) การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผ่านมายังไม่มีการกำหนด ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน ดังนั้น จึงน่าจะมีการศึกษา วิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียนสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน
- 2) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ที่ สามารถส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
- 3) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทย และประชาคมอาเซียน
- 4) เพื่อพัฒนาและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคม อาเซียน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตการจัดทำโครงการวิจัย ภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้กำหนดโครงการ ย่อยจำนวน 4 โครงการ เพื่อตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด ได้แก่

- 1) โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
- 2) โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเครือข่ายและการบริหารจัดการของเครือข่าย ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน
- 3) โครงการย่อยที่ 3 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะประตูสู่อาเซียน
- 4) โครงการย่อยที่ 4 การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเนื้อหาการวิจัยที่สำคัญ คือ ศึกษานโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน ศึกษาพฤติกรรมของ นักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ แหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนที่มีเป็นวัฒนธรรม ร่วมของอุษาคเนย์ในอดีต เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของภาครัฐ ผู้ประกอบการ ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว และนิสิต นักศึกษาในอาเซียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทาง

พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนอันจะนำไปสู่การพัฒนาสารสนเทศของการท่องเที่ยว เส้นทาง และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มอาเซียน

3.3 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) สำหรับ
ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

- (1) ระดับนโยบาย ได้แก่ ตัวแทนกรมการท่องเที่ยวหรือองค์กรด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะองค์กรทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีหรือศาสนสถานนั้นๆ จำนวนประเทศละ 3-5 ราย
- (2) ระดับอำนวยการ ได้แก่ ผู้บริหารของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์แหล่งท่องเที่ยว เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ตัวแทนศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จำนวนแห่งละ 3-5 รูป/คน
- (3) ระดับการจัดการและชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของศาสนสถานหรือวัดในแต่ละแห่ง จำนวน 5-10 ราย ทั้งนี้อาจจะมีสัดส่วนผู้ให้ข้อมูลของประเทศไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน
- (4) กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้ที่เดินทางเที่ยวชมโบราณสถานหรือวัดตามที่กำหนดไว้ จำนวน 400 คน โดยเป็นนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการศึกษาวิจัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงความรู้ ชุมชน ผู้ประกอบการ ภาครัฐ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว และข้อมูลสารสนเทศที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้บริหาร นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชน องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนา
- 3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้นักศึกษา ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละประเทศ ชุมชน ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการ

4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว 2) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง 3) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์การเสริมการเรียนรู้และจิตสำนึกร่วมในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ผลกระทบของการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน 4) การใช้เทคนิค SWOT เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการท่องเที่ยวในแต่ละประเทศ แนวทางการจัดการจัดการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีการดำเนินการออกหนังสือเพื่อขอความร่วมมือ ในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ตัวแทนภาครัฐ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ การเชิญตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวแทนภาครัฐ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหารือถึงแนวทางการพัฒนาระบบและการจัดการเครือข่ายของผู้ประกอบการท่องเที่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน การประชุมกลุ่มย่อย และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ 1) การวิเคราะห์นโยบาย ผลกระทบ กระบวนการบริหารจัดการ และลักษณะการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน 2) การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน 3) การวิเคราะห์สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอาเซียนและการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เป็นต้น

5. สรุปผลการดำเนินการจากการศึกษาวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีผลการศึกษาใน 5 ประเด็น ดังนี้

5.1 ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

เป็นที่ทราบดีว่าในปี 2559 เป็นต้นไป ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วย ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่ง

สหภาพเมียนมา มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ได้เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ ASEAN Economic Community (AEC) อย่างสมบูรณ์แบบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมภายใต้คำขวัญของอาเซียน คือ “One Vision, One Identity, One Community” นั้นหมายถึงอาเซียนต้องการรวมกันเป็นหนึ่งเดียว สำหรับประเทศไทยก็ได้กำหนดบทบาทของประเทศในอาเซียนไว้รองรับกับหลักการอาเซียนดังกล่าวในฐานะ “ประตูสู่อาเซียน” ด้วยปัจจัยทางด้านการตั้งทางภูมิศาสตร์และความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นสาขาที่อาเซียนให้ความสนใจในลำดับต้นๆ และตั้งเป้าที่จะให้เป็นจุดหมายปลายทางเดียวกัน (Single Tourist Destination) คือ นักท่องเที่ยวไม่เพียงแค่เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ยังท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปสู่ประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว อาเซียนได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียนปี 2554-2558 และปี 2559-2568 เป็นกรอบการทำงานของประเทศสมาชิกที่เน้นการบูรณาการและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การรักษาคุณค่ามรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การทำตลาดร่วมกัน สำหรับสินค้าทางการท่องเที่ยวใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวทางเรือสำราญ (Cruise) เป็นต้น

นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียน 6 ประเทศที่เป็นกรณีศึกษาพบว่า รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีแผนแม่บท นโยบาย ยุทธศาสตร์ และการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละประเทศในระดับสูงถือและว่าเป็นนโยบายการพัฒนาประเทศ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสนามบิน ถนน การขนส่ง ระบบโลจิสติกส์ และส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นพบว่า แต่ละประเทศพยายามแสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเป็นกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว พร้อมทั้งส่งเสริมการบริหารจัดการให้เป็นไปตามมาตรฐาน เช่น มาตรฐานการบริหารจัดการในพื้นที่มรดกโลก การจัดการโบราณคดี-พิพิธภัณฑ์ และการจัดการของภาครัฐและชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความยั่งยืน

5.2 ผลการศึกษาและพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการ

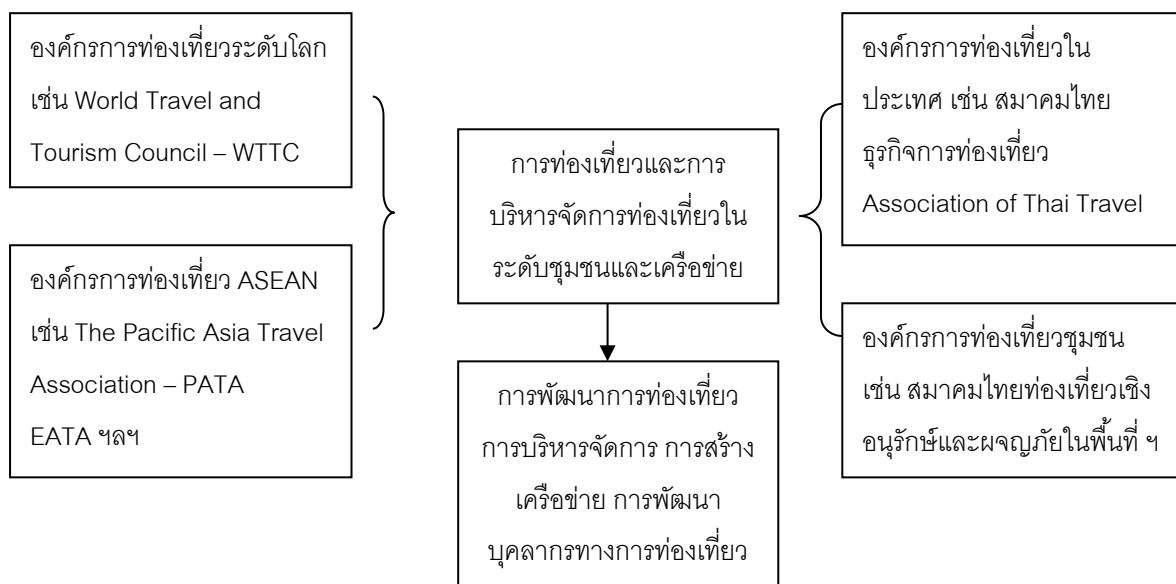
ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ในประเทศอาเซียนแต่ละประเทศต่างก็มีองค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศตนเองที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวตั้งแต่การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวร่วมกับภาครัฐ ไปจนถึงการดำเนินการกิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งมีหน้าที่ในการเชื่อมโยงกับองค์กรการท่องเที่ยวในระดับโลก เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยว การสร้างกลไกการตลาด และการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยมีองค์กรที่สำคัญในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวในอาเซียนและประเทศไทย ได้แก่

- 1) สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council – WTTC)
- 2) สมาคมขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ (International Air Transport Association – IATA)

- 3) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (The Pacific Asia Travel Association – PATA)
- 4) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเอเชียตะวันออก (East Asia Travel Association – EATA)
- 5) สมาคมส่งเสริมการประชุมระหว่างประเทศ (International Congress and Convention Association – ICCA)
- 6) สมาคมการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Association –ASEANTA)
- 7) สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 8) สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว (Association of Thai Travel Agents – ATTA)
- 9) สมาคมไทยบริการท่องเที่ยว (Thai Travel Agents Association – TTAA)
- 10) สมาคมผู้ประกอบการนำเที่ยวไทย (The Association of Thai Tour Operators – ATTO)
- 11) สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ (ส.ม.อ.)
- 12) สมาคมโรงแรมไทย (Thai Hotel Association: THA)
- 13) สมาคมภัตตาคารไทย
- 14) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย
- 15) สมาคมพาท้าไทย (PATA Thailand Chapter)
- 16) ไซท์ไทยแลนด์แชนเตอร์ (Association of Incentive & Travel Executive – SITE)
- 17) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดต่างๆ
- 18) สมาพันธ์ธุรกิจท่องเที่ยวส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย (สทภท.)
- 19) สถาบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย
- 20) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวภายในประเทศ (ADT)
- 21) บริษัทไทยแลนด์ พรวิเลจคาร์ด เป็นต้น

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับโลก ภูมิภาคอาเซียน และในประเทศไทยดังกล่าว มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว การรักษามาตรฐาน การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว การจัดการเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังแผนภาพนี้

สำหรับการพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน คณะผู้วิจัยได้ใช้ List Model เป็นกระบวนการสำคัญในการดำเนินการพัฒนาระบบการจัดการ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการในประชาคมอาเซียนจำนวน 6 ประเทศ ดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 Learning การเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนภาคเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนานโยบาย เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียน โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและประเทศที่เป็นกรณีศึกษา 6 ประเทศได้มีการสนทนากลุ่มและประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติภายใต้การดำเนินการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹ ภายใต้หัวข้อเรื่อง “Cultural Geography in Buddhism” และสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ได้มีการจัดประชุมสัมมนานานาชาติครั้งที่ 4 ภายใต้หัวข้อ “Buddhism in Contemporary Challenges and Opportunities” เพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยมีตัวแทนองค์กรชุมชน ผู้ประกอบการในพื้นที่ และนักวิชาการระดับนานาชาติเข้าร่วมประชุมและเสนอความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยผลการหารือ ทุกฝ่ายเห็นพ้องตรงกันว่า การที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนนั้นควรมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

- 1) การคำนึงถึงวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2) การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาพื้นที่มรดกโลก แหล่งโบราณคดีและวัดในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
- 3) การสร้างความตระหนักของนักท่องเที่ยวที่มีต่อศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ให้มีคุณค่าเหมาะสมต่อการเรียนรู้
- 5) การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาในประชาคมอาเซียน

แนวทางปฏิบัติทั้ง 5 ประการดังกล่าว ได้นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการวิจัยร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยและให้ประชาคมอาเซียน อาทิ Sihanouk Buddhist University ในกัมพูชา Smaratungga Buddhist College ในอินโดนีเซีย Buddhist Missionary Society Malaysia และสถาบัน ITBM University, Myanmar เป็นต้น

¹ มีการจัดสัมมนาการวิจัยพระพุทธศาสนานานาชาติครั้งที่ 7 ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนา ประเทศไทย (เมื่อวันที่ 18-20 กุมภาพันธ์ 2559) ภายใต้เรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา”

ขั้นตอนที่ 2 Innovation การสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว การเสริมสร้างกลไกการตลาดการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการรับรู้และอัตลักษณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) Dept. of Social & Development Faculty of Human Ecology University Putra Malaysia วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป. ลาว มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติ เมียนมา เป็นต้น ได้ดำเนินการพัฒนาระบบสารสนเทศเส้นทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกัน พร้อมมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ เช่น

1) โครงการ “มรดกโลก : มรดกธรรม” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกของไทย ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย กำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ในพื้นที่นครวัด-นครธม ในอินโดนีเซีย ได้แก่ เจดีย์บุโรพุทโธ ในเมียนมา ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง เป็นต้น

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน 4 เส้นทางที่มีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต ได้แก่

- (1) เส้นทางไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ
- (2) เส้นทางไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี
- (3) เส้นทางท่องเที่ยวไทย-เมียนมาร์-มหาเจดีย์สี่พันองค์
- (4) เส้นทางไทย-ลาว-เมียนมาร์-กัมพูชา มหัศจรรย์แห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแบบ Slow life (Meditation for Mind and Wisdom) ด้วยการปฏิบัติภาวนาหรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนา โดยร่วมมือกับเสถียรธรรมสถาน วัดพระธาตุศรีจอมทอง ศูนย์วิปัสสนาชาติ แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ในประเทศไทย วัดวิชุนราชและวัดสภิกขาราม ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว เป็นต้น เพื่อสร้างการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจ ซึ่งพบว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวยุโรปสนใจที่จะฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานมากขึ้น โดยเฉพาะตามวัดที่มีการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนา นับว่าเป็นนวัตกรรมเชิงการท่องเที่ยวที่สามารถบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว

4) การบริการทางการท่องเที่ยวด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR for Travel) กิจกรรมสร้างสรรค์นี้ มุ่งเน้นให้ชุมชนในพื้นที่สังคมไทย เช่น ชุมชนพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ชุมชนของวัดในพระนครศรีอยุธยา ชุมชนในพื้นที่พระธาตุบังพวน เป็นต้น ได้มีการสร้างสรรค์การบริการด้วยความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยวให้มีการขายสินค้าและบริการที่เป็นธรรมเพื่อสร้างสุขและความประทับใจต่อการเดินทางเที่ยวชม ไหว้พระ สวดมนต์ เจริญวิปัสสนาตามวัดหรือการเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา การสร้างความรับผิดชอบต่อด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะเป็นกระบวนการที่สร้างความยั่งยืน

และความประทับใจของนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งกระบวนการ CSR for Travel นี้ เป็นกระบวนการที่ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำความสะอาดพื้นที่ การสร้างจุดสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 Sustainable การคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1) การสร้างชุดความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เรื่อง “Information of Buddhist and Cultural in ASEAN” ซึ่งเป็นการผลิตขึ้นจากโครงการวิจัยนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอาเซียน

2) การเชื่อมโยงเครือข่ายการศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในทั่วโลก โดยมีการประชุมสัมมนาร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในอาเซียนและทั่วโลกที่เรียกว่า The International Association of Buddhist Universities, IABU ซึ่งปัจจุบันมีการประชุมหารือเพื่อการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม²

3) การพัฒนารายวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเป็นส่วนหนึ่งของรายสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4) การพัฒนาและปรับปรุงเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของเครือข่าย Monk Chat จังหวัดเชียงใหม่³ และเว็บไซต์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเว็บไซต์ของการวิจัยเพื่อสังคมโดยความร่วมมือของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)⁴

5) อบรมและพัฒนาด้านภาษาอังกฤษสำหรับพระสงฆ์และวัดในพื้นที่การศึกษาในประเทศไทย เช่น Monk Chat วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

6) การสร้างความตระหนักและการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้กับชุมชนด้านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา ณ วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 Transformation การเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน องค์กรการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว โดยกระบวนการนี้ เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัย

² ดูใน <http://www.iabu.org/>

³ ดูใน <http://www.monkchat.net/>

⁴ ดูใน <http://www.buddhistfordev.com/>

และภาคีที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการเพื่อสร้างการเรียนรู้และการตระหนักต่อพระพุทธศาสนาที่จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้แก่

1) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว (Tourist Guide Development) โดยเป็นการให้ความรู้และแนวปฏิบัติแก่ชุมชน ผู้ประกอบ เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความเข้าใจในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างสร้างจิตสำนึกในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2) การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา โดยเป็นการสร้างสัมพันธภาพของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบ องค์กรชุมชน และนักวิชาการ ให้มีการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ และกระบวนการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการปฏิบัติการในพื้นที่เพื่อให้เกิดทัศนคติและแนวปฏิบัติที่ดีต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

3) การพัฒนาเชิงพื้นที่และทรัพยากรท่องเที่ยว โดยเป็นการสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับชุมชน วัด ศาสนสถานทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การสร้างงานและรายได้ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) เพื่อให้มีการดูแลรักษาให้คงอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุดและทรงคุณค่ามากที่สุด

4) การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Tourism Marketing) มุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และสร้างอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การไหว้พระขอพร การเที่ยวชมพุทธศิลปกรรม เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดการพื้นที่ให้มีความสะอาด คำนึงถึงความสะดวกสบาย และความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

5) การจัดการพื้นที่ (Zoning) โดยเป็นการระดมความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ ในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของวัดและศาสนสถานเพื่อให้เหมาะสมกับคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยได้มีการจัดการพื้นที่ (Zoning) จัดพื้นที่สำหรับการจอดรถนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร และร้านของที่ระลึกไว้ในเขตบริเวณใกล้เคียงกันให้เกิดความสวยงาม

6) การสื่อสารเชิงพุทธ โดยสนับสนุนให้ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวมีวิธีการประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านทางเว็บไซต์ หรือ Social Media ที่สอดแทรกความเป็นพระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

7) การกำหนดบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ให้มีบทบาทที่สำคัญ คือ การกำกับ ควบคุมดูแลผู้ประกอบการท่องเที่ยวในด้านคุณภาพการบริการท่องเที่ยว มาตรฐานการท่องเที่ยว โดยควบคุมและกำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ให้มีคุณภาพมาตรฐานเพื่อให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

5.3 ผลการศึกษาและการพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ที่สามารถส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของอาเซียน

สำหรับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนนั้น คณะผู้วิจัยได้พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเป็นการอธิบายประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบได้ทราบถึงความน่าสนใจเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไป

2) การพัฒนาชุดความรู้ด้านภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน โดยมีการพัฒนาชุดความรู้ภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ในลักษณะของการถาม-ตอบเพื่อให้เข้าใจประเด็นที่นักท่องเที่ยวสงสัย พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติให้นักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติตาม โดยผู้วิจัยได้มีการเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตผ่านเว็บไซต์ของ <http://www.monkchat.net/> และ <http://www.buddhistfordev.com/>

3) แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศทาง Social Media เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้ List Model เป็นกระบวนการสำคัญในการดำเนินการพัฒนาระบบการจัดการ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการในประชาคมอาเซียนจำนวน 6 ประเทศ ตามที่กล่าวแล้ว

5.4 ผลการศึกษาและจัดทำยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียน

การวิเคราะห์ SWOT การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ถือเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศในประชาคมอาเซียนพยายามผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเองไปสู่การจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้ ทั้งนี้ สามารถวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามกรอบการวิเคราะห์แบบ SWOT ได้ดังนี้

จุดแข็ง

- มีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมาก โดยมีพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม 23 แห่งที่สร้างจุดหมายของการท่องเที่ยวได้
- ภาครัฐมีนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
- มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอาเซียน

จุดอ่อน

- การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ดีพอ
- การสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ทั่วถึง
- การดูแลรักษาความปลอดภัย-ความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

- หรือ ASEAN Tourism Strategic Plan- ATSP”
- มีเส้นทางการท่องเที่ยวและการคมนาคม การขนส่งที่เชื่อมโยงถึงกัน
 - มีระบบและเทคโนโลยีและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการท่องเที่ยว
 - มีภาคีชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมและ
 - มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย
- ระบบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวยังไม่นำไปสู่ความยั่งยืน เช่น การระเบียบการเข้าชม
 - ชีตความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถสื่อสารถึงหลักการสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างดีพอ
 - บุคลากรของวัด ศาสนสถาน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการในระดับต่ำ

โอกาส

- แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และแบบ Slow life มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น
- นักท่องเที่ยวสนใจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น
- มีการเดินทางภายในอาเซียนมากขึ้น
- การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนช่วยให้การท่องเที่ยวขยายตัว
- โครงการความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และชุมชนมีมากขึ้น
- ระบบเทคโนโลยีช่วยให้กิจกรรมและการเดินทางสะดวกมากขึ้น
- กฎหมายระหว่างประเทศเอื้อต่อการท่องเที่ยว

อุปสรรค

- ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ความขัดแย้งทางสังคมและวิกฤตทางการเมืองในอาเซียน
- พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่มีลักษณะของการค้ำมนุษย์ในอาเซียน
- ภาพลักษณ์ด้านลบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ เช่น การหลอกลวง
- การจัดการในเชิงนโยบายและแนวการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน
- ระบบการขนส่งและการคมนาคมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ห่างไกลยังไม่สะดวกและเพียงพอ
- ขาดระบบการประกันภัยที่เป็นรูปธรรม
- การพัฒนาระบบการเชื่อมโยงเครือข่าย

จากการวิเคราะห์สภาพการณ์ท่องเที่ยวในไทยและประชาคมอาเซียนด้วยเทคนิค SWOT ดังกล่าว คณะผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียนได้ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม
- 3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 4) ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) ยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างเครือข่ายภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

สำหรับกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว สามารถสรุปรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนได้ 4 รูปแบบดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกโลกและเป้าหมายของนักเดินทางระดับนานาชาติ มุ่งเน้นการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทย อาทิ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนมหาเถรสมาคม พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่การเรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ประจำวัด ให้มีความพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวระดับนานาชาติ และการพัฒนาพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีการจัดภูมิทัศน์และสถานที่ที่ได้มาตรฐาน มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมการท่องเที่ยวและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน

2. การพัฒนาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียน มุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีขั้นตอนของการดำเนินงานคือประการที่หนึ่งพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับมหานครและระดับภูมิภาค โดยกำหนดให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวพัฒนารอบนโยบาย ยุทธศาสตร์และความร่วมมือในการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน

3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการผลักดันให้ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น 4 ขั้นตอนกล่าวคือขั้นตอนที่หนึ่งระดมเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ ขั้นตอนที่สองคือการพัฒนากิจกรรมและสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นขึ้น ขั้นตอนที่สามคือการพัฒนาการบริการนั้นถือ และขั้นตอนที่สี่คือการดึงดูดให้เครือข่ายภาคเอกชนภายในเข้ามาลงทุนเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

4. การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีความสำคัญอย่างมากต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเอง นอกจากนี้การที่สามารถยกระดับการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการอำนวยความสะดวกด้านการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาเรียนรู้และท่องเที่ยวได้มากขึ้น

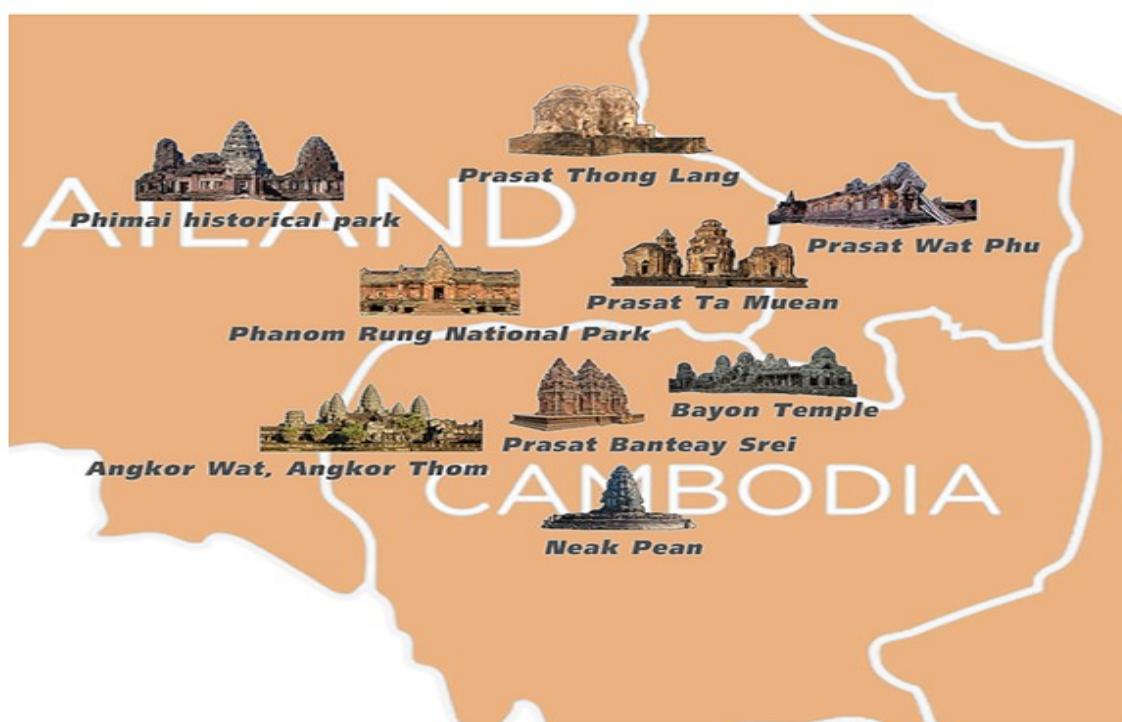
5.5 ผลการศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย

จากการศึกษาที่พบว่า ประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเหมือนกันตั้งแต่ในอดีต โดยปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีทั้ง 6 ประเทศที่เป็นกรณีศึกษา ดังนั้น จึงสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อ

พัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยว ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีผลการศึกษาเส้นทางและข้อมูลการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนที่สำคัญ 4 เส้นทาง โดยมีประเทศไทยเป็นฐานหรือศูนย์กลางการท่องเที่ยว ดังนี้

1. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ

เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งปราสาทขอมในประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา (ปราสาทพิมาย) บุรีรัมย์ (ปราสาทหินพนมรุ้ง) สุรินทร์ (ปราสาทตาเมือนธม) อุบลราชธานี (ปราสาททองหลาง) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตจำปาสัก (ปราสาทวัดภู) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่กัมพูชาในจังหวัดเสียมเรียบ กัมพูชา จะพบกับความอลังการของกลุ่มปราสาทนครวัด-นครธม ปราสาทบายน บันทายศรี ปราสาทนาคพัน ฯลฯ เส้นทางนี้เป็นการย้อนรอยอารยธรรมขอมโบราณที่ได้สร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ไว้บนดินแดนสุวรรณภูมิ โดยมีเส้นทาง ดังนี้

แหล่งโบราณคดีปราสาทขอมเหล่านี้สร้างขึ้นในยุคสมัยที่แตกต่างกันตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรพูนัน สมัยขอมโบราณในราชวงศ์สุริยชัยวรมัน ซึ่งสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11-18 เป็นสิ่งที่น่าศึกษาและน่าเที่ยวชม โดยกลุ่มปราสาทขอมในกัมพูชาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมขององค์การศึกษาและวัฒนธรรม (UNESCO) แห่งสหประชาชาติ

2. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี

เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พระธาตุไชยา) นครศรีธรรมราช (เจดีย์บรมธาตุ นครศรีธรรมราช) กระบี่ (แหล่งโบราณคดีคลองท่อม) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในรัฐเคดะห์ มาเลเซีย (แหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์) และเข้าสู่อินโดนีเซียในจังหวัดยอร์กจากการ์ต้า (เจดีย์บุโรพุทโธ ปราสาทปรัมบานัน เจดีย์จันทิเมนตุ) โดยจะพบกับความอลังการของกลุ่มเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนาหายานในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 สร้างด้วยหินและดิน มีพระพุทธรูปปางต่างๆ ของพระพุทธศาสนาที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างดี โดยอาจจะแวะเที่ยวชมเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรศรีวิชัยที่เมืองปาเลมบังในเกาะชวาเหนือ ดัง เช่น เส้นทางท่องเที่ยวในแผนภาพนี้

เส้นทางดังกล่าว มีประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ศาสนสถาน que แสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานที่มีอิทธิต่ออาณาจักรศรีวิชัยและทวารวดีในราวพุทธศตวรรษที่ 11-17 โดยมีการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์บุโรพุทโธ เจดีย์จันทิเมนตุ แหล่งอารยธรรมเมืองปาเลมบัง ในอินโดนีเซีย แหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์ ในมาเลเซีย การเที่ยวชมในเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราช ในไทย เป็นต้น

3. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-เมียนมา-มหาเจดีย์สี่พันองค์ เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีในภาคกลาง (เจดีย์นครปฐม) และภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดเชียงใหม่ (พระธาตุดอยสุเทพ) เชียงราย (พระธาตุดอยตุง) แม่ฮ่องสอนหรือจังหวัดตาก (วัดดอยกองมู) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตของประเทศเมียนมาร์ ตั้งแต่ย่างกุ้ง (มหาเจดีย์ชเวดากอง) พุกาม (มหาเจดีย์สี่พันองค์) มัณฑเลย์ (พระมหามัยมุนี) โดยจะพบกับความอลังการของกลุ่มเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทในราวพุทธศตวรรษที่ 16-19 สร้างด้วยปูนปั้นประดับด้วยสีทอง มีวัดวาอารามและวิถีชาวพุทธที่มีคุณค่าในภาคเหนือของไทยและเมียนมา โดยอาจจะแวะเที่ยวชมเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรล้านนาที่เชียงใหม่ เมืองเก่าหงสาวดีของเมียนมา เป็นต้น ดังแผนภาพนี้

ในเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในเส้นทางนี้ กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในระดับสูง เนื่องจากเมียนมามีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง แต่สำหรับในอดีตเส้นทางนี้เป็นเส้นทางเผยแพร่พระพุทธศาสนาสายเถรวาท ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยและเมียนมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีข้อมูลเจดีย์ที่สำคัญ ดังนี้

4. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-ลาว-เมียนมา-กัมพูชา มหัตถรรยแห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และเยี่ยมชมมัสการแหล่งพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทยตั้งแต่จังหวัดเชียงราย (เจดีย์หลวงเมือง

เชียงใหม่) สามเหลี่ยมทองคำ (เมียนมาร์-ลาว) เลย (เมืองเชียงคาน) นครพนม (พระธาตุพนม) อุบลราชธานี (วัดป่าโนนาคาติ) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตห้วยทราย เวียงจันทน์ (พระธาตุหลวง) และเขตจำปาสัก (ปราสาทวัดภู) น้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่กัมพูชาในจังหวัดเสียมเรียบจะพบกับความอลังการของกลุ่มปราสาทนครวัด-นครธม ปราสาทบายน บันทายศรี ปราสาทนาคนัน และปราสาทต่างๆ อีกมากมาย ดังเช่นเส้นทางการท่องเที่ยวในแผนภาพนี้

เส้นทางการท่องเที่ยวดังกล่าว มีความสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีจุดที่ให้ความสำคัญ คือ การลงเรือตามลำน้ำโขง การเที่ยวชมวิถีชีวิตของไทย ลาว เมียนมา และกัมพูชา รวมทั้งการนมัสการพระธาตุหลวงของลาว พระธาตุพนมของไทย เป็นต้น โดยจำเป็นต้องมีการอธิบายเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนลุ่มน้ำโขงที่มีความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นอย่างมาก โดยมีการสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคในฐานะสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีปาฏิหาริย์ที่จะช่วยสร้างสังคมให้ดีขึ้น เป็นต้น

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดทิศทางการยุทธศาสตร์ทิศทางแห่งความยั่งยืนที่ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาสินค้าบริการท่องเที่ยว ด้านการเพิ่มคุณภาพการให้บริการและทรัพยากรบุคคลในภูมิภาคและการยกระดับและเร่งให้เกิดการอำนวยความสะดวกในการเดินทางและการเชื่อมโยงคมนาคมในอาเซียน โดยทำความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) เพื่อขับเคลื่อนแผนการพัฒนาด้านท่องเที่ยวร่วมกับอาเซียนร่วมกัน เช่น

(1) การเชื่อมโยงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว โดยอาศัยความรู้ทางภูมิวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในอดีตให้เข้ามาเชื่อมโยงเพื่อกำหนดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม และให้มีการศึกษาเส้นทางและพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทั่วอาเซียน เช่น ไทย-ลาว เมียนมา-กัมพูชา เป็นต้น

(2) การพัฒนาเครือข่ายเส้นทางทางหลวงอาเซียน พัฒนาถนนที่ยังไม่ได้มาตรฐานระดับ 1 จัดทำป้ายบอกทาง สร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างประเทศ รวมทั้งขยายเส้นทางไปสู่จีนและอินเดียซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรและนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

(3) การพัฒนาโครงการเชื่อมโยงเส้นทางรถไฟสายคุนหมิง-สิงคโปร์ ที่เป็นหัวใจสำคัญของการกระจายนักท่องเที่ยวจากจีนลงมาในภูมิภาคโดยเฉพาะการสร้างเส้นทางรถไฟสองสายคือ สายตะวันออกผ่านไทยกัมพูชาและเวียดนาม มีทางย่อยแยกเชื่อมระหว่างสปป.ลาว และเวียดนาม สายที่สองคือ สายตะวันตก ผ่านไทยและเมียนมา

(4) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเส้นทางในประเทศอย่างเป็นองค์รวมและมีประสิทธิภาพ โดยมีการเชื่อมโยงเส้นทางตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

(5) การจัดระบบการขนส่งในรูปแบบที่เชื่อมต่อเพื่อให้อาเซียนเป็นศูนย์กลางการขนส่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งจะต้องเร่งดำเนินการ East-West Corridor (EWEC) ให้สำเร็จโดยการสร้างจุดเชื่อม ที่ยังขาดหายไปในเมียนมา และพัฒนาท่าเทียบเรือที่ Yangon และเมืองดานัง การส่งเสริม Mekong-India Economic Corridor (MIEC) การสร้างสะพานแม่น้ำโขงในกัมพูชา การสร้างท่าเรือทะเลน้ำลึก Dawei ในเมียนมา

(6) การสร้างความเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมขนส่ง กับ “เส้นทางสายไหมใหม่ภายใต้ศตวรรษที่ 21” (The New Silk Road) ของประเทศจีน โดยการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และเส้นทาง ได้แก่ Silk Road Economic Belt ซึ่งเป็นเส้นทางสายไหมทางบก

2. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาความตกลงการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) โดยเน้นความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกการเดินทางในอาเซียนและระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งและขยายตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มี

คุณภาพ ความปลอดภัยและความมั่นคง ของการท่องเที่ยว การตลาดและการส่งเสริมร่วมกัน และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

3. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว โดยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง การดูแลความปลอดภัย และสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยมีการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม ให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และมีความปลอดภัยในการเดินทางและการบริการการขนส่งสาธารณะ โดยสามารถเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหลักกับแหล่งท่องเที่ยวรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเส้นทางการท่องเที่ยวสู่ประเทศอาเซียนที่เชื่อมโยงกัน รวมทั้งพัฒนามาตรฐานยานพาหนะและระบบการให้บริการขนส่งสาธารณะ ให้มีความสอดคล้องและพอเพียงกับความต้องการเดินทาง และมีความคล่องตัวและความสามารถในการเข้าถึง (Mobility & Accessibility)

4. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในองค์กรให้สามารถรองรับการแข่งขันจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีการพัฒนาทักษะฝีมือ สนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ และผู้ประกอบการ ในด้านภาษาและอื่นๆ พร้อมกับผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเฉพาะที่ต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไว้ให้บริการเพื่อเปิดโอกาสการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยดำเนินการ ดังนี้

(1) การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งระบบ พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกกลุ่มทั้งในระดับผู้บริหาร นักวิชาการ วัด ชุมชน และผู้ประกอบการให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และองค์ความรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่โดยพัฒนาบุคลากรภาครัฐและเอกชนใน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักบริหาร นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานภาครัฐและท้องถิ่น ให้มีสมรรถนะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวให้มีทักษะและองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพ การบริหารจัดการธุรกิจ การตลาด ภาษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการบริการที่มีคุณภาพ มาตรฐานและมีจรรยาบรรณ 4) กลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนชนโดยทั่วไป โดยต้องเสริมสร้างศักยภาพของวัดและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และพัฒนาทักษะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

(2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการท่องเที่ยว สร้างความเข้มแข็งและเครือข่ายทางธุรกิจของผู้ประกอบการ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ เพิ่มช่องทางการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เหมาะสมเพื่อการขยายธุรกิจและปรับปรุง โดยมีการแลกเปลี่ยนกลุ่มแรงงานภาคบริการร่วมกันในอาเซียน

(3) การพัฒนาพระสงฆ์ วัดและประชาชนในบริหารกิจการและแหล่งท่องเที่ยว ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากพระสงฆ์ในไทยและอาเซียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของการท่องเที่ยว ย่อมจะเป็นการสร้างโอกาสทางการ

ท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของจิตสำนึก และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรบูรณาการการพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในการแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

6. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานเจ้าคณะภาคและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจนโยบาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

7. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมให้สำนักงานเจ้าคณะภาค สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดจัดทำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพ บุคลากรและการบริการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

8. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ควรมีการกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวหลักของประเทศ โดยยึดหลักการแห่งความยั่งยืน 3 ด้าน คือ การพัฒนาสินค้าและการบริการท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน การสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

9. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาความตกลงการท่องเที่ยวอาเซียนในระดับชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยว (ASEAN Tourism Agreement) โดยเน้นความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกการเดินทางในอาเซียนและระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่ง และขยายตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความปลอดภัยและความมั่นคง ของการท่องเที่ยว การตลาดและการส่งเสริมร่วมกัน และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

10. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การคมนาคม การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง การดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในชุมชน

2. เชิงการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว

1. การวางแผนงานพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการวางแผนการเดินทาง ระบบการให้บริการข้อมูลแบบครบวงจร และรวดเร็วแบบ Real Time

2. การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Intelligence Center) เช่น พัฒนาข้อมูลเชิงลึกและงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวของประเทศ พัฒนาระบบเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ภาครับและ

ผู้ประกอบการในการใช้ ICT และ Social Media ในการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการลูกค้า การเข้าถึง และการขยายตลาด

3. การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจบริการท่องเที่ยวของภูมิภาคอาเซียนในด้านข้อมูล และข่าวสารการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ (ICT)

4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงปัญหาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรมีการสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ เพื่อขึ้นมาเป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการเสริมสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเสริมสร้างกลไกการตลาดและการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดองค์กรการท่องเที่ยวของชุมชน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน และ การพัฒนาระบบเครือข่ายของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

2. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้สามารถรองรับการแข่งขันและความร่วมมือในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีการพัฒนาทักษะฝีมือสนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ แกนนำชุมชน และผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน ในด้านภาษาและอื่นๆ พร้อมกับผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเฉพาะที่ต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไว้ให้บริการเพื่อเปิดโอกาสการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น

3. ควรพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวชุมชน โดยคำนึงถึงการสร้างรายได้และการกระจายรายได้ที่แท้จริงสู่ชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างแท้จริงและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศ

4. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยให้มีการจัดการภายในอย่างเป็นระบบ

5. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและเครือข่ายต่างๆ ควรมีการร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่นในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

6. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรสร้างมาตรฐานในการบริหารโดยมีจิตสำนึกมากขึ้น

7. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในแต่ละประเทศในภูมิภาคอาเซียนเพื่อให้ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

8. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรอาศัยกระแสการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม สร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว

4. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

1. ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาและการจัดการเพื่อการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยสู่การเป็นมรดกโลก เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมใหม่ๆ ในการดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้
2. ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการจัดการความรู้และการพัฒนาต้นแบบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยในมิติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. ควรมีการสนับสนุนการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงเปรียบเทียบ เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและของประชาคมอาเซียน ควรมีรูปแบบที่จะเป็นมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างไร
4. ควรสนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อการสำรวจและแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยว่าอยู่ในกลุ่มที่เหมาะสมต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติหรือแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	ง
บทสรุปผู้บริหาร	ฉ
สารบัญ	ฟ
สารบัญแผนภาพ	ม
สารบัญตาราง	ย
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	7
1.3 กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย	8
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	10
1.5 ขอบเขตการวิจัย	18
1.6 พื้นที่วิจัย	21
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	22
1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	23
1.9 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
1.9.1 การทบทวนวรรณกรรม	25
1.9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	87
บทที่ 2 ข้อค้นพบของการวิจัย	101
2.1 ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในประชาคมอาเซียน	102
2.2 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน	131
2.3 การพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในประชาคมอาเซียน	141
2.4 การพัฒนารฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์	148

วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน	
2.5 การวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในอาเซียน	214
2.6 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของ ประชาคมอาเซียน	224
2.7 เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน	236
2.8 ปัญหา อุปสรรคของอาเซียนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม	249
บทที่ 3 สรุปภาพรวมและข้อเสนอแนะ	251
3.1 สรุปภาพรวมการวิจัย	251
3.2 ข้อเสนอแนะของการวิจัย	285
3.3 การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	290
บรรณานุกรม	304
ภาคผนวก	312
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	313

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
2.1	รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของ เครือข่ายชุมชนในอาเซียน	134
2.2	การเชื่อมโยงองค์การท่องเที่ยวกับผู้ประกอบการท่องเที่ยว	137
2.3	รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และความยั่งยืน	139
2.4	การบริหารที่ยึดหลักความเสมอภาคและยุติธรรม	229
2.6	เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยปราสาทขอมในไทย-ลาว-กัมพูชา	236
2.7	เส้นทางการท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี	241
2.8	เส้นทางการท่องเที่ยวไทย-เมียนมา มหาเจดีย์สี่พันองค์	243
2.9	เส้นทางไทย-ลาว-เมียนมา-กัมพูชา มหัศจรรย์แห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง	245
2.10	สรุปเส้นทางการท่องเที่ยวและการคมนาคมของไทยและอาเซียน	248

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
2.1	องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนบุคคล	162
2.2	องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนธรรม	174
2.3	องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนสถานและศาสนวัตถุ	183
2.4	องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ด้านศาสนพิธีและศาสนคติ	185
2.5	แสดงมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน	214
2.6	นักท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียนในปี 2010-2014	216
2.7	การวิเคราะห์ SWOT การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน	223

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

"ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) เกิดจากสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) หรือ "อาเซียน" โดยอาเซียนได้ถือกำเนิดจากการประกาศ "ปฏิญญากรุงเทพฯ" (Bangkok Declaration) ซึ่งมีประเทศสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งรวม 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และ สิงคโปร์ เมื่อปี 2510 เพื่อส่งเสริมความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุกๆ ด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ และการบริหาร กลุ่มอาเซียนได้มีการพัฒนาร่วมกันในทุกๆ ด้าน มีการประกาศปฏิญญาอีกหลายฉบับ เพื่อขยายความร่วมมือให้ใกล้ชิดและหลากหลายในหลายเรื่อง เช่น ปฏิญญาว่าด้วยเขตแห่งสันติภาพและความเป็นกลาง (Declaration on the Zone of Peace, Freedom and Neutrality) ปฏิญญาสมานฉันท์อาเซียน (Declaration of ASEAN Concord) เป็นต้น โดยมีการตกลงก่อตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียนขึ้นที่กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย ต่อมาอาเซียนได้ขยายวงสัมพันธภาพออกไปสู่ประเทศในภูมิภาคและมีเพิ่มสมาชิกขึ้นเป็น 10 ประเทศ โดยมีประเทศ เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกในภายหลัง ในเดือนธันวาคม 2540 ผู้นำอาเซียนได้รับรองเอกสาร "วิสัยทัศน์อาเซียน 2020" กำหนดเป้าหมายหลัก 4 ประการ เพื่อมุ่งพัฒนาอาเซียนไปสู่ "ประชาคมอาเซียน" (ASEAN Community) ให้เป็นผลสำเร็จภายในปี 2563 (ค.ศ. 2020) ซึ่งจะประกอบด้วย "เสาประชาคมหลักรวม 3 เสา" ได้แก่

1) เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียน มุ่งให้ประเทศในภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีระบบแก้ไขความขัดแย้ง ระหว่างกันได้ด้วยดี มีเสถียรภาพอย่างรอบด้าน มีกรอบความร่วมมือเพื่อรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยและมั่นคง โดยการสนับสนุนส่งเสริม สันติภาพ ความมั่นคง การปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบธรรมาภิบาล การส่งเสริมให้บรรลุความเจริญร่วมกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประชาคมเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง มีพลวัต และยืดหยุ่นได้ในการตั้งรับภาวะผันผวนของเศรษฐกิจ มีหลักประกันที่จะทำให้เกิดสันติสุขในอาเซียน

2) เสาหลักทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจ และการอำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน อันจะทำให้ภูมิภาคมีความเจริญมั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆ ได้เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศอาเซียน โดยมุ่งให้เกิดการไหลเวียนอย่างเสรีของ สินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมภายในปี 2020 ทำให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิต

เดียว (single market and production base) การให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนเพื่อลดช่องว่างการพัฒนาและช่วยให้ประเทศเหล่านี้เข้าร่วมกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงินและเศรษฐกิจมหภาคตลาดการเงินและตลาดทุน การประกันภัยและภาษีอากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม พัฒนาความร่วมมือด้านกฎหมาย การเกษตร พลังงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยการยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือแรงงาน และด้าน “การท่องเที่ยว” เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการไหลเวียนของสินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือทั่วทั้งภูมิภาคของประชาคมอาเซียน และมีสถานะการพัฒนาทางเศรษฐกิจในหมู่สมาชิกประชาคมที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งเสริมสร้างเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

3) **เสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน** เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคมโดยจะมุ่งเน้นไปที่การทำให้เห็นความสำคัญของประชากรในอาเซียนและเป็นสัมพันธภาพระหว่างประชากรของชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง รัฐสภาของ 10 ประเทศ จะประสานร่วมมือกันในการกิจกรรมต่างๆ สมาชิกของประชาสังคมของสมาชิกจะไปมาหาสู่กันแลกเปลี่ยนใกล้ชิดระหว่างบุคลากรด้านการศึกษา สถาบันต่างๆ และภาคธุรกิจภาคเอกชนในประเทศสมาชิก

เสาหลักทั้ง 3 เสา นั้นจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความมั่นคง โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่จะมีการพัฒนา ห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มในภูมิภาค การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และการขยายตลาดอาเซียนที่มีประชากรประมาณ 600 ล้านคน เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่มีความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ในบรรดาเสาหลักทั้ง 3 เสาหลักนั้นเสาหลักด้านเศรษฐกิจและเสาหลักทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและความร่วมมือด้านการบริการและการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนจะมีความแตกต่างทั้งในด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต และศาสนา แต่ประเทศต่างๆ ยังคงมีจุดมุ่งหมายเดียวกันอันหนึ่ง “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” มีกระบวนการพัฒนาในมิติต่างๆ เช่น การศึกษา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว เป็นต้น ที่จะเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่การค้า การลงทุน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการสร้างความเข้าใจระหว่างกันของประชาชนในประชาคมอาเซียนและนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่จะเข้ามาท่องเที่ยวในกลุ่มอาเซียน

ในอดีตประชาคมอาเซียนประกอบด้วยดินแดนสุวรรณภูมิและหมู่เกาะสุมาตราเป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างเมืองต่างๆ ที่เชื่อมโยงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิทยาการต่างๆ โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 2 เป็นต้นมา อารยธรรมทางศาสนาฮินดู พระพุทธศาสนา อารยธรรมจีน และอารยธรรมอิสลามได้เข้ามาแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ ก่อให้เกิดอาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรขอมโบราณ อาณาจักรตามพรลิงค์ อาณาจักรโยนกนาคนันทบุรี อาณาจักรสุพรรณโคมคำ เป็นต้น จนถึง

กำเนิดเป็นรัฐน้อยใหญ่ดังในปัจจุบัน ฉะนั้นจึงถือได้ว่าประชาคมอาเซียนมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และในบรรดาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันของกลุ่มประชาคมอาเซียนนั้น อาจจะกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งเป็นที่ทราบกันว่า มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานในดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายในเกือบทุกประเทศ เช่น ประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซีย ที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างมากมาย สำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีการสร้างศาสนสถานตั้งแต่ในสมัยทวารวดีจนถึงสุโขทัย ในพม่ามีศิลปวัฒนธรรมแบบพุกาม อินโดนีเซียมีบุโรพุทโธ กัมพูชามีการสร้างกลุ่มปราสาทขอมนครวัด นครธม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความนับถือในศาสนา จนกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนชาติ นอกจากนี้ประชากรประมาณ 160 ล้านคนในประเทศเหล่านี้ (ไทย 60 ล้านคน พม่า 50 ล้าน ลาว 3 ล้าน กัมพูชา 5-8 ล้าน เวียดนาม 30 ล้าน มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซียรวม 10 ล้านคน) ยังมีการนับถือการนับถือพระพุทธศาสนา ดังนี้¹

การนับถือศาสนาในอาเซียน

ประเทศ	ศาสนาพุทธ	ศาสนาอิสลาม	ศาสนาคริสต์	อื่นๆ
กัมพูชา	96.4%	2.1%	1.3%	0.3%
ลาว	66%	0.01%	1.5%	1.8%
ไทย	94.6%	4.2%	1.1%	0.1%
เวียดนาม	12.2%	0.1%	8.3%	6.3%
เมียนมาร์	80%	4%	7%	1%
มาเลเซีย	19.3%	59%	8.1%	2%
สิงคโปร์	33%	14.7%	18.3%	0.7%
อินโดนีเซีย	0.7%	87.2%	9.9%	0.2%
ฟิลิปปินส์	0.1%	5.6%	92.9%	0.5%
บรูไน	13%	67%	10%	10%

ดังนั้น ประชาชนในอาเซียนส่วนหนึ่งจึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมความรุ่งเรืองของประชาคมอาเซียนภายใต้แนวคิดสังคมแห่ง

¹ ที่มา : Association of Southeast Asian Nations ศาสนาของประชาชนในประชาคมอาเซียน
<https://aseanasean.wordpress.com/>

สันติภาพและภราดรภาพจนก่อให้เกิดการเดินทางเยี่ยมชมศาสนสถานที่สำคัญและการเข้าร่วมงานบุญประเพณีตามเทศกาลที่สำคัญ ในขณะที่ศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ก็มีอารยธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงผู้คนให้มองเห็นความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานของพหุวัฒนธรรม หากพิจารณาความร่วมมือของไทยกับกลุ่มประชาคมอาเซียน พบว่า ที่ผ่านมามีการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและในประชาคมอาเซียนอย่างต่อเนื่อง เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไกและพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการสร้างเชื่อมโยงระหว่างกันอาเซียนและต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 17 ในเดือนตุลาคม 2553 ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันอาเซียนที่มีเป้าหมาย แนวทาง และกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าว ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างในการพัฒนา ส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกล และให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม รวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมของการมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน

ในมิติของการท่องเที่ยว พบว่า มีการเดินทางท่องเที่ยวของประชาชนในกลุ่มอาเซียนจำนวนมากโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซีย ยังคงเดินทางมาเที่ยวประเทศไทยมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงไป ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย และกลุ่มประเทศยุโรป อเมริกา โดยภาพรวมนักท่องเที่ยวมาเยือนประเทศไทยในปี 2558 จำนวน 29,923,185 คน และในปี 2559 จำนวน 32,588,303 คน โดยมีจำนวนเพิ่มร้อยละ 8.91 ตามลำดับ²³ ในขณะที่สถานการณ์การท่องเที่ยวของแต่ละประเทศในอาเซียนก็พบว่า มีแนวโน้มที่สูงขึ้นดังตัวอย่าง เช่น ประเทศมาเลเซียในปี 2557 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเยือนจำนวน 24.4 ล้านคน โดยมาจากประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน สามารถนำรายได้เข้าประเทศ 18.3 ล้านเหรียญสหรัฐ (เพิ่มขึ้นจาก 17.2 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 2552) หรือ

² <http://tourism2.tourism.go.th/home/details/11/221/25516>

³ กรมการท่องเที่ยว, กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา. สรุปสถานการณ์นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในปี 2554 และแนวโน้มปี 2555. กรมการท่องเที่ยว, กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2555.

คิดเป็น 7.9% ของมูลค่าส่งออกของประเทศ⁴ ในปี 2554 มาเลเซียมีจำนวนห้องพักทั้งสิ้น 193,340 ห้อง จาก 2,707 โรงแรมทั่วประเทศ (เพิ่มขึ้นถึง 14.7% จาก 168,497 ห้อง จาก 2,367 โรงแรมในปี 2553) โดยมีอัตราการเข้าพักโรงแรม 60.6% เมืองและสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ดึงค์แฟดเปโตรนาส หอคอยกัวลาลัมเปอร์ จัตุรัสเมอร์เดก้า เมืองปุตราจายา เก็นติ้งไฮแลนด์ คาเมรอนไฮแลนด์ เป็นต้น ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ก็มีแนวโน้มด้านการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นไม่แตกต่างกันมาก ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคน และการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้

นักท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียนในปี 2557

ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยว (พันคน)			สัดส่วน (ร้อยละ)	
	ภายในอาเซียน	นอกอาเซียน	รวม	ภายในอาเซียน	นอกอาเซียน
ในอาเซียน					
มาเลเซีย	20,372.8	7,064.5	27,437.3	74.3	25.7
ไทย	6,620.2	18,159.5	24,779.8	26.7	73.3
สิงคโปร์	6,113.0	8,982.1	15,095.2	40.5	59.5
อินโดนีเซีย	3,683.8	5,751.6	9,435.4	39.0	61.0
เวียดนาม	1,495.1	6,379.2	7,874.3	19.0	81.0
ฟิลิปปินส์	461.5	4,371.9	4,833.4	9.5	90.5
กัมพูชา	1,991.9	2,510.9	4,502.8	44.2	55.8
สปป.ลาว	3,224.1	934.6	4,158.7	77.5	22.5
บรูไน	3,662.2	223.4	3,885.5	94.3	5.7
เมียนมา	1,598.3	1,483.2	3,081.4	51.9	48.1
อาเซียน	49,223.0	55,860.8	105,083.8	46.8	53.2

ที่มา ASEAN Tourism Statistic Database

ในขณะที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีความพร้อมในด้านการดำเนินงานทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ความร่วมมือทางศาสนากับประชาคมอาเซียน โดยมีการจัดประชุมสัมมนาว่าด้วยความร่วมมือทางศาสนาวัฒนธรรม การประชุมสุดยอดผู้นำศาสนาของโลก การจัดการศึกษาร่วมกับประเทศในอาเซียน การจัดการด้านพุทธศิลปกรรมในอาเซียน และมีจำนวนนิสิต

⁴ World Tourism Organization, 2013. Yearbook of Tourism Statistics Compendium of Tourism and Data files. Retrieved 2013-01-10.

นักศึกษาชาวต่างประเทศโดยเฉพาะกลุ่มอาเซียนมากเป็นอันหนึ่งของมหาวิทยาลัยของรัฐ รองจากมหาวิทยาลัยเอกชนคือมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีฐานความรู้เรื่องเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาเซียนทั้งในด้านคัมภีร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมในมิติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จากที่กล่าวในตอนต้นจะเห็นได้ว่า

1) ประชาคมอาเซียนมีกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างกันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเพื่อความเป็นหนึ่งของประชาคมเพิ่มมากขึ้น

2) จากประวัติศาสตร์ที่มาจะเห็นได้ว่าในประชาคมอาเซียนนั้นมีความหลากหลายทางสังคม ศาสนา วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของการอยู่ร่วมกันและการจัดการเชิงเครือข่ายมากขึ้น

3) การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ทางด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนอย่างไร การสร้างความสัมพันธ์ด้านศาสนาและวัฒนธรรมในมิติของการท่องเที่ยวจะมีทิศทางที่เหมาะสมอย่างไร

4) ปัจจุบันแนวโน้มของการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมอาเซียนเพิ่มมากขึ้น จุดหมายปลายทางอันหนึ่งของการท่องเที่ยวก็เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต รวมทั้งการประชุมสัมมนา

5) ในมิติของการท่องเที่ยวยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงลึกเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในทางศาสนา วัฒนธรรม และการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะเส้นทางการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่อาศัยแหล่งประวัติศาสตร์ดั้งเดิม เช่น พุกาม นครวัด นครธม การท่องเที่ยวสฤปเจดีย์ในพม่า หรือการศึกษาเส้นทาง/กิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมโดยเฉพาะเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตที่มีการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมในอาเซียน เช่น ตามรอยเส้นทางพระพุทธศาสนาหายานในอาเซียน การเดินทางตามรอยศรัทธามหาเจดีย์ในอาเซียน เป็นต้น รวมไปถึงการวิเคราะห์นโยบาย ผลกระทบ แนวโน้มและทิศทางของการท่องเที่ยวทางศาสนา การจัดการเชิงเครือข่ายในประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะการใช้การท่องเที่ยวเพื่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์จิตสำนึกร่วมเพื่อเข้าสู่ความเป็นหนึ่งของประชาคมอาเซียน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษานโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียนว่า มีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร โดยเฉพาะที่ผ่านารับรองในมิติของประชาคมอาเซียน ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรม และกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยจะมีการพัฒนา

ระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ร่วมของชาติในอาเซียนผ่านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต เช่น เส้นทางศาสนสถานสายมหายาน อาทิ บุโรพุทโธ นครวัด นครธม ปราสาทขอมในไทย และสายเถรวาท เช่น กลุ่มเจดีย์ในพม่า ไทย ลาว เป็นต้น ซึ่งเป็นเส้นทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม โบราณคดี สถาปัตยกรรม ความเชื่อ การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่มีความโดดเด่นและเอกลักษณ์ในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มประชาคมอาเซียน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

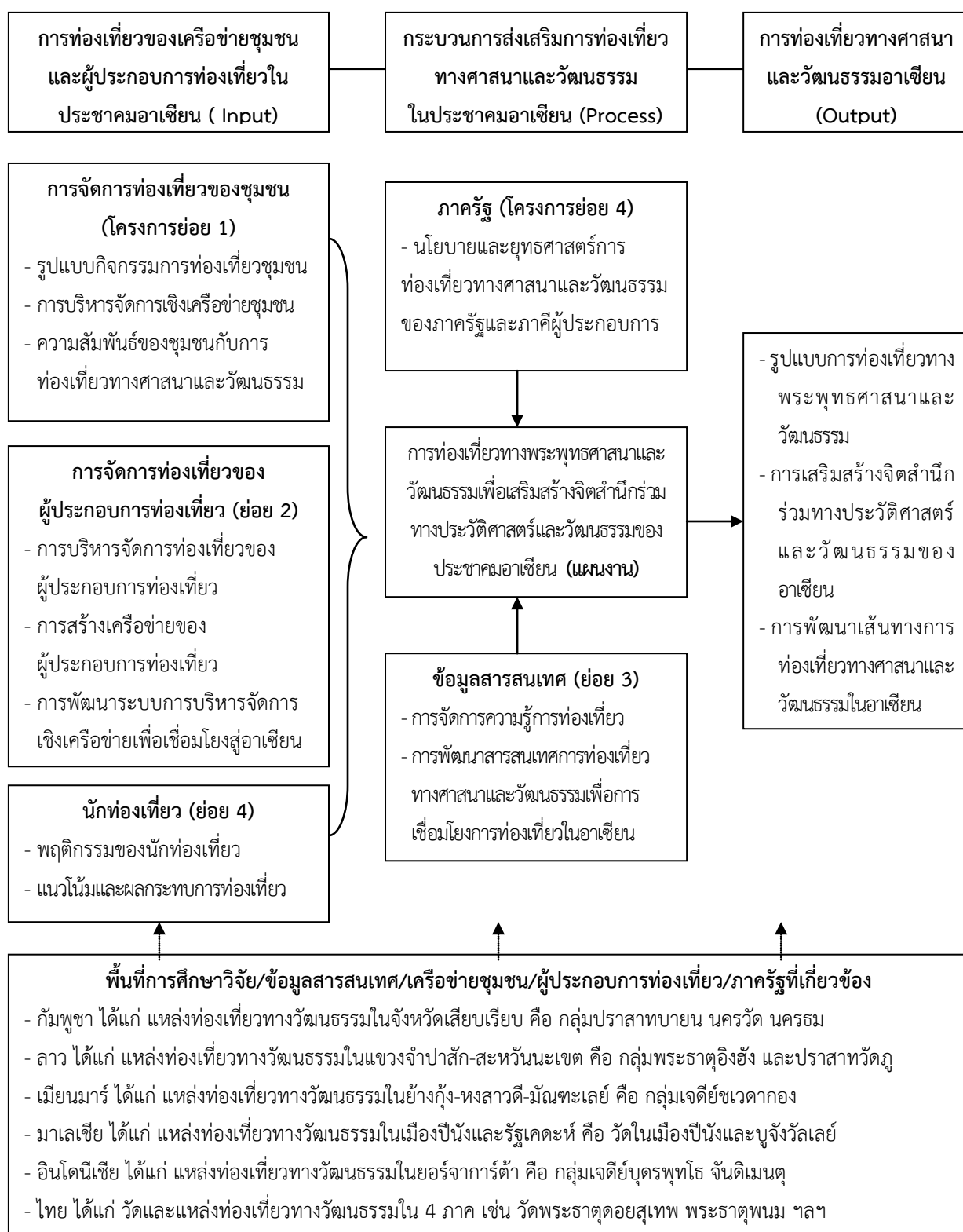
1. เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน
2. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
3. เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียน
4. เพื่อพัฒนาและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย

ภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้กำหนดโครงการย่อยจำนวน 4 โครงการ เพื่อตอบวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนด ได้แก่

- 1) โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
- 2) โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเครือข่ายและการบริหารจัดการของเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียน
- 3) โครงการย่อยที่ 3 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะประตูสู่อาเซียน
- 4) โครงการย่อยที่ 4 การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

1.3 กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย

กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัยนี้ มีความเชื่อมโยงกับการศึกษาเรียนรู้ของเครือข่ายชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในฐานะที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจการท่องเที่ยวของประเทศต่างๆ เพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ดังนี้

จากกรอบแนวคิดการวิจัยดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลยุทธ์ในการวิจัยประกอบด้วย 4 กลยุทธ์ คือ

1. กลยุทธ์การเรียนรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ผ่านการท่องเที่ยวทางพุทธศิลปกรรม ภูมิปัญญา วัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนา การยกระดับวัด ชุมชน ศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสถานที่เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของไทยและอาเซียน โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ในการศึกษาวิจัย

2. กลยุทธ์การสื่อสารคุณค่ามรดกพุทธศิลปกรรมและหลักคำสอน เพื่อนำไปสู่การสื่อสารสิ่งที่มีคุณค่าภายในวัดทั้งด้านวัตถุธรรม และนามธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยมุ่งเน้นการนำเสนอสิ่งที่มีคุณค่าของวัดและศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ ตระหนักและน้อมไปสู่การเรียนรู้และปฏิบัติได้ ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกัน

3. กลยุทธ์การจัดการเชิงเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคีการท่องเที่ยวทั้งในระดับชุมชน ผู้ประกอบการ ภาครัฐ ในการวางแผน การดำเนินการ การติดตาม ประเมินผล เพื่อนำไปสู่การมีเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนา สถานที่ท่องเที่ยวโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นฐานเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของสังคม

4. กลยุทธ์การประเมินและการวิเคราะห์นโยบายอย่างสร้างสรรค์ เพื่อนำผลการศึกษาไปสู่การจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทยและอาเซียน โดยการวิเคราะห์เส้นทางทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน

โดยยุทธศาสตร์การดำเนินการ ดังนี้

1. เน้นการทำงานบนฐานทุนเดิม โดยให้ความสำคัญกับทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นบุคคล อาทิ พระสงฆ์ นิสิต นักศึกษาชาวต่างประเทศในอาเซียน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/การท่องเที่ยว ฯลฯ กลไกการทำงาน อาทิ องค์กรคณะสงฆ์ในระดับประเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการท่องเที่ยว เครือข่าย/องค์กรภาคประชาชนด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงฆ์หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ทั้งในระดับประเทศและกลุ่มอาเซียน

2. เน้นการทำงานเชิงบูรณาการที่อาศัยแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยว และศาสตร์การบริหารจัดการแนวใหม่ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบททางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3. เน้นการพัฒนา 3 กระบวนการ คือ การพัฒนาคน (บุคลากรการท่องเที่ยว) ความรู้ (ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม) และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรทางพระพุทธศาสนา กลุ่มการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

โดยมีขั้นตอนการดำเนินการตามกลยุทธ์ ดังนี้

1. ศึกษานโยบาย ผลกระทบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต ที่มีการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมในอาเซียน เช่น ตามรอยเส้นทางพระพุทธศาสนามหายานในอาเซียน การเดินทางตามรอยศรัทธามหาเจดีย์ในอาเซียน เป็นต้น

2. ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรมและกระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

3. ศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานในประเทศไทยและอาเซียน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน (พระสงฆ์ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ ธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ) ความรู้ (ความรู้และคุณค่า) และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

4) การศึกษาการจัดการเชิงเครือข่ายและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ประกอบท่องเที่ยวภาคการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ผลกระทบของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรม

6) วิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิต ศาสนา และวัฒนธรรม การเสริมสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ศาสนสถาน และวัฒนธรรม

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1.4.1 รูปแบบการศึกษาวิจัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงความรู้ ชุมชน ผู้ประกอบการ ภาครัฐ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว และข้อมูลสารสนเทศที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานหรือประวัติศาสตร์ในกลุ่มประเทศอาเซียนที่เชื่อมโยงด้วยวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

2) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้บริหาร นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชน องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนา ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การบริหารจัดการเชิงเครือข่าย และกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้นักศึกษา ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละประเทศ ชุมชน ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว และการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนาในประชาคมอาเซียน

4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน รวมทั้งแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

1.4.2 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) สำหรับกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) ระดับนโยบาย ได้แก่ ตัวแทนกรมการท่องเที่ยวหรือองค์กรด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะองค์กรทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในแหล่งศาสนสถานนั้นๆ จำนวนประเทศละ 3-5 ราย

2) ระดับอำนวยการ ได้แก่ ผู้บริหารของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ แหล่งท่องเที่ยว เจ้าอาวาส พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จำนวนแห่งละ 3-5 รูป/คน (รวมประมาณ 50 ราย)

3) ระดับการจัดการและชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานหรือวัดในแต่ละแห่ง จำนวน 5-10 ราย ทั้งนี้อาจจะมีสัดส่วนผู้ให้ข้อมูลของประเทศไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

4) นักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้ที่เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนหรือวัดตามที่กำหนดไว้ข้างต้น จำนวน 400 ราย โดยเป็นทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งเป็นผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์หรือศาสนสถานดังกล่าว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมจำนวนน้อยไม่เท่ากัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ราย โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (1967) ที่ระบุว่าในกรณีที่ประชากรมีมากกว่า 100,000 ราย สามารถกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างได้หลายระดับตามค่าความคาดเคลื่อนตั้งแต่ + บวก หรือ - ลบ 5% หรือเท่ากับจำนวน 400 ราย ฉะนั้น จึงมีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละวัดในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ความรู้ เจตคติ ผลลัพธ์จากการท่องเที่ยว ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศาสนสถานทั้งในด้านพุทธศิลป์ คุณค่า สารการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา รวมทั้งสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อมูลการท่องเที่ยวอื่น เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง และเส้นทางคมนาคม การเข้าถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาระบบการจัดการเชิงเครือข่าย และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์ การเสริมการเรียนรู้และจิตสำนึกร่วมในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ผลกระทบของการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่า และแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้งการค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศาสนสถาน แหล่งโบราณคดีที่เหมาะสม

4) การสังเกตการณ์จัดกิจกรรม การเรียนรู้ และการสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยว ชุมชนผู้ประกอบการ และภาครัฐ เป็นต้น

5) การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดทำภูมิศาสตร์ทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวและการศึกษาแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

6) การใช้เทคนิค SWOT เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการท่องเที่ยวในแต่ละประเทศ แนวทางการจัดการจัดการท่องเที่ยว และการบริหารเชิงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และ การสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

1.4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การดำเนินการออกหนังสือเพื่อขอความร่วมมือ ในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ตัวแทนภาครัฐ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

2) เชิญตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวแทนภาครัฐ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง มาร่วมประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหารือถึงแนวทางการพัฒนาระบบและการจัดการเครือข่ายของผู้ประกอบการท่องเที่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

3) เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ ตัวแทนชุมชน กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ผู้ประกอบการประเภทต่างๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ชุมชนผู้ประกอบการ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนของนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ การสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งในด้านคุณค่าพุทธศิลปกรรม สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ และการปฏิบัติตามวิถีวัฒนธรรม

5) การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อศึกษานโยบาย ผลกระทบ และกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กระบวนการการสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

6) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม

7) การสังเกตและการใช้เทคนิค SWOT และการถ่ายภาพเพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวของไทยและกลุ่มประเทศในอาเซียนที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ความเป็นหนึ่งหนึ่งของอาเซียน

โดยมีระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังกล่าว ดังนี้

ที่	กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
1.	การเก็บข้อมูลในประเทศกัมพูชา (นครวัด นครธม จังหวัดเสียมเรียบ)	18-20 ตุลาคม 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวนโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยว
2.	การเก็บข้อมูลในประเทศเมียนมาร์ (เจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง)	22-24 พ.ย. 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวนโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยว
3.	การเก็บข้อมูลในประเทศอินโดนีเซีย (บุโรพุทโธ จันดิเมนดู ยอร์จาการ์ต้า และบาหลี่)	24-28 มิถุนายน 2558 6-10 ธันวาคม 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวนโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยว
4.	การเก็บข้อมูลในประเทศลาว (ปราสาทวัดภู เมืองจำปาสัก) และ พระธาตุอิงฮัง	8-9 กุมภาพันธ์ 2559 28-29 พฤศจิกายน 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวนโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยว
5.	การเก็บข้อมูลในประเทศมาเลเซีย (วัดไชยมังคลาราม ปีนัง และบูจิงวัลเลย์)	12-13 มีนาคม 2559	ศึกษาชุมชนการจัดการ และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวนโยบายและการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ที่	กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
6	การเก็บข้อมูลในประเทศไทย	ระหว่าง มิ.ย.58-59	
6.1	นอกจากนี้ยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับฝ่ายต่างๆ ทั้งผู้ประกอบการ ชุมชน ตัวแทนภาครัฐที่เกี่ยวข้อง	ก.ค.58-พ.ค.59 (พื้นที่ของโครงการย่อย)	ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
6.2	- การสัมมนาระดับนานาชาติ ร่วมกับ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.)	18-20 กุมภาพันธ์ 2559 (พื้นที่ จังหวัดน่าน)	สัมมนาระดับนานาชาติร่วมกับ นักวิชาการในสาขาต่างๆ
6.3	- การสัมมนาระดับประเทศร่วมกับ สถาบันอยุธยาศึกษา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีอยุธยา สาขาสังคมวิทยา มจร.	16 พฤษภาคม 2559 (พื้นที่ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา)	ค้นหาแนวปฏิบัติในการ จัดการท่องเที่ยวเพื่อ เสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทาง ประวัติศาสตร์
6.4	- สัมมนาเพื่อสร้างเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมให้กับนิสิต นักศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุมชน และผู้สนใจ	3-5 มิถุนายน 2559 (พื้นที่ จังหวัดจันทบุรี)	ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนิสิต นักศึกษา ชุมชน การนำประโยชน์ไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่ของ 6 ประเทศของกลุ่มประชาคมอาเซียน มีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การประชุมในเชิงวิชาการ และได้แบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1) การวิเคราะห์นโยบาย ผลกระทบ กระบวนการบริหารจัดการ และลักษณะการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน

2) การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน

3) การวิเคราะห์สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอาเซียนและการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

4) การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศจำนวน 400 คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ความสนใจและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

3) แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการให้บริการ การจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (X) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51- 2.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51- 3.50 = มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51- 4.50 = มีความเหมาะสมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 = มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) แบบสอบถามส่วนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (X) ค่าความเบี่ยงเบน

มาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51- 2.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51- 3.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51- 4.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมากที่สุด

5) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม

6) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม

1.4.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. ในการอธิบายข้อมูลทั่วไป รวมทั้งการหาค่าความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเรียนรู้ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม การเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

3) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลทุกส่วน โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว

1.4.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยาย เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว เครือข่ายชุมชน ผู้ประกอบการ เกี่ยวกับการบริหารจัดการท่องเที่ยว กระบวนการเสริมสร้างเรียนรู้และจิตสำนึกร่วมที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเน้นการสื่อสาร สารสนเทศ และคุณค่าทางพุทธธรรมและวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการสังคมาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอาเซียน เช่น การเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา รวมทั้งการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเนื้อหาการวิจัยที่สำคัญ คือ ศึกษาผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งโบราณคดีทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนที่มีเป็นวัฒนธรรมร่วมของอุษาคเนย์ในอดีต เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของภาครัฐ ผู้ประกอบการ ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว และนิสิตนักศึกษาในอาเซียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนอันจะนำไปสู่การพัฒนาสารสนเทศของการท่องเที่ยว เส้นทาง และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มอาเซียน

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) สำหรับประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

(1) ระดับนโยบาย ได้แก่ ตัวแทนกรมการท่องเที่ยวหรือองค์การด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะองค์การทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีหรือศาสนสถานนั้นๆ จำนวนประเทศละ 3-5 ราย

(2) ระดับอำนวยการ ได้แก่ ผู้บริหารของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ตัวแทนศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จำนวนแห่งละ 3-5 รูป/คน

(3) ระดับการจัดการและชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของศาสนสถานหรือวัดในแต่ละแห่ง จำนวน 5-10 ราย ทั้งนี้ อาจจะมีสัดส่วนผู้ให้ข้อมูลของประเทศไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

(4) กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้ที่เดินทางเที่ยวชมโบราณสถานหรือวัดตามที่กำหนดไว้ จำนวน 400 คน โดยเป็นนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ในระดับชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยเป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษาจำนวน 75 รูป/คน ทั้งตัวแทนในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน⁵ ดังนี้

⁵ ดูรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคผนวก

1. กลุ่มเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัด และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายชุมชนจำนวน 40 รูป/คน

3. ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชน โดยกำหนดให้มีการสัมภาษณ์จากพื้นที่ เขตพื้นที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ เขตพื้นที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก เขตพื้นที่ 3 นครพนมเขตพื้นที่ 11 ภูเก็ตและเขตพื้นที่ 12 นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานีจำนวน 11 ราย

4. ตัวแทนผู้บริหาร นักวิชาการ พระสงฆ์ และผู้นำชุมชน ในกลุ่มประเทศอาเซียน จำนวน 64 ราย เพื่อการวิเคราะห์การท่องเที่ยวศาสนาพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบตัวแทนฝ่ายต่างๆ เช่น พระสงฆ์ ผู้บริหารภาครัฐ และธุรกิจเอกชน จำนวน 39 ราย

สำหรับตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ตัวแทน 6 ประเทศ ในกลุ่มประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิถีทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมร่วมในอดีตที่เคยเป็นเส้นทางอารยธรรมและการค้าขายของประชาชนในอาเซียน ซึ่งกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบันใน 6 ประเทศๆ ละ 5-8 ราย คือ

1) ประเทศกัมพูชา กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ปราสาทพนมคันทัน ปราสาทบายันซึ่งเป็นกลุ่มปราสาทพระพุทธศาสนานิกายมหายานในเขตจังหวัดเสียมเรียบ ได้แก่ (1) Angkor 7th travel (2) 5Oceans Co Ltd (3) 2World Travel (Cambodia) Ltd (4) Asia Exotic Tours (5) ASIA VIPA Travel & Tours (Angkor tour guide)

2) ประเทศลาว กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทวัดภูพระธาตุหลวง พระธาตุดู่ฮิง ซึ่งอยู่ในเขตเวียงจันทน์และแขวงจำปาสัก ได้แก่ (1) Loas Travel (2) Arasa Tour Laos (3) Dokkham travel (4) Mekong Lao Travel (5) Viengchampa Tour (6) iPlanet travel

3) ประเทศเมียร์มาร์ กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง ในเขตกรุงย่างกุ้ง และวัดมหาเมย์มุนี ในเขตมัณฑเลย์ ได้แก่ (1) Myanmar shalom travel (2) Ananda travel (3) The wheel Travel (4) Exotic Myanmar travel and tour (5) Ayuda Myanmar Travel

4) ประเทศมาเลเซีย กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดไชยมัง

คลาราม รัฐปีนัง และแหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์ รัฐเคดะห์ ได้แก่ (1) Apple Holiday tour (2) Ad travel (3) YL Travel & Tour (4) Hello Holidays (5) Holiday Asia

5) ประเทศอินโดนีเซีย กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เจดีย์ บุโรพุทโธ จันทิเมนดุต ที่ตั้งอยู่ในเขตตอนกลางของเกาะชวาและยกจากการตา ได้แก่ (1) Jagat oriental tour and Travel (2) Antar Anda tour & travel (3) Adventure Indonesia travel (4) Wita tour (5) Indonesia travel

6) ประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตามความสำคัญของการวิจัยที่เชื่อมโยงกับผู้ประกอบการ เช่น เป็นจังหวัดที่มีสนามบินที่มีความเชื่อมโยงสู่ประเทศในเขตประชาคมอาเซียน กลุ่มจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนติดอาเซียน กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ เชียงราย อุบลราชธานี เป็นต้น ได้แก่ (1) เอ็น ซี ทัวร์ (2) ธรรมจารีทัวร์ (3) โพธิ์ทัวร์ (4) กูกโก่ แทรเวล (5) ทัวร์เอ็กซ์เพรสเซ็นเตอร์ (6) แดงโมทัวร์ (7) เมธาวีทัวร์ (8) โอเซียนสไมทัวร์ (9) สไมล์ไทยอีโคทัวร์

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมจากตัวแทนประเทศเวียดนาม ได้แก่ (1) Buffalo tour (2) Vietnam Unique Tour (3) First Choice travel (4) Way to Vietnam (5) Sinhcafe travel และ สิงคโปร์ ประกอบด้วย (1) Dynasty travel (2) Chan Brothers Travel Agency (3) CTC Travel (4) SA Tour (5) Hong Thai Travel

1.5.3 ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)
- 2) แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network)
- 3) แนวคิดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ (KM)
- 4) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม
- 5) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- 6) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- 7) แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของอาเซียนผ่านมิติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการเชิงเครือข่ายของการท่องเที่ยว

1.6 พื้นที่วิจัย

สำหรับพื้นที่การวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ของกลุ่มประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน ในลักษณะของประเทศที่มีความเชื่อมโยงกับหลักฐานทางโบราณคดี วิถีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมในอดีตที่เคยเป็นเส้นทางอารยธรรมและการค้าขายของประชาชนในอาเซียน ซึ่งกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบันใน 6 ประเทศ คือ

1) ประเทศกัมพูชา กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ปราสาทพนมกวน ปราสาทบายน ซึ่งเป็นกลุ่มปราสาทพระพุทธศาสนานิกายมหายานในเขตจังหวัดเสียมเรียบ

2) ประเทศลาว กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ปราสาทวัดภู พระธาตุอิงฮัง ซึ่งอยู่ในเขตสะหวันนะเขตและแขวงจำปาสัก

3) ประเทศเมียร์มาร์ กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง ในเขตกรุงย่างกุ้ง และวัดมหาชัยมุนี ในเขตมัณฑะเลย์

4) ประเทศมาเลเซีย กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดไชยมงคลาราม รัฐปีนัง และแหล่งโบราณคดีบูจังวัลเลย์ รัฐเคดะห์

5) ประเทศอินโดนีเซีย กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เจดีย์บุโรพุทโธและจันทิเมนดุตที่ตั้งอยู่ในเขตตอนกลางของเกาะชวาและยอกยาคาร์ตา

6) ประเทศไทย กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 4 ภูมิภาค แห่ง ได้แก่ (1) ภาคกลาง ประกอบด้วย วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอมะนิครปฐม จังหวัดนครปฐม วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2) ภาคเหนือ ประกอบด้วย วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุช่อแฮ อำเภอมะนิคร จังหวัดแพร่ (3) ภาคตะวันออกเฉียกเหนือ ประกอบด้วย วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม วัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร (4) ภาคใต้ ประกอบด้วย วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ โครงการย่อยแต่ละโครงการ สามารถศึกษาในพื้นที่เพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร เพื่อความเหมาะสมและความสมบูรณ์ของเนื้อหาการวิจัยนั้น

สำหรับเกณฑ์การคัดเลือกแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและสถานที่ท่องเที่ยวดังกล่าว ผู้วิจัยกำหนดจากแหล่งโบราณคดีและศาสนสถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตที่มีการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรม โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 1) เป็นศาสนสถานหรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงทั้งในระดับประเทศและอาเซียน มีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม
- 2) เป็นศาสนสถานหรือวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในเขตพื้นที่เดียวกันโดยเฉพาะตามประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน
- 3) เป็นศาสนสถานหรือวัดที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารทางการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา การให้ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม การเรียนรู้ของบุคคล และการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาค โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) มีการวิเคราะห์นโยบาย ผลกระทบของการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียนโดยเฉพาะประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ ลาว พม่า กัมพูชา มาเลเซีย และอินโดนีเซียที่มีเส้นทางเชื่อมโยงในมิติด้านศาสนาพุทธ และวัฒนธรรม
- 2) มีการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในกลุ่มอาเซียนที่เดินทางมาท่องเที่ยวในไทยในมิติของการท่องเที่ยวข้ามวัฒนธรรม
- 3) ได้กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน
- 4) ได้แนวทางการพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนทั้งในระดับเครือข่ายชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยว ที่สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวในมิติศาสนาวัฒนธรรม
- 5) ได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มประชาคมอาเซียนทั้งการเดินทางทางบก และทางอากาศ
- 6) ได้แนวทางและรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนา (พุทธ) และวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน

7) ได้วิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

8) ได้มีการพัฒนาสารสนเทศและเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนที่สามารถนำไปมาเป็นกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว และนโยบาย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับชุมชน และเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

1.8 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism- Buddhism Tourism) หมายถึง การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อของผู้คนในสังคมและแสดงออกมาเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมจนเกิดคุณค่าที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเดินทาง

การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Management) หมายถึง การที่องค์กร ชุมชน และบุคคลได้มีการจัดการเช่น การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การติดตามและประเมินผลจนส่งผลการอนุรักษ์ การปกป้องคุ้มครองทรัพยากรทางวัฒนธรรม การประยุกต์ใช้วัฒนธรรมให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ การใช้ชีวิตประจำวัน และกิจกรรมการท่องเที่ยว

การจัดการเชิงเครือข่าย (Social Network Management) หมายถึง การที่ชุมชนและกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้มีการจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอาศัยเครือข่ายในพื้นที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวมาประสานความร่วมมือเพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเกิดประโยชน์และคุณค่าของการท่องเที่ยว

การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม (Learning on Buddhism/ Culture) หมายถึง การที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการถ่ายทอด การสื่อสาร และการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการส่งเสริมเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะด้านการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา การตระหนักถึงคุณค่าด้านจิตใจ การตื่นรู้ และการเชื่อมโยงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมิติต่างๆ ทั้งในด้านพุทธศิลป์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ให้คุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่ผู้เยี่ยมชม

ผลกระทบทางการท่องเที่ยว (Impact of Tourism) หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นแก่ศาสนสถานหรือวัดทั้งทางบวกและทางลบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การจัดการเรียนรู้และวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

จิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ของอาเซียน (History Consciousness of ASEAN) หมายถึง การที่ภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการ และชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนสถานในกลุ่มประชาคมอาเซียนได้มีการให้ความรู้และข้อมูลเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สนใจประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในอาเซียน

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การที่ศาสนสถานหรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมี ขั้นตอน และกระบวนการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวภายในศาสนสถานวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในมิติต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว/ผู้สนใจ ทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น การจัดด้านภูมิสถาปัตยกรรม การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม และการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่เหมาะสมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

เครือข่ายชุมชน หมายถึง ตัวแทนผู้นำชุมชน ประชาชน กรรมการชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวรายย่อยในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย เป็นองค์กรชุมชน เป็นวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวที่ได้รับการอนุญาตให้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวตามกฎหมายและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นผู้ที่มีอำนาจความสะดวกในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ หมายถึง ระบบของการจัดเก็บ ประมวลผลข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย โดยอาศัยบุคคลและเทคโนโลยีสารสนเทศในการดำเนินการ เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียน

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง แผนนโยบายและแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งอาจแบ่งย่อยเป็นรายปีหรือราย 3-5 ปี ตามแต่ที่หน่วยงานผู้จัดทำเห็นสมควร

1.9 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวคิดทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงประวัติศาสตร์ กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางการท่องเที่ยว และการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ข้อมูลพื้นฐาน และกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมร่วมของแหล่งท่องเที่ยวในอาเซียน โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.9.1 การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)
- 2) แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network)
- 3) แนวคิดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ (KM)
- 4) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม
- 5) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- 6) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- 7) แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

1. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)

ทฤษฎีนี้ มีลักษณะผสมผสานความรู้ทางสังคมวิทยาและความรู้ทางทางมนุษยวิทยา รวมทั้งได้นำเอาองค์ประกอบทางกายภาพ (Physical Environment) เข้ามาประกอบ ด้วย ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการที่ประเทศหนึ่งหรือสังคมหนึ่งสังคมใดจะมีการพัฒนาหรือเจริญก้าวหน้าขึ้น จะต้องมีการปัจจัยหลายอย่างสนับสนุน โดยกล่าวถึงปัจจัย 6 ประการคือ ปัจจัยทางทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การทางสังคม ภาวะผู้นำในชุมชน/สังคม การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่างๆ และการฝึกอบรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่เป็นศักยภาพ (Potential) ของชุมชนซึ่งประกอบด้วยปัจจัยแรก 4 ประการ หมายความว่า หากชุมชนใดหรือสังคมใดมีปัจจัยทั้ง 4 ประการครบ ก็มีแนวทางว่าชุมชนนั้นจะมีความเจริญมากกว่าชุมชนที่มีปัจจัยเหล่านั้นอยู่น้อย ส่วนปัจจัยที่ 5 เป็นส่วนของทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความเจริญจะเกิดขึ้น ณ ชุมชนใดชุมชนหนึ่งก่อน แล้วจึงแพร่กระจายออกไปยังแหล่งอื่นหรือชุมชนอื่น โดยที่มีการติดต่อกันระหว่างคนต่างชุมชนหรือโดยเฉพาะคนที่ต่างวัฒนธรรมกัน เป็นการแพร่กระจาย ความรู้

ความคิด และสิ่งแปลกใหม่ ที่เรียกว่า นวัตกรรม ส่วนการฝึกอบรมเป็นปัจจัยเสริมแรง ผลักดันให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2536, น. 38) ได้เขียนเป็นประพจน์ของทฤษฎีศักยภาพในการพัฒนาและการแพร่กระจายทางนวัตกรรมไว้ ดังนี้

1. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนนั้น
2. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ ทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนนั้น
3. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ ผู้นำของชุมชนนั้น
4. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ องค์การทางสังคมของชุมชนนั้น
5. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ การติดต่อกับโลกภายนอกของชุมชนนั้น
6. การพัฒนาของชุมชนใด ขึ้นอยู่กับ ระดับการศึกษาของชุมชนนั้น

หมายความว่า ชุมชนหรือสังคมที่มีปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่สามารถนำมาเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีการศึกษาหรือการฝึกอบรมเป็นอย่างดี มีผู้นำทางสังคมที่มีบทบาทในการพัฒนา องค์การทางสังคมที่มีโครงสร้างและความเป็นปึกแผ่น มีสมาชิกและทรัพยากรที่จะสนับสนุนให้บรรลุตามเป้าหมาย ส่วนการแพร่กระจายนั้นถือว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการที่สังคมหนึ่งติดต่อกับอีกสังคมหนึ่ง และการฝึกอบรมเป็นตัวแปรเสริมผลักดันให้คน ผู้นำในชุมชน สมาชิกขององค์การให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ชุมชนนั้นก็มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถประมวลเป็นทฤษฎีทางการได้ว่า “ความเจริญพัฒนาของชุมชนหรือสังคมใด ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การ สังคม ผู้นำของชุมชน และการศึกษาของชุมชนนั้น รวมทั้งการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนั้นกับโลกภายนอก”

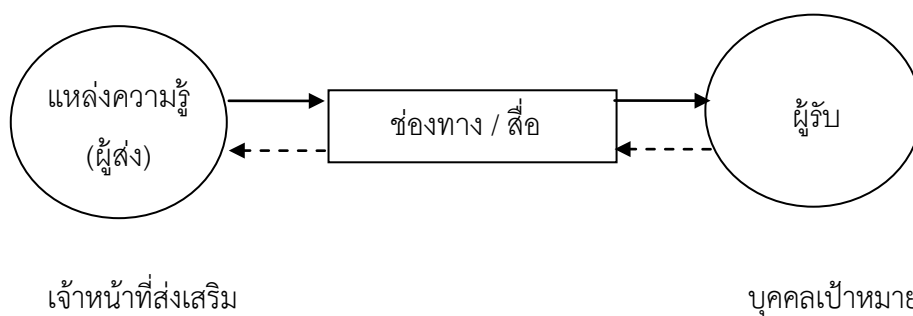
ส่วน Everett Roger (1995) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) เพิ่มเติมว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายของสิ่งใหม่ๆ จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่งและสังคมนั้นรับเข้าไปใช้สิ่งใหม่ๆ นี้ คือ นวัตกรรม ซึ่งเป็นทั้งความรู้ ความคิด เทคนิควิธีการ และเทคโนโลยีใหม่ๆ โดยได้อธิบายทฤษฎีกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมนี้ว่ามีตัวแปรหรือองค์ประกอบหลัก ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. นวัตกรรม (Innovation) หรือสิ่งใหม่ที่จะแพร่กระจายไปสู่สังคมเกิดขึ้น นวัตกรรมที่จะแพร่กระจายและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้น โดยทั่วไปประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นความคิดและส่วนที่เป็นวัตถุ นวัตกรรมใดจะถูกยอมรับหรือไม่นั้น นอกจากจะเกี่ยวกับตัวผู้รับระบบสังคม และรับการสื่อสารแล้ว ตัวของนวัตกรรมเองก็มีความสำคัญ นวัตกรรมที่ยอมรับได้ง่ายควรจะต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ 1) ได้ประโยชน์มากกว่าเดิมที่เข้ามาแทนที่ (Relative Advantage) 2) มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมในสังคมที่จะรับ (Compatibility)

3) ไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก (Complexity) 4) สามารถแบ่งทดลองครั้งละน้อยได้ (Trialability) 5) สามารถมองเห็นหรือเข้าใจได้ง่าย (Observability) ส่วนนวัตกรรมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับ 5 ประการ ต่อไปนี้มักจะเป็นที่ยอมรับได้ยาก

2. การสื่อสารโดยผ่านสื่อทางใดทางหนึ่ง (Types of Communication) เพื่อให้คนในสังคมได้รับรู้ระบบการสื่อสาร การสื่อสาร คือ การติดต่อระหว่างผู้ส่งข่าวสารกับผู้รับข่าวสาร โดยผ่านสื่อหรือตัวกลางใดตัวกลางหนึ่งที่นวัตกรรมนั้นแพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดไปสู่ผู้ใช้หรือผู้รับนวัตกรรม อันเป็นกระบวนการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ การสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อการรับนวัตกรรมมาก ดังแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2.1 กระบวนการสื่อสาร

3. เกิดในช่วงเวลาหนึ่ง (Time or Rate of Adoption) เพื่อให้คนในสังคมได้รู้จักนวัตกรรม แนวความคิดใหม่หรือมีการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมต้องอาศัยระยะเวลาและมีลำดับขั้นตอนเพื่อให้บุคคลปรับตัวและยอมรับนวัตกรรมหรือแนวความคิดใหม่

4. ระบบสังคม (Social System) โดยการแพร่กระจายเข้าสู่สมาชิกของสังคม ระบบสังคมจะมีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายและการรับนวัตกรรม กล่าวคือ สังคมสมัยใหม่ของสังคมจะเอื้อต่อการรับนวัตกรรม ทั้งความเร็วและปริมาณที่จะรับ (Rate of Adoption) เพราะมีบรรทัดฐานและรับค่านิยมของสังคมที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีการแพร่กระจายสิ่งใหม่เข้ามา สังคมก็จะยอมรับได้ง่าย ส่วนสังคมที่ติดยึดกับความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นสังคมล้าหลังจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับสังคมสมัยใหม่ ความเร็วของการแพร่กระจายและปริมาณที่จะรับนวัตกรรมจึงเกิดได้ช้ากว่าและน้อยกว่าหรืออาจจะไม่ยอมรับเลยก็ได้

การแพร่กระจายและการรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดนั้นขึ้นอยู่กับบุคคล ระบบสังคม ระบบสื่อสาร ตัวนวัตกรรม และระยะเวลา โดยนวัตกรรมนั้น (Innovation) อาจหมายถึงความคิด (Idea) การปฏิบัติ (practice) หรือวัสดุสิ่งของ (Object) อย่างใดอย่างหนึ่งที่ปัจเจกชนคิดเอาว่าเป็น

ของใหม่ โดย Lerner (อ้างถึงใน จิตจำนงค์ กิติกรติ และ ชัยวัฒน์ สิทธิภราดร, 2536, น. 63) ให้ ความสำคัญต่อการสื่อสารมาก เพราะว่า การสื่อสารนี้เองทำให้สังคมพัฒนาหรือไม่พัฒนา หากสังคมใดมีระบบการสื่อสารเจริญก้าวหน้าก็จะทำให้สังคมเจริญตามไปด้วย โดยระบบการสื่อสารจะไป กระตุ้นให้คนในสังคมคาดหวังสูงขึ้น เมื่อเป็นดังนั้นคนในสังคมก็จะลงทุนความพยายามกระทำ กิจกรรมมากขึ้นเพื่อตอบสนองความคาดหวังของตน หากความพยายามได้รับการตอบสนองตามที่ คาดหมาย ความพอใจและความเจริญในสังคมก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้าไม่ได้รับการตอบสนอง เขาจะเกิด ความไม่พอใจขึ้น และเมื่อเป็นเช่นนั้นความเจริญในสังคมจะมีการเลื่อน (Mobility) ของบุคคล 3 ประเภท คือ มีการย้ายถิ่น (Physical Mobility) มีการเลื่อนทางสังคม (Social Mobility) และการ เลื่อนทางจิตใจ (Mental Mobility) โดยสรุปทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers แสดง ความสัมพันธ์ระหว่างการรับนวัตกรรมกับปัจจัย 5 ประการ คือปัจเจกบุคคล ระบบสังคม การ สื่อสาร ตัวนวัตกรรม และระยะเวลา คือทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันในการที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับ นวัตกรรม

ส่วนการรับเอานวัตกรมนั้นมีขั้นตอนหรือกระบวนการรับนวัตกรรม (Adoption Process) ที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการ (Process) ที่เกิดขึ้นทางจิตใจภายในบุคคล เริ่มจากได้ยินใน เรื่องวิทยากรนั้นๆ จนกระทั่งยอมรับนำไปใช้ในที่ที่สุด ซึ่งกระบวนการนี้มีลักษณะคล้ายกับกระบวนการ เรียนรู้และการตัดสินใจ (Decision Making) โดยได้แบ่งกระบวนการยอมรับออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นรับรู้ (Awareness Stage) เป็นขั้นเริ่มแรกที่น่าไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธสิ่ง ใหม่หรือวิธีการใหม่ ขั้นนี้เป็นขั้นที่ได้รับรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ (นวัตกรรม) ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบ กิจกรรมของเขา แต่ยังไม่ได้รับข่าวสารไม่ครบถ้วน ซึ่งการรับรู้มักเป็นการรับรู้โดยบังเอิญและจะทำให้ เกิดความอยากรู้ต่อไป อันเนื่องมาจากมีความต้องการวิทยากรหรือความรู้ใหม่ ๆ นั้น ในการแก้ปัญหาที่ ตนเองมีอยู่หรือเพื่อการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 ขั้นสนใจ (Interest Stage) เป็นขั้นที่เริ่มมีความสนใจแสวงหารายละเอียดเกี่ยวกับ วิทยากรใหม่ ๆ เพิ่มเติม พฤติกรรมนี้เป็นไปในลักษณะที่ตั้งใจแน่วแน่ และใช้กระบวนการคิดมากกว่า ขั้นแรก ซึ่งในขั้นนี้จะทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่มากขึ้น ซึ่งบุคลิกภาพและ ค่านิยม ตลอดจนบรรทัดฐานทางสังคมหรือประสบการณ์เดิมจะมีผลต่อบุคคลนั้น และมีผลต่อการ ติดตามข่าวสารหรือรายละเอียดของสิ่งใหม่หรือวิทยากรใหม่นั้นด้วย

ขั้นที่ 3 ขั้นประเมินค่า (Evaluation Stage) เป็นขั้นที่จะไตร่ตรองว่าจะลองใช้วิธีการหรือ วิทยากรใหม่ ๆ นั้นดีหรือไม่ ด้วยการเปรียบเทียบระหว่างข้อดีและข้อเสียว่า เมื่อนำมาใช้แล้วจะ เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมของตนหรือไม่ หากรู้สึกว่ามีข้อดีมากกว่าจะตัดสินใจใช้ ขั้นนี้จะแตกต่างจาก ขั้นอื่นๆ ตรงที่เกิดการตัดสินใจที่จะลองความคิด

ขั้นที่ 4 ขั้นทดลอง (Trial Stage) เป็นขั้นที่บุคคลทดลองใช้วิทยาการใหม่ๆ นั้นกับสถานการณ์ของตน ซึ่งเป็นการทดลองดูกับส่วนน้อยก่อน เพื่อจะได้ดูว่าได้ผลหรือไม่ ในขั้นนี้บุคคลจะแสวงหาข่าวสารที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับวิทยาการใหม่หรือนวัตกรรมนั้น

ขั้นที่ 5 ขั้นตอนการยอมรับ (Adoption Stage) เป็นขั้นที่บุคคลยอมรับวิทยาการใหม่ๆ นั้น ไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมของตนอย่างเต็มที่หลังจากที่ได้ทดลองปฏิบัติและเป็นประโยชน์ในสิ่งนั้นแล้ว

ทฤษฎีศักยภาพในการพัฒนาและการแพร่กระจายนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาและการเรียนรู้ในสังคมปัจจุบัน เพราะการที่ชุมชนหรือสังคมมีปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การสังคม ผู้นำของชุมชน การศึกษา และการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวนั้น กระบวนการสื่อสารถ่ายทอดและการพัฒนาย่อมเกิดขึ้น มีการรับทั้งเอาแนวคิด วิทยาการใหม่ ๆ มาปรับใช้ในชุมชนของตน ระบบสังคมหรือองค์กรท้องถิ่นและผู้นำชุมชนสามารถจะปรับกิจกรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับชุมชน ในขณะเดียวกันก็เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน โดยการเรียนรู้การสื่อสารด้านวัฒนธรรม ประเพณีจากนักท่องเที่ยว หรือจากวัด และการเข้ารับการฝึกอบรมสมาธิ วัฒนธรรมประเพณีจากวัด รวมทั้งการติดต่อประสานงานระหว่างกัน ก็จะเป็นจุดที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการท่องเที่ยวที่จะสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยวและการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน และชุมชนหรือวัดก็สามารถมีการปรับแนวคิด วิธีการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่จะพึงเกิดขึ้น การอนุรักษ์และการพัฒนาต้องเป็นไปควบคู่กัน โดยที่ชุมชนนั้นจะมีขีดความสามารถในการรองรับสิ่งใหม่หรือจัดปรับให้เหมาะสมกับชุมชนเอง เช่น การเรียนรู้จากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวหรือจากการเรียนรู้จากสื่อต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการปรับตัวและนำแนวคิด และวิธีการต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นหรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

2. แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

ปัจจุบันมีการกล่าวถึงความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่าย ในการพัฒนาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุที่ในพื้นที่ต่างๆ นั้น มิใช่มีเพียงกลุ่ม องค์กรใด องค์กรหนึ่งที่ทำงานในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังมีการประสานความร่วมมือของกลุ่ม องค์กร เครือข่ายหรือภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น องค์กรภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มประชาชน พระสงฆ์ ผู้นำศาสนา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มท่องเที่ยว และองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม องค์กรชุมชนและเครือข่ายในการพัฒนาจึงได้ถูกนำมาอธิบายในความหมายที่หลากหลายเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการประสานความร่วมมือและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งแนวคิด

หลักของคำว่า “กลุ่ม” “องค์กรชุมชน” และ “เครือข่าย” นั้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคม มารวมกันเป็นเพื่อน เป็นคนร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อแก้ไขปัญหาและการสร้างสรรค์พัฒนาในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน

การเกิดขึ้นของกลุ่มคน องค์กรชุมชน และเครือข่ายเพื่อความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ นั้น มิใช่เป็นเรื่องใหม่ เป็นสิ่งที่มีมานานในสังคมไทย โดยเป็นความร่วมมือที่มาจากการที่ทุกฝ่ายได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีการนำเอาความรู้ ภูมิปัญญา และบทบาทของฝ่ายต่างๆ มาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งที่ผ่านมาก็ได้แสดงให้เห็นในหลายพื้นที่ว่า ถ้าท้องถิ่นใด ชุมชนใดมีความมื่อของฝ่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่ สมาชิก อบต. ภาคราชการ และองค์กรชุมชน ท้องที่นั้นก็จะประสบความสำเร็จในการพัฒนา สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเข้มแข็งทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเรียนรู้และวัฒนธรรม

กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่าย เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสินค้า OTOP กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ องค์กรวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสิ่งแวดล้อม และเครือข่ายป่าชุมชน เป็นต้น กลุ่ม องค์กรชุมชนและเครือข่ายเหล่านี้มีความเป็นมาตั้งแต่ในอดีตและมีอยู่ในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศไทย บางกลุ่มบางองค์กรเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือ ร่วมอกร่วมใจและความต้องการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่ บางกลุ่มภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมเพื่อให้เกิดการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่บางกลุ่ม บางองค์กรเกิดขึ้นด้วยอุดมการณ์และความเชื่อของตนเอง การรวมตัวเป็นกลุ่ม เป็นองค์กร และขยายเป็นเครือข่ายของประชาชนดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันแก้ไขและพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ธุรกิจชุมชน การเสริมสร้างรายได้และอาชีพ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เป็นต้น การรู้จักและเข้าใจถึง กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายในสังคม จะช่วยให้การทำงานในพื้นที่ของฝ่ายต่างๆ มีแนวร่วมและมีพลังในการทำงานมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้กิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ประสบผลสำเร็จได้

แนวคิดองค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น มาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของผู้คนในสังคมที่มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม โดยเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างพลังอำนาจในการจัดการ การมีส่วนร่วมในการกิจกรรมการพัฒนา การจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่และการสนับสนุนการทำงานของภาครัฐและองค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและประเทศ โดยเป็นการดำเนินการตามบทบาทและหน้าที่ทั้งตามที่กฎหมายสภาองค์กรชุมชนกำหนดและดำเนินการในฐานะของภาคประชาชนที่ต้องการเห็นการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาที่เหมาะสม ดังนั้น ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องหาแนวทางการทำงานร่วมกับองค์กรชุมชนและเครือข่ายอย่างเป็นขั้นตอน

ความหมายของเครือข่าย

องค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้นอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามแนวคิดและประสบการณ์ของผู้ที่ให้ความหมาย เช่น “กลุ่มชาวบ้าน” “องค์กรภาคประชาชน” “องค์กรชุมชน” “เครือข่ายภาคประชาชน” และ “เครือข่ายทางสังคม” เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่จะมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน คือ หมายถึงการรวมตัวของประชาชนในเขตพื้นที่ต่างๆ หรือหลายพื้นที่ซึ่งเป็นการรวมตัวกันตามกิจกรรมหรือประเด็นสาธารณะที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนและการเสริมสร้างพลังอำนาจในการจัดการทรัพยากรชุมชน

คำว่า “เครือข่าย” นั้น เป็นคำที่นำมาใช้ในแวดวงการพัฒนาสังคม โดยเป็นการกล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย นับตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคล ปังเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีโครงสร้าง รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย และมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม ซึ่งสามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายในสังคมใหญ่ และเครือข่ายในสังคมใหญ่ก็มีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนในท้องถิ่นต่างๆ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2548, น. 3)

ความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย

ปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นในยุคปัจจุบันนั้น บางประเด็นปัญหาสามารถแก้ไขและจัดการได้ในระดับชุมชน แต่บางประเด็นปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีระดับการจัดการตั้งแต่ในระดับพื้นที่จนถึงในระดับนโยบายหรือในระดับประเทศ ดังนั้น การเสริมสร้างพลังความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมที่มาจากความร่วมมือขององค์กรต่างๆ ในพื้นที่จะทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาที่มีทางเลือกมากขึ้นและมีโอกาสที่จะแก้ไขตามความต้องการของเครือข่าย ซึ่งหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายแล้ว พบว่า มีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ

1. **สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม** ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไขได้ จำเป็นต้องมีการรวมพลังและมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ดังนั้น จำเป็นต้องมีการรวมกลุ่มและเครือข่าย เพื่อที่จะเชื่อมโยงคน ความรู้และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการทางสังคมแล้วนำไปสู่การจัดการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน โดยนัยนี้ ก็คือ การเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสถานการณ์และปัญหาจะเป็นส่วนหนึ่ง

ที่ก่อให้เกิดเครือข่ายขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นการจัดการภายในกลุ่มที่เห็นความจำเป็นของการเข้ามาเสริมสร้างกระบวนการทำงานขององค์กรภายนอกและพลังภายใน

2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม องค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น เป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากรและความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการ การใช้พลังองค์กรและเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรอื่นๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันละกัน (ปฐ สติ มอนซอน และคณะ, 2546, น.2) กระบวนการนั้น จะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ขององค์กรและเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจน ตัวอย่างเช่น การประสานความร่วมมือของเครือข่ายทางธุรกิจ ก็เพื่อการลดต้นทุนในการผลิต ลดภาวะการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานในการผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น ส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนา การประสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย ก็เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย และเพื่อการผลักดันในเชิงนโยบาย ในขณะที่เครือข่ายประเภทอื่นๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างความหมายและการก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมและใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมขององค์กรและเครือข่ายตนเอง

3. การประสานผลประโยชน์ ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายชุมชน คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมิได้หมายถึง การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึง การให้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน การได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย จะช่วยกระตุ้นให้เกิดองค์กรเครือข่าย และเกิดการรักษาเป้าหมายร่วมของเครือข่ายที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งจะเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การรวมตัวเป็นเครือข่ายขององค์กรหรือหน่วยย่อยของภาคส่วนต่างๆ จึงเป็นการประสานผลประโยชน์ นอกจากนี้ การดำเนินการภายใต้ระบบที่มีการรักษาผลประโยชน์ต่อกันนั้น จะทำให้องค์กรและเครือข่ายนั้นมีจังหวะในการก้าวเดินและความมั่นคงยิ่งขึ้น

4. การใช้สิทธิและอำนาจของประชาชน ในกระบวนการของความเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น ส่วนหนึ่งก็เพื่อการใช้สิทธิและอำนาจของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการรวมกลุ่ม องค์กร และสร้างเครือข่ายขึ้นมาเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองและการใช้สิทธิเพื่อประโยชน์การทำงานของชุมชน

ความสำคัญของความเป็นเครือข่าย

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ ความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังนี้

1. เกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลและผู้ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกับองค์กรชุมชนและเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ถือว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกัน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้จะช่วยทำให้บุคคลและองค์กรได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยให้การทำงานในด้านต่างๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา องค์กรชุมชนและเครือข่ายจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่นๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาที่มาจากการระดมความคิดเห็น และความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ปัญหานั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนองจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน

3. เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อองค์กรชุมชน เครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาขององค์กรชุมชนและเครือข่ายได้แล้ว สมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในด้านการพึ่งพาทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น กลุ่มเกษตรกรที่ทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรอินทรีย์ ที่ร่วมกันผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมี ให้แก่ผู้บริโภค จนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ที่พึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการรวมกลุ่มเพื่อพึ่งพาอาศัยกัน

4. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในสังคมไทยองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้น มักจะเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายในเชิงพื้นที่ ที่กลุ่มประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ได้ร่วมกันก่อตัวขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็น

ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำ การเรียนรู้ และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าว อาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย จึงถือได้ว่า เป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายดังกล่าว มีพลังขับเคลื่อนในหลายๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมใน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชาวบ้านหินกรูดและบ้านบ่อนอก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

5. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ในสังคมไทยประเด็นปัญหาสาธารณะจำนวนมาก ไม่น้อยที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบาย ตัวอย่างเช่น การรวมตัวกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อการพิจารณาของรัฐสภา และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพลังของเครือข่ายในการร่วมผลักดันประเด็นปัญหาในเชิงนโยบาย เพราะว่าปัญหาบางปัญหานั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่ายซึ่งบางครั้งไม่สามารถที่จะแก้ไขด้วยพลังของเครือข่ายและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคอื่นๆ จะทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้น

6. เกิดอำนาจหรือพลัง อำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้ หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้ บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดาองค์กรหรือเครือข่ายอื่นๆ ให้ความยอมรับในระบบการจัดการและสามารถนำมาเป็นการต่อรอง ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้

ความสำคัญขององค์กรชุมชนเครือข่ายดังกล่าวนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้รับ แต่สิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นเครือข่ายมากกว่าผลสำเร็จในทางตรง คือ ความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม ดังนั้น ไม่ว่า องค์กรชุมชน เครือข่ายจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองอย่างไร สิ่งทีทุกองค์กรและเครือข่ายควรดำเนินการอย่างยิ่งคือการสร้างความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัย ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าว จะช่วยให้ภารกิจขององค์กรชุมชนและเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

องค์ประกอบของเครือข่าย

ในการรวมตัวกันเป็นองค์กรเครือข่ายจะต้องมีองค์ประกอบเพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนในการทำงาน ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญขององค์กรเครือข่าย มี 5 ประการ คือ

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยแต่ละปัจเจกบุคคล แต่ละกลุ่ม จะเข้า

มาดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องและเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ถ้าขาดสมาชิกกลุ่ม และแนวร่วมในการพัฒนา จะทำให้เกิดองค์กรและเครือข่ายไม่ได้ ดังนั้น หน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดองค์กรชุมชนและความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่ายชุมชน เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคล ยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์ และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือ การมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้องค์กรและเครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต้องเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงองค์กรชุมชนและเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูล และการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญขององค์กรชุมชนและเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นองค์กรและเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบองค์กรชุมชนและเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

ประเภทของเครือข่าย

ในสังคมไทยนั้นเครือข่ายเกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยเป็นทั้งองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ภาครัฐให้การสนับสนุน องค์กรเครือข่ายของภาครัฐกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และองค์กรเครือข่ายของภาคประชาชน ซึ่งแต่ละองค์กร แต่ละเครือข่ายก็มี แนวคิด กิจกรรมแตกต่างกันไป ในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภทขององค์กรเครือข่าย เพื่อนำไปการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง องค์กรชุมชน เครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งเป็นปัจจัยหลักในการทำกิจกรรม เป็นการดำเนินการแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนของประเด็นปัญหาและการพัฒนาออกจากกัน ยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายย่อย

โครงสร้างความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชนและเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น สามารถจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น การแบ่งองค์กรชุมชนและเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ ได้แก่ เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล และเครือข่ายระดับอำเภอ เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบลแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เครือข่ายภาคประชาคมอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เครือข่ายระดับจังหวัด เช่น เครือข่ายประชาคม จังหวัดน่าน เครือข่ายระดับภูมิภาค เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายระดับประเทศ เช่น เครือข่ายสมานพันธ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย และเครือข่ายขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น เครือข่ายการพัฒนาของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง และขององค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) เป็นต้นหรือแบ่งพื้นที่ตามแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายป่าเขาสูง เป็นต้น โดยมีกระบวนการทำงานทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ มีการรวมศูนย์กิจกรรมเข้าสู่ส่วนกลางในระดับ

พื้นที่ขนาดใหญ่ และอาจมีศูนย์ประสานย่อยในพื้นที่ขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดกิจกรรมและการสื่อสารระหว่างกัน

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม เป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ เป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ซึ่งมีขอบเขตจำกัดเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด สิทธิชุมชน การพัฒนาการศึกษา เป็นต้น แล้วพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นร่วมของประชาชนในหลายพื้นที่และเป็นประเด็นในระดับนโยบายที่จะต้องมีการดำเนินการในเชิงกฎหมายและการจัดการในลักษณะสหวิทยาการ โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น สามารถจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ขององค์กรชุมชนเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามความสนใจที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมหรือประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนด เช่น เครือข่ายป่าชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมดำเนินการผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่เป็นเครือข่ายที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่เครือข่ายธนาคารหมู่บ้านและกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นเครือข่ายที่รวมกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินการในเรื่องการออมทรัพย์ของประชาชน เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เป็นเครือข่ายที่รวมกลุ่มของผู้ที่ต้องการให้มีการคุ้มครองผู้บริโภคในมิติต่างๆ หรือเครือข่ายอื่นที่มีการตั้งชื่อตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เป็นต้น โดยมีโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน และจะมีองค์กรแม่ข่ายหรือหน่วยงานหลักที่ทำงานในด้านนั้นๆ เป็นผู้ให้การสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ ซึ่งแต่ละเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆ ก็มีความเป็นอิสระในการที่จะดำเนินการกับประเด็นนั้นๆ กิจกรรมนั้นๆ ภายใต้ศักยภาพของตนเอง

3. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นหรืออาศัยภารกิจและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นแนวทางในการจัดการองค์กรและเครือข่าย โดยเป็นองค์กรและเครือข่ายที่มุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในจัดตั้งองค์กรและเครือข่ายให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการดำเนินการที่สอดคล้องกับภารกิจและเป้าหมายหลักของกลุ่มผลประโยชน์หรือหน่วยงานนั้นๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น

การทำงานร่วมกันของเครือข่ายในการพัฒนาสังคม

กระบวนการทำงานขององค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น มีบทบาทและระดับการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาหรือตามประเด็นปัญหาของพื้นที่นั้นๆ

ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนและเครือข่ายควรคำนึงถึงบทบาทในการทำงานขององค์กรชุมชนและเครือข่าย เพราะองค์กรชุมชนและเครือข่าย แต่ละองค์กร/เครือข่ายต่างก็มีบทบาทที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ บางองค์กรชุมชน บางเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและพื้นที่ บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหวในระดับจังหวัดและภูมิภาคหรือพื้นที่ขยายออกไป บางองค์กรชุมชนและเครือข่ายมีหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านทุน ทรัพยากร และการให้คำปรึกษาแก่องค์กรชุมชน เครือข่ายย่อยอื่นๆ ซึ่งบทบาทขององค์กรชุมชนและเครือข่าย สามารถจำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. **“ทีมทำ”** ได้แก่ องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่หรือในประเด็นปัญหานั้นๆ เป็นสำคัญ มีการทำงานกันตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่เป็นสำคัญ มีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน ซึ่งส่วนใหญ่องค์กรชุมชนและเครือข่ายในระดับนี้ จะเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายย่อยที่ทำงานพื้นที่ เช่น กลุ่มออมทรัพย์/สัจจะสะสมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล เป็นต้น ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างต่อเนื่อง

2. **“ทีมนำ”** ได้แก่ องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างองค์กรชุมชน เครือข่าย และภาคีต่างๆ ในการพัฒนา โดยมีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงาน มีกิจกรรมการเคลื่อนไหวกับองค์กรชุมชนและเครือข่ายต่างๆ ที่ต่อเนื่อง ซึ่งองค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ทำงานในระดับนี้ อาจเป็นทั้งองค์กรชุมชนและเครือข่ายเชิงพื้นที่ ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และองค์กรชุมชนและเครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่างเช่น การรวมตัวของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือ ที่ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด เป็นต้น

3. **“ทีมหนุน”** ได้แก่ เครือข่ายขององค์กร สถาบัน และหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนา และพัฒนาเป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนและการเกิดขึ้นของเครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้าฯ สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการส่งเสริมของเครือข่ายดังกล่าว จะเป็นลักษณะของการให้คำปรึกษาและให้แนวทางการปฏิบัติแก่เครือข่ายอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของการให้เพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าการมีส่วนร่วมและการทำงานในเชิงลึก

บทบาทและการทำงานร่วมกันขององค์กรชุมชนและเครือข่ายดังกล่าว จะเห็นได้มีระดับของการมีส่วนร่วม และมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง องค์กรชุมชนและเครือข่ายย่อยในพื้นที่หรือองค์กรชุมชนและเครือข่ายเชิงประเด็นเล็กๆ อาจพึ่งพาอาศัยสภาองค์กรชุมชนและเครือข่ายในระดับจังหวัดซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและการให้คำปรึกษาหารือ นอกจากนี้้องค์กรชุมชนและเครือข่ายในระดับจังหวัดนั้น ก็อาจให้การสนับสนุนทุน ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กร สถาบันที่ให้การสนับสนุนแหล่งทุน ซึ่งเป็นภาคีในระดับประเทศ ส่วนองค์กรเครือข่ายในระดับประเทศก็จะทำหน้าที่ในการสนับสนุนทุน ทรัพยากรและการให้แนวนโยบายที่เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ

อย่างไรก็ตาม ทุกองค์กรชุมชน ทุกเครือข่าย และทุกระดับการทำงาน อาจจะมีการประสานเชื่อมโยงความร่วมมือในมิติอื่นก็ได้ ซึ่งการกำหนดบทบาทและการทำงานที่ชัดเจนจะช่วยให้ภารกิจและกระบวนการทำงานขององค์กรชุมชนและเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการทำงานระดับท้องถิ่น องค์กรชุมชนและเครือข่ายที่เป็น “ทีมทำ” จะต้องมีบทบาทอย่างยิ่งในการร่วมนำเสนอแนวคิด ประสพการณ์ และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่ ซึ่งผลรวมของการทำหน้าที่ขององค์กรชุมชนเครือข่ายในระดับต่างๆ นั้น ล้วนมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ “ทีมเรียนรู้” ซึ่งเป็นประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ

แนวโน้มและทิศทางของเครือข่ายในการพัฒนาสังคม

ปัจจุบัน “เครือข่าย” ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายในสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นละแวกหมู่บ้าน ชุมชน ที่ทำงาน บริษัทขนาดใหญ่ หรือองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งถ้าหากพิจารณาอย่างแท้จริงแล้ว จะพบว่า องค์กรชุมชนและสังคมเครือข่ายนั้นเกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลายประการทั้งในด้านบวกและลบ ซึ่งคาสเทลส์ (1998) กล่าวว่า สังคมเครือข่ายในยุคสารสนเทศ เกิดขึ้นพร้อมกับความไม่เท่าเทียมในสังคม การแบ่งขั้วเป็นฝักฝ่าย การกีดกันทางสังคม วิกฤตการณ์ของภาครัฐที่ไม่อาจรักษาสัญญาในการจัดสวัสดิการแก่ประชาชน และความแข็งตัวของสถาบันภาครัฐซึ่งเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการพัฒนาและกำลังพ่ายแพ้ต่อความยืดหยุ่นของการทำงานในท้องถิ่น นอกจากนี้ การรุกเข้ามาของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ที่ใช้อำนาจของเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการครอบงำความคิด ทุน และการจัดการ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้เกิดการก่อตัวเป็น “องค์กรชุมชนและเครือข่ายใหม่”

“เครือข่าย” เป็นองค์กรในการจัดการกิจกรรมของมนุษย์ในรูปแบบใหม่ ที่เริ่มต้นจากผู้คนในกลุ่มเล็กๆ องค์กรเล็กๆ ที่ร่วมกันสร้างชุมชนหรือพื้นที่ของตนเองขึ้นมา เพื่อเป็นการสร้างความรู้สึกผูกพัน ความสนใจในการแก้ไขปัญหา หรือมีแรงปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน ด้วย

ความคาดหวังและการกำหนดแนวทางของการดำรงอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ภายใต้เงื่อนไขที่ทำให้องค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้นมีอัตลักษณ์ มีการสร้างพื้นที่ทางสังคม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อยึดหยัดต่อสู้กับสิ่งรุกรานจากภายนอก อันได้แก่ การครอบงำของเครือข่ายทุนนิยม ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเครือข่ายอาชญากรรม เป็นต้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อการทำงานในท้องที่ต่างๆ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในชนบทที่ห่างไกล องค์กรชุมชนและเครือข่าย จะดำรงอยู่ต่อไปได้ด้วยการสร้างความร่วมมือและสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ประกอบด้วยความรู้สึกร่วมและมีการปรับบทบาทระหว่างกัน เพื่อให้กระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการสร้างความสมดุลและความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งในสังคม โดยวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น จะค่อย ๆ เข้าไปทำลายโครงสร้างบางประการที่ไม่พึงปรารถนาของวัฒนธรรมดั้งเดิม กล่าวคือ องค์กรชุมชนและสังคมเครือข่าย จะเข้าไปแทนที่โครงสร้างทางอำนาจเดิมที่มีความแข็งตัวและไม่ตอบสนองต่อกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาของประชาชน ดังนั้น การสร้างตัวตนและการปรับบทบาทระหว่างกันขององค์กรชุมชนและเครือข่าย รัฐ ทุนนิยม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการก้าวเดินของทุกฝ่าย รวมทั้งองค์กรชุมชน เครือข่าย และการพัฒนาในระดับท้องที่

แนวโน้มและทิศทางการทำงานขององค์กรชุมชนและเครือข่ายที่จะขึ้นในอนาคตกับท้องที่ต่างๆ และขยายไปตามลำดับจนถึงการพัฒนาในระดับประเทศนั้น จะต้องมีการสร้างจุดยืนหรืออัตลักษณ์ของตนเอง ต้องมีการปรับบทบาทความสัมพันธ์ต่อทุกฝ่ายทั้งผู้ที่ทำงานในท้องที่ ภาครัฐ และระหว่างองค์กรชุมชนและเครือข่ายด้วยกันเอง โดยมีข้อที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. การปรับฐานคิดในการทำงาน ทุกฝ่ายที่ทำงานในพื้นที่ต่างๆ นั้น จะต้องมีการปรับฐานคิดในการทำงานของตนเอง โดยมองถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม การมีส่วนร่วม เป้าหมายรวม ผลสำเร็จ และกระบวนการที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาว่า ทุกฝ่ายมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ ถ้าทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของกันและกัน จะช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถมองเห็นภาพกว้างในการทำงาน สามารถการสร้างจุดมุ่งหมายร่วม และมีการปรับท่าทีระหว่างกัน เพื่อขจัดความขัดแย้งในสังคมและการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

2. การบูรณาการแผนงานและเป้าหมายร่วม เป็นขั้นตอนการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมหรือการพัฒนาในระดับต่างๆ ที่พึงประสงค์ ภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่และสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยในเบื้องต้นสิ่งที่ทุกฝ่าย จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญ คือ การเข้าใจถึงแนวคิดและการบูรณาการที่ยึดหลักการดำเนินการตามแผนงานและเป้าหมายที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาท้องถิ่น และประเทศรวมทั้งสังคมเครือข่าย เพื่อให้กระบวนการนั้นเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม

3. ร่วมแสวงหาทางออกและวิธีการที่เหมาะสม การพัฒนาเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีกว่าเดิมเหมาะสมกว่า เช่น ระบบเทคโนโลยี หรือการสร้างวัฒนธรรมในการทำงานแบบใหม่ เป็นกระบวนการ

ที่ทรงพลังและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาในระดับท้องถิ่น เพราะถ้าทุกฝ่ายมีการแสวงหาทางออกด้วยการจัดการความรู้ และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพการณ์นั้นๆ สิ่งเกิดตามมา ก็คือ การเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาและการลดความขัดแย้งที่เกิดจากการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะตน

4. ร่วมปกป้องรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่น องค์กรชุมชน เครือข่าย และท้องถิ่นจะต้องคำนึงถึงการปกป้องและรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม อันหมายถึงวิถีชีวิตที่มีสอดคล้องกับท้องถิ่น เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยมุ่งเน้นให้ภาคประชาชนร่วมแสดงสิทธิอำนาจในการจัดการฐานทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองเพื่อสร้างพลังและกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ร่วมกัน

5. การปรับเปลี่ยนและจัดการตนเองอย่างต่อเนื่อง องค์กรและเครือข่ายจะต้องมีการปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีการจัดการตนเองโดยการกระจายอำนาจและจัดรูปแบบองค์กรที่สามารถตอบโต้กับการพัฒนาที่มาจากทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกได้ พร้อมทั้งให้การสนับสนุนการสร้างคุณค่าทางสังคมที่เกิดจากประสบการณ์ขององค์กรชุมชนและเครือข่ายที่ยึดเอาผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลักในการดำเนินการ

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในด้านต่างๆ ทั้งในด้านความสะอาดพื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร และการสร้างเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ผู้ประกอบการและภาครัฐ

3. แนวคิดการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ (KM)

เมื่อกล่าวถึง “การเรียนรู้” หลายคนมักจะนึกถึงการเรียนรู้ในชั้นเรียนหรือการเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการเรียนรู้ไม่ใช่เป็นการให้ความหมายของการกระทำที่เป็นกิริยาแยกออกมาพิจารณาเดี่ยวๆ เช่น การอ่าน การสังเกต การคิด แต่การเรียนรู้เป็นกระบวนการ ที่นักวิชาการหลายท่านใช้คำว่า กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้และปฏิบัติให้รู้ มาแทนคำว่า การเรียนรู้ โดยความหมายของการเรียนรู้มีนัยและความหมาย ที่สำคัญ เช่น

การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านสมอง การกระทำ และประสบการณ์ โดยเกี่ยวข้องกับความจำ ความเข้าใจ การนึกคิด การรับรู้ การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา การเรียนรู้ในเรื่องใด ก็สามารถมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การกระทำที่มีกระบวนการทางความคิดมาเกี่ยวข้องพร้อมกับการปฏิบัติ เพื่อเกิดข้อสรุปที่เป็นการเรียนรู้ ความเข้าใจและสามารถทำได้ ผลลัพธ์ทราบได้จากความเข้าใจของผู้เรียนรู้ต่อคำถามหรือประเด็นที่ต้องการความชัดเจนในเรื่องนั้นๆ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

จริง การเรียนรู้จึงไม่ใช่การพูดลอยๆ แต่ควรระบุว่า เป็นการเรียนรู้เรื่องอะไร คือ ต้องมีเป้าหมายที่จะเรียนรู้นั่นเอง

การเรียนรู้เป็นกระบวนการ ที่มีความต่อเนื่อง มีการงอกเงยและเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งด้านบวก และด้านลบ นั่นคือ คนที่รู้แล้ว อาจลดทอน จางลง หรือรู้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงกับสามารถลบล้างความรู้เดิมหรือเปลี่ยนเป็นความรู้ชุดใหม่ ผลลัพธ์ของการเรียนรู้เรื่องใด ก็คือ ความรู้ (Knowledge) ในเรื่องนั้น (สุพัตรา ขาติบัญชาชัย, 2548)

การเรียนรู้เป็นกระบวนการ (Process) ที่อินทรีย์มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างถาวร หรือค่อนข้างถาวรอันเนื่องมาจากประสบการณ์เรียกว่าเป็นกระบวนการ เพราะการเรียนรู้ต้องอาศัยระยะเวลาในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ซึ่งพฤติกรรมนั้นไม่ใช่ หมายถึงการแสดงออกแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง ศักยภาพ (Potential) หรือ ความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในของแต่ละบุคคลซึ่งบางครั้งอาจจะไม่แสดงออกมาให้เห็นเป็นพฤติกรรมที่ชัดเจนได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างอาจไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ นักจิตวิทยาส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องของประสบการณ์หรือการฝึกหัดว่าเป็นสิ่งสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยอธิบายคำว่า "ประสบการณ์" หมายถึง เหตุการณ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแต่ละบุคคล เหตุการณ์ดังกล่าวมักจะเน้นถึงเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การได้ยินเสียง การเห็นภาพ การสัมผัส เป็นต้น โดยลักษณะที่สำคัญของการเรียนรู้ คือ เป็นปฏิสัมพันธ์ของเหตุการณ์ 2 อย่าง 1) เหตุการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า (Stimulus Events) กับ 2) การตอบสนอง (Response events) ของอินทรีย์ คือ พฤติกรรมเฉพาะอย่างที่สามารถสังเกตเห็นได้ในสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่งแล้วทำให้เกิดการเรียนรู้

การเรียนรู้ หมายถึง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรม อันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ ซึ่งควรเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น (ทัศนฯ แคมมณี. 2545) ส่วนสิริลักษณ์ อัมประสาพร (2548. หน้า 12-13) การเรียนรู้ (learning) มีความหมายสองนัยยะ กล่าวคือ นัยยะที่ 1 การเรียนรู้ในฐานะที่เป็นเนื้อหา หมายถึง ตัวของความรู้ ความคิดที่เกิดขึ้นในตัวของคน นัยยะที่ 2 การเรียนรู้ในฐานะที่เป็นวิธีการ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้หรือได้มาซึ่งความรู้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความหมายของการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลหรือผู้เรียนหลังจากที่ได้รับความรู้ หรือได้รับประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แล้ว ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมภายนอกก็ตาม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร

การเรียนรู้มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ คือ ผู้รู้ หรือ ผู้ที่มีความรู้ เมื่อกล่าวถึง การเรียนรู้ซึ่งเกิดขึ้นกับมนุษย์แล้วนั้น นอกจากจะต้องระบุไว้ด้วยว่า เรียนรู้เรื่องอะไร และผู้เรียนได้ผลที่เกิดขึ้นในระบบคิดของเขา มีความเข้าใจ และสามารถประมวล สรุปผลเป็นหลักการได้ บุคคลนั้น ก็คือ ผู้รู้ ซึ่งในความเป็นจริงผู้รู้ อาจจะรู้ในเรื่องที่เขาได้เรียนรู้และเกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริง

เช่น นายแพทย์ที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการผ่าตัด เขาอาจจะไม่เข้าใจภาษาบาลีในทางพุทธศาสนาก็ได้ ดังนั้น ผู้รู้ในเรื่องหนึ่งๆ อาจจะไม่รู้ในเรื่องอื่นๆอีกมากมาย จึงต้องมีความระมัดระวังในการใช้ประโยชน์จากผู้รู้ นอกจากนี้ ผู้รู้เอง ก็ต้องระมัดระวัง ที่จะเผลอตัว ว่ารู้เรื่องหนึ่งๆแล้วจะขยายผลไปเป็นผู้รู้ในเรื่องอื่นๆอีก ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นได้

การเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ดีนั้น ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการทำความเข้าใจ และปฏิบัติ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจในระบบคิดของตนเอง การให้ผู้อื่นเรียนแทน ผู้นั้นก็จะมีความรู้ ไม่ใช่ตนเองรู้ แต่ถ้าเป็นการฟัง ในกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงการรับรู้ บางท่านอาจบอกว่า รู้แล้ว เพราะฟังแล้วเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้ นั่นคือ ความเข้าใจของการเรียนรู้ที่ผิวเผิน เพราะการที่คนพูดเก่ง ตอบถูก ความจำดี อ่านมาก หรือเห็นมามาก อาจเป็นเพียงผู้ที่รู้ในข้อมูลข่าวสาร หรือเป็นผู้ที่รับการถ่ายทอดเก่ง ในความเป็นจริงเขาอาจจะไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ที่แท้จริงก็เป็นได้ ดังนั้น ถ้าต้องการเชิญผู้รู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงต้องวิเคราะห์ให้ชัดเจนก่อนว่า เราต้องการผู้ที่มีเพียงความสามารถในการถ่ายทอด หรือผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ (ผู้รู้) มาเป็นผู้สอน เพราะความลึกซึ้งในสาระที่ต้องการจะถ่ายทอดย่อมแตกต่างกัน เช่น การเป็นโค้ช กับการเป็นนักกีฬา ความสามารถย่อมแตกต่างกัน

ธรรมชาติของการเรียนรู้

โดยทั่วไปนักจิตวิทยาเชื่อว่ามนุษย์จะมีการเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้ทำกิจกรรมใดๆ แล้วเกิดประสบการณ์ ประสบการณ์ที่สะสมมามากๆ และหลาย ๆ ครั้งทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ขึ้นและเกิดการพัฒนาสิ่งที่เรียนรู้จนเกิดเป็นทักษะ และเกิดเป็นความชำนาญ ดังนั้น การเรียนรู้ของมนุษย์ก็จะอยู่กับตัวของมนุษย์เรียกว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งในที่นี้ขออธิบายธรรมชาติของการเรียนรู้เป็นข้อๆ ดังนี้

- 1) การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมค่อนข้างถาวร
- 2) การเรียนรู้อย่อมมีการแก้ไข ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์
- 3) การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวชั่วคราวไม่นับว่าเป็นการเรียนรู้
- 4) การเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมต้องอาศัยการสังเกตพฤติกรรม
- 5) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต
- 6) การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่อาศัยวุฒิภาวะ วุฒิภาวะคือระดับความเจริญเติบโตสูงสุดของพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของบุคคลในแต่ละช่วงวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่ต้องอาศัยวุฒิภาวะประกอบกัน

- 7) การเรียนรู้เกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียน
- 8) การเรียนรู้ของแต่ละคนแตกต่างกัน
- 9) การเรียนรู้ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมใหม่
- 10) การเรียนรู้อาจจะเกิดขึ้นโดยการตั้งใจหรือเกิดโดยบังเอิญก็ได้

กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ เป็นแบบแผนหรือขบวนการความคิดของบุคคลที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ผลอีกอย่างหนึ่ง หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการระบบคิดของบุคคล การเปลี่ยนแปลงความคิดหรือพฤติกรรมของบุคคล ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ องค์ประกอบภายในตัวบุคคล ได้แก่ แรงขับ ความพร้อม และองค์ประกอบภายนอกที่เป็นสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่มากระทบ ในการพัฒนาบุคคลและสังคมกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจที่สำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างให้คนและสมาชิกของสังคมสามารถตัดสินใจและกำหนดตนเองนำไปสู่ความเข้มแข็งของสังคม จะเห็นว่ากระบวนการทำงานโดยมุ่งที่จะลดปัญหา (ทุกข์) สร้างความสุข ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อรู้จักตนเอง ชุมชน และสังคม การกำหนดแผนงาน กิจกรรม การลงมือปฏิบัติงานและการประเมินผลการทำงานล้วนแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การปรับตัวและการสร้างระบบที่มีคุณค่าและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2545, หน้า 11-15) ดังนั้น การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพราะการเรียนรู้มิใช่เป็นการเรียนรู้เพื่อรู้ แต่ต้องเป็นการเรียนรู้เพื่อสามารถปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้ และปฏิบัติได้อย่างชำนาญชาญฉลาดจนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ วิธีการและเทคนิคในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม ได้แก่

- 1) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการลงมือปฏิบัติจริง โดยไม่แยก การเรียนรู้ออกจากการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน สามารถสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการทำงานในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน การกำหนดปัญหา การแสวงหาทางเลือก การวางแผน การปฏิบัติ การควบคุมติดตามและการประเมินผล
- 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการศึกษาดูงาน ที่ไม่ใช่รูปแบบของการไปเที่ยวหรือเยี่ยมชมกันอย่างปกติ แต่เป็นการไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีการวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการสรุปบทเรียน มีการเตรียมการทั้งผู้ไปดูงานและผู้ให้การศึกษาดูงาน
- 3) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อาศัยปราชญ์ชาวบ้าน หรือสถาบันในชุมชนและนำมาผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและเงื่อนไขของชุมชน
- 4) การเรียนรู้จากการถ่ายทอด และสถานการณ์จำลอง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540, หน้า 45-48) ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของคนทั่วไป พอสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะที่ประกอบด้วย (1) เรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก (2) เรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง (3) ถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิต บอกเล่า และลายลักษณ์ (4) เรียนรู้โดยพิธีกรรม (5) เรียนรู้จากศาสนา (6) เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความรู้-ประสบการณ์ (7) เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (8) เรียนรู้โดยวิธีครูพักลักจำ เป็นต้น

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของสังคมมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

- 1) เป็นกระบวนการกลุ่ม
- 2) เกิดจากการปฏิบัติจริง
- 3) เรียนรู้จากปัญหา
- 4) เป็นเครือข่าย
- 5) เป็นองค์รวม

องค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน

เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชนประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ตามแนวระบบโรงเรียน ดังนั้น การกล่าวถึงองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงต้อง กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535, หน้า 41-42) กล่าวว่ารากฐานสำคัญของบุคคลและชุมชนที่เป็นองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชน 3 ประการ คือ

- 1) คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือปราชญ์ ผู้นำ และผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านนั้น ๆ
- 2) ความรู้ ประกอบด้วย ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา และความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอกและชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่บุคคลหรือชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น
- 3) ทรัพยากร ในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน เป็นต้น

ส่วน สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2539, หน้า 225) ได้อธิบายองค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนดังนี้

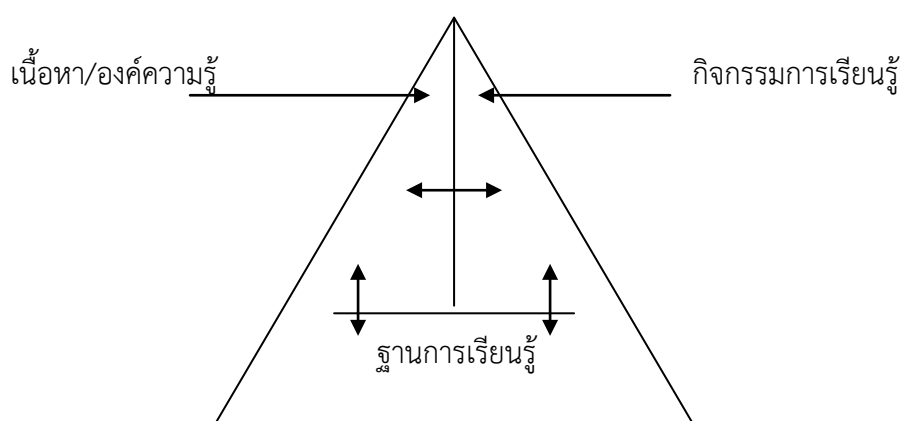
- 1) ฐานการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งของการเรียนรู้ของชุมชนที่มีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน และต่างชุมชน ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้ การเรียนรู้มีมากมายทั้งพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน พระหรือนักบวชหรือผู้นำศาสนา ครู ช่าง พ่อค้า หมอพื้นบ้าน แม้กระทั่งต้นไม้ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ฯลฯ รวมทั้งเครือข่ายและองค์กรชาวบ้าน ตลอดจนสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนและทรัพยากรอื่น ๆ

2) เนื้อหา/องค์ความรู้ เนื้อหาความรู้ของการเรียนรู้ของชุมชนจะกำหนดจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชน เป็นหลักและเป็นเนื้อหาในเชิงปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือ เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม เพราะหวังผลในการนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริงด้านต่าง ๆ ซึ่งหากพิจารณาโดยผิวเผินแล้ว อาจคิดว่าการเรียนรู้ของชุมชนไม่มีเนื้อหา แต่ในความเป็นจริงแล้ว กลับครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่างๆ ไว้อย่างครบถ้วน เพียงแต่เนื้อหาเหล่านี้มิได้แยกออกมาเป็นรายวิชา หากแต่สอดแทรกอยู่ในการดำรงชีวิตจริงแต่ละด้าน

3) กิจกรรมการเรียนรู้ มีหลากหลายวิธี ทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การคิดไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยน ซึ่งมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับเนื้อหาที่ไม่เหมือนกัน ความถนัดที่ไม่เท่ากันของผู้เรียนผู้สอนแต่ละคน

จากองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชนทั้ง 3 ประการนี้ ผู้วิจัยได้สรุปและอธิบายความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขององค์ประกอบดังกล่าว ดังแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 แสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้ของชุมชน

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าองค์ประกอบของการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น จะเป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน แต่โดยความเป็นจริงแล้วกระบวนการเรียนรู้อื่นๆ ก็มีองค์ประกอบอันเดียวกันด้วย

ลำดับขั้นและผลที่ได้รับจากการเรียนรู้

ลำดับขั้นการเรียนรู้โดยการสังเกตแบ่งออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้

1) ความสนใจ การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่น่าสนใจที่เด่น เช่น ในการเรียนการสอนครูจะต้องจัดเนื้อหาให้น่าสนใจ เป็นต้น

2) ความจำ การที่ผู้เรียนจะแสดงพฤติกรรมตามแบบได้นั้นต้องอาศัยความจำ ซึ่งอาจจะกระทำได้อธิบายซ้ำ ๆ ให้ผู้เรียนเห็นหลาย ๆ ครั้ง ให้ฝึกบ่อย ๆ เป็นต้น

3) การลงมือกระทำ เมื่อเริ่มกระทำตามใหม่ ๆ นั้น อาจจะไม่เป็นธรรมชาติ ซึ่งจะต้องอาศัยการแนะนำฝึกฝนบ่อย ๆ

4) การจูงใจและการเสริมแรง พฤติกรรมใด ๆ ก็ตามที่บุคคลจะทำตามก็ต่อเมื่อพฤติกรรมนั้นมีความน่าสนใจ ดังนั้นการจูงใจและการเสริมแรงจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก บันดูราได้แบ่งการเสริมแรงออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การเสริมแรงโดยตรง การเสริมแรงที่ได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น และการเสริมแรงตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมแรงที่สำคัญเพราะจะเป็นตัวควบคุมการแสดงพฤติกรรมได้ดี การเสริมแรงในลักษณะนี้ คือ การสร้างความสำเร็จให้กับตนเองเพื่อใช้เป็นแรงจูงใจในการทำพฤติกรรมต่าง ๆ

ส่วนผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ มีดังนี้

1) ทำให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ เช่น ดูตัวอย่างการเดินรำ แล้วสามารถกระทำตามได้ หรือตัวอย่างทักษะต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติงานในห้องทดลอง การดูตัวแบบ ที่ดีจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2) เป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรม ที่สามารถกระทำได้แล้ว เช่น ทักษะการพูด ถ้าได้ดูตัวอย่างบุคคลที่พูดเก่งก็จะทำให้มีความสามารถในการเรื่องการพูดได้ดีด้วย

3) การเพิ่มหรือลดการไตร่ตรอง ในการแสดงพฤติกรรม พฤติกรรมที่ไม่ดีบางอย่างถ้าตัวแบบซึ่งเป็นผู้ที่เด่นหรือบุคคลที่สำคัญเป็นผู้กระทำ จะทำให้เกิดการทำตามอย่าง

4) การดึงความสนใจต่อสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ เพราะโดยปกติการสังเกตผู้อื่น เราจะไม่สังเกตเพียงแค่การกระทำเท่านั้น แต่จะสังเกตสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

5) การเร้าอารมณ์ การสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นอาจก่อให้เกิดการมีอารมณ์ร่วมด้วย

การจัดการความรู้

โดยแนวคิดการจัดการความรู้ นั้นมาจากการมองเห็นถึงโลกในยุคปัจจุบันว่า ได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy – KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มาสร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมายครอบคลุมเทคนิค กลไกต่างๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ต่างๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสาร และทำสมุดหน้าเหลืองรวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้าง

ช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปพัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

ความหมายการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management - KM) คือ การรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจาก ข้อมูล ไปสู่ สารสนเทศ เพื่อให้เกิด ความรู้ และ ปัญญา ในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่างๆ เพื่อที่จะระบุ สร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การจัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กรขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้คนรู้จักหาความรู้ และนำความรู้มาใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ การจัดการความรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continuous Learning) อยู่ตลอดเวลา เพราะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้ผู้เรียนรู้เป็นคนที่มีโลกทัศน์และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รู้ว่าควรทำอะไรไม่ควรทำอะไรในช่วงเวลาไหน รวมถึงการรับรู้ถึงข้อดีข้อเสียจากการเลือกปฏิบัติในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ซึ่งความสามารถต่าง ๆ เหล่านี้จะสะท้อนถึงคุณค่า (Value) ของผู้เรียนรู้ในฐานะผู้นำของผู้นำความรู้สู่สังคม

การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่าการจัดการสารสนเทศ กว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยในการจัดการความรู้ จะต้องมีการจัดการครบทั้ง 3 องค์ประกอบของความรู้คือ ความรู้ฝังลึกในคน ความรู้แฝงในองค์กร และความรู้เปิดเผย รวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากิจกรรมหลัก (core activities) ขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย

รูปแบบการจัดการองค์ความรู้โดยปกติจะถูกจัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กรและประสงค์ที่จะได้ผลลัพธ์เฉพาะด้าน เช่น เพื่อแบ่งปันภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน หรือเพื่อเพิ่มระดับนวัตกรรมให้สูงขึ้น

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้นๆ ได้ ต้องให้นิยามหลายข้อ จึงจะครอบคลุมความหมาย ซึ่งได้แก่

1. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้

2. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคมมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

3. การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดีมาพัฒนา การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

4. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา” (intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่าการจัดการความรู้ได้อย่างได้ผลหรือไม่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาฐานข้อมูล การนำความรู้ออกมาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีความเกี่ยวข้องกับต้นทุนทางปัญญา คำว่า “ต้นทุนทางปัญญา” (Intellectual Capital) มีความหมายรวมถึง ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทรัพย์สินทางปัญญา และประสบการณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสร้างความมั่งคั่งได้สิ่งที่มีรวมอยู่ใน “ต้นทุนทางปัญญา” ซึ่งอาจมีรายการที่แตกต่างกัน แล้วแต่วิธีคิด และความเห็นของแต่ละคน

ประเภทของความรู้

ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้งคือความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา ส่วนความรู้แฝงเร้นคือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้น อยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน

ตามตัวแบบของเซกิ (SECI Model) ความรู้ทั้งแบบแฝงเร้นและแบบชัดแจ้งจะมีการแปรเปลี่ยนถ่ายทอดไปตามกลไกต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดความรู้ การผสมผสานความรู้ และการซึมซับความรู้ การจัดการความรู้นั้นมีหลายรูปแบบ มีหลากหลายโมเดล แต่ที่น่าสนใจ คือ การจัดการความรู้ ที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีของคนอื่น เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เชื่อว่า ทุกคนมี

ความรู้ปฏิบัติในระดับความชำนาญที่ต่างกัน เคารพความรู้ที่อยู่ในคน เพราะหากถ้าเคารพความรู้ในตำราวิชาการอย่างเดียวนั้น ก็เท่ากับว่าเป็นการมองว่า คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นคนที่ไม่มีความรู้

ความรู้นั้นมีมากมายหลายประเภทตามแต่ละบุคคลจะนิยามหรือให้ความหมาย ซึ่งไม่มีใครจะสามารถเรียนรู้ได้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์ส่วนใหญ่จะรู้ได้ชัดเจนก็แต่ในวิชาชีพของตน ทุกคนควรจำเป็นต้องเรียนรู้ในเรื่องอื่นหรือในศาสตร์อื่นๆ บ้างไม่มากนักน้อย เพราะการเชี่ยวชาญในวิชาเดียว ศาสตร์เดียวมักทำให้ตาคับแคบ มองเห็นศาสตร์อื่นด้วยใจคับแคบ อย่างไรก็ตามสามารถประมวลความรู้ออกเป็น 3 แดนใหญ่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2532) คือ

1. แดนวิทยาศาสตร์ (natural science) เป็นชุดความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นธรรมชาติ อันหมายถึงความรู้ในเรื่องของวัตถุธรรมที่นำประยุกต์ใช้ในชีวิตของมนุษย์ โดยมีพื้นฐานแนวคิดที่ว่า ธรรมชาติเป็นแหล่งความรู้ที่ยิ่งใหญ่ การเรียนรู้เพื่อเข้าใจธรรมชาติจะช่วยให้เราเข้าใจตัวเรามากขึ้น เพราะฉะนั้นมนุษย์จะต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

2. แดนสังคมศาสตร์ (social science) เป็นชุดความรู้เพื่อจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่จะต้องมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกันอันจะนำไปสู่ความสันติสุขทางสังคม โดยมนุษย์อาจจะต้องเรียนรู้และการปฏิบัติหน้าที่ตามสถานภาพและบทบาททางสังคม

3. แดนมนุษยศาสตร์ (humanities) เป็นการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองและการค้นหาอิสรภาพแห่งตนที่มนุษย์จะพึงคิดค้นได้ มนุษย์เป็นสัตว์มีมนุษยธรรม เพราะรู้จักสรรค์สร้างและรู้ค่าสิ่งดีงาม และการเข้าหาความจริงของโลก

ความรู้ที่เป็นศาสตร์ทั้ง 3 แดนนี้ แต่ละแดนยังแยกออกไปเป็นหลายสาขาและแยกย่อยเป็นหลายแขนงวิชา เพื่อสะดวกแก่การศึกษาค้นคว้าและเข้าใจได้ลึกซึ้ง แต่การเรียนรู้ลึกซึ้งอาจทำให้ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ เกิดตามืดมัวมองเห็นสิ่งอื่นๆ ได้ลึกซึ้งแต่แคบ ดังนั้น ถ้าไม่รู้สิ่งอื่นประกอบบ้าง ก็อาจทำให้ผู้นั้นเป็นเช่นคำที่ว่า “ผู้ที่ได้ศึกษาอบรมให้คิดเคร่งเฉพาะแต่เรื่องเดียว จะเป็นผู้นิจฉัยเรื่องอะไรให้ได้ดีไม่ได้ แม้แต่ในเรื่องของตนเอง”

เพราะฉะนั้น เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนว่า อะไรที่เรียกว่า “ความรู้” อะไรไม่ใช่ ในที่นี้จะแบ่งประเภทของความรู้ โดยพิจารณาตาม ประเภทของความรู้ ดังนี้

1. ความรู้ทางสังคม หมายถึง ความรู้ในด้านกฎเกณฑ์ วิธีการปฏิบัติ ค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมทางสังคมของมนุษย์ โดยความรู้ทางสังคม จะช่วยขัดเกลาบุคคล ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกให้รู้จักปรับตัวเข้าหากัน บุคคลผู้ที่สามารถรับรู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม เราจะเรียกว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านสังคม หรือมีมารยาท รู้จักกาลเทศะ ซึ่งความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้พื้นฐาน ที่สมาชิกในสังคมควรได้รับการถ่ายทอดเพื่อรู้และปฏิบัติให้เหมาะสม

ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ทางด้านสังคม ก่อให้เกิดมิตรภาพระหว่างมนุษย์ ทำให้บุคคลมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นสุข มีความเกื้อกูลกัน และนำไปสู่การแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่สังคม การเรียนรู้ดังกล่าวมีกรอบคร่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญ ความรู้ประเภทนี้ มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของผู้คนและสังคมทำให้สังคมปรับตัวและสร้างกฎเกณฑ์ร่วมกันเพื่อความผาสุกของสังคม ดังนั้น การเรียนรู้ในด้านสังคมศาสตร์หรือวิชาที่ว่าด้วยการประพฤติกรรมของตนกับบุคคลอื่น จึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่บุคคลพึงเรียนรู้โดยมีกัลยาณมิตรและครอบครัวเป็นผู้คอยแนะนำ

2. ความรู้ในศาสตร์ มนุษย์มีสมองที่ล้ำเลิศ มีความสามารถในการเรียนรู้สูงกว่าสัตว์อื่นระยะแรกๆ มนุษย์อาศัยธรรมชาติเป็นครูสอน แต่ด้วยความสนใจต่อการเรียนรู้ มนุษย์สามารถเข้าใจกฎเกณฑ์และความเป็นไปของธรรมชาติได้ดีขึ้น จึงมีการคิดค้น ดัดแปลงสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตน จนเกิดชุดความรู้ซึ่งมีการสะสมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นศาสตร์ในสาขาต่างๆ ดังนั้น ศาสตร์ ก็คือ ชุดความรู้ หรือสิ่งที่มีการประมวลไว้เป็นหมวดหมู่ มีการยอมรับว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ โดยศาสตร์แต่ละประเภทย่อมจะต้องมีกระบวนการศึกษา ค้นคว้า และการหาข้อสรุปที่ชัดเจน รวมทั้งมีการจัดการเพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้สืบทอดไป

3. ความรู้ตามหลักศาสนา ศาสนาต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก ล้วนมีความมุ่งหมายที่จะให้เกิดความสงบสุขและเข้าถึงหลักความจริงในชีวิต ซึ่งอาจมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างตามหลักการและความเชื่อของศาสนานั้นๆ ตัวอย่างเช่น หลักศาสนาพุทธมีหลักคำสอนเกี่ยวกับมนุษย์ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นเพียงธาตุปัจจัยที่มารวมกัน และเป็นสมาชิกของสังคมที่มีกฎเกณฑ์ การสร้างหมู่คณะหรือสังคมแห่งความดีงาม ย่อมเป็นปัจจัยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ การรู้จักจัดความโลภ โกรธ หลงในตนเอง นำไปสู่การเรียนรู้ที่กว้างขวางและเข้าใจชีวิตของตนเองได้ดียิ่งขึ้น ส่วนความทุกข์ที่เกิดขึ้นควบคู่กับความเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการปรุงแต่งและการไม่ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการของตัวตน ดังนั้น ความรู้ในพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางเพื่อให้บุคคลเข้าใจหลักแห่งความจริงของชีวิต คือ การ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทำให้ผู้คนเข้าใจถึงความเป็นไปต่างๆ ที่เป็นอิสระจากการปรุงแต่ง สามารถควบคุมความคิดทำให้รู้ว่า ความงาม ความอร่อย ทรัพย์สิน ที่สัมผัสได้ต่างๆ เหล่านี้ คือ สิ่งสมมติ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ถ้าเข้าไปยึดถือก็จะกลายเป็นเชื้อเพลิงที่ช่วยกระพือให้เกิดความต้องการที่ลุกลามมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นห่วงโซ่ที่นำไปสู่ความทุกข์ที่ตามมาอีกหลายประการ ทั้งการเกิดความทุกข์แก่ตนเองหรือนำไปสู่การสร้างทุกข์ให้ผู้อื่น ผู้รู้ทางศาสนาพุทธจึงเป็นผู้ที่รู้หลักการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาสังคมได้ ส่วนบุคคลผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ ก็เช่นกันสามารถนำความรู้และหลักการในศาสนานั้น มาปฏิบัติเพื่อเกิดความเข้าใจในชีวิตและการดำรงอยู่

ประโยชน์ของความรู้ทางศาสนา คือทำให้สังคมเกิดความสงบสุข โดยหลักคำสอนในศาสนาจะช่วยกล่อมเกล่าให้มนุษย์รู้จักควบคุมตนเอง ไม่ทำตามความต้องการของตนเพียงฝ่ายเดียว ช่วยป้องกันการตอบสนองความต้องการที่จะครอบครองทรัพย์สิน และวัตถุต่างๆ อย่างไร้ขอบเขต ถ้าบุคคลมีความรู้ทางด้านศาสตร์ โดยนำหลักการมาใช้เพื่อการดำรงชีวิตตามหลักของศาสนา ไม่ว่าจะเป็ศาสนาใด บุคคลนั้นก็จะเป็มนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยความรู้ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้โลกเกิดความสงบสุขได้

หลักการของศาสนาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นการตัดตอนเพื่อจับเงื่อนไขที่คอขวด อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตามมา นั่นคือ การดับความต้องการของมนุษย์ที่ไม่ใช่ประโยชน์ที่แท้จริง หลักการทางศาสนาจะใช้ได้ผลดีมากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับการตั้งสติของตัวบุคคลและสังคมในขณะนั้นๆ สังคมที่เปิดโอกาสให้กิเลสเข้าจู่โจมสมาชิกได้ง่ายและรวดเร็ว ก็จะเป็นสิ่งที่ตอกย้ำและขยายผลให้เกิดกิเลสที่ฝังแน่นมากขึ้น หลักการทางศาสนาที่จะกล่อมเกล่าบุคคลก็ปฏิบัติได้ยากขึ้นเช่นกัน ดังนั้น ผู้รู้จริง ผู้ปฏิบัติจริงตามหลักการทางศาสนาจึงกลายเป็นบุคคลส่วนน้อยที่หาได้ยากยิ่งขึ้น หรือเป็นเพียงบุคคลในอุดมคติ ทำให้คนในสังคมเกิดคำถามที่เกี่ยวกับความดี ความชั่ว และคุ้นเคยกับปรากฏการณ์การแย่งชิง การทำลาย การเอารัดเอาเปรียบกัน โดยยึดถือว่าเป็นความจริงของโลกมนุษย์ แต่ถ้าสังคมไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเข้าครอบครองโดยผ่านการจัดการทางโครงสร้างทางสังคม ที่ดีพร้อมกับเร่งเสริมสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ในด้านคุณธรรม จริยธรรม หรือทางด้านจิตใจ สิ่งที่เกิดขึ้นก็จะกลายเป็นวัฒนธรรมการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ มีผู้รู้ มีคนมีศีลธรรมเพิ่มมากขึ้น ความดีจะมีปริมาณมากกว่า ส่วนความไม่ดีก็จะเป็นสิ่งแปลกปลอม

โลกมีนักประดิษฐ์คิดค้นด้านวัตถุที่มีความสามารถ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถ้าสามารถจุดประกายให้เกิดนักคิดรุ่นใหม่ ที่มองเห็นในมิติที่เป็นนามธรรม คิดค้นวิธีการสร้างปัญญา ให้เกิดแก่ประชาชนในสังคม ก็จะเป็นการเยียวยาความทุกข์ที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมได้และเป็ภูมิคุ้มกันต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์

ศาสนาเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาทางจิตใจ โดยเนื้อแท้ของหลักศาสนาไม่ได้เสื่อมลง แต่กระบวนการถ่ายทอดของผู้ที่นับถือศาสนาไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ และบุคคลผู้ที่เป็นตัวแทนของศาสนาไม่ได้ปฏิบัติตัวให้เป็นตัวอย่างอย่างแท้จริง ทำให้สังคมเกิดความสับสนและไม่เกิดศรัทธาต่อหลักคำสอน ดังนั้น การเรียนรู้ทางศาสนาจึงเปรียบเสมือนทางเสือที่ประคับประคองให้บุคคลทั่วไปมีหลักในการครองตนที่ดี และไม่ให้ผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดใช้ความรู้ในทางที่ไม่เหมาะสมอันจะนำไปสู่ความไม่เป็สุขต่อตนเองและสังคม

4. ความรู้ทางปรัชญา คือ ชุดความรู้ที่มุ่งเน้นสิ่งที่ได้มาจากแนวคิดต่างๆ เพื่อให้บุคคลเข้าใจโลก เข้าใจชีวิตและเข้าใจสังคม เป็ชุดความรู้ที่ให้หลักคิดและการค้นหาแสงสว่างของชีวิตและอิสรภาพของมนุษย์ อันเกิดขึ้นจากวิถีทางแห่งปัญญา

ตัวอย่างเช่น ความรู้เรื่องรูปธรรมและนามธรรม ปราชญ์บางท่านเชื่อว่ารูปธรรมเป็นความจริง นามธรรมไม่ใช่ความจริง มีอยู่ในความคิดของมนุษย์เท่านั้น แต่บางท่านเชื่อว่านามธรรมเป็นความจริงเพราะไม่เกิดจากภาพลวงตาซึ่งเกิดจากประสาทสัมผัส ในการให้ความหมายของความรู้ก็เช่นกัน บางท่านมีกรอบคิดในการให้ความหมายที่กว้าง โดยยึดถือตามคำจำกัดความของความจริงดังกล่าวเป็นพื้นฐาน จึงอธิบายความหมายของความรู้ตามแนวคิดนั้นตามไปด้วย บางท่านเชื่อว่าการที่มนุษย์มีความรู้ในหลายสิ่งหลายอย่างอันไม่ถูกต้องก็ยังไม่ใช่ว่าความรู้ในเรื่องนั้นๆ แต่บางท่านเชื่อว่าความรู้เกิดขึ้นกับมนุษย์ภายใต้ปรากฏการณ์ซึ่งมีความหลากหลายและแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลา ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับบุคคล ความรู้จึงไม่ได้มีข้อกำหนดที่ตายตัวมาตัดสินว่าถูกหรือผิด แต่มีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ณ เหตุการณ์หนึ่งๆ เท่านั้น แนวความคิดที่หลากหลายแง่มุมและวิธีอธิบายที่แยบคาย ต่างก็มีเหตุผลตามความเชื่อของตน ความรู้จึงอาจหมายถึงได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้สร้างความรู้ ซึ่งแนวคิดต่างๆ เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและพัฒนามาเป็นแบบแผนทางความคิดให้แก่คนรุ่นหลัง

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องที่ยากจะกล่าวอย่างชัดเจนลงไปว่า ความรู้แต่ละเรื่องเกิดขึ้นมาโดยใคร เมื่อไรและถ่ายทอดไปให้ใครบ้าง ความรู้ในเรื่องใดยังคงอยู่ อะไรแปรเปลี่ยนไป และเกิดความรู้ใหม่อะไรบ้าง สิ่งที่จะเป็นร่องรอยให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาก็คงจะหนีไม่พ้นบันทึกทางประวัติศาสตร์ต่างๆ การถ่ายทอดความคิดและเรื่องราวออกมาที่จะเป็นหลักฐานและแพร่กระจายต่อไป นักปราชญ์ในแต่ละยุคสมัย ได้ถ่ายทอดความคิดโดยนิยามการเขียนเป็นตำรา ซึ่งผลงานหลายฉบับมีคุณค่าและใช้เป็นแนวทางการศึกษาสืบมาจนปัจจุบัน บางท่านมีการตั้งโรงเรียนสอนเพื่อให้มีการสืบทอดทางความคิด ปราชญ์แต่ละท่านมีแนวคิดทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน

ความยากของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ นั้น มีกระบวนการที่หลากหลายที่จะนำความรู้ออกมาเปิดเผยและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด โดยมีหลักเกี่ยวกับความยากการจัดการความรู้ ได้แก่

1. ความรู้เป็นสิ่งที่ทำให้ชัดเจนได้ยาก ความรู้เป็นสิ่งที่พุดง่าย แต่ทำให้ชัดเจนได้ยาก สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน และต้องแยกจากกันให้ชัดเจน คือ ข้อมูล (data) สารสนเทศ (information) และความรู้ (knowledge) ข้อมูล อาจเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย หรือข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากมีการนำมาตีความ หรือวิเคราะห์ ประมวล แยกส่วนที่ผิดพลาดออกไป หรือสรุปย่อให้สั้นลง จะกลายเป็นสารสนเทศ (information) สารสนเทศ จะถูกเปลี่ยนเป็นความรู้โดยคน โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การตรวจสอบ ผลกระทบ การเชื่อมโยงกับความรู้อื่น การนำมาอภิปรายโต้เถียง หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้เกิดขึ้นโดยกระบวนการภายในคนหรือกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างคน ในองค์การจะพบความ

รู้อยู่ในตัวคนและในกิจกรรมประจำวันขององค์กร ความรู้เหล่านั้นถ่ายทอดจากตัวบุคคลสู่ตัวบุคคล โดยกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การพูดคุยไปจนถึงการฝึกฝน หรืออาจถ่ายทอดผ่านสื่อ เช่น หนังสือ และสื่ออื่นๆ ความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) Know-what เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง
- 2) Know-how เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง เป็นความรู้ที่เริ่มสัมพันธ์กับความเป็นจริงที่ซับซ้อน
- 3) Know-why เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อนและนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น
- 4) Care-why เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเองคำที่เกี่ยวข้องกับความรู้มีอยู่มากมาย ได้แก่ ประสบการณ์ ซึ่งเป็นทั้งตัวความรู้เองและเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ความเป็นจริง (truth) ความรู้ต้องเชื่อมโยงกับความเป็นจริง และความเป็นจริงเป็นบ่อเกิดของความรู้ ความซับซ้อน (complexity) คนมีความรู้จะมีความเข้าใจความซับซ้อน และความเข้าใจความซับซ้อนก็จะช่วยให้เกิดความรู้ การตัดสินใจหรือวินิจฉัย คนเราใช้ความรู้เป็นเครื่องตัดสินใจ สถานการณ์ใหม่โดยการเปรียบเทียบกับความรู้ที่มีอยู่แล้ว และใช้การตัดสินใจตรวจสอบความพอเพียงของความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว และเพิ่มเติมความรู้จากประสบการณ์ใหม่ สามัญสำนึก (common sense) คนมีความรู้จะมีความสามารถใช้สามัญสำนึกในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ดี คุณค่าและความเชื่อ (value & belief) เป็นส่วนประกอบที่แฝงอยู่ในความรู้จนเป็นเนื้อเดียวกัน ถ้ามีคุณค่าหรือความเชื่อพื้นฐานต่างกัน จะพัฒนาความรู้จากเหตุการณ์เดียวกัน ออกมาเป็นความรู้คนละชุด และแตกต่างกันได้อย่างมาก

2. ความรู้ที่เป็นประโยชน์เป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนได้ยาก ความรู้ที่สำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนได้ยาก ในวัฒนธรรมตะวันตก มักถือกันว่าองค์กรเป็นเสมือนโรงงานประมวลสารสนเทศ (information processing) คือ มีสมมุติฐานว่า ความรู้เป็นเรื่องจับต้องได้ทั้งหมด แต่ในวัฒนธรรมตะวันออก โดยเฉพาะในญี่ปุ่น ถือกันว่าความรู้เปรียบเสมือนภูเขาน้ำแข็ง มีทั้งส่วนที่เห็นชัดเจนเสมือนภูเขาน้ำแข็งส่วนที่อยู่เหนือน้ำกับความรู้ที่ “ฝัง” อยู่ลึก ๆ เหมือนภูเขาน้ำแข็งส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ความรู้ที่ “ฝัง” อยู่เป็นส่วนใหญ่ของความรู้ทั้งหมด เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนไม่เป็นระบบ ทำความเข้าใจยาก และแลกเปลี่ยนยาก ฝังอยู่ลึก ๆ ในพฤติกรรม ประสบการณ์อารมณ์ ค่านิยม และอุดมการณ์ส่วนตัว ความรู้ส่วนที่ “ฝังลึก” นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ในองค์การความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายในองค์การ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ลูกโซ่ระหว่างความรู้เปิดเผยกับความรู้ฝังลึกในลักษณะวงจรเพิ่มพลังดังนี้

- 1) การแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก เกิดจากการสัมพันธ์ใกล้ชิด การเป็นลูกมือฝึกงาน การฝึกโดยการทำงานร่วมกัน การจัดประชุมคนในหน่วยงานเดียวกันโดยประชุมแบบระดมความคิด

2) การเปลี่ยนความรู้ฝังลึกไปเป็นความรู้เปิดเผย โดยการนำความรู้ฝังลึกออกมานำเสนอ ในรูปของการเล่าเรื่อง การเปรียบเทียบ และการนำเสนอเป็นรูปแบบ

3) การแลกเปลี่ยนความรู้ที่เปิดเผยในรูปของเอกสาร การประชุม ตำรา ฐานข้อมูลใน คอมพิวเตอร์

4) การเปลี่ยนความรู้ที่เปิดเผยไปเป็นความรู้ที่ฝังลึก ซึ่งอาจเป็นความรู้ฝังลึกในระนาบ ความลุ่มลึกที่สูงขึ้น การมีความรู้ที่เปิดเผยในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม เรียนรู้ง่าย เข้าใจง่าย จะช่วย ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนความรู้ไปเป็นความรู้ที่ฝังลึกและเพิ่มระดับความลุ่มลึกเพื่อให้สามารถ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ได้ดียิ่งขึ้น

3. การวัดคุณค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินด้านความรู้ (Knowledge Asset) ได้อย่าง เมื่อ วัดยาก จับต้องยาก ก็จับผิดจุดได้ง่าย การจัดการความรู้ภายในองค์กรจึงเป็นการจับผิดที่ได้ง่าย คือ เข้าไปเอาใจใส่ที่เปลือกหรือรูปแบบ มากกว่าที่แก่นหรือสาระที่แท้จริงในทางธุรกิจมักวัดผลสุดท้ายที่ การเปลี่ยนเป็นเงินทองทรัพย์สิน การจัดการความรู้มักถูกมองเป็นค่าใช้จ่ายหรือการลงทุน ที่ในที่สุด แล้วจะต้องก่อผลในการทำกำไรได้อย่างคุ้มค่า ซึ่งอาจเป็นประเด็นที่ตอบคำถามนี้ได้ยากการประเมิน องค์กรในรูปแบบที่เป็นการประเมินสมัยใหม่ นอกจากประเมินผลสัมฤทธิ์ขององค์กร ซึ่งเป็นผลจาก การกระทำในอดีตแล้ว จะต้องช่วยชี้แนะอนาคตขององค์กรด้วย ว่ามีศักยภาพในการเผชิญอนาคตที่ ไม่แน่นอนได้ดีเพียงใด นั่นคือการประเมินคุณภาพด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมขององค์กร ซึ่ง ตัวชี้วัดอย่างหนึ่งคือ การจัดการความรู้ขององค์กร

ขั้นตอนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ไม่มีหลักการหรือวิธีปฏิบัติตายตัว แต่โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยขั้นตอน ที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. การขุดค้น การค้นหา และการรวบรวมความรู้ เป็นการค้นหาและคัดเลือกเอาไว้เฉพาะ ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร แล้วนำมา ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็ ดำเนินการปรับปรุง

2. การจัดหมวดหมู่ความรู้ เพื่อให้เหมาะสมต่อการใช้งาน โดยการจัดหมวดหมู่ความรู้ นั้น มุ่งเน้นการง่ายต่อการนำมาใช้งานและการพัฒนาความรู้ที่ต่อเนื่อง

3. การจัดเก็บความรู้ เพื่อเป็นการค้นหาได้ง่าย และการสะสมความรู้ที่ต่อเนื่อง ซึ่ง บางครั้งความรู้แบบดั้งเดิมอาจเหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในปัจจุบัน

4. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้รวบรวมไว้นำมาสื่อสารให้บุคลากรในหน่วยงานได้รับทราบและเป็นการขยายความรู้ให้กว้างขวางออกไป ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
5. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการนำความรู้จากฝ่ายต่างๆ หรือจากบุคคลที่มีความรู้มาแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ให้เป็นที่ประจักษ์
6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้ เป็นการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นั้น ไปสู่การสร้างความรู้ที่มีความเหมาะสมต่อการประยุกต์ใช้
7. การสร้างความรู้ใหม่ เป็นการนำความรู้ที่ผ่านวิเคราะห์ สังเคราะห์มาประยุกต์ใช้ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จนเกิดความรู้ใหม่
8. การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้กระบวนการทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ เพื่อเกิดมูลค่าและคุณค่า หรือให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามความมุ่งหมายของการใช้รู้นั้น
9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้ ผลที่ต่อเนื่องจากการใช้ความรู้ คือ บุคคลได้รับการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และการพัฒนาความรู้ในระยะยาว

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของสถานที่ วัดถุ หรือสิ่งของเท่านั้น แต่หากหมายรวมถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ วิธีการปฏิบัติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of Interaction) ดังนั้น การจัดการความรู้ในทรัพยากรวัฒนธรรม จึงสามารถดำเนินการได้ โดยอาศัยหลักที่สำคัญ “การนำความรู้ที่มีอยู่ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ออกมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม และกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างสมความรู้ ความดี และความงามของผู้คนในสังคม” โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ

1. การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากภายในและภายนอก (ปรโตโมสะ และ โยนิโสมนสิการ) ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากจิตใจภายในของบุคคลและมาจากการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ของบุคคลและสภาพแวดล้อม
2. การยึดมั่นในความรู้ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ความดีและความงามของมนุษย์ กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับชุดความรู้ที่เป็นชุดความรู้เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีความดีและความงาม อันจะเป็นพลังให้สังคมได้ใช้ความรู้ในการขับเคลื่อนและการพัฒนาสังคม
3. หลักเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาผู้รู้ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ที่ทรงคุณค่า ที่จะนำพาสังคมไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น อาจใช้ขั้นตอนและกระบวนการของการจัดการความรู้ทั่วไปได้ แต่ต้องมีหลักการสำคัญ 3 ประการตามที่กล่าวแล้ว ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับ “ผู้รู้” “ความรู้” และ “กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง” ที่ตั้งอยู่การสร้างสรรคความรู้ ความดี และความงามที่มาจากบุคคลและสังคม

แนวคิดการเรียนรู้และการจัดความรู้ดังกล่าว สามารถนำประยุกต์ในส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องจะเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นเรียนรู้ที่มาจากประสบการณ์ การฝึกหัดและทำความเข้าใจกับแนวปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดผล คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการเรียนรู้ในระยะยาว รวมทั้งสามารถเป็นเครื่องมือไปสู่การเรียนรู้ที่สร้างความสุขได้

4. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งทีแสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาบันยกรรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วิถีชุมชน วัฒนธรรม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี (http://www.creativeculturethailand.com/detail_page.php?sub) ซึ่ง ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้"

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ริเริ่มขึ้นมาพร้อมๆ กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นเน้นการพัฒนาภูมิปัญญา ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีอื่นๆ เพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ สิ่งสำคัญของการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้คือการศึกษเพื่อทราบที่มาที่ไปและความสำคัญ เช่น เมื่อจะไปเที่ยวสงกรานต์ จำเป็นต้องศึกษาเพื่อทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาและกิจกรรมการเล่นต่าง ๆ นานาของท้องถิ่นนั้น เช่น ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีปีใหม่ของไทย ซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณ ในแต่ละท้องถิ่นมีกิจกรรม การเล่นต่างกัน เช่นประเพณีสงกรานต์ที่เชียงใหม่กับที่สมุทรปราการนั้นต่างกัน การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จึง

เป็นการ เรียนรู้ผู้อื่นเพื่อย้อนกลับมาองตนเองอย่างเข้าใจ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงาน ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีกินเจ หรืองาน ไหว้พระแก้วัด และยังมีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบ ใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ "โฮมสเตย์" (home stay) ในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ผู้ท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้าน ในชุมชน และ ดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นการก่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภท เช่น

1. มรดกโลก ได้แก่ สิ่งที่ยังบอกถึงคุณค่าของสิ่งที่มนุษยชาติหรือธรรมชาติสร้างขึ้น มา ควรแก่การอนุรักษ์ปกป้องให้ตกทอดไปยังชนรุ่นหลังและเป็นสิ่งที่ทุกคนในโลกปัจจุบันนี้เป็นเจ้าของ ร่วมกัน แบ่งออกเป็น มรดกแห่งความทรงจำของโลก มรดกโลกทางวัฒนธรรม มรดกโลกทาง ธรรมชาติ
2. อุทยานประวัติศาสตร์ หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยใด สมัยหนึ่งของประเทศ หลักฐานและความสำคัญดังกล่าวอาจเป็นทางวัฒนธรรม การเมือง และสังคม วิทยาได้
3. พิพิธภัณฑ์ คือ หน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไร เป็นสถาบันที่ถาวรในการรวบรวม สงวน รักษา ศึกษาวิจัย สื่อสาร และจัดแสดงนิทรรศการ ให้บริการแก่สังคมเพื่อการพัฒนา โดยมีความมุ่ง หมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษา และความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และ สภาพแวดล้อม สิ่งซึ่งสงวนรักษาและจัดแสดงนั้นไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วย โดยรวมไปถึง สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน สถานที่สงวนสัตว์น้ำ และสถานที่อันจัดเป็นเขต สงวนอื่นๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง
4. แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตรงกับข้ามกับแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติ เมืองขนาดใหญ่ ๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างและ สถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน สถานที่ที่รัฐบาลก่อสร้างขึ้นเช่น พระราชวัง วัด หรือ อาคารเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ
5. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ประกอบด้วย สภาพภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife) นับได้ว่าเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเหล่านี้ จะต้องได้รับการดูแลและบำรุงรักษาเป็นอย่างดีจากทุกฝ่าย เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจจะทำลายความสวยงามอันทรงคุณค่าเหล่านี้ลงได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธในประเทศไทย

ประเทศไทยเมื่อก้าวถึงในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จะมองว่าเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีที่ดึงดูด โดยเฉพาะเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งได้ให้ความสนใจและต้องการที่จะศึกษา ปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาและในปรัชญา วิถีชีวิตแบบชาวตะวันออก โดยการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การปฏิบัติในทางศาสนา หรือการเดินทางเพื่อแสวงบุญของศาสนิกชนต่าง ๆ นั้น เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทาง ดังเช่น พุทธศาสนิกชน เดินทางไปมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ในประเทศอินเดีย และการเดินทางไปทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ตามต่างจังหวัดในเทศกาลต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยว (ชาวต่างประเทศ) กลุ่มหนึ่งได้เลือกกิจกรรมทางศาสนาดังกล่าว เป็นทางเลือกในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สังคมในปัจจุบันที่มีการแข่งขันกันสูง ผู้คนยึดติดในวัตถุ ทำให้จิตใจของผู้คนตกต่ำ หลายคนจึงแสวงหาความสงบสุขจากจิตใจ ภายใน และสิ่งที่เปี่ยมธรรมชาติมากขึ้น ก่อปรกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้มีลักษณะของการทำลายทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น การกดขี่ในทางเพศ หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต-ทรัพย์สิน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมนั้นๆ อันเป็นการครอบงำและลดศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาถึงข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เราควรจะพิจารณาถึง และปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศก็ให้ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยในการศึกษาเบื้องต้นของผู้เขียน พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ได้สนใจและฝึกปฏิบัติ เกี่ยวกับสมาธิ วิปัสสนา เฉพาะที่กองวิปัสสนาธุระ วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ และบ้านแสงธรรม (House of Dhamma) ซึ่งได้จัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา และเป็นศูนย์ข้อมูลทางพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ โดยเฉลี่ยแล้วจะมีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่สนใจและทดลองปฏิบัติจำนวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการสอนเกี่ยวกับสมาธิ วิปัสสนาตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในบรรดานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่ให้ความสนใจ ศึกษา และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ซึ่งจัดเป็นการเดินทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และความสงบสุขต่อผู้เดินทางและเพื่อนมนุษย์ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปผู้สูงอายุ และนักการศึกษาที่สนใจในวิถีชีวิตของชาวเอเชีย นับได้ว่าการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและปฏิบัติทางศาสนาได้เป็นทางเลือกหนึ่งในการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งสมควรที่จะมีการศึกษาและส่งเสริมกันอย่างจริงจัง ในฐานะประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา

การท่องเที่ยวในแนวพุทธ มิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มามีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีค่านิยมต่างๆ เช่น "ธรรมสังวร" "การจาริกแสวงบุญ" "การเดินทางแสวงบุญ" หรือแม้แต่ในปัจจุบันที่ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธ หรือ Buddhist Tourism ซึ่งถ้าหากกล่าวถึงพระพุทธรูปพระพุทธรูปในคราวที่ส่งสาวไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ว่า "จรธ ภิกขเว พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปกาย ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก" หรือกล่าวโดยย่อว่า "จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มาก" จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวแนวพุทธ ในแต่ละนิกาย ล้วนมีความหมายเพื่อการแสวงหาความรู้ ศึกษาหาข้อปฏิบัติอันเป็นหลักการในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งหมายถึงเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ อันจะนำมาซึ่งความสงบสุข สันติภาพ แก่มวลมนุษยทุกหมู่เหล่า มิได้เป็นการเดินทางเพื่อเบียดเบียน หรือเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเดินทางที่ควบคู่ไปกับการศึกษา การพัฒนาจิตใจของผู้เดินทาง และการปฏิบัติในหนทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์ รวมถึงหมู่สัตว์ และสิ่งแวดล้อมอันวิจิตรแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ที่ทุกสรรพสิ่งล้วนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเพื่อความดีงามของสังคมและสรรพสิ่งในโลก อาจกล่าวโดยสรุปว่า "การท่องเที่ยวแนวพุทธ คือ การเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง" (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), 2542)

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ

จากนิยามและความหมายดังกล่าว การท่องเที่ยวแนวพุทธ มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไป ที่เป็นการเดินทางเพื่อชื่นชมความงดงามจากภายนอกที่เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ชัดเจน แต่มิได้เป็นการพัฒนาในด้านจิตใจ หรือการเข้าถึงนามธรรมที่เป็นองค์รวมของสรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรม ดังนั้น จึงควรมีการพิจารณาถึงการเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งสามารถระบุวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษา เรียนรู้ และปฏิบัติ ในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา
2. เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจของผู้เดินทางให้มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
3. เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อเป็นการสร้างประโยชน์ ความสงบสุข สันติภาพ ต่อมวลมนุษยและต่อสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการมุ่งหวังเพื่อสร้างความดีงามทั้งของนักท่องเที่ยวและสังคม ในการที่จะปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่น ในแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในหลักการของ ศิล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ เริ่มต้นจากศีล คือข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ที่ไม่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น เช่น ไม่โกหก หลอกลวง โกงค่าบริการ หรือการแสวงหาความสุขทางกามารมณ์ (Sex Tour) แล้วแสวงหาความรู้ ความเข้าใจทางด้านจิตใจ คือเพื่อให้เข้าใจตนเองมากขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม และฝึกฝนจิตใจ สมาธิ โดยจากประสบการณ์ของผู้เขียนที่ได้พบปะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนหนึ่ง พบว่า หลายคน มีความสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิ วิปัสสนา ตามหลักของพระพุทธศาสนา และสุดท้ายคือ เป็นการพัฒนาให้เกิดปัญญา ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามแก่เพื่อนมนุษย์ และต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เกื้อกูลกัน

ลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ

1. เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มีมองเห็นจากภายนอก ทั้งทางธรรมชาติ และทางศิลปวัฒนธรรม แล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวม ให้เกิดความเข้าใจในความหมาย และซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นนามธรรม และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
2. เป็นการสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ หรือให้มีผลกระทบน้อยที่สุด
3. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เกิดความดีงามต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เป็นการเอื้อยื้อย ชื่นชม ชุมชน สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าร่วมกัน
4. เป็นการท่องเที่ยว ที่ยึดหลักของ ศิล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกันในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและยึดมั่นในหลักการของความถูกต้องและเป็นธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

จากลักษณะของการท่องเที่ยวดังกล่าวจะเป็นการเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงสิ่งที่ เป็นรูปธรรมและนามธรรมพร้อมๆ กัน โดยมีแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1. ยึดหลักการปฏิสันถาร คือ อามิสปฏิสันถาร และธรรมปฏิสันถาร กล่าวคือ อามิสปฏิสันถาร เป็นการต้อนรับ เชิญชวน ให้ท่องเที่ยวในด้านรูปธรรม คือการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม เพื่อชื่นชม ความงดงามจากภายนอก และควรให้มีธรรมปฏิสันถาร คือการให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ซาบซึ้งถึงธรรมนามที่อยู่ภายในของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มี

ความเข้าใจอันดีในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากความรู้ในทางธรรมะ คือความเป็นจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน

2. ยึดหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่นผู้ให้บริการ รู้จักเคารพ และให้เกียรติแก่นักท่องเที่ยว ผู้เดินทาง ไม่หลอกลวงในทางเสียหาย และนักท่องเที่ยวก็ควรยกย่อง ชื่นชม ความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน หรือของสังคมนั้นๆ รวมถึงไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยว หรือขโมยความหลากหลายทางชีวภาพ อันเป็นทรัพยากรของท้องถิ่นหรือประเทศนั้นๆ

3. ยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน คือ มีการฝึกอบรม เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ ทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ

3.1 มัคคุเทศก์ ควรเป็นผู้แสดงแนวทาง เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความหมายแห่งการเดินทางอย่างแท้จริง คือ ให้ทั้งอามิสปฏิสันถาร และธรรมปฏิสันถาร เพื่อให้การเดินทางครั้งนั้นๆ มีสุขุปล่า ปราศจากคุณค่าทางด้านจิตใจและการปฏิบัติที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

3.2 เจ้าของสถานที่พัก โรงแรม ควรมีลักษณะ ของการให้ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ให้ความสะดวก ปลอดภัยแก่ผู้มาพักผ่อน ปิยาจา เป็นผู้พูดจา ไพเราะเสนานะ หู ต้อนรับด้วย อหยาศัยอันดี สมานัตตตา ประพฤติตนสม่ำเสมอไม่แยกความมั่งมีหรือยากจนหรือแบ่งแยกผิวพรรณวรรณะในการให้บริการ และอิตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็ประโยชน์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมร่วมกัน และทั้งนี้ นักท่องเที่ยวก็ได้รับความพึงพอใจและประทับใจการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งผลที่ตามก็คือ ประเทศไทยได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ผู้คนในท้องถิ่นนั่นเอง

3.3 องค์กรที่รับผิดชอบของรัฐ ควรส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักการที่กล่าวมาแล้วอย่างจริงจัง ด้วยความสำนึกในความกตัญญูรู้คุณของแผ่นดินหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยมีอยู่ ด้วยความพยายามรักษามิให้เสื่อมโทรมไปมากกว่านี้ เพราะว่า ประเทศไทยคงจะหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่มาทดแทนไม่ได้ ด้วยการกำหนดมาตรการต่างๆ ให้ชัดเจน

3.4 สำหรับนักท่องเที่ยว ควรเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาตนเองและจิตใจ คือ มองสรรพสิ่งจากรูปธรรมและนามธรรมให้เป็นองค์รวมและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พร้อมทั้งสามารถปฏิบัติให้ถูกต้องต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งอย่างเกื้อกูล

4. ยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ในการแก้ไขปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในวงการท่องเที่ยว คือ ให้ความสุจริต จริ่งใจ ในการให้บริการ แนะนำ ตักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางที่ถูกต้อง และเสนอปรัชญาของการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวแนวพุทธ เป็นต้น

จากแนวคิดและหลักการดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ประกอบสามารถจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวแนวพุทธได้ เช่น การเที่ยวชมความงดงามของวัดพระแก้วหรือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยมีมุมมองจากรูปธรรม จิตรกรรมฝาผนัง พุทธศิลป์ อันเป็นรูปธรรมภายนอก แล้วจัดให้มีการสอน การฝึกปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนาในระดับเบื้องต้น อันเป็นการเรียนรู้ และฝึกฝนทางด้านจิตใจ ให้แก่นักท่องเที่ยวผู้ที่สนใจ โดยพระภิกษุ หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว ในสถานที่เหมาะสมแห่งใดแห่งหนึ่ง หรือการเที่ยวชม ศิลปวัฒนธรรม วัดวาอาราม ในจังหวัดเชียงใหม่ แล้วฝึกปฏิบัติตามวัดที่มีการจัดสอนสมาธิ วิปัสสนา กิจกรรมนี้จะเป็นการต้อนรับทั้งอาคันตุกะสันถารและธรรมปฏิสันถาร อันจะเป็นการนำมาซึ่งความ เจริญ ความสงบสุขและประโยชน์เกื้อกูลของทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะเป็นลักษณะและกิจกรรมของการท่องเที่ยวในแนวพุทธได้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ เป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาในสถานการณ์ที่การท่องเที่ยวได้มีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของผู้คน นักท่องเที่ยว ที่สนใจในการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อความสัมพันธ์ทางสังคม และการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อทุกๆ ฝ่าย เปรียบประดุจหม่อมมาร เทียวชื่นชมความงดงามของมรดกบุปผา โดยมีทำลายความงดงามของมรดกดอกไม้ ฉะนั้น หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ควรพิจารณาเพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินงาน และประชาสัมพันธ์ ให้เกิดขึ้นในกิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในฐานะที่เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา

5. การท่องเที่ยวเชิงโบราณคดีและประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และศาสนสถานมีเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นคุณค่าถึงมรดกแห่งความเจริญรุ่งเรืองของแต่ละประเทศที่สืบทอดกันมาทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยว แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เกิดจากความเห็นว่าทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ซึ่งเดิมถือว่าเป็นหลักฐานทางวิชาการเพียงอย่างเดียว นั้น น่าจะนำมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น เช่น เป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ให้กับประชาชนตามที่ทรัพยากรนั้นอำนวย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นแหล่งพักผ่อน รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะก่อให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่น เป็นต้น การพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างรอบคอบและมีแนวทางพัฒนาที่สาธารณชน สามารถยอมรับได้เป็นไปตามหลักการสากล คำนึงถึงศักยภาพในการรองรับการใช้งานที่เพิ่มมากขึ้นขณะเดียวกันก็ยังคงลักษณะของ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์การเป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษาอีกด้วย (สินชัย กระบวนแสง, การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์, 2555 หน้า 12-1 ถึง 12-5)

นอกจากนี้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดขึ้นจากการที่ประชากรมีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของตนมากขึ้น ความใคร่รู้ในสิ่งดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดความต้องการที่จะเยี่ยมชมสถานที่นั้น ความต้องการดังกล่าวมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามลักษณะของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งแม้จะมีผลทางด้านบวกแต่ขณะเดียวกันคนทางด้านลบก็เกิดขึ้นเช่นกัน ผลประการหลังสร้างความห่วงใยในอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับทรัพยากรที่สำคัญเหล่านั้น จึงมีแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรเชิงประวัติศาสตร์เพื่อให้ทรัพยากรนั้นคงอยู่ยั่งยืนและตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ได้ตามศักยภาพดังนี้

1. การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมซึ่งออกมาในรูปของสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถจับต้องได้โดยลักษณะทางพื้นฐานแล้วเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายมนุษย์ เช่น การทำเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นการตอบสนองทางจิตใจในรูปของวัตถุด้วย เช่น ศาสนสถาน งานศิลปะประเภทต่างๆ เป็นต้น งานศิลปกรรมและงานประดิษฐ์เหล่านี้ มีการพัฒนาทั้งรูปแบบและวิธีการในกลุ่มชนของตนเองมีการผสมผสานกับงานของกลุ่มชนที่ตนติดต่อกับ รวมทั้งอิทธิพลจากแนวความคิดของกลุ่มชนอื่นสิ่งก่อสร้างและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เรานั้นเป็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม หรือเทคโนโลยีในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่รวมอยู่ในชุมชนเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ การพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งศึกษาทางวิชาการเป็นแหล่งเรียนรู้ทั่วไป จึงเป็นเนื้อหาหลักที่จะต้องจัดทำเพื่อให้เป็นสถานที่เรียนรู้นอกสถานศึกษาในเนื้อหาที่ทรัพยากรนั้นมีศักยภาพ ทั้งนี้เพื่อให้มีความรู้สึกรักภูมิใจในชาติและบรรพชนซึ่งจะมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่

1) การขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของชุมชนและความเป็นไปของบ้านเมืองทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรมว่ามี การพัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ผลการขุดค้นและการวิเคราะห์ทางโบราณคดี นำไปสู่การจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อให้ผู้ศึกษาหรือนักท่องเที่ยวได้เห็นข้อมูลในสภาพแวดล้อมความเป็นจริงและได้สาระความถูกต้องตามที่ต้องการของแต่ละคน ตัวอย่างของแหล่งโบราณคดีที่ดำเนินการแล้ว ได้แก่ พิพิธภัณฑ์กลางแจ้งบ้านธารปราสาท จังหวัดนครราชสีมา พิพิธภัณฑ์กลางแจ้งบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี แหล่งขุดค้นเตาเผาเครื่องถ้วยชามบ้านน้อย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

2) การบูรณะโบราณสถาน เพื่อเปิดให้เป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวด้วยการกำจัดสิ่งปกคลุมออกไป รวมทั้งศึกษารูปแบบทดสอบความแข็งแรงของโครงสร้างทางวิศวกรรมแล้วดำเนินการบูรณะเสริมความมั่นคงตามวิธีการอันเป็นที่ยอมรับเสริมความมั่นคงขององค์ประกอบที่เป็นเครื่องประดับตกแต่ง เช่น ภาพจิตรกรรม งานประติมากรรม เป็นต้น รวมทั้งศึกษาศักยภาพการรองรับการใช้งานของทรัพยากรนั้นตัวอย่างได้แก่โบราณสถานที่อยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์ เมือง

และแหล่งเชิงประวัติศาสตร์ที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว เช่น วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย วัดราชบูรณะ ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

3) การปฏิสังขรณ์ เพื่อเปิดให้เป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวโดยกำจัดวัชพืชและสิ่งปฏิกูลออกไปหรือสิ่งที่หักพังมาประกอบขึ้นใหม่เสริมความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างขจัดสิ่งที่เป็นตัวการที่ทำให้เสื่อมสภาพตามวิธีการอันเป็นที่ยอมรับตัวอย่างของการปฏิสังขรณ์ที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว ได้แก่ ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

4) หลักการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ เพื่อให้ธำรงเนื้อหาหลักของเมืองและกิจกรรมหลักของย่านประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับการศึกษาและการท่องเที่ยว สามารถสืบค้นและเห็นความต่อเนื่องของกิจกรรมสถานที่ดังกล่าวได้

2. การพัฒนาให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ แนวความคิดในเรื่องของการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจนั้น ไม่ได้หมายความว่าต้องมีการปรับเปลี่ยนให้มีสภาพแวดล้อมตามรูปแบบของสวนสาธารณะที่มีโบราณสถานเป็นองค์ประกอบ โดยเน้นความรื่นรมย์เป็นหลัก ในทางตรงกันข้ามการพัฒนาให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเป็นการสร้างแหล่งพักผ่อนหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีอาคารโบราณสถานเป็นศูนย์กลางมีความโดดเด่นทรงคุณค่าโดยมีสภาพแวดล้อมรอบข้างที่ก่อให้เกิดความสบายใจความอิสระและอารมณ์ร่วมกับอดีตเป็นองค์ประกอบโดยทั่วไป ได้แก่

1) การปรับปรุงพื้นที่ด้วยการกำจัดวัชพืชต่างๆที่ปกคลุมดินออก ปลูกหญ้าทั้งพื้นที่ตัดแต่งไม้ยืนต้นที่อยู่ในพื้นที่ รวมทั้งไม้ยืนต้นที่มีแนวโน้มว่าอันตรายต่อโบราณสถานเพื่อให้โบราณสถานเป็นที่โดดเด่น บริเวณพื้นที่ที่มีความสะอาดเป็นไปตามธรรมชาติมีบรรยากาศของความเงียบสงบและความอิสระ การปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความสมดุลและความงดงาม

2) การปรับปรุงองค์ประกอบในพื้นที่ คูเมือง สระน้ำ หรือบ่อน้ำที่เป็นองค์ประกอบของเมืองอาจปรับปรุงให้เป็นที่กักเก็บน้ำตามหน้าที่เดิม โดยให้น้ำกักเก็บตลอดเวลา ทั้งนี้ต้องมีการศึกษาอย่างถ่องแท้ถึงขอบเขต คูเมือง สระน้ำ หรือบ่อน้ำอย่างรอบคอบก่อนปรับปรุงเพื่อให้ความรู้สึกว่าชุมชนหรือเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์นั้นมีความร่มรื่น

3) การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานได้แก่ ทางเดิน ที่นั่งพัก ห้องสุขา ทั้งหมดต้องสร้างแบบเรียบง่าย กลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ไม่มีสีและความสูง ข่มบรรยากาศโดยรอบ เป็นต้น

สรุปได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรให้เป็นแหล่งเรียนรู้และพักผ่อนหย่อนใจต้องมีการศึกษารอบคอบก่อนดำเนินการเพื่อรักษาเอกลักษณ์เนื้อหาและความสำคัญของแหล่งทรัพยากรไว้ การปรับปรุงให้เกิดบรรยากาศที่เรียบง่าย ร่มรื่น สงบมีความกลมกลืนจะก่อให้เกิดความรู้สึที่อิสระ เกิดการเรียนรู้ เหมาะสมกับการท่องเที่ยว หากแต่มินำเอาพื้นที่ทางโบราณคดีไปใช้โดยไม่คำนึงถึงความ

สมควรตรงกับเป้าหมายที่ต้องการแล้ว ย่อมเป็นการทำลาย ไม่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้และการพักผ่อนได้ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องมีการดำเนินการเพื่อให้โบราณสถานเป็นจุดเด่นอย่างแท้จริง

ความสำคัญของประวัติศาสตร์และอารยธรรม

โดยทั่วไปแล้วทรัพยากรหรือแหล่งโบราณคดีในเชิงประวัติศาสตร์นั้น เป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้คนสมัยปัจจุบันได้ทราบถึงประวัติ ความเป็นมาในอดีตของบ้านเมือง ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และเมื่อมองภาพรวมถึงความสำคัญของทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ที่มีต่อประเทศ และแนวคิดในการอนุรักษ์แล้ว สามารถนำไปสู่การจัดการด้านการท่องเที่ยวได้ โดยแหล่งโบราณคดีและแหล่งประวัติศาสตร์มีความสำคัญได้ดังนี้

1. ความสำคัญของแหล่งประวัติศาสตร์และอารยธรรมในฐานะประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง ทรัพยากรดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาเรื่องราวของชุมชนหรือเมืองที่ผ่านกาลเวลามาช้านาน จำจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ แนวคิดในการอนุรักษ์จึงต้องรักษาสภาพเดิมที่แท้จริงไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ความสำคัญในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและผลงานการสร้างสรรค์ โดยทั่วไปแล้วทรัพยากรดังกล่าว ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมที่มีการออกแบบและการก่อสร้างตามวิธีการในสมัยนั้น งานดังกล่าวย่อมมีพัฒนาไม่ว่าจะเป็นไปโดยประสบการณ์ของกลุ่มช่างเอง หรือได้รับความรู้จากภายนอกก็ตามถือได้ว่า เป็นการแสดงออกทางศิลปกรรมอันเกิดจาก ความจรรโลงใจในสมัยของตน ซึ่งเป็นข้อมูลแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางปัญญาและเทคนิควิธีแต่ละสมัย ดังนั้น ตัวเมืองทั้งเมือง ผังอาคาร ตัวอาคารเดี่ยวโดดๆ ตลอดจนลวดลายประดับอาคารจึงล้วนแต่มีความสำคัญในการเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นผลงานการสร้างสรรค์ทั้งสิ้น

3. ความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบการดำรงชีพของชุมชนและสังคม ความสำคัญดังกล่าวนี้ ไม่ได้หมายถึงประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว สิ่งที่มีความสำคัญอย่างแท้จริงอยู่ที่ทรัพยากรเหล่านั้นเป็นองค์ประกอบที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจ แสดงให้เห็นว่าสังคมที่ตนอยู่ร่วมอยู่ด้วยนั้น ไม่ใช่เป็นสังคมหลักลอยทางวัฒนธรรม แต่มีการพัฒนาต่อเนื่องกันมายาวนาน ขณะเดียวกันยังเป็นการช่วยสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

จากความสำคัญของทรัพยากรดังกล่าวทำให้เห็นภาพรวมของการอนุรักษ์ทรัพยากรเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้ว่า เป็นไปเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สืบทอดทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรมซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดการให้เกิดผลทางเศรษฐกิจขึ้นได้ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

การเสื่อมสภาพของทรัพยากรแหล่งประวัติศาสตร์ การเสื่อมสภาพเกิดจากสาเหตุต่างๆ หลายประการซึ่งอาจจำแนกได้กว้างๆ ดังนี้

1. วัสดุเสื่อมสภาพ เกิดจากวัสดุที่นำมาใช้งานมีความคงทนและทนต่อสภาพแวดล้อมต่างกัน เช่น หิน อิฐ ไม้ เป็นต้น ความร้อนฝนและลมมีส่วนเป็นตัวเร่งให้วัสดุเสื่อมสภาพรวดเร็วขึ้น เช่น ทำรายงานที่เป็นลวดลายหรือประติมากรรมที่ตกแต่งภายนอกตัวอาคารหรือมีความรุนแรงจนทำให้สิ่งก่อสร้างหักพังเสียหายได้

2. สภาพภูมิอากาศ ภูมิอากาศของประเทศไทยอยู่ในเขตเส้นศูนย์สูตรมีทั้งอากาศร้อน ฝนตกชุก และความชื้นสูง ขนของความชื้นก่อให้เกิดเชื้อราทำลายวัสดุก่อสร้างกับมีส่วนช่วยให้วัชพืชหรือต้นไม้ยืนต้นเจริญงอกงามบนสิ่งก่อสร้างนั้นทำให้สิ่งก่อสร้างหักพังไปในที่สุด

3. การกระทำของมนุษย์ มนุษย์เป็นตัวทำลายทรัพยากรมากที่สุดโดยมีสาเหตุในการทำลายหลายประการเช่นการสงครามการสู้รบ ทำลายเพื่อนำเอาวัสดุเดิมไปใช้งาน ทำลายเพื่อเพิ่มพื้นที่เกษตร ทำลายเพื่อประสงค์ต่อทรัพย์สินของ การกระทำดังกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งบางครั้งเป็นการทำลายหลักฐานโดยสิ้นเชิง

4. การกระทำของสัตว์ สัตว์หลายชนิดทั้งสัตว์เล็กและสัตว์ใหญ่มีส่วนทำลายมรดกเชิงประวัติศาสตร์อย่างมากเช่นกัน ซึ่งมักเกิดจากการกัด เจาะ ขุดรู และเป็นพาหะนำเมล็ดพืชมาตกที่พื้นผิวของโบราณสถานทำให้เจริญงอกงามบนสิ่งก่อสร้าง เกิดรากวัชพืชที่แทรกไปตามรอยต่อของวัสดุก่อสร้างสามารถทำให้โบราณสถานหักพังได้

วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรเชิงประวัติศาสตร์ ตามวัตถุประสงค์เดิมคือ การรักษาไว้เพื่อให้เป็นเกียรติประวัติของชาติและแสดงถึงความสามารถของบรรพชนในอดีต การอนุรักษ์จึงเน้นถึงความคงอยู่เป็นเรื่องสำคัญแต่ในความคิดของนานาชาติ ในปัจจุบันเห็นว่าทรัพยากรเหล่านั้นเป็นเรื่องการสร้างสรรคของมนุษยชาติ เป็นทรัพยากรที่อาจนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ได้ทั้งทางด้านการเป็น แหล่งเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ อารยธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม เป็นส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและเป็นส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย แนวทางในการอนุรักษ์จึงมีการผสมผสานจากวัตถุประสงค์เดิม คือ มุ่งเน้นทางวิชาการผสมเข้ากับการนำมาใช้งานในด้านการพักผ่อนและการท่องเที่ยวโดยมีระบบจัดการภูมิทัศน์การเผยแพร่ความรู้รวมทั้งองค์ประกอบทางพื้นฐานของการท่องเที่ยวลงไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ปรับเข้าได้กับลักษณะการใช้งานแต่ทั้งนี้ต้องเคารพหลักฐานเดิมและไม่ขัดต่อระเบียบวิธีการในการอนุรักษ์ตามแนวทางสากล

อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แม้จะถูกต้องตามข้อตกลงแล้ว นานาชาติอย่างมีความเป็นห่วงในเรื่องของการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ทางด้านการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะได้มีความเห็นร่วมกันว่า ทรัพยากรดังกล่าวเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติโดยรวม ควรจะต้องรักษาไว้ให้อยู่คงทนต่อไปจึงได้มีข้อตกลงที่เรียกว่า "กฎบัตรบริซเซลส์

ว่าด้วยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม" (Charter of Cultural Tourism) ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2519 มีสาระสำคัญดังนี้

1. การท่องเที่ยวเป็นพฤติกรรมของมนุษย์โดยทั่วไปมีอิทธิพลสำคัญต่อสภาพแวดล้อมของมนุษย์รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีด้วย

2. การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องพิจารณาถึงผลทางลบที่เกิดขึ้นเช่นการจากรกรรมความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับโบราณสถานและ แหล่งโบราณคดีที่ถูกใช้งานอย่างหนัก และไม่มีขอบเขตจำกัดเพราะทรัพยากรดังกล่าวตรงตามความต้องการพื้นฐานที่จะใช้ดึงดูดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสำเร็จมาแล้วทั่วโลกจึงควรหาทางป้องกันทั้งทางด้านการจัดการสถานที่ ดูแลความเคลื่อนไหวของนักท่องเที่ยว และไม่ใช่ทรัพยากรโดยไม่จำกัดขอบเขต หรือให้นักท่องเที่ยวเข้าไปหนาแน่นเกินไป ความเป็นห่วงดังกล่าวเป็นสาระสำคัญซึ่งสภาระหว่างชาติฯ ได้แสดงออกอย่างชัดเจนรวมทั้งแสดงความจำนงให้การสนับสนุนประเทศที่ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดการก่อนอบรมบุคลากรและการเผยแพร่ ความสำคัญของทรัพยากรดังกล่าวให้กับนักเรียนรวมทั้งผลิตสื่อต่างๆเพื่อแสดงถึงปัญหาและความสำคัญขอขบพยากรณ์ต่อสาธารณะชนเพื่อที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในระดับสากลต่อไป

6. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเกิดขึ้นจากแนวคิดในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและหลักการปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เช่น 1) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 เพื่อให้เกิดการดูแลรักษาโบราณวัตถุ โบราณสถานและสภาพแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมอื่นๆ

โบราณวัตถุ โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของ “ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resource) ที่มีความหมายที่ครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่างๆทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง (Object) สถานที่/แหล่ง (Sites) และภูมิทัศน์ (Landscape) และวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่า วัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็นอินทรีย์ (Organic) และสามารถวิวัฒน์ (Evolving) ไปได้อย่างต่อเนื่อง (สายนต์ ไพรชาญจิตร์, 2548, น.19-20) ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น จัดว่าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ (Tangible Cultural Resource) ในกลุ่มที่เรียกว่า มรดก (Heritages) ในที่นี้หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมที่มนุษย์

สร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบัน

โทมัส เอฟ คิง (Thomas F.King) ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทรัพยากรวัฒนธรรมชาวอเมริกัน ระบุว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งต่อไปนี้

- 1) ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic Properties)
- 2) โบราณวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ (Artifacts)
- 3) เอกสารโบราณ (Documents / Archives)
- 4) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Physical Environment) ได้แก่ สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงามและร่วมสมัย (Esthetic Associative Places) รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment)

5) ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม (Non- Physical Resources) ได้แก่ แบบแผนวิถีชีวิต (Way of life) แบบแผนพฤติกรรม (Standard of Practice) ขนบธรรมเนียม/วิถีประชา (Norm) ค่านิยม (Values) ความเชื่อ (Beliefs) ศาสนา (Religion) แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of Interaction) รูปแบบสถาบัน/องค์กร (Organizations)

สายันต์ ไพรชาญจิตร (2548, น. 20) กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพ และความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตและสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคมและชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน 3 กลุ่ม คือ

- 1) ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)
- 2) วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กับทั้งทรัพยากรโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

ในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

1. แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวร หรือเป็นครั้งเป็นคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ สุสานฝังศพ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห (แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ ถ้ำและเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักพบหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของยุคสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระดูกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ อยู่ตามผิวดิน หรือทับถมอยู่ในดินระดับต่างๆ บางพื้นที่อาจจะมีกระดูกสัตว์ กระดูกคนที่มีสภาพกลายเป็นหิน หรือฟอสซิล (fossilized bones) ฝังซ่อนอยู่ในชั้นดินตะกอนบางประเภทด้วย หรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นเพิงผาที่มีภาพเขียน ภาพวาด หรือภาพแกะสลักที่เป็นงานศิลปะเชิงพิธีกรรมของคนสมัยโบราณปรากฏอยู่ แหล่งโบราณคดีบางประเภทอาจจะจมอยู่ใต้น้ำ เช่น เรือสำเภาโบราณ เรือรบโบราณ หรือแหล่งโบราณคดีที่เคยอยู่บนบกแต่ต่อมา น้ำท่วมก็จมอยู่ใต้น้ำ เรียกกันว่า แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในทะเล ในแม่น้ำ-ลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบธรรมชาติ เป็นต้น

2. โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ (ป็นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกปัด ตีเหล็ก ชำแหละสัตว์ ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนกั้นน้ำ ถนน คูคลอง กำแพงเมือง ป้อมปราการ ท่าเรือ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพรรักษาโรค ศาลาทำน้า ศาลาพักผ่อน โรงพยาบาล หอดูดาว พระเนียดจับช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่างๆ เส้าหินทูลเส้า เสาโอบบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม คูก ตะแลงแกง เส้าชิงช้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพติดที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โดยในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) มาตรา ๔ ระบุว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

3. วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามกฎหมาย

ความรู้ของคนในยุคสมัยต่างๆเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) การศึกษา (การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆของชีวิตเฉพาะบุคคล (เกิด – เจริญเติบโตใหญ่-ปวยไข้ไม่สบาย-หายจากโรค-มีโชคมีเคราะห์-เปลี่ยนวัยได้คู่ครอง-และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง-ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การชุดแร่ ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือ ทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมิดพรวดอาวุธและเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหิน ทำเครื่องมือ-ภาชนะ-เครื่องประดับแก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำสัตว์ปีก เครื่องมือและผลผลิตในการปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั่นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วยชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จักสานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม-การปรุง-การถนอม-การแปรรูป-การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลาจารึก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ปี่สา ปี่หลั่น เงินเหรียญ วัตถุสมมติแทนเงินตรา ธนบัตร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รูปเคารพในศาสนาและระบบความเชื่อต่างๆ ธรรมาสน์ อาสนะ ยานพาหนะและเครื่องจักรกล เครื่องยนต์กลไกส่วนประกอบ รถยนต์ รถถีบ รถลาก เรือชนิดต่าง เกวียน ล้อลาก เลื่อน ราชยาน คานหาม เสลี่ยง ครกตำข้าว โกร่งบดยา แท่นบดยา เครื่องซัง ตวง วัด เฟอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะ เตียง เก้าอี้ มุ้ง หมอน ที่นอน เสื้อ สาด วัสดุก่อสร้าง เครื่องดนตรีกลอง ฉายภาพ เครื่องพิมพ์ดีด วิทยุ โทรทัศน์ ขวดเหล้า ไหสาโท เครื่องมือและอุปกรณ์ ปืนใหญ่ ปืนสั้น อาวุธยุทโธปกรณ์ในการทำสงคราม ปืนยาว ลูกกระเบิด เครื่องกระสุน หน้าไม้ หอก ดาบ โล่ แหวน หลาว ฯลฯ รวมทั้งสิ่งของสำหรับเด็กเล่น และการกีฬาต่างๆที่เคยมีอยู่ในชุมชนต่างๆในอดีตทั้งที่มีอายุเก่าแก่มากและที่มีอายุน้อยไม่กี่ปี หรือไม่ก็เดือนที่ผ่านมานี้ ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึง โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. โบราณสถาน ฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งหาปริมาตรที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหาปริมาตรนั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี และ ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นด้วยมืออย่าง ประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และจัดเป็นทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าและมูลค่าทางด้านต่างๆ เป็นเรื่องราวที่บอกเล่าอดีตที่สะท้อนมาถึงสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1. เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยืนยันความเป็นมาของชุมชนและสังคมระดับต่างๆ
2. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์ และสังคมในระดับชาติ
3. เป็นวัตถุดิบแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่นๆตามสถานการณ์และลำดับเวลาที่ผ่านมา
4. เป็นทุนของชุมชน (Community's Capital) ที่สามารถนำไปจัดการให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การสาธารณสุข การเมือง และกิจกรรมการท่องเที่ยว
5. เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรคและการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

กรมศิลปากร ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 โดยเสนอวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง
2. กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน
3. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่างๆ ในการอนุรักษ์ โบราณสถานนั้นๆ
4. การดำเนินงานในการอนุรักษ์ และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับการใช้สอยในปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม

แนวทางการดูแลรักษาโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การดูแลรักษาหรือการจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น มีแนวทางการดูแลรักษา ณ สถานที่ต่างๆ รวมทั้งภายในวัด ดังนี้

1. **หลักการ** การดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้คงคุณค่าไว้รวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะที่รวมเรียกว่า “การอนุรักษ์” การอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษาตัวโบราณสถานมิให้ชำรุดหรือถูกทำลายลงไปกว่าที่เป็นอยู่ การอนุรักษ์มีการปฏิบัติงานหลายระดับซึ่งแต่ละระดับเป็นไปตามค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นและมีวิธีการที่แตกต่างไปตามวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเป็นโบราณสถาน เช่น ศิลาแลง หิน อิฐ ไม้ และยังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่นด้วย โดยการอนุรักษ์จำแนกออกได้ 3 ระดับได้แก่

- 1) การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันมิให้เสียหาย

2) การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพที่เคยเป็นมา

3) การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุงให้มีรูปทรงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งนี้ทำขึ้นใหม่

การอนุรักษ์โบราณสถานโดยหลักการที่ถูกต้อง ต้องกำหนดกรอบการอนุรักษ์ไว้ให้ชัดเจนว่า จะทำการอนุรักษ์ในระดับใดเป็นหลัก หากเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ที่มีหลายส่วน ต้องกำหนดกรอบลงไปให้ชัดเจนว่าจะทำการอนุรักษ์ส่วนไหนระดับใด เป็นต้น การกำหนดกรอบดังกล่าวเรียกว่า การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและมาตรการการอนุรักษ์โบราณสถาน

กรอบการอนุรักษ์ดังกล่าวจะกำหนดไว้เป็นแนวทาง เพื่อความถูกต้องในการอนุรักษ์มิให้ทำการอนุรักษ์ระดับใดระดับหนึ่งมากเกินไป เช่น สงวนรักษามากเกินไป หรือบูรณะมากเกินไป จนกระทั่งมีวัสดุใหม่และฝีมือใหม่เข้าไปแทรกแซงอยู่ในโบราณสถานมากเกินไปจนหมดความเก่าของโบราณสถาน ซึ่งอาจทำลายบรรยากาศของโบราณสถานไป เป็นต้น

2. วิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน มีวิธีการอนุรักษ์ ดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

2) กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการ และระดับของการอนุรักษ์พร้อมทั้งกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และการเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์

3) การสร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ตลอดจนการกำหนดวัสดุที่นำมาใช้

4) การดำเนินงานในการอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ในอดีตรัฐบาลให้ความสำคัญกับโบราณสถานน้อยงบประมาณที่ได้รับมาเพื่อการอนุรักษ์ก็น้อยด้วย เนื่องจากในอดีตการอนุรักษ์โบราณสถานมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและดำรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการขยายวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวด้วย จึงทำให้มีการเพิ่มงบประมาณในการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้น และต้องเร่งรัดให้ปฏิบัติงานเร็วขึ้นด้วย กรมศิลปากรจึงเปิดให้มีการจ้างบริษัทเอกชนรับเหมาทำการอนุรักษ์ด้วย

5) การปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม ตามที่พื้นที่สามารถรองรับได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้โดยชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจัดว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ในอดีต

ของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่า มรดก (Heritage) อาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่งเตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่างานระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใดๆ ที่เรียกว่าการจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรม 7 เรื่องด้วยกันคือ

1. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่างๆ

2. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบรวมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้นๆ ว่า มีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงดำเนินการใดๆต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีความน้อย หรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้นๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

3. การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษา หรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากร วัฒนธรรมแต่ละประเภทแต่ละแห่งเช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม การถอดพิมพ์ การสร้างชิ้นใหม่ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการสร้างและการบังคับใช้กฎหมายข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆเพื่อสนองต่อความประสงค์ที่จะให้ทรัพยากรวัฒนธรรมคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

4. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่องลงทุน-ขาดทุน-กำไร อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้คิดเรื่องกำไร-ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้อง

มีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงิน หรือวัตถุดิบของได้เป็นเวลานานๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ภาพโปสการ์ด จัดทำของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชน ออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม การให้บริการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ที่เก็บค่าธรรมเนียมจากผู้เข้าร่วม และการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศล ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

5. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะจัดให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ ออกเผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการ ในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

6. การบังคับใช้กฎหมาย ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็น ข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชุมชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อย่างยั่งยืน และเป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

7. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (resource rehabilitation / revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรม บางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการระดมพลังของชุมชน ในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้าและตราประจำองค์กรต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม เรียกว่า **3E-Model** ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ 3 ส่วนด้วยกัน คือ (স্যันต์ ไพรชาญจิตร, 2546)

1. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง (learning by doing) และการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

2. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique /technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และรูปแบบการพัฒนา (development pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (rules) และกฎหมาย (acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

3. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุดลงกลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ **3E-model** ดังกล่าวข้างต้น อาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้อง ในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏใน พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด 2 มาตรา 16 ที่กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (11) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่น มาตรา 17 กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (20) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ และใน มาตรา 21 กำหนดว่า

บรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมอบอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่ามีปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบและด้วยวิธีการต่างๆ มากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานานมาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการส่วนกลาง (พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 /อธิบดีกรมศิลปากร) เท่านั้น

นอกจากนี้ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่จะมีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในองค์กรต่างๆ ยังขาดความมั่นใจ ขาดข้อมูล ขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ ขาดทักษะ และอาจจะยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการปฏิบัติการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและโบราณคดีดังกล่าวด้วยตนเอง

ในประเทศสหรัฐอเมริกา โดย U.S. Department of Interior (1983, p. 12) กล่าวถึงการจัดที่ว่างในลักษณะของการจัดเตรียมพื้นที่กลางเชื่อมโยงระหว่างบริเวณสาธารณะกับบริเวณที่ต้องการความเป็นสัดส่วน เพื่อให้มีการจัดกลุ่มของกิจกรรมมีความชัดเจนและสนองความต้องการของผู้ใช้กิจกรรมได้เหมาะสมตามบทบาทของวัด ทั้งกิจกรรมทางศาสนา สาธารณะสงเคราะห์และการท่องเที่ยว โดยใช้พื้นที่กลางนี้เป็นจุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ที่ใช้ต่างกัน และยังสามารถเป็นบริเวณที่ป้องกันและให้ความรู้สึกปลอดภัยแก่บริเวณที่ต้องการเป็นส่วนตัวเช่น เขตสังฆาวาส ซึ่ง U.S. Department of Interior กล่าวถึง เหตุผลต่างๆ ที่ควรพิจารณาในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมของอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อาจจำแนกได้ดังนี้

1. พยายามเก็บรักษา ตรวจสอบสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม
2. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อเนื่องและบรรยากาศดั้งเดิม
3. อนุรักษ์สภาพของลานบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมให้มากที่สุด
4. ควรมีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ ควรซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 โดยเสนอวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง
2. กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน
3. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่างๆ ในการอนุรักษ์ โบราณสถานนั้นๆ
4. การดำเนินงานในการอนุรักษ์ และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับการใช้สอยในปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างามโดยมีแนวทางการดูแลรักษาโบราณสถาน ในสถานที่ต่างๆ

หลักการด้านการวางผังบริเวณวัดและสถานที่ทางพระพุทธศาสนา

การวางผังบริเวณเป็นกิจกรรมหนึ่งของการวางแผนการจัดการและการพัฒนาพื้นที่นันทนาการ โดยการเน้นถึงการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก 3 ประการ เช่น ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านสุนทรียภาพ และปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการใช้ที่ดินเดิม นอกจากนี้ผังบริเวณยังใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยว และผังบริเวณที่จัดทำขึ้น จำเป็นต้องพิจารณาโยงไปถึงงบประมาณ เวลา และกำลังคนที่ต้องกรนั้นมียู่ ในกรณีที่ผังบริเวณได้รับการอนุมัติจากผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผังบริเวณนี้จะถูกแปลไปสู่ผังรายละเอียดที่มีรายละเอียดต่างๆ เช่น รายละเอียดด้านสถาปัตยกรรม รายละเอียดเกี่ยวกับวิศวกรรม ซึ่งพร้อมจะนำไปดำเนินการในพื้นที่จริงได้ทันที

สำหรับการวางผังบริเวณวัดในประเทศไทยนั้น วัดทั่วไปโดยเฉพาะพระอารามหลวงนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วน คือ 1)เขตพุทธาวาส 2)เขตสังฆาวาส และ 3) เขตธรณีสงฆ์

1. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่างๆ คือ (www.phuttha.com/)

- 1) เจดีย์ มณฑป พระปรารค์ : อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด
- 2) อุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม
- 3) วิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส
- 4) เจดีย์ (มณฑป, ปรารค์) ราย เจดีย์ (มณฑป, ปรารค์) ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิหรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์
- 5) หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์

- 6) ศาลาต่างๆ เช่น ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์
- 7) ระเบียบ : อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส
- 8) พลัปปาเลื่องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่เสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

เจดีย์ พระปรางค์ และมณฑป ถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลักประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลางหรือศูนย์กลาง หรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมากลุ่มแรกคือ อุโบสถและวิหาร ซึ่งอาคารทั้ง 2 ประเภทนี้ มักใช้ประกอบคู่กันกับเจดีย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบร่วมกันทั้ง 3 ประเภท คือ อุโบสถ เจดีย์ และ วิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง 2 ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อุโบสถหรือวิหารจึงมักวางทางด้านหน้าของเจดีย์เสมอในลักษณะของแนว แกนตั้ง เพื่อว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุกนาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์ และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้ประกอบร่วมกันทั้ง 3 อย่างก็ตาม อาทิ เช่น วิหารวางด้านหน้าสุด มีเจดีย์อยู่กลาง และอุโบสถอยู่ด้านหลัง ตัวอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามตำแหน่งของอาคารก็ไม่มีข้อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป (ยกเว้นเจดีย์ ที่ยังคงตั้งอยู่ในตำแหน่งหลัก) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและคตินิยมของแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญ สำหรับอาคารประเภทอื่นๆ เช่น ระเบียบ ศาลาราย จะปรากฏร่วมในผังในลักษณะอาคารรองกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สร้างให้ผังมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแนวของประโยชน์ใช้สอย หรือในเชิงความหมายของสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อก็ตาม โดยมักปรากฏในลักษณะที่โอบล้อมกลุ่มอาคารหลักประธานสำคัญเหล่านั้น

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส พื้นฐานพุทธสถาปัตยกรรมของไทย มีแบบแผนและแนวความคิดรวมทั้งคติความเชื่อ ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา เนื่องจากศาสนาพุทธในไทยได้รับการเผยแพร่มาจากทั้งอินเดียโดยตรง และผ่านทางลังกา แม้ว่าจะมีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงนั้นยังคงตั้งอยู่บนกรอบของเค้าโครงที่เป็น แมบทเดิม นั่นคือการสร้างพระเจดีย์ให้เป็นประธานของพระอาราม โดยมีพระวิหารซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่เบื้องหน้า ซึ่งได้พัฒนาการมาจากการสร้างพระเจดีย์อยู่ตอนท้ายของ “เจดีย์สถาน” ภายในถ้ำวิหารของพุทธสถานในอินเดีย ก่อนที่จะมีการสร้างอาคารที่เป็นพระวิหารในที่แจ้งขึ้น โดยพระเจดีย์นั้นหลุดออกไปอยู่นอกอาคาร พร้อมกับสร้างรูปพระพุทธรูปไว้ ณ ตำแหน่งที่เคยตั้งพระเจดีย์ภายในห้องพิสน์ เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฐานะองค์ประธานของการประชุมกิจของสงฆ์ที่จะมีขึ้น พุทธสถานในประเทศไทยก็อาศัยกฎเกณฑ์ของการวางแผนผังเช่นนี้มาใช้ในวิถี ปฏิบัตินับแต่พุทธศตวรรษที่ 11 ตรงกับสมัยทวารวดีเป็น

ต้นแบบสืบมาจนถึงปัจจุบัน บนความเปลี่ยนแปลงและคลี่คลาย แบบอย่างของแผนผังที่มีอาคารหลักคือพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) พระวิหาร และพระอุโบสถ ในลักษณะต่างๆ กัน 5 แบบ ดังนี้

1. ผังแบบแนวแกนเดียว หมายถึงการออกแบบผังพุทธาวาสที่มีพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) และพระวิหาร หรือพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) และพระอุโบสถ หรือทั้งพระเจดีย์ (พระปรางค์, พระมณฑป) พระอุโบสถและพระวิหารวางเรียงอยู่บนแนวแกนหลักประธานเพียงแนวเดียว เช่น วัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพฯ (พระวิหารและพระเจดีย์), วัดกุฎีดาว จ.อยุธยา (พระอุโบสถ, พระเจดีย์ และพระวิหาร)

2. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน 2 แนวขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อหมายให้แนวแกนทั้ง 2 มีความสำคัญเท่าๆกัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง 2 นั้นเช่น ผังวัดสุวรรณาราม ธนบุรี

3. ผังแบบแนวขนาน 3 แกน หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาส โดยการสร้างแกนประธานขึ้น 3 แนวขนานกัน หรือการสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยหรือแกนรอง ประกอบขนานอีก 2 ข้างแนวแกนนั้น ก่อนวางอาคารหลักสำคัญแต่ละแนวแกน เช่น ผังวัดเทพธิดาราม กรุงเทพฯ , ผังวัดเฉลิมพระเกียรติ จ.นนทบุรี

4. ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากกับแกนประธาน มีพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธาน พระอุโบสถวางขวางในทิศทางตั้งฉากในตอนท้ายของพระเจดีย์ เช่น ผังวัดนางพญา จ.สุโขทัย, ผังวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

5. ผังแบบกากบาท หมายถึง การออกแบบผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากตัดกับแกนประธาน ผังลักษณะนี้มักเป็นวัดที่มีพระวิหารหลวง พระวิหารทิศและพระระเบียงซีกเป็นวงล้อมพระเจดีย์หรือพระปรางค์ประธาน เช่น ผังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ

2. **เขตสังฆาวาส** หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของ เพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

- 1) กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
- 2) กัปปียกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
- 3) หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
- 4) วัจจกุฏิ : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย

- 5) ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
- 6) หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
- 7) ชันดาฆร : โรงรักษาไฟและตม่น้ำ
- 8) ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
- 9) ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
- 10) ศาลาทำน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตสังฆาวาส ภูมิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังมากนัก นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัด ที่ตั้ง รวมทั้งขนาดยังมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้ กล่าวคือหากเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็กอยู่ในแถบถิ่นชนบท นิยมวางตัวภูมิกระจายตัวเป็นหลังๆ อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่นๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุ ส่วนใหญ่จะจัดภูมิให้อยู่เป็นกลุ่ม โดยอาจแยกเป็นหลังๆหรือต่อเชื่อมด้วยชานเป็นหมู่หรือคณะฯ มีหอฉันอยู่ตรงกลางชาน ถัดเลยออกมาก็จะเป็นเรือนเว็จกุฏิ ปัจจุบันอาจรวมเข้ากับห้องสรงน้ำและมักสร้างต่อเรียงเป็นแถวๆ

3. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลืจากการจัด แบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะ ต่างๆของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิการสร้างตึกแถว หรือทำเป็นตลาด เป็นต้น การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงให้หมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้ เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ(Semi-Public Zone) อีกส่วนหนึ่งคือเขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับคนทั่วไป

แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังกล่าว มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะจะทำให้มีการวางผังบริเวณการปรับปรุงดูแล การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็นมรดกของแผ่นดิน

7. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญทางบวกต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกัน หากขาดการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ และกำหนดทิศทางที่ถูกต้อง การท่องเที่ยวก็อาจสร้างปัญหาต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นทวีลักษณ์ในตัวของตนเอง เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมอื่นๆ ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีดังต่อไปนี้

ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในด้านเศรษฐกิจ

1) **ความไม่เสมอภาคในการพัฒนาและการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ** กล่าวคือ พื้นที่ที่มีทรัพยากรเหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยวมักได้รับความสนใจทั้งจากภาครัฐและเอกชนในการเข้าไปลงทุนพัฒนาพื้นที่นั้นๆ โดยรัฐจะทุ่มงบประมาณไปในการสร้างหรือปรับปรุงสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น ถนน สายการบิน ฯลฯ เช่นเดียวกับภาคเอกชนที่จะเข้าไปลงทุนทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเป็นจำนวนมาก ตรงกันข้ามกับพื้นที่ที่ขาดทรัพยากรหรือความน่าสนใจทางการท่องเที่ยว มักจะไม่ได้รับการเหลียวแลจากภาครัฐและเอกชนในการเข้าไปลงทุนเพื่อพัฒนาพื้นที่นั้นๆ ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ส่งผลให้การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจไม่ค่อยครอบคลุมทุกพื้นที่ในประเทศอย่างทั่วถึง

2) **ค่าครองชีพและราคาที่ดินในพื้นที่ท่องเที่ยวสูงกว่าที่อื่นๆ** เนื่องจากในพื้นที่การท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไปท่องเที่ยวสูงทำให้เกิดการขึ้นราคาสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อสร้างกำไรในระดับสูงนอกจากนี้พื้นที่ท่องเที่ยวยังมักจะได้รับ ความสนใจจากบุคคลภายนอกท้องถิ่นที่มีกำลังซื้อในระดับสูง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้จะเข้ามาซื้อและครอบครองที่ดินในท้องถิ่นเพื่อลงทุนธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้เกิดการขึ้นราคาและเก็งกำไรที่ดินในพื้นที่

3) **คนในท้องถิ่นอาจไม่ได้รับประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่าที่ควร** หากธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอาศัยแรงงานหรือการลงทุนจากคนนอกพื้นที่มากเกินไป เนื่องจากธุรกิจดังกล่าวต้องอาศัยแรงงานที่มีความรู้หรือความชำนาญเฉพาะด้านโดยเฉพาะด้านการใช้ภาษาต่างประเทศ ทำให้บางครั้งเกิดการจ้างงานจากคนต่างประเทศหรือแรงงานนอกพื้นที่ที่มีความสามารถดังกล่าวมากกว่าคนในพื้นที่ นอกจากนี้ ธุรกิจ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังต้องอาศัยเงินในการลงทุนเป็นจำนวนมาก ซึ่งในบางพื้นที่ประชาชนในท้องถิ่นอาจไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะลงทุนเองได้ ทำให้ธุรกิจในพื้นที่ส่วนใหญ่ตกเป็นของคนต่างถิ่น ในขณะที่เข้ามาใช้ทรัพยากรหรือแรงงานในพื้นที่ แม้ว่าส่วนหนึ่งของธุรกิจดังกล่าวจะก่อให้เกิดการสร้างงานหรือสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่ แต่

ส่งผลกำไรส่วนใหญ่อีกกลับตกเป็นของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาลงทุน และแน่นอนว่าความรักและความห่วง
 แห่นท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันไป

4) ทรัพยากรในท้องถิ่นลดน้อยลงหรือขาดแคลน การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการแย่งใช้
 ทรัพยากรระหว่างคนในพื้นที่กับนอกพื้นที่ กล่าวคือทรัพยากรในบางพื้นที่อาจเพียงพอเฉพาะคนใน
 พื้นที่ แต่เมื่อเกิดการพัฒนาหรือการดำเนินธุรกิจในพื้นที่นั้น ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่นั้นมากขึ้น
 จึงทำให้เกิดการขาดแคลนทรัพยากรและอาจเกิดการแย่งแย่งทรัพยากรในพื้นที่ด้วย

5) ความไม่มั่นคงในเศรษฐกิจในบางพื้นที่ เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีการ
 พัฒนาและความเจริญตามช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว จะมีนักท่องเที่ยวเข้า
 มาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อหมดฤดูกาลแล้ว อาจทำให้เกิดการว่างงานและรายได้ในพื้นที่ลด
 น้อยลง

6) การท่องเที่ยวทำให้เงินตรารั่วไหลออกนอกประเทศ ผลกระทบในลักษณะนี้เกิดขึ้น
 จาก 2 ลักษณะ คือ การที่บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุนด้านการท่องเที่ยวในอีกประเทศหนึ่ง ทำให้ผล
 กำไรส่วนหนึ่งรั่วไหลออกไปสู่ต่างประเทศ และการที่ประชาชนในประเทศเดินทางออกไปเที่ยว
 ต่างประเทศ ทำให้เกิดรายจ่ายทางการท่องเที่ยวออกไปนอกประเทศ รวมทั้งธุรกิจบริการท่องเที่ยว
 ต้องนำสินค้าต่างประเทศมาบริการนักท่องเที่ยว เช่น สุรา ไวน์ เนื้อต่างประเทศ ฯลฯ

7) การท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการเสียเปรียบดุลการท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจาก 2 ลักษณะ
 คือ การที่ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนำสินค้าจากต่างประเทศเข้ามารองรับความต้องการของ
 นักท่องเที่ยว มากกว่าการใช้สินค้าภายในประเทศ และการที่ประชาชนในประเทศเดินทางออกไป
 ท่องเที่ยวและใช้เงินตราในต่างประเทศมากกว่าการที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว
 และมาใช้จ่ายในประเทศของตน

ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวในด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) การอพยพย้ายถิ่น การแย่งงาน และความแออัดในพื้นที่ ปัญหาในลักษณะนี้เป็นผล
 ต่อเนื่องมาจากผลได้ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว กล่าวคือ ในพื้นที่มีอุตสาหกรรมการ
 ท่องเที่ยวจะมีการจ้างงานและมีรายได้สูงทำให้แรงงานนอกพื้นที่ที่ไม่มีงานทำอพยพย้ายถิ่นเข้ามา
 ทำงานในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาการแย่งงานกันทำและปัญหาชุมชนแออัด
 ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงครึ่งปีแรก พ.ศ. 2513 ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ มีการลงทุนก่อสร้าง
 โรงแรมจำนวนมากทำให้เกิดการล้นของประชาชนจำนวนมากเข้ามาในกรุงมะนิลาเพื่อหางานทำ
 ส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งงานกับคนในท้องถิ่น จึงทำให้รัฐต้องออกมาตรการควบคุมจำนวน
 ประชากรในพื้นที่ โดยคัดคนนอกพื้นที่ออก สร้างความไม่พอใจแก่ชาวฟิลิปปินส์เป็นจำนวนมากหรือ

ในประเทศไทยที่มีแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนมากอพยพย้ายถิ่นไปทำงานในแหล่งท่องเที่ยว เช่น พัทยา ภูเก็ต เป็นจำนวนมาก

2) การขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนนอกพื้นที่ ปัญหานี้อาจเกิดขึ้นได้ หากคนนอกพื้นที่ซึ่งหมายรวมทั้งนักลงทุนต่างถิ่นและนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นอย่างแท้จริงหรือปฏิบัติตามความเคยชินในวัฒนธรรมของตนเอง แต่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ไปเยือนอันแสดงถึงความไม่เคารพในสถานที่ไม่ให้เกียรติแก่ชุมชน เช่น การแต่งกายไม่สุภาพเข้าไปในศาสนสถาน การปีนป่ายขึ้นไปถ่ายภาพคู่กับรูปเคารพทางศาสนา พฤติกรรมเหล่านี้ทำให้คนในท้องถิ่นไม่พอใจและไม่ต้อนรับจนอาจเกิดการต่อต้าน ขับไล่ได้ในที่สุดนอกจากสาเหตุดังกล่าวแล้ว การแย่งกันใช้ทรัพยากรระหว่างคนในท้องถิ่นและคนนอกพื้นที่ ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาเช่นกัน เช่น การห้ามบุคคลที่มีเชื้อชาติต่างกันในโรงแรมใช้พื้นที่ชายหาดสาธารณะหน้าโรงแรม หรือสถานบริการบ้างแห่งรับเฉพาะชาวต่างชาติและห้ามคนในท้องถิ่นเข้ามาใช้บริการ เป็นต้น

3) ปัญหาทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม การฉ้อฉลหลอกลวง การขายบริการทางเพศ ยาเสพติด ปัญหาครอบครัว ความไม่ปลอดภัยและปัญหาต่างๆ จากการขยายตัวของสถานเริงรมย์ต่างๆ ถึงแม้ว่าปัญหาเหล่านี้ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นเองก็ตาม แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น ปัญหาเหล่านี้ก็อาจจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมและรวดเร็วจนไม่สามารถสกัดกั้น โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เกิดการโกงราคา การฉ้อฉล หรือหลอกลวงนักท่องเที่ยวเพื่อหวังผลด้านเงินตรา

4) การเปลี่ยนวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมของท้องถิ่น เช่น การแต่งกายหรือการประพฤติตนเลียนแบบตะวันตกของคนในท้องถิ่น ทำให้ขาดเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือการนำเอาวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาจัดแสดงเป็นการค้าหรือดัดแปลงเพื่อความบันเทิงของนักท่องเที่ยว รูปแบบของวัฒนธรรมจึงกลายเป็นสิ่งที่นำมาจัดโชว์แก่นักท่องเที่ยว โดยไม่ได้แสดงออกถึงคุณค่าที่แท้จริงดั้งเดิมของวัฒนธรรมนั้น แต่กลับทำให้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นลดคุณค่าลงไปใหญ่

5) การลดคุณค่าดั้งเดิมของศิลปหัตถกรรม เนื่องจากงานศิลปะหัตถกรรมถูกทำเป็นสินค้าเพื่อรองรับความต้องการจำนวนมากของนักท่องเที่ยว จึงนำไปสู่การผลิตเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น การเปลี่ยนจากการผลิตโดยมือและความประณีต มาเป็นการผลิตด้วยเครื่องจักรกล ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก แต่ขาดความประณีตหรือมีการลอกเลียนแบบงานศิลปะนำมาขายนักท่องเที่ยวในเชิงอุตสาหกรรมจำนวนมากทำให้เงินศิลปะหัตถกรรมนั้นลดมาตรฐานและคุณค่าดั้งเดิมลง จะเห็นได้ว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหารากฐานของสังคมอยู่แล้ว จะมีหรือไม่มีการท่องเที่ยว ปัญหาเหล่านี้ก็มีอยู่ แต่การท่องเที่ยวเปรียบเสมือน "ตัวเร่ง" ให้ปัญหาเหล่านี้เพิ่มมากขึ้นและขยายตัวรวดเร็วขึ้น หากไม่มีการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่น และมาตรการที่รอบคอบรัดกุม

ปัญหาด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติมีส่วนทำให้เกิดการใช้พื้นที่ป่าเพื่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การสร้างถนน ที่พักอาศัย อ่างเก็บน้ำ พื้นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจและสันทนาการ ในบางพื้นที่ยังมีการท่องเที่ยวพัฒนามากขึ้นเท่าไร่ การบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน เพื่อการท่องเที่ยวยิ่งมีมากขึ้น การสูญเสียป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่นๆตามมา ไม่ว่าจะเป็นภาวะฝนแล้งหรือการกัดเซาะของหน้าดินทำให้น้ำฝนไหลผ่านอย่างรวดเร็ว เกิดภาวะน้ำท่วม หรือการพัดพาเอาตะกอนหน้าดินลงสู่ที่ลุ่มและลงสู่แม่น้ำลำธารทำให้ลำธารตื้นเขินและเกิดการเปลี่ยนแปลงการไหลการไหลของน้ำ ส่งผลกระทบทั้งกายภาพและชีวภาพตามลำดับ นอกจากนี้ การสูญเสียป่าไม้ยังส่งผลให้ทัศนียภาพของธรรมชาติที่สวยงามร่มรื่นของป่าไม้ลดลงระบบนิเวศได้รับความกระทบกระเทือน ซึ่งในที่สุดสิ่งเหล่านี้ก็จะย้อนมาส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเอง

2) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์ป่า ในที่นี้หมายถึงจำนวนและความหลากหลายของสัตว์ป่าลดลง และมีสัตว์ป่าที่มีเหลืออยู่ก็มีจำนวนลดน้อยลงมากจนใกล้จะสูญพันธุ์ เช่น ช้าง เสือโคร่ง ควายป่า วัวแดง นกยูง นกแว่นสีเทา เป็นต้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและลดจำนวนลง สัตว์ดังกล่าวจึงอยู่ในภาวะเสี่ยงสูญพันธุ์ด้านความเป็นอยู่ นอกจากนี้การท่องเที่ยวประเภทตั้งแคมป์ในป่า ส่องสัตว์ ล่าสัตว์ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ของสัตว์ป่าอยู่ในขั้นวิกฤต และยังได้รับผลกระทบทางอ้อมจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของมนุษย์อีกด้วย

อย่างไรก็ดี ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและการสูญพันธุ์ของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวไม่ได้มีสาเหตุหลักมาจากการท่องเที่ยวเพียงสาเหตุเดียว โดยส่วนใหญ่เกิดจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และระบบโครงสร้างการผลิตสินค้าที่เอื้อเปรียบทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวจึงเป็นหนึ่งในหลายปัจจัยที่มีส่วนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีองค์ประกอบอื่นที่เข้ามามีส่วนเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ด้วย เช่น การเข้ามาของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสารดาวเทียม การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ฯลฯ ซึ่งผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีการเคลื่อนไหวอย่างพลวัต ผลกระทบบางอย่างสามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงหรือทดแทนสิ่งเดิมที่เคยเป็นอยู่ได้และเกิดผลดี แต่บางอย่างหากเข้าไม่ได้กับท้องถิ่นก็ย่อมส่งผลกระทบและสร้างความเสื่อมสลายของชุมชนไป

สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)
- 2) แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network)
- 3) แนวคิดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ (KM)
- 4) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม
- 5) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- 6) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- 7) แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

แนวคิดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory) และแนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network) จะทำให้มองเห็นการแพร่กระจายทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายไปทั่วโลกไม่ว่าแต่ประชาคมอาเซียนที่จะต้องมีความร่วมมือกันในฐานะหุ้นส่วนความสำเร็จของการรวมกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ความเข้าใจต่อความเป็นอาเซียนและการท่องเที่ยว ส่วนแนวคิดการเรียนรู้และการจัดการความรู้ (KM) นั้น จะช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนชุดความรู้ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ประกอบการ และภาคีเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวในอาเซียน สำหรับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์นั้น ทำให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่แต่ละประเทศมีอยู่นั้นมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว การสร้างรายได้และการอนุรักษ์โบราณสถาน แหล่งมรดกโลก และวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือของประชาคมอาเซียนในอนาคต ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวจะทำให้เราตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่จะส่งกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิต

ดังนั้น การใช้กรอบคิดจากแนวคิด ทฤษฎีหรือหลักการสำคัญต่างๆ จะช่วยให้มีการวิเคราะห์และสร้างกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาขึ้นมาใหม่ โดยมีผลการศึกษาที่จกกล่าวในบทต่อไป

1.9.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศรีพร สมบุญธรรม (2537, น. 20) ได้สรุปรายงานของ Lynda Thorn ; Alister Mathieson and Geoffrey Wall ถึงการประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่

- 1) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของคนในชุมชนเป็นผลให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเหมาะสม
- 2) การติดต่อสื่อสารระหว่างคนที่มาจากสังคมที่ต่างกันอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ ทั้งต่อผู้มาเยือนและเจ้าของชุมชนนั้น ๆ
- 3) การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัว เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในสังคมและการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : บทบาทของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดบวรนิเวศวิหารและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม” การศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า วัดมีความสำคัญต่อสังคมไทย มาตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ แม้บทบาทและหน้าที่ของวัดจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยบ้าง หากแต่ วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวไทยพุทธ และชาวต่างชาติที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมวัดนักท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่มักเดินทางมาเยี่ยมชมวัดส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 20 ปีขึ้นไป แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาที่วัดเพราะต้องการชมความสวยงามของโบราณสถาน และพระพุทธรูปที่ประดิษฐานภายในวัด รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆภายในวัด อาทิเช่น การทำบุญตักบาตร บริจาคทาน และเดินชมเพื่อท่องเที่ยวบริเวณโดยรอบของวัด

ผลจากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลทั้งในแง่บวกและแง่ลบต่อสังคมไทย ดังนั้น การที่จะนำวัดมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ควรตระหนักถึงผลกระทบที่วัดจะได้รับมาในภายหลัง แม้ว่าวัดจะมีบทบาทคลาดเคลื่อนไปอย่างไรก็ตาม วัดก็ยังเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ และพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

กฤษณะ เดชาสุรักษ์ชน (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติที่มีต่อวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากประเทศในแถบยุโรป ซึ่งเป็นเพศชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ มีอายุ 21-30 ปี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน รายได้ส่วนบุคคลต่อปีน้อยกว่าหรือ เท่ากับ US\$ 10,000 วัดอุประสงค์หลักการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย คือ มาท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติส่วนใหญ่ไม่เคยเที่ยววัดอื่นในประเทศไทยมาก่อน สำหรับพฤติกรรมการท่องเที่ยววัดโพธิ์ ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้น พบว่า ส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยววัดโพธิ์ เป็นครั้งแรก การรับรู้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว จากแหล่งอื่นๆ ได้แก่ หนังสือแนะนำ

การท่องเที่ยว เช่น Lonely Planet, Guide Book และแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว เป็นต้น ใช้เวลาในการท่องเที่ยวภายในบริเวณวัดโพธิ์ประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์หลักต่อการท่องเที่ยววัดโพธิ์คือ สนใจในศิลปะและประวัติศาสตร์ตะวันออก โดยช่วงเวลาในการเดินทางเข้าเที่ยวชมวัดโพธิ์ คือ 11:00-12:59 น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยววันธรรมดาเที่ยวกับเพื่อน และจะกลับมาท่องเที่ยวพร้อมทั้งแนะนำผู้อื่นมาท่องเที่ยววัดโพธิ์เช่นกันพร้อมกันนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อการท่องเที่ยววัดโพธิ์ ด้านโบราณสถาน/โบราณวัตถุและด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ในระดับ ดี ในด้านอื่นๆอยู่ในระดับปานกลาง

อรพิน บุญแย้ม (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้ามาเที่ยวในวัดพระศรีสรรเพชญ์” พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีความสนใจและประทับใจในประวัติศาสตร์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ทางโบราณคดี และความสวยงามทางด้านสถาปัตยกรรมศิลปกรรมของวัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยส่วนใหญ่เป็นการเดินทางมาเที่ยวเป็นครั้งแรกซึ่งได้รู้จักวัดพระศรีสรรเพชญ์จากการแนะนำของเพื่อน พร้อมกันนี้นักท่องเที่ยวยังเห็นว่าการเดินทางมายังวัดพระศรีสรรเพชญ์สะดวกสบาย ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่เกิน 500 บาท การใช้จ่ายในการท่องเที่ยวครั้งนี้ได้มุ่งเน้นใช้จ่ายค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด ความคิดเห็นของผู้มาเที่ยวที่มีต่อวัดพระศรีสรรเพชญ์ สถานที่ท่องเที่ยวเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญเห็นด้วยมากที่สุด ในส่วนของขนาดของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์มีความคิดเห็นด้วยค่อนข้างมาก การประชาสัมพันธ์และการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวจัดอยู่ในระดับความคิดเห็นด้วยค่อนข้างมาก ในส่วนของราคาบัตรเข้าชมก็จะอยู่ในราคาที่เหมาะสมไม่แพงเกินไปสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมถึงพนักงานขายบัตรและพนักงานรักษาความปลอดภัยก็มีมนุษยสัมพันธ์ในระดับความคิดเห็นค่อนข้างมาก พร้อมทั้งจะต้อนรับและบริการนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ ร้านขายของที่ระลึกและร้านอาหารประจำท้องถื่นจัดอยู่ในชั้นความคิดเห็นที่ค่อนข้างมาก การเดินทางในการมาท่องเที่ยวถือว่ามีความสะดวกค่อนข้างมากเพราะอยู่ใกล้กับกรุงเทพฯสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ ซึ่งจัดอยู่ในระดับความคิดเห็นค่อนข้างดีมาก ในส่วนของบรรยากาศภายในวัดพระศรีสรรเพชญ์ก็ถือว่าร่มรื่น และสวยงามสร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวมากพอสมควรและมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวมากเพียงพอ กับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งตรงจุดนี้ถือว่าเป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างความสบายใจเกี่ยวกับชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

รุ่งกาญจน์ แสงกาญจน์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ตัดสินใจมาท่องเที่ยวและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ณ วัดไชโยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า

1) การศึกษาปัจจัยที่ตัดสินใจของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัดเนื่องจากต้องการมาสักการะรูปหล่อ สมเด็จพระพุฒาจารย์โตและเดินทางมาเพื่อต้องการไหว้พระ นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัวโดยส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวจะเสียค่าใช้จ่ายไปกับค่าพาหนะซึ่งระยะทางในการท่องเที่ยวไม่มีผลต่อการท่องเที่ยว เพราะต้องการไหว้พระและเดินทางสะดวก สำหรับการเข้ามาท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะรับทราบข้อมูลจากญาติ/เพื่อน แนะนำ ส่วนกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่นั่น คือ งานแข่งเรือยาวและการบริการที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยว คือ มีความสะดวกสบายและง่ายในการเดินทาง

2) การศึกษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีผลแหล่งท่องเที่ยว ณ วัดไชโยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อด้านสถานที่ ด้าน การอำนวยความสะดวกมีระดับความพึงพอใจอยู่ในเกณฑ์พึงพอใจมาก และระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการร้านอาหาร ด้านบุคลากรให้บริการมีระดับความพึงพอใจอยู่ในเกณฑ์พึงพอใจปานกลาง

3) การเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่านักท่องเที่ยวที่มีเพศ สถานภาพ ระดับการศึกษาแตกต่างกันมีระดับความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ส่วนอายุ อาชีพ รายได้ส่วนบุคคลต่อเดือนแตกต่างกัน มีระดับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวแตกต่างกัน

4) การเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยว จำแนกตามปัจจัยที่ตัดสินใจมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว พบว่า ลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยว ระยะทางในการท่องเที่ยว การรับทราบข้อมูลการท่องเที่ยว กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว การบริการที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวแตกต่างกัน มีระดับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวแตกต่างกัน

กฤติยาภรณ์ ไชยธวัช (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม : ศึกษาเปรียบเทียบ กรณีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม อำเภอกะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลจากการศึกษาภาคเอกสารพบว่า นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลและการพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอกะสมุย ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านวัตถุที่จะนำไปสู่รายได้ ธุรกิจการปลูกสร้างอาคารสถานที่และเครื่องอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว อันเป็นปัจจัยผลประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยขาดการคำนึงถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในแง่ความคิดและการปฏิบัติ ศาสนาของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

ส่วนผลจากการวิจัยภาคสนามพบว่า 1) กลุ่มชาวไทยพุทธและกลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีการยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากกว่าที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชากร กลุ่มดังกล่าวได้รับผลประโยชน์ในด้านรายได้จากการพัฒนาการท่องเที่ยวมากกว่าประชากรอีกสองกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 2) การขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนหลายด้าน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักขโมย ปัญหาอาชญากรรม ซึ่งมีแนวโน้มเกิดขึ้นกับกลุ่มประชากรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยพุทธ 3) โดยทั่วไปกลุ่มชาวไทยมุสลิมจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อความคิดและการปฏิบัติศาสนามากกว่ากลุ่มชาวไทยพุทธ 4) แม้ว่าการยึดมั่นในความเชื่อถือ และการปฏิบัติศาสนาโดยทั่วไปจะคลายความเคร่งครัดลง ซึ่งพบมากในกลุ่มชาวไทยพุทธทั้งสองกลุ่มมากกว่ากลุ่มชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่ม ระหว่างกลุ่มชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่มเกิดขึ้นในกลุ่มแรกมากกว่ากลุ่มหลัง มีแนวโน้มเกิดขึ้นมาก ในกลุ่มวัยรุ่นทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่ม

จินดารักษ์ แสงกาญจน์วนิช (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาขีดความสามารถทางสังคมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของประเทศ ไทย และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ ส่วนระดับความหนาแน่นในปัจจุบันของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อยู่ในระดับ 24.30 ตารางเมตรต่อคน และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่น ระหว่าง 14 - 26 ตารางเมตรต่อคน เฉลี่ย 18.61 ตารางเมตรต่อคน สำหรับลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 32 ปี ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพลูกจ้าง รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 57,674 บาท และส่วนใหญ่ ที่มีอยู่ในเอเชีย ตะวันออกและแปซิฟิก รูปแบบการมาท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการ เดินทางมาวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อชมโบราณสถานที่มีความงามทางสถาปัตยกรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มาเที่ยวกันเองและมาเที่ยวครั้งนี้เป็นครั้งแรก ใช้ระยะเวลาในการเข้าชมระหว่าง 61 - 120 นาที และต้องการระยะห่างจากกลุ่มข้างเคียงระหว่าง 1 - 7 เมตร สภาพแวดล้อมของ พื้นที่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ แต่รู้สึก เหนื่อย ๆ ต่อสิ่งอำนวยความสะดวก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการกลับมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม เนื่องจากประทับใจในความงามทางสถาปัตยกรรม ปัญหาที่ประสบ คือ เสียงดัง คนมาก และเวลาการจำหน่ายตั๋ว

ปรัชญี เหลืองประเสริฐ (2539, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาสรุปเป็นแผนพัฒนาบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว โดยมีฐานมาจากความคิดเห็นและการยอมรับจากประชาชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับ

อนุสรณ์สถานที่ทำการศึกษา ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การเสริมสร้างความรู้โดยการประชาสัมพันธ์และเก็บรวบรวมความรู้ต่างๆ แล้วนำเสนอไว้ในพิพิธภัณฑ์ และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดที่สอดคล้องกับกิจกรรม กลมกลืนกับธรรมชาติ และความสำคัญของพื้นที่ในทางประวัติศาสตร์ กระบวนการประเมินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่อาศัยการสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์พิเศษ ยืนยันว่าแผนพัฒนาที่กำหนดมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปปฏิบัติและสนับสนุนความคิดที่ว่า เมื่อได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชนย่อมจะทำให้สามารถกำหนดแผน ที่มีมาตรการในการปฏิบัติจริงที่มีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ให้สูงขึ้น

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ (2539 น. 24-27) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวชาวไทยตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป โดยเฉลี่ยเดินทางท่องเที่ยวประมาณปีละ 2.7 ครั้ง ๆ ละ 3-4 วัน และเดินทางไปท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การพักผ่อน เยี่ยมญาติ และปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวมาก คือ ศูนย์การค้า ตลาดในเมือง วัด ภูเขา น้ำตก ทะเล และเกาะ ตามลำดับ และจะคำนึงถึงสภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทาง และระยะเวลา เป็นแนวทางสำคัญที่นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจ และศึกษาถึงภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวชายจะไปท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและการสัมมนามากกว่า นักท่องเที่ยวหญิงจะไปเยี่ยมญาติ และประกอบกิจกรรมทางศาสนา อายุ พบว่ากลุ่มที่มีอายุน้อย จะไปทัศนศึกษามากกว่า กลุ่มกลางคนจะไปประชุม สัมมนา เจริญธุรกิจ กลุ่มผู้สูงอายุจะไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สถานภาพสมรส พบว่า ผู้สมรสแล้วจะไปเพื่อเยี่ยมญาติ ส่วนผู้ยังไม่สมรส หรือ หย่า หย่าร้าง จะไปเพื่อการพักผ่อน อาชีพ กลุ่มที่มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำจะไปท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน กลุ่มเกษตรกร จะไปเพื่อเยี่ยมญาติ ระดับการศึกษา กลุ่มที่มีการศึกษาสูงจะไปเพื่อพักผ่อนและมีอำนาจการตัดสินใจในการเลือกแหล่งท่องเที่ยว ส่วนผู้ที่มีการศึกษาดำจะไปเพื่อเยี่ยมญาติและประกอบกิจกรรมทางศาสนา รายได้ กลุ่มที่มีรายได้สูงจะไปเที่ยวเพื่อพักผ่อน เขตที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาลจะไปเที่ยวเพื่อการพักผ่อน ส่วนผู้นอกเขตเทศบาลจะไปเยี่ยมญาติ และทั้งสองกลุ่ม ชื่นชอบการไปเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยจากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ร้อยละ 48.0 คาดหมายว่าจะไปท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยจังหวัดที่ตั้งใจไปเที่ยวคือ เชียงใหม่ ภูเก็ต ชลบุรี(พัทยา) ตามลำดับ และร้อยละ 11.6 ต้องการเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศ

เจริญศรี จวนสง (2552 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาไหว้พระ 9 วัด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

- 1) ปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 62.5

อายุ 36 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 34.0 สถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 51.0 การศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย / ปวช. คิดเป็นร้อยละ 39.6 อาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชนคิดเป็นร้อยละ 49.3 และมีรายได้ต่อเดือน 5,001- 30,000 บาท ร้อยละ 36.5

2) พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาไหว้พระ 9 วัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลจากการบอกของญาติ/เพื่อนแนะนำ วัดที่นิยมมาท่องเที่ยวมากที่สุด คือ วัดพนัญเชิงวรวิหารวิธีเดินทางมาท่องเที่ยวโดยใช้พาหนะรถยนต์ส่วนตัว วัดอุปสมถ์ในการเดินทางมาไหว้พระเพื่อไหว้พระขอพร เหตุผลที่เลือกมาไหว้พระ 9 วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพราะมีวัดมากมายบุคคลที่เดินทางมากับนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมากับญาติพี่น้อง เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาไหว้พระ 9 วัด ประมาณ 500 - 1,000 บาทต่อครั้ง และวันที่นักท่องเที่ยวนิยมมาไหว้พระ 9 วัด คือวันเสาร์ – อาทิตย์

3) นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมากในด้านศาสนสถาน ราคา ช่องทางการจัดจำหน่ายและด้านการส่งเสริมการตลาด และเมื่อวิเคราะห์รายละเอียดแต่ละด้าน นักท่องเที่ยวมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากในด้านศาสนสถาน ด้านราคา และด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ส่วนด้านการส่งเสริมการตลาด มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

4) การเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน สรุปผลการศึกษาดังนี้

(1) นักท่องเที่ยวที่มีเพศต่างกัน มีระดับความพึงพอใจ ด้านศาสนสถาน ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาดไม่แตกต่างกัน

(2) นักท่องเที่ยวที่มีอายุและอาชีพต่างกัน มีระดับความพึงพอใจ ด้านศาสนสถาน ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) นักท่องเที่ยวที่มีสถานภาพสมรส และรายได้ต่อเดือนที่ต่างกัน มีระดับความพึงพอใจด้านการส่งเสริมการตลาดไม่แตกต่างกัน แต่พบว่าสถานภาพสมรสต่างกัน มีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ด้านศาสนสถาน ด้านราคา และด้านช่องทางการจัดจำหน่ายแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(4) นักท่องเที่ยวที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความพึงพอใจ ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายไม่แตกต่างกัน แต่พบว่าระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ด้านศาสนสถาน ด้านราคา และด้านการส่งเสริมการตลาดแตกต่างกัน

5. ผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาไหว้พระ 9 วัด ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

(1) นักท่องเที่ยวรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว วิธีเดินทางมาท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาไหว้พระ วันที่นักท่องเที่ยวนิยมมาไหว้พระต่างกัน มีระดับความพึงพอใจด้านศาสนสถาน ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(2) วัตถุประสงค์ที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาไหว้พระ มีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ด้านศาสนสถาน ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาดไม่ต่างกัน ส่วนวัตถุประสงค์ที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาไหว้พระต่างกัน มีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้านราคาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) เหตุผลที่นักท่องเที่ยวเลือกมาไหว้พระ 9 วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับความพึงพอใจ ด้านศาสนสถาน และด้านราคาไม่ต่างกัน แต่พบว่าเหตุผลที่นักท่องเที่ยวเลือกมาไหว้พระ 9 วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่างกัน มีระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาดแตกต่างกัน

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและทำการประเมินศักยภาพ กำหนดปัจจัยและเกณฑ์การชี้วัดเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว ผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ 6 จังหวัด มีทั้งสิ้น 80 แห่ง ประกอบด้วย

จังหวัดอุบลราชธานี 21 แห่ง จังหวัดนครราชสีมา 18 แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ 11 แห่ง จังหวัดสุรินทร์ 11 แห่ง จังหวัดชัยภูมิ 10 แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ 9 แห่ง ผลการ ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มี ศักยภาพมาก จำนวน 8 แห่ง คือ วัดเขาจันทร์งาม วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสาละวัน วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึง และวัดตระคร้อ จังหวัดอุบลราชธานี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพงและวัดสุปฏิฏตนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีศักยภาพมาก จำนวน 5 วัด คือ วัดเขากระโดง วัดโพธิ์ชัย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้อง และวัดศีรชะแรด จังหวัดชัยภูมิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก มีจำนวน 5 วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่น และวัดเทพบุตรบรรพต จังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดสระ

กำแพงใหญ่ วัดมหาพุทธารามและวัดบ้านสร้างเรือง จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน 3 วัด คือ วัดบูรพาราม วัดเพชรบุรีและวัดพระพุทธรบาทเขาพนมดิน

ส่วนการกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลปรากฏว่ายุทธศาสตร์ที่กำหนดมี 3 ด้วยกัน คือ

ข้อที่ 1 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัด

ข้อที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับจังหวัดใกล้เคียงภายในประเทศ มี 2 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก เริ่มจากกรุงเทพฯ เข้าสู่จังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สิ้นสุดที่จังหวัดอุบลราชธานี เส้นทางที่ 2 เริ่มจากเมืองพัทยา สู่จังหวัดระยอง สระแก้ว บุรีรัมย์ นครราชสีมา และสิ้นสุดที่จังหวัดชัยภูมิ ยุทธศาสตร์

ข้อที่ 3 การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน กำหนด 4 เส้นทาง คือ เส้นทางแรก กรุงเทพฯ สุรินทร์ เสียมราฐ เส้นทางที่ 2 กรุงเทพฯ สระแก้ว เสียมราฐ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และกลับเข้าสู่กรุงเทพฯ เส้นทางที่ 3 กรุงเทพฯ เสียมราฐ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และลาว เส้นทางที่ 4 กรุงเทพฯ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด เกาะกง กำปงธม เสียมราฐ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ และสิ้นสุดที่กรุงเทพฯ เช่นกัน

การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปแบบบูรณาการระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ รวมไปถึงองค์กรท้องถิ่นชุมชนและจังหวัด จะทำให้การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้ในการวางแผนเสนอแนะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติที่เหมาะสมกับศักยภาพที่มี รวมทั้งข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

พระมหาสุหิตย์ อาภากร และคณะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีดำเนินการศึกษาใน 9 วัด โดยใช้วิธีการใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด และ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative

Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน 800 คน

ผลการศึกษาพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด ในกรุงเทพมหานคร มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยวัดมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรม และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่า การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องมีส่วนขั้นตอนในการดำเนินการที่เหมาะสม มิใช่การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้ 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม

ส่วนผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัตถุธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบการมีส่วนร่วมใน 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน 4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา 2) เส้นทางสายมหานคร 3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน ซึ่งเส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ แนวคิดและกระบวนการความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างข้อกฎหมายกับการปฏิบัติในพื้นที่

พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย และ เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาในพื้นที่ 4 วัด ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ศึกษาในสังคมไทย โดยใช้วิธีการ 1) การศึกษาในเชิงเอกสาร 2) การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว 4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวผู้ที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา

ผลการศึกษา พบว่า วัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมทั้ง 4 แห่งนั้นเป็นวัดที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในชีวิต โดยมีการสอน การนำเสนอมุมมองของความสุขที่มาจากภายในที่สัมพันธ์กับความรู้สึทางจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างไปจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในทางวัฒนธรรมหรือสถานที่อื่นๆ ที่เน้นความสุขเชิงเหตุการณ์ที่ผูกพันกับรูป เสียง กลิ่น รส ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้อย่างง่ายหรือการช้อชโคลลา ดังนั้น จึงมีนักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ บุคคลในวัยทำงาน และคนรุ่นใหม่ที่สนใจเรียนรู้ในการปฏิบัติธรรมเข้ามาสักเรียนและเที่ยวชมในจำนวนที่เหมาะสม โดยแต่ละวัดก็มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับกระบวนการการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของวัดและผลการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา พบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่า ทางวัดได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสาร สถานที่ และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการปฏิบัติ คือ การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

ผลการศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น พบว่า มี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา (Learning By Seeing) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา 2) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning By Doing) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถฝึกปฏิบัติตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การเจริญสมาธิภาวนา และสติปัฏฐาน 4 อันเป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา 3) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการสร้างเครือข่าย (Learning By Networking) ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม ผลการดำเนินการของวัดต่างๆ ที่ผ่านมา พบว่า มีนักท่องเที่ยวที่สนใจมาปฏิบัติมากกว่า 10,000 คน และมากกว่า 75 ประเทศทั่วโลก

ผลศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ 4 ประเภท คือ 1) สื่อบุคคล 2) สื่อธรรมชาติ 3) สื่อประเพณีและกิจกรรม และ 4) สื่อมวลชน

ผลศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดทั้ง 4 วัดนั้นเป็นการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายทางสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายในที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การศึกษาการพัฒนาสังคม และที่สำคัญ คือ การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อกัน โดยมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับต่าง ๆ เช่น 1) มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ของตนเอง (วัด) ให้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ 2) มี

การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน 3) มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน 4) มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา 5) ให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณราชวราราม ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น ส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคด้านการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยววันนั้น มีปัญหาหลายประการทั้งในด้านการบริหารจัดการ การขาดบุคลากรในการสื่อสารหรือพระสงฆ์ที่จะมาทำหน้าที่ในการอธิบายหลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น โดยมีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมศิลปากร ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ควรมีการส่งเสริมลักษณะกิจกรรมที่มีคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพที่เป็นการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ อย่างแท้จริง

พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ (2556) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในสังคมไทย โดยมีโครงการวิจัยย่อย 4 โครงการ ในพื้นที่ 4 ภูมิภาคของสังคมไทย ได้แก่

1) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”

2) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

3) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : การจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงดงามของจิตใจและปัญญา

4) รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคใต้ : การสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาเชิงบูรณาการ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทยจำนวน 150 วัด จากกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการในแต่ละภูมิภาคๆ ละ 250 ราย แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นทิศทางของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า

1. ผลการศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย พบว่า มีเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้าน

พุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่อง “พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์” จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

2. ผลการศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นพบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวจะปรากฏตามอัตลักษณ์ที่สำคัญตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของวัดนั้น โดยมีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน 5 ด้าน คือ 1) รูปแบบ กิจกรรมการท่องเที่ยวตามศรัทธาความเชื่อในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2) รูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความงดงามของแหล่งพุทธศิลปกรรม 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง และ 5) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการปฏิบัติธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

3. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดในมิติที่หลากหลายทั้งในเชิงกายภาพ การพัฒนาสังคม การพัฒนาจริยธรรม การจัดกิจกรรมเชิงพุทธ และการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

4. การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในสังคมไทย ทั้งในด้านการกายภาพ/สภาพแวดล้อม การจัดการพุทธศิลปกรรมภายในวัด การรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาตามหลักพุทธศาสนา การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี มีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และก็มีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

5. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงอำนาจ และ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

6. ความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมและมีความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูลต่อกันในทุกมิติ ทั้งในเรื่องของการใช้อำนาจเชิงกฎหมาย การอำนาจและการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ และการสนับสนุน โดยมีองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ กลุ่มคน สถานที่ท่องเที่ยว กลไกการตลาด การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว การเสริมสร้างความสัมพันธ์ องค์กรการจัดการและผลประโยชน์ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดจะต้องมีกระบวนการที่เกี่ยวพันกัน

7. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า มีผลกระทบทั้งในบวกและทางลบ เช่น การก่อให้เกิดรายได้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่วนกระทบทางลบ เช่น การขาดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยมีปัญหา อุปสรรคการจัดการด้านท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ปัญหาการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยว ปัญหาอุบัติเหตุคนต่างชาติ ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด เป็นต้น ดังนั้น วัด ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการอย่างเหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจและสังคม

สรุป การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางนวัตกรรม (Diffusion Theory) จะทำให้เกิดการเข้าใจในการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยว การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวกับสภาพแวดล้อมหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชม แนวคิดการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ (KM) นั้นจะทำให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวจากการที่ได้ไปเที่ยวชมและศึกษาจากวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือและเครือข่ายตามแนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ในขณะที่แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จะเป็นแนวทางที่สำคัญของการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับศาสนสถาน การเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ที่ยั่งยืน

บทที่ 2

ข้อค้นพบของการวิจัย

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปผลการศึกษาจากโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ คือ 1) โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน 2) โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเครือข่ายและการบริหารจัดการของเครือข่าย ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม 3) โครงการย่อยที่ 3 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม 4) โครงการย่อยที่ 4 การวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการ รวมทั้งแผนงานวิจัยที่กำหนดไว้ คือ 1) เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน 2) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ที่สามารถส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน 3) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียน 4) เพื่อพัฒนาและจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยคณะผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของทุกโครงการจำนวน 8 ประเด็นดังนี้

- 1) ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
- 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน
- 3) การพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
- 4) การพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
- 5) การวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน
- 6) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน
- 7) เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน
- 8) ปัญหา อุปสรรคและแนวโน้มของการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

2.1 ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยจะกล่าวถึง นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริหารจัดการของชุมชนผู้ประกอบการท่องเที่ยว และผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

เป็นที่ทราบดีว่าในปี 2559 เป็นต้นไป ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วยประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ได้เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ ASEAN Economic Community (AEC) อย่างสมบูรณ์แบบทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมภายใต้คำขวัญของอาเซียน คือ “One Vision, One Identity, One Community” นั้นหมายถึงอาเซียนต้องการรวมกันเป็นหนึ่งเดียว สำหรับประเทศไทยก็ได้กำหนดบทบาทของประเทศในอาเซียนไว้รองรับกับหลักการอาเชียนดังกล่าวในฐานะ “ประตูสู่อาเซียน” ด้วยปัจจัยทางด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นสาขาที่อาเซียนให้ความสนใจในลำดับต้นๆ และตั้งเป้าที่จะให้เป็นจุดหมายปลายทางเดียวกัน (Single Tourist Destination) คือ นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ยังท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปสู่ประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว อาเซียนได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวอาเซียนปี 2554-2558 และปี 2559-2568 เป็นกรอบการทำงานของประเทศสมาชิกที่เน้นการบูรณาการและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การรักษาคุณค่ามรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การทำตลาดร่วมกัน สำหรับสินค้าทางด้านการท่องเที่ยวใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวทางเรือสำราญ (Cruise) เป็นต้น¹ ในที่นี้จะกล่าวถึงการท่องเที่ยวของประเทศที่เป็นกรณีศึกษา ดังนี้

2.1.1 กัมพูชา² คณะผู้วิจัยกำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ปราสาทพนมไพร ปราสาทบายน ซึ่งเป็นกลุ่มปราสาทพระพุทธรูปศาสนานิกายมหายาน และศาสนาพราหมณ์ในเขตจังหวัดเสียมเรียบ กัมพูชา โดยมีข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยว ดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว ในกัมพูชา ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวของภาครัฐและภาคเอกชนผู้ประกอบการท่องเที่ยวรายใหญ่ มีบทบาทในการกำหนดทิศทางนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยรัฐบาลกัมพูชาให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม

¹ สำนักปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา. รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ฉบับที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : สำนักปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬา, บริษัทเอ็กเซลล์เลนส์ จำกัด, 2558. หน้า 1.

² เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 18-20 ต.ค.58

ท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเล็งเห็นศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยได้จัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2544 ต่อมารัฐบาลได้กำหนดแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยว (Tourism Action Plan) โดยตั้งเป้าหมายว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติจะเพิ่มขึ้นในแต่ละปี โดยมีการสนับสนุนให้นักลงทุนภาคเอกชนเข้าไปลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว อันได้แก่ การขนส่ง โรงแรม ร้านอาหาร การสื่อสารโทรคมนาคม พลังงาน และน้ำประปา รวมถึงการเจรจาระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลกับรัฐบาลจีน รัฐบาลญี่ปุ่น เกาหลี ไทย เป็นต้น เพื่อชักจูงให้เข้าไปลงทุนในภาคการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังได้ทำบันทึกความตกลง (MOU) กับสายการบินต่าง ๆ ให้มีการเพิ่มเที่ยวบินและเปิดเที่ยวบินตรง (Direct Flights) ไปยังประเทศกัมพูชาภายใต้นโยบายเปิดน่านฟ้าเสรี (Open Sky Policy) แต่สิ่งที่อยู่ในแผนการพัฒนาย่างเร่งด่วน ประกอบด้วย การปรับปรุงคุณภาพของการบริการ การฝึกอบรมบุคลากรที่ทำงานในภาคการท่องเที่ยว การพัฒนาโรงแรมให้ได้มาตรฐาน และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของประเทศ สำหรับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น กัมพูชาได้จำแนกลักษณะของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็น 3 ด้านหลัก

(1) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเสาหลักของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในกัมพูชา ที่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ วัดและโบราณสถาน (ซึ่งมีจำนวนประมาณ 1,080 แห่งใน 14 จังหวัด) โดยเฉพาะมรดกโลกด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ปราสาทนครวัด-นครธม ซึ่งนักท่องเที่ยวกว่าร้อยละ 50 ที่เดินทางเข้าไปในกัมพูชาต้องเดินทางไปเยี่ยมชมความอลังการของนครวัด-นครธม ปราสาทบายน บันทายสีรี ปราสาทตาพรหม ซึ่งทางการกัมพูชาได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดเสียมเรียบเป็นหลัก ส่วนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เน้นประวัติศาสตร์การเมืองในสมัยสงครามกลางเมือง เน้นส่งเสริมในพื้นที่กรุงพนมเปญ และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมีสถานที่สำคัญอันแสดงถึงสัญลักษณ์แห่งความรุนแรงและสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในอดีต อาทิเช่น คุกโตนสเลง สถานที่คุมขังนักโทษการเมืองกว่า 15,000 คนก่อนจะส่งไปทုံးสังหาร

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นส่งเสริมในพื้นที่ซึ่งแม่น้ำโขงไหลผ่าน รวมทั้งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณจังหวัดรัตนคีรี มณฑลคีรี และกระแจะ ซึ่งล้วนเป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ของประเทศมีอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง (ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 12% ของประเทศ) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ ยังรวมถึงการเยี่ยมชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะการประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งสถานที่สำคัญที่ทางการกำหนดให้เป็นจุดขายคือจังหวัดพระตะบอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวผู้น้ำของประเทศมีงานเทศกาล (เช่น Khmer New Year และ water festivals) การล่องเรือแม่น้ำโขง โตนเลสาบ (หรือทะเลสาบเขมร) หมู่บ้านชาวเขาที่มณฑลคีรี Ecotourism ที่รัตนคีรี และชิมอาหารทะเลที่จังหวัดกำปอด เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวชายทะเล เน้นส่งเสริมในพื้นที่ติดกับทะเล ซึ่งกัมพูชามีข้อได้เปรียบตรงที่สถานที่ชายฝั่งทะเลยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสีหนุวิลล์ จังหวัดแกป จังหวัดกัมปอต และจังหวัดเกาะกง ทั้งนี้มีการคาดการณ์ว่าหากมีการให้บริการอย่างเต็มรูปแบบทั้งการเดินทาง การขนส่ง โรงแรม ที่พัก ระบบการบริการข้อมูลข่าวสาร นักท่องเที่ยวจำนวนมากจะหลั่งไหลเข้าไปท่องเที่ยวในชายทะเลเช่นเดียวกัน

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของกัมพูชา
คณะผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ปราสาทนาคพัน ปราสาทบายน ที่มีเส้นทางท่องเที่ยวใกล้เคียงแหล่งปราสาทนครวัด-นครธม ปราสาทบันทายศรี ปราสาทตาพรหม ซึ่งเป็นกลุ่มปราสาทพระพุทธศาสนานิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์ สถานที่ท่องเที่ยวในเขตจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา จากการศึกษาพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดเสียมเรียบดังกล่าวประกอบด้วยสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ 5 แห่ง คือ

- 1) กลุ่มปราสาทขอมที่สร้างขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 โดยมีปราสาทนครวัด ปราสาทนครธม ปราสาทบายน ปราสาทตาพรหม ปราสาทนาคพัน และกลุ่มปราสาทอื่นๆ
- 2) วัดและวิถีชุมชนในจังหวัดเสียมเรียบ ที่แสดงถึงวิถีชาวพุทธและวัฒนธรรมของกัมพูชาในปัจจุบัน เช่น วัดพรหมราช (Promrath Pagoda) ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวเสียมเรียบและชุมชนโตนเลสาบหรือกัมโปงจาม ซึ่งเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมในจังหวัดเสียมเรียบ
- 3) แหล่งโบราณคดี ศาสนสถาน พิพิธภัณฑสถาน และอนุสรณ์สถานจากสงครามภายในกัมพูชา ที่ทางการท่องเที่ยวนำมาแสดงเพื่อให้ประชาชน นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและระลึกบทเรียนของสงครามและประวัติของชุมชน
- 4) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น น้ำตกในพื้นที่ของจังหวัดเสียมเรียบจำนวน 3-5 แห่ง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัย
- 5) วิถีวัฒนธรรมและแสดงที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มปราสาทขอม การแสดงฟ้อนอัสพร และแสดงศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น

3. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า รัฐบาลกัมพูชาได้ตระหนักถึงศักยภาพทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในจังหวัดเสียมเรียบเป็นอันดับต้นๆ ของเป้าหมายในการเยือนกัมพูชา³ ดังนั้น ในจังหวัดเสียมเรียบจึง

³ Dr. Uong Vibol Responsibility of Another Religions Department International Cooperation Department Preah Sisoweth Quay Phnom Penh Cambodia (สัมภาษณ์ วันที่ 18 ต.ค.58)

มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยอาศัยแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชุมชน และธรรมชาติใน 5 แหล่ง โดยมีการบริหารจัดการในแต่ละด้าน ดังนี้

1) การบริหารจัดการท่องเที่ยวในกลุ่มปราสาทขอมที่สร้างขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 หรือแหล่งปราสาทนครวัด ปราสาทนครธม ปราสาทบายน ปราสาทตาพรหม ปราสาทนาคพัน และกลุ่มปราสาทอื่นๆ นั้น ทางภาครัฐ ชุมชน และองค์กรการท่องเที่ยวได้จัดระบบแบบ Single Gate เพื่ออำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยว มีองค์การบริหารแบบองค์กรเดียวและเชื่อมโยงกับระบบการบริการที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงแรม การขนส่ง มัคคุเทศก์ และระบบบริการอื่นๆ โดยมีการจัดจำหน่ายบัตรเข้าชมเพียงที่เดียวแบบเหมาวัน หรือหลายวันได้ โดยนักท่องเที่ยว บริษัททัวร์ จะต้องทำบัตรเพื่อเข้าชมกลุ่มปราสาทเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ มีการดูแล ตรวจสอบ การอนุรักษ์ตามหลักเกณฑ์ของมรดกโลก (world Heritage)

2) การจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน ตามวิถีวัฒนธรรมในจังหวัดเสียมเรียบ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านวิถีชาวพุทธของกัมพูชา เช่น วัดพรหมราช (Promrath Pagoda) ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวเสียมเรียบ และชุมชนโตนเลสาบ หรือกัมโปงจาม ซึ่งเป็นชุมชนทางน้ำแบบดั้งเดิมในจังหวัดเสียมเรียบ การจัดการในระดับชุมชนและวัดนี้ ภาครัฐและภาคเอกชนดำเนินการในฐานะหน่วยงานสนับสนุนอำนวยความสะดวก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเยี่ยมชมตามความสนใจ มีระบบการบริหารทางเรือ และระบบการบริการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ แต่กระบวนการบริหารและกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงขึ้นอยู่กับชุมชนและวัด โดยจะดำเนินการแบบเรียบง่าย เน้นการแสดงให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมของชุมชน มีกระบวนการส่งเสริมให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อเข้าใจถึงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีตามเทศกาลสำคัญ การจัดการตลาดและธุรกิจชุมชน โดยมีการวางแผนทางการท่องเที่ยวร่วมกัน

3) การจัดการแหล่งโบราณคดี ศาสนสถาน พิพิธภัณฑสถาน และอนุสรณ์สถานจากสงครามเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดเสียมเรียบ กัมพูชา โดยชุมชนมีการประสานความร่วมมือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีน้าการวัตถุโบราณ ศิลปวัตถุ และเอกสารต่างๆ มาแสดงเพื่อให้ประชาชน นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมและระลึกบทเรียนของสงครามและประวัติของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แบบนี้ ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวในระดับสูงเช่นกัน โดยทางวัดได้กล่าวถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นว่า เป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาล สร้างรายได้กับชุมชน ถึงแม้ว่า จะมีบริษัทใหญ่ๆ ดำเนินการธุรกิจท่องเที่ยวพร้อมกับภาครัฐบาล แต่ชุมชนและวัดเราก็

ทำตามหน้าที่ คือ การอนุรักษ์วัด ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธไว้ ทุกปีเราจะมีการจัดกิจกรรมตามประเพณีของชาวพุทธ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ก็นับว่าดีกว่าไม่มีอะไร⁴

4) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในพื้นที่ของจังหวัดเสียมเรียบมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกจำนวนมาก เช่น น้ำตก เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัย การจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ส่วนใหญ่ดำเนินการด้วยบริษัทนำเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ โดยมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งคนในชุมชนจะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ผู้นำเที่ยว บริการรถรับจ้าง การขายอาหาร- ของที่ระลึก และเป็นพนักงานรับจ้างในโรงแรม

นอกจากนี้ คนในชุมชนก็ทำหน้าที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวด้านวิถีวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มปราสาทขอม เช่น การเป็นผู้การแสดงฟ้อนอัสพร และแสดงศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และชุมชนมีบทบาทหลักในการดำเนินการ โดยให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงด้านวัฒนธรรมที่จะต้องให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมในยามราตรี เป็นกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมวิถีชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ จากการศึกษา สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่จังหวัดเสียมเรียบ พบว่า การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อการพัฒนาจังหวัดเสียมเรียบและประเทศกัมพูชาเป็นอย่างมาก โดยมีรายได้จำนวนมากกว่า 6 พันล้านบาท มีนักท่องเที่ยวจากประเทศต่างๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจีน กาหลี ญี่ปุ่น ไทย รวมทั้งกลุ่มประเทศยุโรป ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการขนส่ง โลจิสติกส์ การสาธารณูปการ การพัฒนาธุรกิจชุมชน การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น แต่ผลกระทบในทางลบ คือ ค่าครองชีพที่เพิ่มสูงมากขึ้น ค่านิยมของวัยรุ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ ชุมชนได้รับผลประโยชน์ไม่เต็มที่เนื่องจากบริษัทขนาดใหญ่ที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐกับเอกชนดูแลการท่องเที่ยวในภาพรวม⁵

⁴ Ven.Samart Promrath Pagoda Siem Raep, Cambodia (สัมภาษณ์ 19 ต.ค.58)

⁵ สนทนากลุ่มกับมัคคุเทศก์ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว โรงแรม ในเสียมเรียบ วันที่ 19 ต.ค.58.

2.1.2 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทวัดภู พระธาตุอิงฮัง ซึ่งอยู่ในแขวงจำปาสักและสะพานแขวนเขตผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวของประเทศลาว มีดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของ สปป.ลาว เป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับความนิยมและสร้างรายได้เข้าประเทศจำนวนมากจุดเด่น คือ มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ มีโบราณสถาน วัดวาอารามชุมชนเก่าแก่ที่ได้รับการอนุรักษ์ให้เป็นมรดกโลก เช่น เมืองหลวงพระบาง ปราสาทวัดภู และมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลาวที่ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านดั้งเดิม มีความเป็นมิตรและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่ำทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งชาวตะวันตกและชาวเอเชียสนใจเดินทางไปท่องเที่ยว นอกจากนี้อุตสาหกรรมการบริการที่รองรับการท่องเที่ยวยังมีโอกาสที่จะเจริญเติบโตอีกมาก อาทิ โรงแรม ร้านอาหาร สปา ร้านขายของที่ระลึก สถานที่จัดจำหน่ายอุปกรณ์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเยือนลาวจำนวน 2.5 ล้านคน (2553) โดยมีระยะเวลาพำนักระหว่างเฉลี่ย 4.5 วัน และนำรายได้เข้าประเทศกว่า 381.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยนักท่องเที่ยวจากประเทศ ไทย เวียดนาม และจีน ตามลำดับ ทรัพยากรด้านท่องเที่ยวของสปป.ลาว มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น 1,493 แห่ง แบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ 849 แห่ง ประเภทวัฒนธรรม 435 แห่ง และประเภทประวัติศาสตร์ 209 แห่ง⁶ เมืองและสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ เมืองหลวงเวียงจันทน์ (ชมเจดีย์เก่า พิพิธภัณฑสถาน ปะตูไซ) เมืองหลวงพระบางและพระราชวังหลวงพระบาง ปราสาทวัดภูในเขตจำปาสัก เทียววัดปราสาทและการตั้งถิ่นฐานโบราณ ในเขตวัฒนธรรมแขวงจำปาสัก ถ้ำดิง (Pak Ou Cave) พุทธอุทยานสวนพระที่วัดเชียงควน เชื่อน้ำจิม ถ้ำจัน หุ่นหินที่เมืองโพนสะหวัน น้ำตกคอนพะเพ็ง และล่องเรือแม่น้ำโขง เป็นต้น นโยบายการท่องเที่ยวของ สปป.ลาว ภาครัฐจะสนับสนุนการลงทุนของกลุ่มธุรกิจผู้ประกอบการท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้อง โดยออกกฎระเบียบ รวมทั้งแผนการดำเนินการระดับประเทศที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนการท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ตามที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทวัดภู พระธาตุหลวง พระธาตุอิงฮัง ซึ่งอยู่ในเขตเวียงจันทน์

⁶ Lao National Tourism Administration, 2014.

สะพานนະเขต และแขวงจำปาสัก จากการศึกษาพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวในสปป. ลาวดังกล่าว มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ประเภท คือ

1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติของปราสาทวัดภู ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนจาก UNESCO ให้เป็นมรดกโลกแห่งที่ 2 ของประเทศลาว ปราสาทวัดภูเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ปราสาทวัดภูอาจเป็นปราสาทในรุ่นที่เก่าที่สุดของดินแดนของลาว นอกจากนี้ยังพบร่องรอยโบราณวัตถุสถานในสมัยเมืองพระนคร คือ สมัยบาปวน พบทับหลัง และภาพสลักหน้าบัน และซุ้มปีกนกเป็นเรื่องราวของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น รามาวตาร กูรมาวตาร เป็นต้น สมัยนครวัด มีการพบการแต่งกายบุคคลที่มีเครื่องทรงแบบนครวัด สมัยบายน พบทวารบาล ซึ่งมีอายุอยู่ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 อันแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลทางการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ขยายมาถึงบริเวณปราสาทวัดภู ต่อมาเมื่อประชาชนลาวได้หันมานับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท มีการปรับเปลี่ยนปราสาทวัดภูให้กลายเป็นพุทธสถานในสมัยต่อมา โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะวันมาฆบูชาขึ้นว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของลาวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องกับการท่องเที่ยววิถีชีวิตของชาวลาว

2) การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวิถีชุมชนในนครเวียงจันทน์และแขวงสะหวันนะเขตที่แสดงถึงวิถีชาวพุทธและวัฒนธรรมของลาว เช่น พระธาตุหลวง พระธาตุอิงฮัง ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวลาวโดยมีกิจกรรมที่หลากหลายตามวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ความเชื่อและวัฒนธรรมของลาว

3) กิจกรรมการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ใกล้เคียงเส้นทางการเดินทางเที่ยวชมมรดกโลก เช่น น้ำตกในพื้นที่ของจำปาสัก น้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี เป็นต้น เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ⁷

3. การบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวของลาว รวมทั้งภาคประชาชน ชุมชน และผู้ประกอบการรายใหญ่ มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยรัฐบาลลาวให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างรายได้ให้กับประเทศ ได้มีจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยประสบการณ์จากประเทศเพื่อนบ้านทั้งไทย เวียดนาม และจีน มีการสนับสนุนให้นักลงทุนภาคเอกชนเข้าไปลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว อันได้แก่ การขนส่ง โรงแรม ร้านอาหาร การสื่อสารโทรคมนาคม พลังงาน และระบบรถไฟความเร็วสูงจากประเทศจีน ให้

⁷ พระมหาสุวัน จันทะลาด ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป.ลาว (สัมภาษณ์ วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2559)

มีการเพิ่มเที่ยวบิน และเปิดเที่ยวบินตรง (Direct Flights) ไปยังประเทศลาว ส่วนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

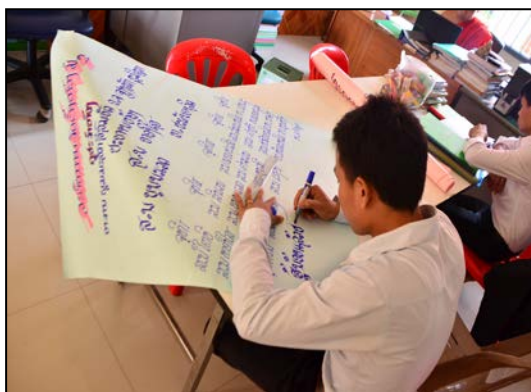
1) ในกรณีที่เป็นการบริหารจัดการในพื้นที่มรดกโลก เช่น หลวงพระบาง และปราสาทวัดภู นั้นทางการลาวได้ดำเนินการตามกรอบนโยบายและแนวปฏิบัติขององค์กร UNESCO เช่น การป้องกันการก่อสร้างในพื้นที่มรดกโลก การลดความคับคั่งของจราจรในบริเวณใกล้เคียง ลดการสร้างมลภาวะทางเสียงจากการจัดการท่องเที่ยวอันส่งผลด้านลบต่อสภาพแวดล้อมของมรดกโลก รวมทั้งมีมาตรการทางกฎหมายในการดูแลมรดกโลก ส่งเสริมการสร้างความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการมรดกโลกอย่างเหมาะสม พยายามจัดสรรงบประมาณในการดูแลพื้นที่มรดกโลก ถึงแม้ว่า ลาวจะมีปัญหาด้านงบประมาณที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดูแลสภาพมรดกโลก รวมถึงการพัฒนาบุคลากรให้เกิดความรู้ความชำนาญในการดูแลรักษามรดกโลกก็ตาม แต่ก็สามารถจัดการให้เกิดความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่มรดกโลกได้เป็นอย่างดี

2) ในกรณีพื้นที่การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนอกพื้นที่มรดกโลก ทาง สปป. ลาว ได้มีการกำหนดตามค่านิยม กฎหมาย และระเบียบปฏิบัติของสังคมลาว โดยให้ท้องถิ่นและภาครัฐ ร่วมกันจัดการดูแลให้เหมาะสม เพิ่มมิให้เกิดการทำลายศาสนสถานและวัฒนธรรมอันดีงามของลาว⁸

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ จากการศึกษากับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่พระอินทร์ และปราสาทวัดภู พบว่า การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อการพัฒนาลาวเป็นอย่างมากโดยมีรายได้จำนวนมาก มีนักท่องเที่ยวจากประเทศต่างๆ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะไทย จีน เวียดนาม ทำให้เกิดการพัฒนาระบบขนส่ง การสาธารณูปการ การพัฒนาธุรกิจชุมชน การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น แต่ผลกระทบในทางลบ คือ ค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการค้ามนุษย์ตามแนวชายแดน

⁸ นายโพธิ์ชัย จันทร์วิไล ผู้ใหญ่บ้านบ้านธาตุอิงฮัง สปป.ลาว (สัมภาษณ์ 9 พ.ย.58)

ภาพการเดินทางเก็บรวบรวมข้อมูลในสปป.ลาว

2.1.3 สหภาพเมียนมา ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ กลุ่มมหาเจดีย์ชเวดากอง ในเขตกรุงย่างกุ้ง และวัดมหาเมย์มุนี ในเขตมัณฑะเลย์ มีผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวของสหภาพเมียนมาหลังการเลือกตั้ง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเมียนมามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไม่มากนัก โดยในปี 2557 ขนาดเพียงร้อยละ 2.2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) แต่เป็นอุตสาหกรรมที่เติบโตอย่างรวดเร็วหลังจากมีการเปิดประเทศเสรีมากขึ้นในปี 2555 ซึ่งมี จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ 1.06 ล้านคนและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มาจนถึงปี 2557 ที่มีจำนวน 3.08 ล้านคน เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 71.85ต่อปี ซึ่งนับว่าเป็นการขยายตัวที่สูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาค ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวของเมียนมาเป็นนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคเอเชียจำนวนมากสุดถึงร้อยละ 71.4 โดยมีนักท่องเที่ยวไทยครองอันดับหนึ่งในสัดส่วนร้อยละ 17.5 รองลงมาได้แก่ จีน ญี่ปุ่นสหรัฐอเมริกา เป็นต้นนโยบายด้านการท่องเที่ยวของเมียนมาที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ และการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยเสริมให้ความสดใหม่ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในเมียนมาคงสภาพอยู่ได้อย่างยั่งยืน และเป็นจุดขายหรือจุดสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ประกอบกับตัวเลขการลงทุนทางด้านท่องเที่ยวของเมียนมาที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในกิจการโรงแรม ศูนย์การค้าและการบันเทิง จากนักลงทุนชาวสิงคโปร์ ไทยญี่ปุ่น ฮองกง มาเลเซีย และเวียดนามแล้ว จึงกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเมียนมามีอนาคตสดใสอย่างไรก็ตาม เมียนมายังต้องเจอปัจจัยทางลบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ อาทิ ข้อจำกัดทางด้านกฎหมายสำหรับนักลงทุนต่างชาติ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รองรับนักท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร โดยเฉพาะโรงแรมและที่พักที่ปัจจุบันมีเพียงกว่า 30,000 ห้อง ซึ่งร้อยละ 30 อยู่ในเมืองหลวงและได้มาตรฐานสากลเพียง 1 ใน 4 รวมทั้งปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์จากความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน เป็นต้นแต่ข้อจำกัดดังกล่าวในอนาคตจะถูกแก้ไขและส่งผลให้เมียนมาเป็นอีกประเทศที่น่าจับตามองทางการท่องเที่ยว เป็นประเทศที่มีศักยภาพทางทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและมีอาณาเขตติดกับตลาดขนาดใหญ่ถึง 2 ตลาด ได้แก่ อินเดีย และจีนที่เข้ามาเที่ยวในเมียนมามากขึ้น โดยผ่านด่านที่เมืองท่องเที่ยวสำคัญอย่างย่างกุ้ง มัณฑะเลย์ และพุกาม มีระยะเวลาเฉลี่ยของการเข้าพัก คือ 11 วันและมีค่าใช้จ่ายต่อคนต่อวันเพิ่มขึ้นร้อยละ 25 ทั้งนี้ไม่รวมนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ข้ามชายแดนไทย จีน และอินเดีย

การที่พม่าเปิดประเทศมานานส่งผลให้พม่าเป็นประเทศที่มีความโดดเด่น ในเรื่องการมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมในเชิงพระพุทธศาสนา ปัจจัยบวกที่สนับสนุนความน่าลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวพม่านั้น มีหลายประการ เป็นต้นว่า รัฐบาลเมียนมามีนโยบายเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวก

ด้านการท่องเที่ยว อาทิ การสนับสนุนแพ็คเกจทัวร์ในหลายเมืองของประเทศในราคาประหยัดการให้บริการขอวีซ่าผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (E-Visa) การเร่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่การเปิดสายการบินและเส้นทางบินใหม่ รัฐบาลเมียนมาได้กำหนดเป้าหมายให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้เศรษฐกิจขยายตัวให้ได้ร้อยละ 7 ต่อปี ดังนั้น จึงเร่งการพัฒนาบุคลากร สถานที่ท่องเที่ยว ระบบคมนาคมขนส่ง และการโรงแรมเมืองที่น่าลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น ย่างกุ้ง หงสาวดี พุกาม มัณฑะเลย์ ทะเลสาบอินเล สามเหลี่ยมทองคำ เมาะละหม่งเมืองตากอากาศ ชายทะเล เกาะสองแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และส่งเสริมสุขภาพ เมืองตานต่วยที่มีหาดงาปาลีเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงด้านทะเล เมืองพินอูหวินเมืองตากอากาศในอดีตของชาวอังกฤษ มีสภาพอากาศที่คล้ายยุโรป

จากจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของเมียนมามีแนวโน้มที่จะเติบโตมากขึ้นและนับว่าเป็นโอกาสที่น่าสนใจของธุรกิจท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับประเทศไทยและบริการที่เกี่ยวข้อง ช่องทางธุรกิจการท่องเที่ยวในเมียนมายังมีอยู่มาก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ที่เมียนมามีวัฒนธรรมทางวิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนาที่คล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งทางศาสนาในบางพื้นที่ก็ตาม เช่น เขตยะไข่ที่เป็นความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธกับมุสลิม แต่เมียนมาก็สามารถที่จะพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เมืองและสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมียนมา ได้แก่

1) การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตเมืองย่างกุ้ง เช่น พระมหาธาตุเจดีย์ชเวดากอง (Shwedagon Pagoda) พระเจดีย์สุเล (Sule Pagoda) วัดในเมืองย่างกุ้ง หงสาวดี และตลาดตลาดโบโจ๊ก (Bog yoke Market) ที่เมืองย่างกุ้ง

2) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองมัณฑะเลย์และพุกาม (เมืองหลวงเก่าของประเทศ) ชมพระราชวังเก่าที่เมืองมัณฑะเลย์ (Mandalay) เจดีย์สี่พันองค์เขตพุกาม เจดีย์เก่าที่เมืองอมรปุระ (Amarapura) และเมืองสะกาย (Sagaing)

3) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรม เช่น ทะเลสาบอินเล รวมทั้งหาดงาปาลี (Ngapali) หาดชวงทา (Chaungtha) และหาดฮเวซวง (Ngwesaung)

3. การบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม รัฐบาลเมียนมาได้พยายามส่งเสริมให้ภาคเอกชนทั้งในและต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยใช้นโยบายการเปิดประเทศ เปิดประตูสู่เมียนมาเป็นปัจจัยสำคัญ เมืองครุฑภาครัฐได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยว (Ministry of Hotels and Tourism) เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของเมียนมา ส่วนการบริหารจัดการในระดับชุมชนนั้น มีกระบวนการที่

เกี่ยวข้อง คือ ภาครัฐ วัด ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยว มีกระบวนการจัดการท่องเที่ยว นับตั้งแต่ การวางแผน การจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยว การกำหนดเขตพื้นที่ทางวัด พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม การใช้วัฒนธรรมประเพณีในแต่ละช่วงเวลาเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขณะที่ระดับชุมชน ก็มีระเบียบการที่เหมาะสมในการเข้าเยี่ยมชมและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้

1) การวางแผนการจัดการโดยใช้ฐานความเชื่อ วิถีชีวิตทางพระพุทธศาสนา และแหล่งพุทธศิลปกรรมมาเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวและให้มีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา⁹

2) การพัฒนานโยบาย กลไกโดยองค์กรที่รับผิดชอบในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่วมกับทางวัดและชุมชนมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

3) การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวในลักษณะของเส้นทางท่องเที่ยว Rout tour ตามแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเมืองใหญ่กับชุมชน

5) การบูรณปฏิสังขรณ์แหล่งท่องเที่ยว วัด โบราณสถานให้มีความพร้อมเพื่อรองรับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยว

6) ภาครัฐมีการกำกับ ดูแล กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาคเอกชน รวมทั้งการกำหนดยุทธศาสตร์และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ จากการศึกษา สัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่¹⁰ พบว่า การท่องเที่ยวส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศเมียนมาเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการขนส่ง เส้นทางการเดินทาง โลจิสติกส์ การสาธารณสุข การพัฒนาธุรกิจชุมชน ของที่ระลึก การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญ คือ ระบบการบริการของเมียนมายังต้องมีการปรับตัวเพื่อแข่งขันกับกลุ่มประเทศในอาเซียนด้วยกัน รวมทั้งจำนวนโรงแรมและที่พักยังมีจำกัด เนื่องจากในช่วงปี 2556-2558 นี้เมียนมาจะเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมระดับอาเซียนในประเด็น มีการเลือกตั้ง และการประชุมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ คาดว่าความต้องการที่พักจะสูงขึ้น จำเป็นต้องเพิ่มจำนวนโรงแรมที่พักให้เพียงพอต่อความต้องการและรองรับการเติบโตในอนาคต โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวในเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงมีนาคมปีถัดไป ห้องพักในโรงแรมที่ได้

⁹ Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Theravada Buddhist Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar (สัมภาษณ์วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559)

¹⁰ H.E.Dr.Khin Shwe Chairman of the Committee on Education, Health and Culture, Mingalardon Township, yangon, Myanmar (สัมภาษณ์ 19 กุมภาพันธ์ 2559)

มาตรฐานไม่เพียงพอต่อความต้องการ และระบบสาธารณูปโภคยังไม่เพียงพอ ในขณะเดียวกันเมียนมาก็พร้อมที่จะพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน การพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารให้มีความสะดวกมากขึ้น เพื่อเป็นช่องทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

โดยสรุปเมียนมา มีนโยบายและหน่วยงานที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เป็นระบบและเอื้อต่อการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมีการพัฒนาระบบการขนส่ง ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกให้มากขึ้น แต่จำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบการสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวให้มากขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่เติบโตมากขึ้น

(ภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลในเมียนมา)

2.1.4 มาเลเซีย คณะผู้วิจัยกำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดไชยมังคลาราม รัฐปีนัง และแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาบูจิงวัลเลย์ รัฐเคดาห์ โดยมีนโยบายและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว มาเลเซียนับเป็นประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เขตป่าร้อนชื้น ชายทะเล และเกาะต่างๆ ศูนย์การค้าและวิถีวัฒนธรรมของชาวมาเลย์ กระทรวงการท่องเที่ยวของมาเลเซีย (Ministry of Tourism) ได้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว โดยในอดีตรัฐบาลมาเลเซียกำหนดให้ปี 2550 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวมาเลเซีย เนื่องในโอกาสที่มาเลเซียได้รับเอกราชครบรอบ 50 ปีและตั้งเป้าหมายนักท่องเที่ยวในปี 2550 ให้ได้ 20 ล้านคน โดยมีคำขวัญ “Malaysia Welcomes the World” จนถึงปัจจุบันในปี 2558 มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเลเซียมากกว่าปีละ 30 ล้านคน รัฐบาลมาเลเซียพยายามส่งเสริมการเปิดเสรีทางการบิน การเดินทาง การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การพัฒนาเส้นทางคมนาคมในระบบ Motorway ที่เชื่อมโยงการเดินทางทั่วประเทศและมีเส้นทางการบินที่ครอบคลุม พร้อมทั้งเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย โดยเฉพาะการเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นสีสันของเอเชีย

โดยมาเลเซียเดินทางพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน มาเลเซียมีนโยบายและจัดทำโครงการสำคัญๆ ที่ดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อสร้างความมั่นใจในการเติบโตของภาคการท่องเที่ยว โดยดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2557 ต่อเนื่องมาถึงปี 2558 อาทิ การวางตำแหน่งประเทศมาเลเซียให้เป็นแหล่งช้อปปิ้งสินค้าปลอดภาษีสำหรับนักท่องเที่ยว ด้วยความร่วมมือกับสมาคมผู้ค้าปลีกในการจัดกิจกรรมลดราคาส่งท้ายปีตาม Outlet และศูนย์การค้าต่างๆ การกำหนดให้เมืองบูกิตบินดังและกัวลาลัมเปอร์ เป็นศูนย์กลางแห่งการช้อปปิ้งระดับโลก ด้วยการจัดกิจกรรมการแข่งขันรถถังปรีซ์ การปิดถนนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินช้อปปิ้งอย่างสะดวก การจัดตั้ง Outlet สินค้าระดับพรีเมียม แหล่งที่สองของประเทศที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การพัฒนาสู่ความเป็นศูนย์กลางความหลากหลายทางชีวภาพ (Malaysia Mega Biodiversity Hub) การสร้างศูนย์การค้าคว่ำป่าฝน (Rainforest) เพื่อเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางด้านการศึกษาและส่งเสริมเครือข่ายความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศการพัฒนา รีสอร์ทแบบครบวงจร เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของมาเลเซีย มีทั้งทางธรรมชาติ วิถีแห่งเมืองศิลปวัฒนธรรม และอุทยานแห่งชาติป่าดิบชื้นในเอเชีย เช่น

1) กรุงกัวลาลัมเปอร์และเมืองปุตราจายา กรุงกัวลาลัมเปอร์เป็นเมืองหลวงของมาเลเซีย ได้รับสมญานามว่าเป็น “สวนสวรรค์แห่งแสงสี” (Garden City of Lights) นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางการค้าที่ทันสมัย มีตึกเปโตรนัส เป็นอาคารคู่ที่สูงที่สุดในระดับโลกมีความสูง 421 เมตร

เป็นดึกที่สูงที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นอันดับ 4 ของโลก ภายในมีสำนักงานและแหล่งจำหน่ายสินค้า รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการแสดงศิลปะและวัฒนธรรมของชาวมาเลเซีย ส่วนเมืองปุตราจาเยาเป็นเขตการปกครองพิเศษเป็นศูนย์กลางการเมืองและการปกครองแห่งใหม่ของมาเลเซีย อยู่ห่างจากกรุงกัวลาลัมเปอร์ 25 กิโลเมตร รัฐบาลตั้งใจสร้างให้เป็นเมืองแห่งอนาคตจึงได้รับการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีทิวทัศน์สวยงามและการคมนาคมสะดวก

2) เกาะลังกาวิเป็นหมู่เกาะที่ประกอบด้วยเกาะจำนวน 104 เกาะอยู่ใกล้ฝั่งทะเลตะวันตกเฉียงเหนือ ของคาบสมุทรมาลายูมีชายหาดที่สวยงามเหมาะแก่การพักผ่อน และสามารถเล่นกีฬาทางน้ำรวมทั้งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การดำน้ำ นอกจากนี้ ยังมีสถานที่ที่น่าสนใจ เช่น สวนสาธารณะ พระราชวังฤดูร้อน อุทยานสวนนก

3) เกาะปีนัง มีเมืองหลวงคือ George Town เป็นที่ตั้งของส่วนราชการและศูนย์กลางธุรกิจของรัฐ มีสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างตะวันตกกับตะวันออก มีชายหาดที่สวยงาม และเป็นสถานที่พักตากอากาศที่สำคัญของมาเลเซีย รวมทั้งมีวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งอิสลาม พุทธ และคริสต์

4) เมืองและสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอื่น เช่น ได้แก่ เก็นติ้งไฮแลนด์ คาเมรอนไฮแลนด์ มะละกาและจอร์จทาวน์ เกาะรีดัง เกาะปังกอร์ อ่าวดาไตนเกาะลังกาวิ เกาะด้ายบันดิง อุทยานแห่งชาติทามันเนการ่า รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในรัฐซาบาห์ เช่น อุทยานแห่งชาติคินาบาลู ศูนย์อนุรักษ์ลิงอุรังอุตังเซบิลก อุทยานแห่งชาติกุนงมูลู อุทยานแห่งชาติบาโก เป็นต้น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยรัฐบาลมาเลเซียพยายามส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ซึ่งมีเขตพันธุ์รักษาสัตว์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากการที่ชุมชนมีการจัดการป่าและทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ในปีนี้มีวัฒนธรรมที่ผสมผสานทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม โดยมีวัดและศาลเจ้าตามความเชื่อของชาวจีน เช่น วัดไชยมังคลาราม มัสยิดของศาสนาอิสลาม ส่วนแหล่งโบราณคดีบูจิง วิลเลจ รัฐเคดะห์ ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยนั้น มีศิลปวัตถุ ศาสนสถานที่สำคัญซึ่งรัฐบาลมาเลเซียกำลังพัฒนาเป็นจุดเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของชุมชนและอาเซียน โดยมีการขุดค้นทางโบราณคดีเพิ่มเติม ดังนั้น การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของมาเลเซียกำลังได้รับการพัฒนาขึ้น ควบคู่กับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เชิงนิเวศวิทยาตามเกาะ อุทยานแห่งชาติ และบริเวณชายทะเลของมาเลเซีย ¹¹

¹¹ Mr. Lor Pai Ling, President of Buddhist Missionary society Malaysia (สัมภาษณ์ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559)

4. การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ ชุมชน และผู้ประกอบการ ในมาเลเซีย

ภาครัฐ กระทรวงและองค์การการท่องเที่ยว ชุมชน และภาคเอกชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยรัฐบาลมาเลเซียให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่งโดยดำเนินการอย่างต่อเนื่อง นับตั้งสมัยนายกรัฐมนตรีมหาเดย์ โมฮัมหมัด ที่พยายามสร้างสรรค์ให้มาเลเซียเป็นสี่ส้นแห่งอาเซียน เป็นเป้าหมายของการเดินทางแบบผจญภัยในเขตป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเอเชีย นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนและเอกชนมีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยว สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชุมชนในป็นัง วัดไชยมังคลารามพบว่า ประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะชาวจีน สิงคโปร์ และคนไทย เดินทางมาเที่ยวค่อนข้างมาเพื่อสักการะวัด สิ่งที่เคยพบนับถือ โดยมีการให้วัดและชุมชนย่านเมืองเก่าเป็นจุดหมายหลักของการเดินทางมาเที่ยวป็นัง และให้วัฒนธรรม การอาหาร เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวเสริม นอกจากนี้ยังเน้นความทันสมัยในสังคมพหุวัฒนธรรมของมาเลเซีย การมีคมนาคมที่สะดวก และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยง่าย จึงทำให้ชุมชนมีโอกาสดำเนินการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวจากทุกฝ่าย สำหรับวัดและการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนานั้นก็ได้รับความสนใจจากชาวจีน สิงคโปร์ และคนไทย แต่ยังไม่มีการบูรณาการที่เป็นระบบมาก ส่วนใหญ่มาด้วยความนับถือในพระพุทธศาสนา มากกว่าการมาเที่ยวชมเพียงอย่างเดียว¹²

สำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในเขตแหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์ ที่มีวัดอุโบสถทางพระพุทธศาสนาในสมัยศรีวิชัย ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อทางประวัติศาสตร์นั้น ยังไม่ได้รับการส่งเสริมการในฐานะการท่องเที่ยวเท่าที่ควร เนื่องจากเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีมานานและไม่มีพื้นที่ใหญ่โตมาก ดังนั้น จึงมีผู้สนใจในเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้นมาเยี่ยมชม แต่รัฐบาลมาเลเซียก็อนุรักษ์ไว้ในฐานะประวัติศาสตร์ของชนชาติ โดยพยายามเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวพุทธ และชาวจีนในมาเลเซีย และการเชื่อมโยงกับเส้นทางการเดินทางของนักเดินเรือในประวัติศาสตร์ และพยายามให้เป็นเมืองมรดกที่ส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างกันของประชาคมอาเซียน¹³

5. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ จากการศึกษา สัมภาษณ์

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่มาเลเซีย พบว่า การท่องเที่ยวของมาเลเซียเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลที่พยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นยุทธศาสตร์หลักของการสร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยพิจารณาจากนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน สนับสนุนให้ภาคเอกชน ผู้ประกอบการและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน ประกอบกับการ

¹² สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดไชยมังคลาราม ป็นัง มาเลเซีย (วันที่ 13 มีนาคม 2559)

¹³ Dr. Wong Wong Bin, Deputy Dean, Institute of Chinese Studies, University Tunku Abdul, Malaysia (สัมภาษณ์ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559)

คมนาคมที่สะดวกและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย จึงทำให้มาเลเซียเป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน ส่วนผลดีต่อการพัฒนาประเทศมาเลเซียนั้น ทำให้ประเทศมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีรายได้จำนวนมาก ทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และการจัดการของชุมชนและผู้ประกอบการที่มีประสิทธิภาพ

ภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในมาเลเซีย

2.1.5 อินโดนีเซีย ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เจดีย์บุโรพุทโธและจันทิเมนตุ ที่ตั้งอยู่ในเขตตอนกลางของเกาะชวา เมืองยอกยาคาร์ตา โดยมีข้อมูลพื้นฐาน นโยบายการท่องเที่ยวของอินโดนีเซีย ดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว ปัจจุบันรัฐบาลอินโดนีเซียพยายามส่งเสริมการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ที่ยังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงกับหมู่เกาะต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ในตอนกลางของประเทศ ได้แก่ เกาะชวา และเกาะบาหลี โดยมีข้อตกลงแบบทวิภาคีกับประเทศต่างๆ ทำให้อินโดนีเซียมีสายการบินที่บินมายังอินโดนีเซียจำนวนมาก โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของอินโดนีเซียมีมูลค่าเป็นอันดับ 3 ซึ่งมีมูลค่ากว่า 8,836 ล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ 3.1 ของ GDP ของประเทศ World Travel and Tourism Council ประเมินว่าอินโดนีเซียมีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ในอันดับ 29 ของโลก ในด้านขนาดตลาดและอยู่ในอันดับที่ 113 ด้านมูลค่าการท่องเที่ยวต่อระบบเศรษฐกิจ นักท่องเที่ยวต่างประเทศส่วนใหญ่มาจากสิงคโปร์ มาเลเซีย และญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 32, 10 และ 10 ตามลำดับ

นโยบายการท่องเที่ยวของอินโดนีเซียยึดถือหลัก “ปัญจสีลา” หรือปัญจศีล ซึ่งอดีตประธานาธิบดีซูการ์โน ได้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานของอินโดนีเซียเมื่อ พ.ศ. 2488 คือ 1) การนับถือพระเจ้าองค์เดียวกัน 2) การเป็นมนุษย์ที่เจริญและคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม 3) ความเป็นเอกภาพของอินโดนีเซีย 4) ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน และ 5) ความยุติธรรมในสังคมชาวอินโดนีเซียทั้งหมด ทั้งนี้โดยยึดมั่นในคตินิยมประจำชาติที่ว่า “เอกภาพในความหลากหลาย” สำหรับหลักการของการท่องเที่ยวนั้น มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบและดูแลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเองเพราะเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวในอินโดนีเซียอยู่ที่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและธรรมชาติ สำหรับปรัชญาของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอินโดนีเซีย คือ การส่งเสริมความเข้าใจอันดีในหมู่ชนชาติต่างๆ กับชาวอินโดนีเซียและสิ่งที่มีค่าที่สุดของอินโดนีเซียในการมีโอกาสด้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ไม่ใช่รายได้จากการท่องเที่ยวแต่เป็นการที่ได้รู้จักกันมากขึ้นและการสร้างมิตรภาพอันแนบแน่น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอินโดนีเซีย ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เนื่องจากภูมิประเทศเป็นหมู่เกาะที่มีภูเขาไฟอยู่ทั่วไป ซึ่งแต่ละเกาะก็มีความงดงามและลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันไป โดยเฉพาะด้านทรัพยากรด้านธรรมชาตินั้น อินโดนีเซียมีพื้นที่ป่าฝนเขตร้อนถึง 57% ของประเทศ และจากจำนวนเกาะใหญ่น้อยกว่า 17,500 เกาะทั่วประเทศ มีเพียง 6,000 เกาะที่มีประชากรอาศัยอยู่ นอกจากนี้ อินโดนีเซียยังมี

แนวชายฝั่งทะเลยาวที่สุดประเทศหนึ่งของโลกอีกด้วย สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ เกาะบาหลิ (ชายหาด รีสอร์ท ทัมภักสิริรงค์ วัดปูราทานาห์ลอต และระบำบาหลิ) เกาะลอมบอก ภูเขาไฟโบรโม และภูเขาไฟเมราปีที่เมืองสุราบายา ดำน้ำที่เกาะสุลาเวสีและอุทยานทางทะเลนูนาเค็น กาลิมันตัน เทียวป่าฝนเขตร้อนและทะเลสาบโทบาบนเกาะสุมาตรา อุทยานแห่งชาติโคโมโด อุทยานแห่งชาติอุจุงกูลอนบนเกาะสุมาตรา อุทยานแห่งชาติลอเรนซ์บนเกาะนิวกินี และแหล่งมรดกโลกเริ่มแรกซังจี้รัน เป็นต้น โดยมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น

1) เกาะชวา มีความสวยงามด้วยทิวทัศน์ของภูเขาไฟที่ดับแล้ว เป็นที่ตั้งของโบราณสถานที่ถูกสร้างด้วยสถาปัตยกรรมในยุคสมัยต่างๆ มีโบสถ์วิหารโบราณที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของศาสนาที่เคยรุ่งเรืองในอดีต ศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมบนเกาะชวา คือ เมืองบันดุง (Bandung) ใจกลางเกาะชวามีดินแดนแห่งศิลปวัฒนธรรมอยู่ที่เมืองสุราการ์ตา (Suragarta) กับเมืองยอกยาคาร์ตา (Yogyagarta) ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของกษัตริย์ผู้ปกครองอินโดนีเซีย นอกจากนั้นยอกยาคาร์ตา ยังเป็นที่ตั้งของบุโรพุทโธ (Borobudur) พุทธสถานที่มียอดสูงและสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งมีศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ เช่น ปราสาทปรัมบานัน ซึ่งกลุ่มวัดและปราสาทเหล่านี้ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลกขององค์การ UNESCO

2) เกาะสุมาตรา บนเกาะมีทะเลสาบทั้งบนที่ราบและบนปากปล่องภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว เกาะสุมาตรามีเทือกเขาสูงใหญ่ที่ปกคลุมด้วยป่าดงดิบอันเป็นป่าสงวนแห่งชาติหลายแห่ง

3) เกาะบาหลิ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมากที่สุด และนำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าประเทศมากที่สุด เกาะบาหลิมียอดสูงในด้านความงดงามของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ชายหาดที่สวยงามของบาหลิมียอดหลายแห่ง หาดกูต้า (Kuta Beach) และลือมบ็อก (Lombok) เป็นสถานที่พักผ่อนยอดนิยมที่มักท่องเที่ยวจากต่างแดนมาเยือนปีละมากกว่าล้านคน นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดต่างๆ อาทิ

4) กรุงจาการ์ตา (Jakarta) มีแหล่งท่องเที่ยวคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ (Indonesia National Museum) พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ (Wayang Museum) จตุรัสเมอร์เดกา (Merdeka Square) และเมืองสุราบายา (Surabaya) ได้แก่ อนุสาวรีย์วีรชน (Hero's Monument) สวนสัตว์สุราบายา โดยแหล่งที่นักท่องเที่ยวในประเทศนิยมไปมากที่สุด ได้แก่ กรุงจาการ์ตา รองลงมา ได้แก่ West Java, East Java และ Central Java

3. การจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอินโดนีเซีย อินโดนีเซียได้จัดทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น การเดินทางเที่ยวชมปรัมบานัน (Prambanan) วังสุลต่าน (Kraton) บุโรพุทโธ (Borobudur) 2) การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ชายทะเล ภูเขาไฟ และแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ 3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น เกาะบาหลิ และวิถีชีวิตพื้นบ้าน เป็นต้น โดยมีกระบวนการ

จัดการที่ค่อนข้างเป็นระบบ โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งที่อยู่ในพื้นที่มรดกโลกและนอกพื้นที่ อินโดนีเซียมีความสำเร็จในการจัดการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นอย่างมาก สามารถนำศิลปกรรม หลักฐานทางโบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชนชาติ มานำเสนอได้อย่างดีเยี่ยม โดยมีการวางแผนการพัฒนา การอนุรักษ์ การจัดการในพื้นที่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนที่เป็นไปตามวิถีวัฒนธรรมอีก ทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ของประเทศ

ภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในอินโดนีเซีย

2.1.6 ประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตามความสำคัญของการวิจัยที่เชื่อมโยงกับวัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากการเป็นวัด ศาสนสถาน ที่มีแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ และชุมชนมีส่วนในการทำให้เกิดการท่องเที่ยว วัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมต่างๆ นำมาสู่การสร้างเจดีย์ พระพุทธรูป ทั้งสายเถรวาท สายมหายาน และฮินดู รวมถึงมีเครือข่ายในการทำงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาใน 4 ภูมิภาคในประเทศไทย โดยมีข้อมูลพื้นฐาน นโยบายการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ประกอบด้วย 1) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการตลาด 2) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว และ 3) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นสิ่งที่จำเป็นต้องดำเนินการเร่งด่วน การปรับเปลี่ยนวิธีคิด การวางรากฐานจัดระบบวิธีการทำงานใหม่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม กำหนดเป้าหมายทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกำหนดทิศทางการตลาดนำการพัฒนา การขับเคลื่อนสู่แหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ (Quality Destination) ด้วยการบูรณาการอย่างเป็นระบบ และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยที่ได้รับ ความสนใจและสร้างรายได้เข้าประเทศจำนวนมาก จุดเด่น คือ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น ชายทะเล ภูเขา มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ มีโบราณสถาน วัดวาอารามชุมชนเก่าแก่ที่ได้รับการอนุรักษ์ให้เป็นมรดกโลก เช่น พระนครศรีอยุธยา ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ยังวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความเป็นมิตรและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่ำทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งชาวตะวันตกและชาวเอเชีย สนใจเดินทางไปท่องเที่ยว นอกจากนี้ อุตสาหกรรมการบริการที่รองรับการท่องเที่ยวยังมีโอกาสที่จะเจริญเติบโตอีกมาก อาทิ ร้านอาหาร สปา ร้านขายของที่ระลึก สถานที่ จัดจำหน่ายอุปกรณ์ท่องเที่ยว เป็นต้น

โดยเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศในระยะต่อไป จะไม่มุ่งเน้นเฉพาะการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยว แต่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมากขึ้น ทั้งในเรื่องการเพิ่มระยะเวลาพำนักของนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัวต่อวันหรือต่อครั้ง การพัฒนาในระดับพื้นที่ การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภายในกลุ่มท่องเที่ยวและระหว่างกลุ่มท่องเที่ยว การกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยจึงได้นำแนวคิดการพัฒนาใหม่ๆ มาจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนา เช่น

1) การปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการวางรากฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยเน้นความเป็น เอกภาพ ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบของทุกภาคส่วนและต้องเป็นการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวง การต่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงคมนาคม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์และกระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

2) การบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาคม นับเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้มีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการ บริหารหรือตัวบุคคลทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติแต่การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย โดยจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคีการพัฒนาทั้งสามฝ่าย โดยเฉพาะบทบาทการมีส่วนร่วม ของภาคประชาคมและภาคเอกชนในท้องถิ่น เนื่องจากท้ายที่สุดแล้วประชาชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรจะเป็น ผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด ดังนั้น การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการกำหนดยุทธศาสตร์และการทำงานร่วมกันเพื่อการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบและไปในทิศทางเดียวกัน สามารถก้าวไปพร้อมกันบนความเชื่อถือและความ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

3) ปรับเปลี่ยนแนวคิดการวัดความสำเร็จของการพัฒนา ซึ่งที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวมุ่งเน้นผลสำเร็จในเชิงปริมาณ ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่การวัดผลการ พัฒนาการท่องเที่ยวในระยะต่อไป โดยมองในหลายมิติที่สมดุลกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป้าหมายสุดท้ายคือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดวาอาราม แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา แหล่งประวัติศาสตร์ที่มีในทุกจังหวัด โดยเฉพาะที่สำคัญและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว เช่น

1) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือ “วัดพระแก้ว” เป็นพระอารามหลวงในบริเวณพระบรมมหาราชวังที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติซึ่งได้รับการโหวตให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกจากหลายๆ หน่วยงาน ด้วยสถาปัตยกรรมหลายยุคหลายสมัยที่สร้างเสริมซ่อมแซมต่อๆ กันมา อีกทั้งการประดับประดาอย่างสวยงามสดดงาม และเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร “พระแก้วมรกต” จึงได้นักท่องเที่ยวหลั่งไหลมาเที่ยวที่นี้กันเป็นจำนวนมาก

2) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นโบราณสถานที่มีประวัติศาสตร์เกิดขึ้นมากมาย ตั้งแต่เป็นราชธานีที่มีอายุยาวนานที่สุดของสยามประเทศและได้รับการยกย่องให้เป็น

มรดกโลกทางวัฒนธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2534 จากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก โดยมีร่องรอยสถาปัตยกรรมและความงดงามที่ยังคงเหลืออยู่อย่างกระจ่างกระจาย จึงทำให้นักท่องเที่ยวทั้งหลายต่างเดินทางมาค้นหาประวัติศาสตร์และเรื่องราวอันเพื่องูที่ เกิดขึ้นในหลายยุคหลายสมัย เป็นต้น ดังนั้น ทรัพยากรด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงถึงว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของไทย

3) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร ที่ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย

4) กลุ่มวัดและศาสนสถานในจังหวัดเชียงใหม่

5) กลุ่มพระธาตุเจดีย์ 12 ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

6) กลุ่มพระศักดิ์สิทธิ์ในภาคกลาง เช่น หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อวัดไร่ขิง

7) กลุ่มวัดสายปฏิบัติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

3. การบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยทั้งในด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมนั้น เน้นการพัฒนาไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) โดยความมั่นคง คือ ความสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ในภาวะวิกฤตต่างๆ ทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ ความมั่งคั่ง คือ การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และความยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และชุมชน ดังนั้น เพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว ไทยต้องสามารถตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลกได้โดยมีส่วนแบ่งทางการตลาดเพิ่มขึ้น สามารถสร้างความสมดุลของการท่องเที่ยวจากการเพิ่มรายได้เพิ่มค่าใช้จ่าย เพิ่มจำนวนวันพักของ นักท่องเที่ยว และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้เกิดการ กระจายรายได้ไปยังชุมชน และท้องถิ่นอย่างทั่วถึง รวมทั้งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่เป็นอุปสรรค สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพและสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันให้กับบุคลากรและผู้ประกอบการไทย ดังนั้น แนวทางการบริหารจัดการจึงควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของการท่องเที่ยว เพื่อจะพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศจุดหมายปลายทางเพื่อการเดินทางมาพักผ่อนที่มีคุณภาพ (Quality Leisure Destination) โดยมีประเด็นสำคัญในการพัฒนา 6 ประเด็น คือ

1) เพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Higher Tourist & Stakeholder Satisfaction) โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีความปลอดภัย ความสะอาด พัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการด้านการ ท่องเที่ยวให้มีใจพร้อมให้บริการ และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มี

ความสะดวก โดยมีการพัฒนาระบบ โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมเส้นทางหลักและเส้นทางรองที่จะเข้าสู่ แหล่งท่องเที่ยว

2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environment Protection) โดยการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ และมีการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

3) การกระจายช่วงเวลาการท่องเที่ยว (Seasonality Expansion) เพื่อเป็นการสร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

4) กระจายแหล่งท่องเที่ยวการจ้างงานสูงขึ้น (Income Distribution) เพื่อเป็นการเพิ่ม ทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว และเป็นการเสริมสร้างการจ้างงานในท้องถิ่น เป็นการกระจาย รายได้สู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

5) เพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวการเพิ่มมูลค่าสินค้าการท่องเที่ยว (Higher Revenue)

6) การเติบโตอย่างยั่งยืนของจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างสอดคล้องกับขีดความสามารถในการ รองรับ (Sustainable Growth) โดยมีเป้าหมาย คือ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 2.5 ล้านล้านบาท และเป็นแหล่งกระจาย รายได้สู่ท้องถิ่น สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็ง และทุกภาคส่วนมีจิตสำนึกในการพัฒนาโดยคำนึงถึงความสมดุลและยั่งยืน

4. ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมไทย ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยอาศัยข้อได้เปรียบของทำเลที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว และความหลากหลายของวัฒนธรรม รวมถึงความเป็นไทย เป็นจุดขายสำคัญในการส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามผลการพัฒนาที่ผ่านมา ไทยประสบความสำเร็จในการเพิ่มรายได้แต่ยังมีปัญหาในเรื่องของการกระจายรายได้และการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวโดยในช่วงปี 2554-2557 พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 18.9 ต่อปี แต่นักท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ กรุงเทพมหานคร ชลบุรี ภูเก็ต กระบี่และเชียงใหม่ และพบว่า การเดินทางท่องเที่ยวของผู้เยี่ยมเยือน ชาวต่างชาติกระจุกตัวอยู่ใน 20 จังหวัดประมาณร้อยละ 94.2 ของผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติทั้งหมด

นอกจากนี้พบว่า ตลาดนักท่องเที่ยวยังคงเป็นกลุ่มเดิมที่ต้องพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยว 20 อันดับแรก โดยเฉพาะจีน มาเลเซีย และรัสเซีย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสี่ยงในการสูญเสียรายได้หากประเทศเหล่านี้ต้องประสบกับปัญหาหรือวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่ไม่เอื้อต่อการเดินทางท่องเที่ยว ประการต่อมา การท่องเที่ยวไทยยังคงมีภาพลักษณ์ด้านลบที่ต้องเร่งปรับปรุงแก้ไข โดยในด้านบวก ได้แก่ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คุ้มค่าเงิน เป็นที่ที่ใช้ชีวิตในวันพักผ่อนได้อย่างเต็มที่ ความมีน้ำใจของผู้คน บรรยากาศที่สนุกสนาน มีสีสัน อธิบายไมตรีของคนท้องถิ่น การสร้างความรู้สึกและการสร้างประสบการณ์ที่ดีด้วยความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังมีภาพลักษณ์

ด้านลบ ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ความปลอดภัย การหลอกลวงในรูปแบบต่างๆ ปัญหาจากความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้นักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดหลักเปลี่ยนจุดหมายไปยังแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคอื่นๆ จึงเป็นเรื่องที่จะต้องมีความชัดเจนและหน่วยงานปฏิบัติที่ชัดเจน รวมทั้งผลกระทบของการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรม ขาดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ นับเป็นปัญหา ที่สะสมจากนโยบายการเร่งส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว แต่ขาดการเตรียมพร้อมรองรับของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวหลักที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากในแต่ละปีการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการนักท่องเที่ยวมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ในขณะที่การบริหารจัดการและการควบคุมกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ ปัญหาขยะ น้ำเสีย มลพิษ ระบบนิเวศวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน เสี่ยงต่อการถูกทำลาย ซึ่งนับเป็นสาเหตุสำคัญทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ในขณะเดียวกันการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ยังไม่มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจนทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นยังกระจุกตัวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเดิมๆ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ พัทยา ภูเก็ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวยังมีปัญหาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ค่อนข้างดี โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ มีสนามบิน 41 แห่งกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ มีถนนที่มีคุณภาพเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดต่างๆ ซึ่งมีคุณภาพและมาตรฐาน แต่ยังคงการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวรองรับยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

ข้อมูลพื้นฐานการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างไทยกับกลุ่ม 5 ประเทศ
อาเซียน ASEAN

	ประเทศไทย	กลุ่ม 5 ประเทศอาเซียน ASEAN
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	นโยบายด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญประกอบด้วย 1) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการตลาด 2) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว และ 3) ยุทธศาสตร์ปฏิรูปด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นสิ่งที่จำเป็นต้องดำเนินการเร่งด่วน การปรับเปลี่ยนวิธีคิด การวางรากฐานจัดระบบวิธีการทำงานใหม่ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม กำหนดเป้าหมายทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกำหนดทิศทางการตลาดนำการพัฒนา การขับเคลื่อนสู่แหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ (Quality Destination)	นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่ม 5 ประเทศ ASEAN ประกอบด้วย กัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพเมียนมา มาเลเซีย และอินโดนีเซีย โดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในการหยิบยกขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ โดยการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวเป็นไปในลักษณะของการเน้นการส่งเสริมผู้ประกอบการภาคเอกชนในการสนับสนุน
ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศไทย คือ วัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในทั่วทุกจังหวัด นอกเหนือจากความโดดเด่นในเชิงสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบและลักษณะเฉพาะตามแต่ละพื้นที่ ยังพบว่าวัดเป็นแหล่งการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยเป็นมรดกโลก	สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มตัวอย่าง 5 ประเภท สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มประเทศกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพเมียนมา ที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมุ่งเน้นเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อันจะเห็นได้จาก สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ อาทิ วัดพระมราช ในเมืองเสียมเรียบ พระธาตุหลวง พระธาตุอิงฮัง ใน ประเทศ

	ทางวัฒนธรรม จากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง สหประชาชาติ หรือยูเนสโก โดยมี ร่องรอยสถาปัตยกรรมและความ งดงามที่ยังคงเหลืออยู่อย่างกระจัด กระจาย	ลาว เป็นต้น ขณะที่กลุ่มประเทศที่ 2) กลุ่มประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ที่มีมุงเน้นแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมเนื่องด้วยข้อจำกัดทาง ศาสนา แต่ยังพบแหล่งท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาอยู่บ้าง อาทิ วัด ไชยมังคลาราม เกาะปันง หรือแหล่ง ท่องเที่ยวมรดกโลกบุโรพุทโธ เมือง ยอกยาการ์ตา (Yogyakarta) เป็นต้น
การบริหารจัดการ ท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม	การบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของประเทศไทย มุ่งเน้นการพัฒนา ไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่ง คั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อจะพัฒนาให้ประเทศไทยเป็น ประเทศจุดหมายปลายทางเพื่อการ เดินทางมาพักผ่อนที่มีคุณภาพ (Quality Leisure Destination) โดย เน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและ การบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มี ความปลอดภัย ความสะอาด พัฒนา บุคลากร ผู้ประกอบการด้านการ ท่องเที่ยวให้มีใจพร้อมให้บริการ และ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ สะดวก โดยมีการพัฒนาระบบ โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมที่ ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง	รูปแบบการบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม ของกลุ่มตัวอย่าง 5 ประเทศ มีรูปแบบการจัดการที่เน้น การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ทั้ง ภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยว หน่วยงานภาคเอกชน โดยเฉพาะการดึงศักยภาพของชุมชน บริเวณโดยรอบสถานที่ท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานที่ ท่องเที่ยว นอกจากนี้ในหลายพื้นที่ยัง อาศัยกรอบนโยบายและแนวปฏิบัติ ขององค์กร UNESCO ในการบริหาร จัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น การ ป้องกันการก่อสร้างในพื้นที่มรดกโลก การลดความคับคั่งของจราจรใน บริเวณใกล้เคียง ลดการสร้างมลภาวะ ทางเสียง มาเป็นกรอบในการบริหาร จัดการแหล่งท่องเที่ยวทางดังกล่าว
ผลกระทบของการ ท่องเที่ยวต่อ	การกระจายรายได้และการกระจุกตัว ของนักท่องเที่ยว พบว่าเป็นผลกระทบ	สถานการณ์การท่องเที่ยวในกลุ่ม ตัวอย่าง 5 ประเทศ ต่างพบว่าการ

ประเทศ	ที่สำคัญจากการท่องเที่ยวในประเทศไทย แม้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 18.9 ต่อปี แต่นักท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ชลบุรี ภูเก็ต กระบี่และเชียงใหม่ นอกจากนี้ตลาดนักท่องเที่ยวยังคงเป็นกลุ่มเดิมที่ต้องพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยว 20 อันดับแรก โดยเฉพาะจีน มาเลเซีย และรัสเซีย เป็นต้น การท่องเที่ยวไทยยังคงมีภาพลักษณ์ด้านลบที่ต้องเร่งปรับปรุงแก้ไข โดยในด้านบวก ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ความปลอดภัย การหลอกลวงในรูปแบบต่างๆ ปัญหาจากความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว ขณะที่การบริหารจัดการและการควบคุมกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ ปัญหาขยะ น้ำเสีย มลพิษ ระบบนิเวศวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถาน เสี่ยงต่อการถูกทำลาย ซึ่งนับเป็นสาเหตุสำคัญทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลง ในขณะเดียวกันการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ยังไม่มีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน	ท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบร่วมกัน คือ การเพิ่มขึ้นสูงของค่าครองชีพในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณรอบสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจในการดำรงชีพ อีกทั้ง การที่ชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่ เนื่องจากบริษัทขนาดใหญ่ที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐเป็นหน่วยงานที่เข้ามาบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในภาครวม อย่างไรก็ตามการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการขนส่ง เส้นทาง การเดินทาง โลจิสติกส์ การสาธารณูปการต่างๆ
---------------	--	---

สรุป นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียน 6 ประเทศที่เป็นกรณีศึกษาพบว่า รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีแผนแม่บท นโยบาย ยุทธศาสตร์ และการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละประเทศในระดับสูงถือและว่าเป็นนโยบายการพัฒนาประเทศ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็น สนามบิน ถนน การขนส่ง ระบบโลจิสติกส์ และส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นพบว่า แต่ละประเทศพยายามแสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเป็นกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว พร้อมทั้งส่งเสริมการบริหารจัดการให้เป็นไปตามมาตรฐาน เช่น มาตรฐานการบริหารจัดการในพื้นที่มรดกโลก การจัดการโบราณคดี-พิพิธภัณฑสถาน และการจัดการของภาครัฐและชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความยั่งยืน

2.2 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ประเทศเทศสมาชิกในอาเซียนต่างก็สนับสนุนให้ชุมชนและผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่และรายเล็กได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างที่ยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยที่ผ่านมา ภาครัฐได้มีการสนับสนุนให้ชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทรัพยากรและความพร้อมของชุมชน โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนและผู้ประกอบการ เช่น

- 1) การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์
- 2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและสปา
- 5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน
- 6) การท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนและอาสาสมัคร
- 7) การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 8) การท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 9) การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้วิถีชุมชน
- 10) การท่องเที่ยวในกลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ

การท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นในพื้นที่ของตนเอง โดยอาศัยทรัพยากรการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นจนก่อให้เกิดการท่องเที่ยวในประเทศที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ โดยในไทย มาเลเซีย ลาว และอินโดนีเซีย สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจนได้มาตรฐานที่สูงขึ้น และภาครัฐก็ให้การสนับสนุนเพื่อเป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมในพื้นที่นั้นๆ จนกลายเป็นกลุ่มวิสาหกิจการท่องเที่ยวในระดับชุมชนที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยประมาณการของภาครัฐในประเทศไทย ลาว และมาเลเซีย พบว่า การท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ต่างจังหวัดตาม “นโยบายเมืองต้องห้าม พลาด” ได้เติบโตขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 11.2 และมีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย¹⁴

ดังนั้น ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน โดยมีประเด็นการศึกษาดังนี้

2.2.1 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของเครือข่ายชุมชนในประชาคมอาเซียน เครือข่ายชุมชนไม่ว่าจะเป็นองค์กรชุมชน ชมรมท่องเที่ยว วิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน ได้มีการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในหลากหลายในมิติตามที่กล่าวแล้ว โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อการบริหารจัดการใน 3 รูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่สัมพันธ์กับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เครือข่ายชุมชนได้ดำเนินการในพื้นที่ของตนเองและแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ เช่น การมีกิจกรรมการท่องเที่ยวตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในไทยและอินโดนีเซีย การมีการท่องเที่ยวตามความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ความเชื่อของชุมชนในบาหลี การมีเทศกาลท่องเที่ยวตามประเพณีท้องถิ่น การท่องเที่ยวในเขตรมรดกโลกของไทย (พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย-กำแพงเพชร) กัมพูชา (นครวัด-นครธม-กลุ่มปราสาทขอม) อินโดนีเซีย (เจดีย์บูโรพุทโธ) เป็นต้น ซึ่งเป็นรูปแบบพื้นฐานที่มีความสำคัญสำหรับการผลักดันให้กิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น รูปแบบการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะนี้หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชนจะเข้ามามีส่วนในการส่งเสริมและพัฒนาาร่วมกัน โดยเครือข่ายชุมชนจะเป็นแกนกลางร่วมกับวัด ชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่รับผิดชอบ

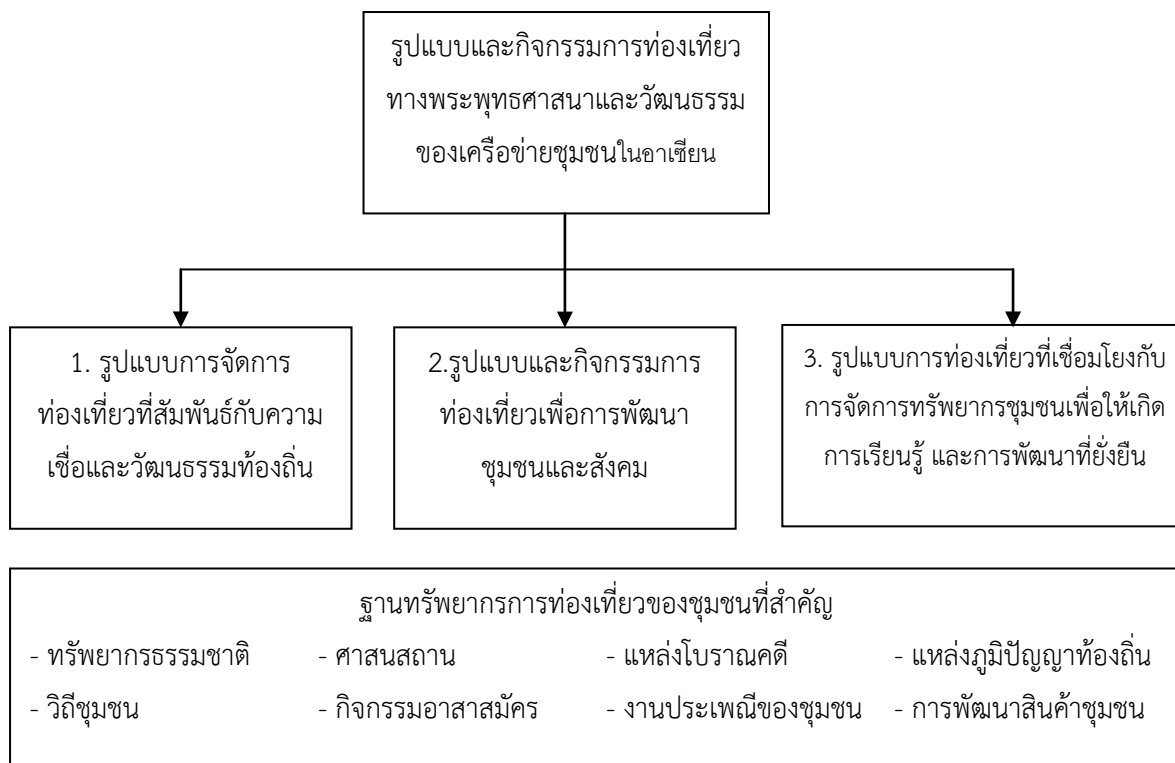
¹⁴ สำนักปลัดกระทรวงการท่องเที่ยว. รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว, เล่ม 2 อ้างแล้ว, หน้า 26-28.

โบราณสถานหรือแหล่งท่องเที่ยวในการกำหนดกิจกรรมและจัดหาบุคลากรมาดำเนินการ ผลที่เกิดขึ้น คือ การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในภาพรวม

2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ผ่านมา ชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ของประชาคมอาเซียน เช่น ลาว เวียดนาม เมียนมา ไทย มาเลเซีย เป็นต้น ได้มีกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น น้ำตก ทะเล ชายหาด แหล่งโบราณคดี สถานที่ประวัติศาสตร์ รวมทั้งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นทรัพยากรสำคัญของการพัฒนา และหนึ่งในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน คือ การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษาจากประเทศต่างๆ พบว่า ชุมชนมีการกำหนดนโยบาย แผนงาน และกิจกรรมทางการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า ชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ต่อเนื่องมากกว่าชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนและสังคมของประเทศนั้น

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากบทบาท หน้าที่ของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่หรือมีความใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยว องค์กรและบุคคลเหล่านี้จะกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรักษาสถานที่ท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การส่งเสริมการเรียนรู้ การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนและสังคม การพัฒนากิจกรรมและเครือข่ายการท่องเที่ยวให้เกิดภาคีการจัดการ และเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น จากการศึกษาพบว่า ในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน ได้มีแนวทางการกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของภาคีมรดกโลกทางวัฒนธรรม เช่น หลวงพระบาง ในสปป.ลาว การท่องเที่ยวในพื้นที่ปราสาทขอมโบราณ นครวัด นครธม ของกัมพูชา การท่องเที่ยวในพื้นที่ของหมู่เจดีย์บุโรพุทโธ ในอินโดนีเซีย หรือแม้กระทั่งการท่องเที่ยวเพื่ออาสาสมัครในพื้นที่เชิงนิเวศ เป็นต้น โดยการจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของมรดกโลก พื้นที่ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงทำให้เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการบนพื้นฐานของความยั่งยืนและการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

แผนภาพที่ 2.1 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนในอาเซียน

รูปแบบการท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบนั้นเกิดขึ้นโดยวิถีของชุมชนที่อิงอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเช่น วัด โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี วิถีชุมชน สถานที่ทางธรรมชาติ ภูมิปัญญา และความเชื่อชุมชนแล้วมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาประเทศ ในขณะเดียวกันก็คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่สำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ร่วมกับการพัฒนาในมิติอื่นๆ

2.2.2 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า ในประเทศอาเซียนแต่ละประเทศต่างก็มีองค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศตนเองที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวตั้งแต่การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวร่วมกับภาครัฐ ไปจนถึงการดำเนินการกิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งมีหน้าที่ในการเชื่อมโยงกับองค์กรการท่องเที่ยวในระดับโลก เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยว การสร้างกลไกการตลาด และการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยมีองค์กรที่สำคัญในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวในอาเซียนและประเทศไทย เช่น

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับโลกและภูมิภาคอาเซียน

1) สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council – WTTC) เป็นองค์การที่เกิดจากการรวมตัวของธุรกิจทุกประเภทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมีภารกิจหลักๆ ขององค์การได้ 3 ประการคือ กระตุ้นให้รัฐกำหนดนโยบายที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจต่อประชาชาติอย่างแท้จริง ส่งเสริมการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวให้เกิดสมดุลกับสิ่งแวดล้อม ช่วยจัดอุปสรรคต่างๆ ที่จะปิดกั้นการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

2) สมาคมขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ (International Air Transport Association – IATA) เป็นองค์การระดับโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการขนส่งทางอากาศที่ปลอดภัยสม่ำเสมอและถูกต้องตามหลักเศรษฐกิจ หาทางให้มีการร่วมมือกันระหว่างวิสาหกิจด้านการขนส่งทางอากาศของประเทศสมาชิก

3) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (The Pacific Asia Travel Association – PATA) เป็นองค์การที่ไม่หวังผลกำไร ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นองค์การการท่องเที่ยวของรัฐ สายการบิน บริษัทท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั่วโลกมากกว่า 2,200 หน่วยงาน ใน 44 ประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาคแปซิฟิก

4) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเอเชียตะวันออก (East Asia Travel Association – EATA) มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และอำนวยความสะดวก ตลอดจนพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระหว่างประเทศสมาชิก

5) สมาคมส่งเสริมการประชุมระหว่างประเทศ (International Congress and Convention Association – ICCA) มีสมาชิกประกอบด้วย บริษัทนำเที่ยว สายการบิน ผู้ดำเนินธุรกิจในการจัดประชุมและนิทรรศการ บริษัทขนส่ง โรงแรม และผู้ประกอบการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการประชุม โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการจกการประชุม นิทรรศการระหว่างประเทศ และเป็นตัวกลางในการอำนวยความสะดวกในการจัดการ

6) สมาคมการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Association –ASEANTA) ประกอบด้วย การรวมตัวของสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม และสายการบินแห่งชาติอาเซียน ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1971 โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริม ให้ความร่วมมือ กระตุ้น ประสานงาน และให้ความช่วยเหลือประเทศสมาชิกในด้านการท่องเที่ยวระหว่างกัน

นอกจากนี้ยังมีองค์การระหว่างประเทศที่ดำเนินงานโดยรัฐบาลในระดับอนุภูมิภาค ซึ่งเป็นองค์การที่ให้ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจโดยมีการท่องเที่ยวเป็นสาระสำคัญอยู่ด้วย เช่น 1) โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Economic Cooperation in

the Greater Mekong Sub-region- GMS) 2) โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจของอนุทวีป บังคลาเทศ อินเดีย พม่า ศรีลังกา ไทย (Bangladesh-India-Myanmar-Srilanka-Thailand Economic Cooperation – BIMST-EC) 3) โครงการความร่วมมือลุ่มน้ำโขง – คงคา (Mekong – Ganga Cooperation) 4) โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (IMT-GT) เป็นต้น ที่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การเดินทางท่องเที่ยว และการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของไทยและอาเซียน

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยนั้น มีองค์การภาคเอกชนหลายแห่งที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยให้ความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชนด้วยตนเอง โดยส่งเสริมให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เติบโตอย่างมีทิศทาง และยั่งยืน องค์การภาคเอกชนเหล่านี้มีรูปแบบของการรวมตัวในลักษณะต่างๆ เช่น

1) สมาคมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรนิติบุคคลจัดตั้งโดยพระราชบัญญัติสมาคมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2544 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม 2544 มีวัตถุประสงค์และอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ เป็นตัวแทนของผู้ประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านการประสานงานอย่างมีระบบระหว่างรัฐกับเอกชนและเอกชนกับเอกชนด้วยกัน ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถานและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ส่งเสริมให้มีจรรยาบรรณในการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีระบบการรับรองคุณภาพ ระบบมาตรฐานและระบบประกันคุณภาพของธุรกิจที่เกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ สำหรับนักท่องเที่ยวควบคุมดูแลให้สมาชิกผู้ประกอบการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดำเนินการอย่างมีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีจรรยาบรรณ ส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลอง อบรม และเผยแพร่วิชาการและเทคโนโลยีเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้แก่สมาชิก หรือจัดเป็นบริการแก่บุคคลทั่วไป เป็นต้น โดยมีสมาชิกทั่วประเทศ รวม 13 เขตพื้นที่

2) สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว (Association of Thai Travel Agents – ATTA) เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของบริษัทนำเที่ยวและเป็นศูนย์กลางของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวที่เน้นทางด้านภายในประเทศ (Inbound)

3) สมาคมไทยบริการท่องเที่ยว (Thai Travel Agents Association – TTAA) เป็นการรวมตัวของบริษัทจำหน่ายตั๋วเครื่องบินและบริษัทนำทัวร์ออกนอกประเทศ

4) สมาคมผู้ประกอบการนำเที่ยวไทย (สนท.) (The Association of Thai Tour Operators – ATTO) เกิดจากการรวมตัวของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวในประเทศไทยสำหรับคนไทย

5) สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ (ส.ม.อ.)

6) สมาคมโรงแรมไทย (Thai Hotel Association: THA) เป็นองค์กรที่ส่งเสริมการประกอบธุรกิจโรงแรม สร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิก แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นเชิงวิชาการ ซึ่งกันและกันคุ้มครองส่งเสริมและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ประสานงานกับภาครัฐและภาคเอกชน ในการอำนวยความสะดวกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน สมาคมมีนโยบายในการดำเนินงานบริหารสมาคมโดยร่วมประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการส่งเสริมและสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริหารจัดการจนการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ และมีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น

7) สมาคมภัตตาคารไทย

8) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย

9) สมาคมพาต้าไทย (PATA Thailand Chapter)

10) ไชท์ไทยแลนด์แซพเตอร์ (Association of Incentive & Travel Executive – SITE)

11) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดต่างๆ

12) สมาพันธ์ธุรกิจท่องเที่ยวส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย (สทภท.)

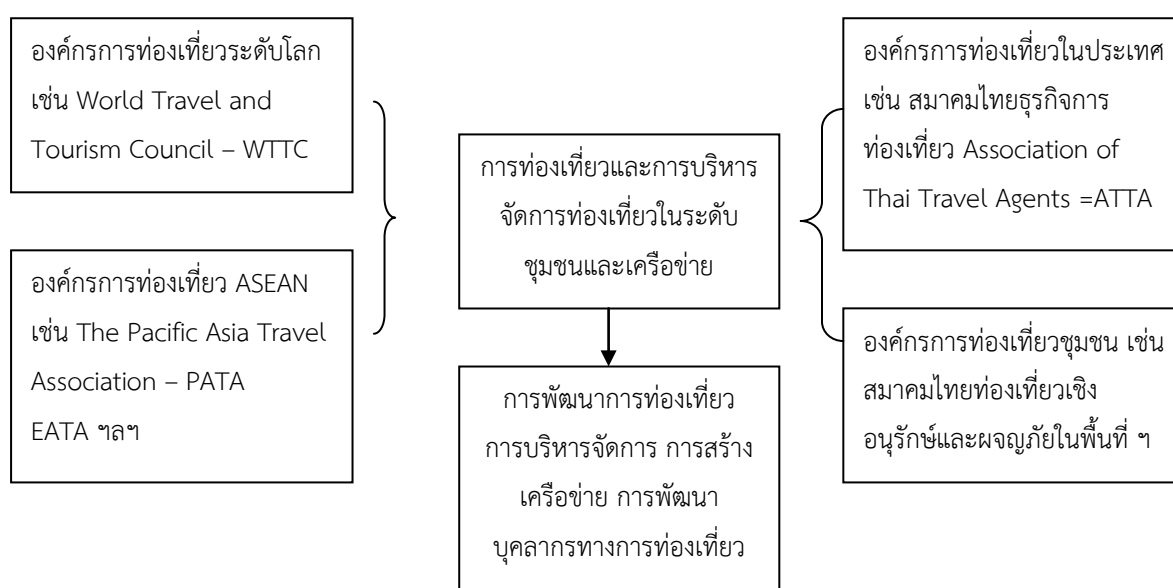
13) สถาบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย

14) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวภายในประเทศ (ADT)

15) บริษัทไทยแลนด์ พรวิเลจคาร์ด เป็นต้น

รวมทั้งผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ต่างๆ ทั้งร้านอาหาร การขนส่ง มัคคุเทศก์ ชมรมการท่องเที่ยว และการรวมตัวของผู้ผลิตสินค้าชุมชน เป็นต้น

แผนภาพที่ 2.2 การเชื่อมโยงองค์การท่องเที่ยวกับผู้ประกอบการท่องเที่ยว

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับโลก ภูมิภาคอาเซียน และในประเทศไทย ดังกล่าว มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว การรักษามาตรฐาน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว การจัดการเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน ที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสอบถามผู้บริหารองค์กรการท่องเที่ยว ตัวแทนบริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ และผู้ประกอบการในชุมชน สามารถนำมาวิเคราะห์ให้ได้ออกมาเป็น 4 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่

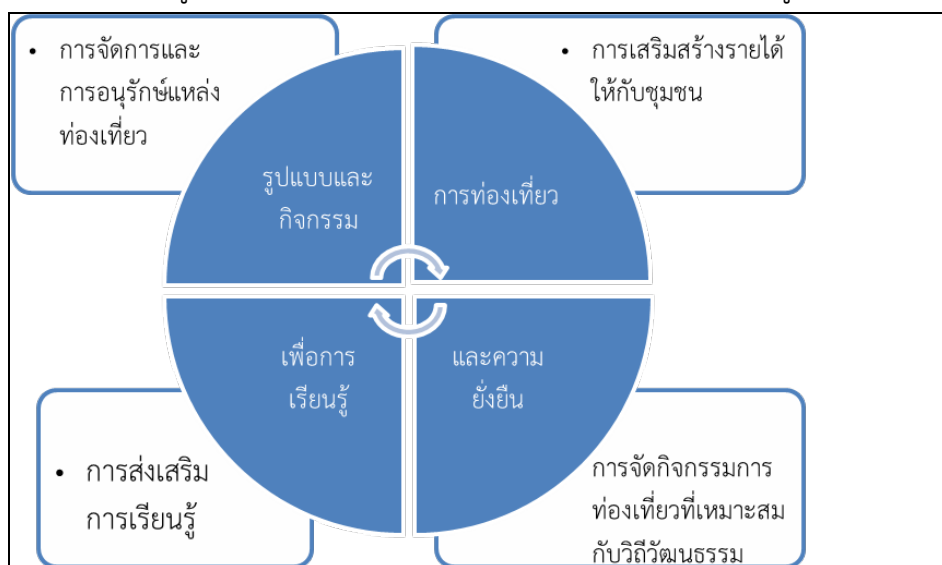
1) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับนโยบาย จากการศึกษา นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศในอาเซียนพบว่า มีกระบวนการที่คล้ายคลึงกันคือ การให้ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายร่วมกับผู้ประกอบการ สมาคม องค์กรเครือข่าย สภาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม การขนส่ง รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อความเติบโตของกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศ เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยประจำปี 2558-2560 ที่มียุทธศาสตร์สำคัญ 3 ประการ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์ที่ 3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับยุทธศาสตร์ของประเทศมาเลเซีย ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของมาเลเซียให้เป็นบ้านที่สองของการเดินทางพักผ่อน และมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามนโยบาย 360 องศา การท่องเที่ยวมาเลเซีย เป็นต้น ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียนก็คล้ายกันที่มียุทธศาสตร์เพื่อพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ การสร้างกลไกทางการตลาด การพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งองค์กร ผู้ประกอบการ ตัวแทนชุมชน มากำหนดนโยบายร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศที่เชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้น การดำเนินการของผู้ประกอบการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศและอาเซียน

2) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงเครือข่าย เป็นที่ทราบดีว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นเป็นกระบวนการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงกับระบบและกลไกต่างๆ ทั้งการตลาด การบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร การสร้างความพึงพอใจ การให้ความรู้ และการสร้างสรรค์หรือการให้บริการที่ดีให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนและผู้ประกอบการที่จะตอบสนองต่อความสนใจและความสะดวกของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการรวมตัวกันของบริษัทท่องเที่ยวและผู้ประกอบการอื่นๆ เช่น ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัทการบินและบริษัทขนส่งต่างๆ

ผู้ประกอบการตัวแทนนำเที่ยว ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก มัคคุเทศก์ ผู้ประกอบการธุรกิจจัดนำเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจผลิตสิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยกลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้ ได้มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย เป็นองค์กรทางการท่องเที่ยวและมีการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในมิติที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างรายได้ การกระตุ้นการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว การสร้างความรู้ ความเข้าใจในการท่องเที่ยว การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ที่พัก การสร้างความพึงพอใจ และการสร้างสัมพันธภาพเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวในระยะยาว

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และความยั่งยืน รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ เกิดขึ้นจากบทบาท หน้าที่ของผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในระดับชุมชนไปจนถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศ โดยองค์กรการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการเหล่านี้จะกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรักษาสถานที่ท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างรายได้ให้กับชุมชนและสังคม การพัฒนา กิจกรรมและเครือข่ายการท่องเที่ยว และเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยว รูปแบบและ กิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงการจัดการเพื่อการเรียนรู้และความยั่งยืนของสถานที่ท่องเที่ยวนี้ มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การส่งเสริม การเรียนรู้ของบุคคลและสังคมในมิติทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ให้กับ ชุมชน โดยผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยวได้ดำเนินการจัดการ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

แผนภาพที่ 2.3 รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และความยั่งยืน

4) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว เป็นที่ทราบดีว่า การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งคือ การพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยว เพื่อให้บุคลากรนั้นได้มีประสิทธิภาพในการให้บริการ สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในอาเซียนต่างให้ความสนใจต่อการพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวแก่คนในพื้นที่ เช่น ชาวบ้าน พระสงฆ์ เยาวชนคนรุ่นใหม่ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนและชุมชนมาพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน และเพื่อเป็นผู้ประกอบการในอนาคต นอกจากนี้ ยังใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาคนและชุมชน โดยผ่านการเรียนรู้เรื่องราววิถีชีวิตของชุมชนกับการพัฒนาสังคมในภาพรวม

สรุป รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการดังกล่าว เป็นการจักระบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน การสร้างความเป็นเอกลักษณ์ทางความเชื่อ วิถีวัฒนธรรม และการจัดการเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ การสร้างรายได้ของคนในชุมชน ความมั่นคงของการประกอบการนำเที่ยว และการสร้างสัมพันธภาพกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ การจัดการกิจการท่องเที่ยวในชุมชนของทุกฝ่ายรวมทั้งผู้ประกอบการนั้น มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีข้อที่ควรพิจารณา เช่น

- 1) การที่ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม/ธุรกิจการท่องเที่ยวหรือการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว
- 2) การมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
- 3) เป็นการส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการสร้างความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4) ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ส่งเสริมเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- 5) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชนหรือเกิดผลตอบแทนแก่คนท้องถิ่น

2.3 การพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

ในส่วนนี้เป็นผลการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้ List Model¹⁵ เป็นกระบวนการสำคัญในการดำเนินการพัฒนาระบบการจัดการ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการในประชาคมอาเซียนจำนวน 6 ประเทศ ดังนี้

1) **ขั้นตอนที่ 1 Learning** การเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนภาคเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนานโยบาย เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียน โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและประเทศที่เป็นกรณีศึกษา 6 ประเทศได้มีการสนทนากลุ่มและประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติภายใต้การดำเนินการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹⁶ ภายใต้หัวข้อเรื่อง “Cultural Geography in Buddhism” และสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ได้มีการจัดประชุมสัมมนานานาชาติครั้งที่ 4 ภายใต้หัวข้อ “Buddhism in Contemporary Challenges and Opportunities”¹⁷ เพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การเชื่อมโยงเส้นทาง การท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยมีตัวแทนองค์กรชุมชนผู้ประกอบการในพื้นที่ และนักวิชาการระดับนานาชาติเข้าร่วมประชุมและเสนอความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยผลการหารือ ทุกฝ่ายเห็นพ้องตรงกันว่า การที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนนั้นควรมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

1) การคำนึงถึงวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2) การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พื้นที่มรดกโลก แหล่งโบราณคดีและวัดในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

¹⁵ List Model ดูใน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร, เอกสารคำสอนพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, สาขาการพัฒนาสังคม, 2558)

¹⁶ มีการจัดสัมมนาการวิจัยพระพุทธศาสนานานาชาติครั้งที่ 7 ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนา ประเทศไทย (เมื่อวันที่ 18-20 กุมภาพันธ์ 2559) ภายใต้เรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา”

¹⁷ มีการจัดสัมมนาเมื่อวันที่ 10-13 พฤศจิกายน 2559

- 3) การสร้างความตระหนักของนักท่องเที่ยวที่มีต่อศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ให้มีคุณค่าเหมาะสมต่อการเรียนรู้
- 5) การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาในประชาคมอาเซียน

แนวทางปฏิบัติทั้ง 5 ประการดังกล่าว ได้นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการวิจัยร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยและให้ประชาคมอาเซียน อาทิ Sihanouk Buddhist University ในกัมพูชา Smaratungga Buddhist College ในอินโดนีเซีย Buddhist Missionary Society Malaysia และสถาบัน ITBM University, Myanmar เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 Innovation การสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว การเสริมสร้างกลไกการตลาดการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการรับรู้และอัตลักษณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) Dept. of Social & Development Faculty of Human Ecology University Putra Malaysia วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป. ลาว มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติ เมียนมา เป็นต้น ได้ดำเนินการพัฒนาระบบสารสนเทศเส้นทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกัน พร้อมมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ เช่น

1) โครงการ “มรดกโลก : มรดกธรรม” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกของไทย ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย กำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ในพื้นที่นครวัด-นครธม ในอินโดนีเซีย ได้แก่ เจดีย์บุโรพุทโธ ในเมียนมา ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง เป็นต้น

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน 4 เส้นทาง ที่มีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต ได้แก่

- (1) เส้นทางไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ
- (2) เส้นทางไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี
- (3) เส้นทางท่องเที่ยวไทย-เมียนมาร์-มหาเจดีย์สี่พันองค์
- (4) เส้นทางไทย-ลาว-เมียนมาร์-กัมพูชา มหัศจรรย์แห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแบบ Slow life (Meditation for Mind and Wisdom) ด้วยการปฏิบัติภาวนาหรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนา โดยร่วมมือกับเสถียรธรรมสถาน วัดพระธาตุศรีจอมทอง ศูนย์วิปัสสนาชาติ แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ในประเทศไทย วัดวิสุทธราชาและวัดสกลิขาราม ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว เป็นต้น เพื่อสร้างการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจ ซึ่งพบว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวยุโรปสนใจที่จะฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานมากขึ้น โดยเฉพาะตามวัดที่มีการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนา นับว่าเป็นนวัตกรรมเชิงการท่องเที่ยวที่สามารถบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว

4) การบริการทางการท่องเที่ยวด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR for Travel) กิจกรรมสร้างสรรค์นี้ มุ่งเน้นให้ชุมชนในพื้นที่สังคมไทย เช่น ชุมชนพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ชุมชนของวัดในพระนครศรีอยุธยา ชุมชนในพื้นที่พระธาตุบังพวน เป็นต้น ได้มีการสร้างสรรค์การ

บริการด้วยความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยวให้มีการขายสินค้าและบริการที่เป็นธรรมเพื่อสร้างความสุขและความประทับใจต่อการเดินทางเที่ยวชม ไหว้พระ สวดมนต์ เจริญวิปัสสนาตามวัดหรือการเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา การสร้างความรับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะเป็นกระบวนการที่สร้างความยั่งยืนและความประทับใจของนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งกระบวนการ CSR for Travel นี้ เป็นกระบวนการที่ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำความสะอาดพื้นที่ การสร้างจุดสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

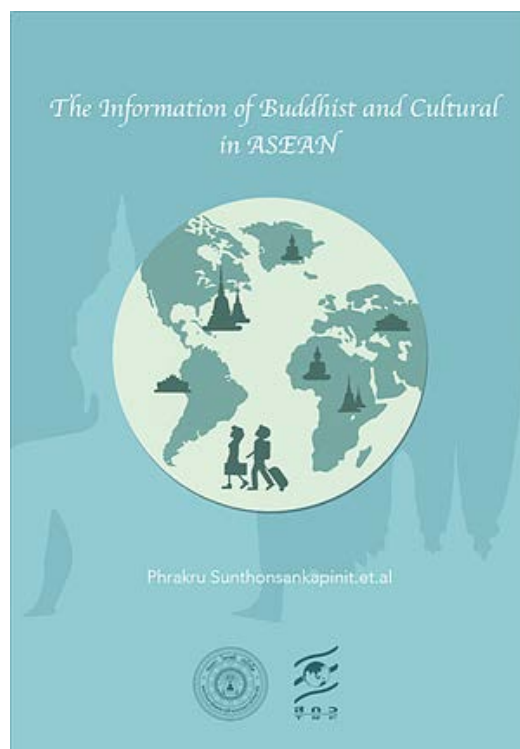
ภาพการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ในพื้นที่มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา-จันทบุรี

ขั้นตอนที่ 3 Sustainable การคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1) การสร้างชุดความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เรื่อง “Information of Buddhist and Cultural in ASEAN” ซึ่งเป็นการผลิตขึ้นจากโครงการวิจัยนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอาเซียน

2) การเชื่อมโยงเครือข่ายการศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในทั่วโลก โดยมีการประชุมสัมมนาร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในอาเซียนและทั่วโลกที่เรียกว่า The International Association of Buddhist Universities, IABU ซึ่งปัจจุบันมีการประชุมหารือเพื่อการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม¹⁸

3) การพัฒนารายวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเป็นส่วนหนึ่งของรายสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4) การพัฒนาและปรับปรุงเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของเครือข่าย Monk Chat จังหวัดเชียงใหม่¹⁹ และเว็บไซต์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเว็บไซต์ของการวิจัยเพื่อสังคมโดยความร่วมมือของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)²⁰

¹⁸ ดูใน <http://www.iabu.org/>

¹⁹ ดูใน <http://www.monkchat.net/>

²⁰ ดูใน <http://www.buddhistfordev.com/>

5) อบรมและพัฒนาด้านภาษาอังกฤษสำหรับพระสงฆ์และวัดในพื้นที่กรณีศึกษาในประเทศไทย เช่น Monk Chat วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

6) การสร้างความตระหนักและการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้กับชุมชนด้านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา ณ วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 Transformation การเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน องค์การ ท้องเที่ยวและผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว โดยกระบวนการนี้ เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการเพื่อสร้างการเรียนรู้และการตระหนักต่อพระพุทธศาสนาที่จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้แก่

1) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว (Tourist Guide Development) โดยเป็นการให้ความรู้และแนวปฏิบัติแก่ชุมชน ผู้ประกอบ เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความเข้าใจในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2) การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา โดยเป็นการสร้างสัมพันธภาพของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบ องค์การชุมชน และนักวิชาการ ให้มีการประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ และกระบวนการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการปฏิบัติการในพื้นที่ เพื่อให้เกิดทัศนคติและแนวปฏิบัติที่ดีต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

3) การพัฒนาเชิงพื้นที่และทรัพยากรท่องเที่ยว โดยเป็นการสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับชุมชน วัด ศาสนสถานทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การสร้างงานและรายได้ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) เพื่อให้มีการดูแลรักษาให้คงอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุดและทรงคุณค่ามากที่สุด

4) การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Tourism Marketing) มุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และสร้างอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การไหว้พระขอพร การเที่ยวชมพุทธศิลปกรรม เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดการพื้นที่ให้มีความสะอาด คำนึงถึงความสะดวกสบาย และความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

5) การจัดการพื้นที่ (Zoning) โดยเป็นการระดมความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ ในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของวัดและศาสนสถานเพื่อให้เหมาะสมกับคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยได้มีการจัดการพื้นที่ (Zoning) จัดพื้นที่สำหรับการจอดรถนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร และร้านของที่ระลึกไว้ในเขตบริเวณใกล้เคียงกันให้เกิดความสวยงาม

6) การสื่อสารเชิงพุทธ โดยสนับสนุนให้ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวมีวิธีการประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านทางเว็บไซต์ หรือ Social Media ที่สอดแทรกความเป็นพระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

7) การกำหนดบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ให้มีบทบาทที่สำคัญ คือ การกำกับควบคุม ดูแลผู้ประกอบการท่องเที่ยวในด้านคุณภาพการบริการท่องเที่ยว มาตรฐานการท่องเที่ยว โดยควบคุมและกำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน เพื่อให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ผลการดำเนินการตาม List Model ดังกล่าว ทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนในรูปแบบใหม่ ผ่านกลไกการจัดการความรู้ของมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา ลงไปสู่ชุมชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ จนกลายเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวที่อิงอาศัยความเชื่อ วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ และแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมต่อที่จะนำพานักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความงดงามแห่งวิถีพุทธในอาเซียน

2.4 การพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

สำหรับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนนั้น คณะผู้วิจัยได้พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มประเทศอาเซียน
- 2) การพัฒนาชุดความรู้ด้านภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน
- 3) แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศทาง Social Media เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.4.1. ข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มประเทศอาเซียน

โดยเป็นการสรุปข้อมูลพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศ ดังนี้

1. ประเทศกัมพูชา ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศกัมพูชาโดยเก็บข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่น่าเสนอหลายแห่ง พบว่า ประเทศกัมพูชามีความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปราสาท (Prasada) เป็นคติความเชื่อของชาวอินเดียโบราณที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7 – 8 จนกระทั่งได้เริ่มมีการก่อสร้าง ศาสนสถานลักษณะนี้ขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 โดยแฝงคติความเชื่อในเรื่องการปกครองของฐานันดรศักดิ์ที่ลดหลั่นกันลงผ่านสัญลักษณ์ตัวแทนของเทพเจ้าหลายองค์ เพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานของรูปเคารพองค์เทพต่างๆ ทั้งในศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาพุทธนิกายมหายาน มินัยความหมายถึงคติจักรวาลวิทยา ย่อส่วน ซึ่งจักรวาลวิทยาเป็นระบบความเชื่อที่มนุษย์ใช้จัดการกับปัญหาพื้นฐานทางสิ่งแวดล้อมและระเบียบสังคมในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเทพเจ้า ธรรมชาติกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนและกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Angkor ว่า สัญลักษณ์เหล่านั้นเป็นตัวแทนของกษัตริย์ในฐานะองค์อวตารของเทพเจ้าที่เสด็จลงมาเกิดเพื่อเป็นผู้นำในการปกครองมนุษย์ในราชอาณาจักร รอบๆ ปราสาทจึงมีการขุดบารายและสระน้ำไว้ให้ประชาชนใช้สอยอุปโภคบริโภค บางแห่งมีการจัดระบบชลประทานขนาดใหญ่เพื่อหล่อเลี้ยงอาณาจักร ดังที่มีการค้นพบเมืองโบราณมเหศวรบรรพต (Mahendraparvata) บนภูเขาพนมกุเลน ในเมืองเสียมเรียบของกัมพูชา ในปี พ.ศ.2555 ซึ่งคาดว่า เป็นเมืองโบราณตั้งแต่ยุคศตวรรษที่ 12 อยู่ห่างจากปราสาทหินนครวัดไปทางเหนือประมาณ 40 กิโลเมตร จากการที่คณะสำรวจนำโดย ศาสตราจารย์เดเมียน อีแวนส์ จากมหาวิทยาลัยซิดนีย์และคณะได้ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า Lidar (Light detection and ranging data) จนกระทั่งพบว่า มเหศวร

บรรพตมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาล คาดเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคนั้น และจากภาพที่ได้แสดงให้เห็นว่าสภาพภูมิประเทศบริเวณดังกล่าวไม่มีการเติบโตของพืชอย่างสิ้นเชิง อาจเป็นผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมจากการตัดไม้ทำลายป่า และการจัดการน้ำที่ไม่ดีจนนำไปสู่การสิ้นสุดของอารยธรรม เพราะฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในภูมิภาคแห่งนี้ จึงไม่ใช่แค่การเที่ยวชมศาสนสถานเท่านั้น ยังอาจรวมไปถึงการก่อเกิดองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แนวใหม่ ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาคแห่งนี้ด้วยเช่นกัน

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญในกัมพูชา

1) ปราสาทนครพน (Neak Pean Temple) สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยเป็นศิลปะแบบบาเยน ตามคติความเชื่อศาสนาพุทธ นิยามมหายาน เป็นหนึ่งในกลุ่มปราสาทที่ก่อสร้างในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ปราสาทนครพนมีการก่อสร้างที่แปลกตามากที่สุด ตัวปราสาทตั้งอยู่กลางสระน้ำเปรียบเสมือนเกาะอยู่กลางทะเล หรือเปรียบกับภูเขาหิมาลัยที่อยู่กลางมหาสมุทร น้ำจากสระแห่งนี้ถือเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเปรียบประหนึ่งน้ำจากสระอโนดาต ซึ่งเป็นศูนย์รวมจากแม่น้ำทั้ง 5 ในอินเดีย ได้แก่ แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา แม่น้ำเนรชูลา แม่น้ำสินธุ และแม่น้ำพรหมบุตร ผู้ใดที่อาบหรือดื่มกินน้ำจากสระนี้โดยผ่านจากปากของราชสีห์ ช้างม้า และมนุษย์ที่อยู่ในศาลาทั้งสี่ทิศ เชื่อว่าจะสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ นอกจากนี้ยังนาคพันรอบฐานปราสาท กลางสระน้ำเป็นที่ตั้งของฐานปราสาทที่มีลักษณะกลมเป็นชั้นๆ ที่ฐานหรือชั้นล่างสุดของฐานปราสาทนี้ เป็นนาคเจ็ดเศียรสองตนที่ทางเกี่ยวพันกันทางทิศตะวันตก ลำตัวโอบล้อมฐานหันหน้ามาทางทิศตะวันออก ที่มุมของปราสาทประธานมีรูปพญาคูรุท ด้านหลังของปราสาทประธานมีภาพสลักคติธรรมทางพุทธศาสนา แต่ภาพเหล่านี้ได้ถูกดัดแปลงให้เป็นความเชื่อตามศาสนาฮินดู เช่น ภาพสลักเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช ภาพนี้ถูกดัดแปลงให้มีรูปลักษณะคล้ายศิวลึงค์ อีกภาพหนึ่งเป็นภาพสลักเมื่อพระพุทธเจ้าทรงสมาธิอยู่ใต้ต้นโพธิ์ก็ถูกดัดแปลงเช่นกัน ส่วนประติมากรรมลอยตัวรูปม้าพาลาหะ อยู่ด้านหน้าของปราสาทประธานด้านทิศตะวันออกม้าพาลาหะเป็นอวตารหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว ด้วยความที่กลุ่มปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีลักษณะความเชื่อในเรื่องจักรวาลวิทยา ดังนั้น จึงมีคุณค่าต่อการมองโลกอย่างเข้าใจว่า แท้ที่จริงโลกและปรากฏการณ์ธรรมชาตินั้นมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุและผล การเข้าใจถึงเหตุผลในการดำเนินชีวิตก็เช่นเดียวกับการที่เราจะเข้าใจถึงโลกและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องโลก 3 ในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนามองว่า “โลก 3” นั้น มีความหมายใน 3 มิติ คือ สัตวโลก สังขารโลก โอกาสโลก

เพื่อที่จะบอกว่าในโลกเรานั้น มีให้มองเพียงโลกภายนอกเท่านั้น แต่มองไปยังโลกภายในคือจิตใจและการปรุงแต่งที่จะทำให้เราเกิดความสุขและความทุกข์ คือ สังขารโลก โลกคือสังขารที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย หรือได้แก่สภาวะธรรมทั้งปวงที่มีการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัยภายในจิตของบุคคล สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ เช่น มนุษย์ สัตว์โลกที่อาศัยอยู่ในโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และ โอกาสโลก โลกอันกำหนดด้วยโอกาส, โลกอันมีในอวกาศหรือจักรวาล ความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีได้มองว่าโลกมีเพียงโลกที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตเท่านั้น ยังหมายถึงโลกที่อยู่ภายในจิตใจของ มนุษย์ที่มีการปรุงแต่งให้เกิดสุขและทุกข์ การเข้าใจถึงโลกจึงสื่อความหมายถึงการเข้าใจตนเองที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความดีงาม

2) ปราสาทบายน (Bayon Temple) เป็นปราสาทหินของอาณาจักรเขมรอยู่ในบริเวณของใจกลางนครธม สร้างขึ้นเป็นวัดประจำสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก่อสร้างในราว พ.ศ. 1724-พ.ศ. 1763 หลังจากที่ได้พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงได้ชัยชนะจากการขับไล่กองทัพอาณาจักรจามปา นับเป็นศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลกมีความซับซ้อนทั้งในแง่โครงสร้างและความหมายเนื่องจากผ่านความเปลี่ยนแปลงด้านศาสนาและความเชื่อมาตั้งแต่คราวนับถือเทพเจ้าฮินดูและพุทธศาสนา ลักษณะปราสาทเป็นศิลปะแบบบายนตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเป็นการปฏิวัติรูปแบบของการสร้างปราสาทที่มีภาพลักษณ์ต่างจากการสร้างรูปแบบเดิมๆ สำหรับลักษณะทางสถาปัตยกรรมของปราสาทบายนนั้นประกอบด้วยปราสาทบายน 54 ปราสาทหลักเป็นภาพพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ผันพระพักตร์ออกไปทั้งสี่ทิศเพื่อสอดส่องดูแลความทุกข์สุขของเหล่าพสกนิกรของพระองค์ให้อยู่เย็นเป็นสุข รอยยิ้มที่ระเรื่อ้นเรียกว่ายิ้มแบบบายนเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา ใบหน้าเหล่านั้นหากนับรวมกัน 54 ปราสาทปราสาทละ 4 หน้า จะมีรวมถึง 216 หน้า แต่ปัจจุบันได้สึกกร่อนพังทลายลงไปหลายหน้า รอบปราสาทประธานประกอบด้วยระเบียงคต 2 ชั้น รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยตัวปราสาทโดยรอบแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ประกอบด้วยระเบียงคตด้านนอก ชั้นระเบียงคตด้านใน และบนสุดเป็นชั้นของปราสาทประธาน และปราสาทบริวารที่ทุกปราสาทจะมีภาพพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ผันพระพักตร์มองออกไปทั้งสี่ทิศ

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ด้วยความที่ปราสาทบายนสร้างขึ้นด้วยความเชื่อตามคติพุทธศาสนามหายาน โดยมีการสร้างพระพักตร์พระอวโลกิเตศวรถึง 4 ทิศ แสดงถึงพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และหลักทศ 6 ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของบุคคลและสรรพสิ่ง คุณค่าที่เกิดขึ้นจึงเป็นเสมือนการมองโลกและการจัดการความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมตามความเป็นจริงและถูกต้องเหมาะสม โดยพระพุทธศาสนามองว่า “หลักทศ 6” เป็นหลักการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นบุคคลจัดการความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับคนที่ใกล้ชิดเพื่อทำหน้าที่ต่อกันด้วยความเคารพ หลักทศ 6 ถือว่าเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุดและสำคัญที่สุด หากบุคคลในแต่ละทิศปฏิบัติตามหน้าที่ได้สมบูรณ์จริงๆ แล้ว ย่อมสามารถที่จะลดสังคมส่วนใหญ่ ให้เจริญรุ่งเรือง

ทั้งทางโลกและทางธรรมได้อย่างดีงาม ประกอบด้วย (1) ทิศปฐัถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา ผู้ที่มีผู้มีอุปการะแก่เรามา ฉะนั้น พึงดูแลด้วยความกตัญญู (2) ทักขิณทิศ ทิศเบื้องขวา คือ ครู อาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคค ฉะนั้น ควรแก่การยกย่องบูชาคุณ ปฏิบัติตนให้ดีงาม (3) ปัจฉิม ทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง จึงควรดูแลด้วยการ ปฏิบัติดีต่อกัน (4) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัย อันตรายและเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ ฉะนั้นพึงความจริงใจต่อกัน (5) เหมภูมิทิศ ทิศ เบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงานที่เป็นผู้ช่วยทำการงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้ พึงดูแลด้วย ทรัพย์สิน (6) อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ จึงดูแลด้วยการปฏิบัติตามที่ดี ทิศทั้ง 6 เป็นเสมือนพระพักตร์ของพระอวโลติ เกศวร ที่มองไปยังทิศด้วยความกรุณา ฉะนั้น การสร้างศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องของปราสาทบายน จึง แสดงให้เห็นพลังแห่งความเมตตาที่พระโพธิสัตว์จะพึงมีต่อสรรพสัตว์และบุคคลที่มีต่อกัน

3) ปราสาทตาพรหม สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 1729 เป็นปราสาทหินในยุคท้ายๆ ของ อาณาจักรเขมร ตามคติพระพุทธศาสนาหายานที่สมัยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก โดยกษัตริย์ สนับสนุนให้มีการสร้างขึ้น ลักษณะเด่นของปราสาทที่นี้ คือ การคงต้นไม้ใหญ่รอบปราสาทเหมือน สมัยโบราณที่มีต้นไม้ขึ้นบนปราสาท ปราสาทตาพรหมนั้นมีการปรับเปลี่ยนการสร้างศิลปกรรมต่างๆ ตามความเชื่อโดยในรัชกาลที่กษัตริย์ศรัทธาศาสนาฮินดูมีอำนาจ ให้มีการทำลายศิลปกรรมทาง พระพุทธศาสนาและสร้างตามคติศาสนาฮินดูแทน โดยมีร่องรอยการทำลายมากที่สุดเพราะความต่าง ของการนับถือศาสนา ปราสาทตาพรหมจึงไม่หลงเหลือศิลปะแบบพุทธศาสนาให้เห็นมากนัก ดังเช่น ฐานศิวลึงค์ แต่เดิมเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่ง และมีการใส่ฐานศิวลึงค์แทน

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ด้วยความที่ปราสาทตาพรหมมีนัยแสดงถึงการ เชื่อมโยงความคิดของผู้คนที่ล้วนมีการเคารพ นับถือในสิ่งที่แตกต่างกัน จากนั้นจึงมีการสร้างสรรค์ ศิลปกรรมเพื่ออุทิศถวายแต่สิ่งที่ตนเองเคารพนับถือ ดังนั้น การใช้หลักศรัทธาควบคู่กับปัญญา จึงมี ความสำคัญยิ่ง

4) ปราสาทพระขรรค์ สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 1734 เป็นปราสาทหินในยุคท้าย ๆ ของ อาณาจักรเขมรเป็นพุทธสถานสมัยบายน สร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เพื่ออุทิศให้กับพระราชบิดา โดยปราสาทพระขรรค์เป็นศาสนสถานที่ล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลง ตัวอาคารมีลักษณะเด่นที่การ ก่อสร้างด้วยศิลา 2 ชั้น โดยใช้เสาหินทรายกลมขนาดใหญ่รับน้ำหนักโครงสร้างและคาน ที่บานประตู แต่ละปราสาท มีรูปสลักอสูรเป็นคู่ๆ ยืนถือกระบองเสมือนคอยพิทักษ์ดูแลศาสนสถานแห่งนี้ นอกจากนี้ จารึกที่ปราสาทพระขรรค์ยังกล่าวถึงการสร้าง "ธรรมศาลา" (ที่พักคนเดินทาง) และ "อโรคยศาลา" (โรงพยาบาล) ตามเส้นทางจากนครธมไปยังเมืองต่างๆ รอบราชอาณาจักร และใน จารึกยังกล่าวถึงการสร้างรูปเคารพ เพื่อประดิษฐานยังหัวเมืองต่างๆ ซึ่งแสดงถึงความใส่ใจในทุกข์สุข

ของราษฎรและความศรัทธาในพุทธศาสนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 บริเวณที่สร้างปราสาทพระขรรค์ ถูกขนานนามว่า เป็นทะเลแห่งเลือด เพราะเคยเป็นสมรภูมิการรบระหว่างพวกจามกับพวกขอม โดยมีชัยชนะ จึงถูกตั้งชื่อว่าปราสาทชัยศรีเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแห่งชัยชนะ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นปราสาทพระขรรค์ อันหมายถึงพระแสงดาบของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ทรงชนะศัตรู

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ปราสาทพระขรรค์เสมือนชัยชนะบนสมรภูมิการรบของกษัตริย์ในอดีตที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับบ้านเมือง คุณค่าที่ปรากฏจึงเป็นเสมือนให้บอกถึงว่า การที่จะได้ชัยชนะมานั้น ต้องแลกด้วยความเข้มแข็งและความสามัคคี ความสามารถของหมู่คณะ และการที่ปราสาทพระขรรค์มีการสร้าง “ธรรมศาลา” และ “อโรคยศาลา” จึงเป็นการบอกให้รู้ว่าการชนะด้วยธรรมะ ย่อมชนะในสิ่งทั้งปวง เพราะจะนำไปสู่ความสงบร่มเย็น

2. ประเทศลาว ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศลาวจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่า แม้ประเทศลาวจะเป็นเพียงประเทศเดียวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล แต่ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศลาว มีศักยภาพทางด้านการค้าการลงทุนหลายประการ เนื่องจากความบริสุทธิ์และอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นดินแดนประวัติศาสตร์ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางมรดกโลกหลายแห่ง ประกอบกับมีพรมแดนติดกับจีน ไทย เวียดนาม และกัมพูชา รวมทั้งเป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ ธุรกิจท่องเที่ยวจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศลาวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ประเทศไทยก็เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่นิยมของชาวลาว สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) จึงได้ทำการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคเชิงลึกในกลุ่มประเทศอาเซียน+6 ระยะที่ 3 ในกลุ่มอาเซียนใหม่ หรือ CLMV โดยผลการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคชาวลาวในสาขาการท่องเที่ยวพบว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของ สปป.ลาว เติบโตขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2554 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่ประเทศประมาณ 2.7 ล้านคน และเพิ่มขึ้นเป็น 3.4 ล้านคนในปี 2556 โดยคนไทยครองแชมป์เป็นนักท่องเที่ยวอันดับหนึ่ง รองลงมาคือเวียดนามและจีน ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปมีแนวโน้มเดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เนื่องด้วยแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือเป็นหัวใจหลักที่สร้างแรงดึงดูด อาทิ หลวงพระบาง เมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดีที่สุดในเอเชียอาคเนย์ นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ผสมผสานสถาปัตยกรรมของลาวและฝรั่งเศสได้อย่างลงตัว รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและเชิงประวัติศาสตร์

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญในลาว

1) ปราสาทวัดภู (Wat Phu) เขตจำปาสัก ประเทศลาว ได้รับการขึ้นทะเบียนจาก UNESCO ให้เป็นมรดกโลกแห่งที่ 2 ของประเทศลาว ปราสาทวัดภูเป็นศาสนสถานในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ที่สถาปนาขึ้นบนเขาภูหรือเขาควาย ในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซุ่ย

กล่าวว่า บนยอดเขามีวิหาร 1000 คน ไกลรัชาธานีมีเขาชื่อ หลิงเจียโปโพ และมีเทพเจ้าชื่อ โพโดลิ น่าจะหมายถึงภัทเรศวร ศ.ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่าหลิงเจียโปโพน่าจะหมายถึงลึงคบรรพตที่ ปราสาทวัดภู ปราสาทประธานประดิษฐานศิวลึงค์ ซึ่งมีการทำให้น้ำจากธรรมชาติไหลผ่านศิวลึงค์เพื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ และปราสาทประธานยังมีการสร้างซ้อนทับหลายสมัย พบว่าปราสาทหลังเดิมก่อด้วย อิฐเป็นห้องสี่เหลี่ยมยังไม่ใช้ระบบการเพิ่มมุมมีเสาดัดผนังมีลักษณะเช่นเดียวกับปราสาทที่สร้างขึ้นใน สมัยสมโบร์ไพรพณ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ดังนั้น ปราสาทวัดภูอาจเป็นปราสาทในรุ่นที่เก่าที่สุด ของดินแดนแถบนี้ นอกจากนี้ยังพบร่องรอยโบราณวัตถุสถานในสมัยเมืองพระนคร คือ สมัยบาปวน พบทับหลัง และภาพสลักหน้าบัน และซุ้มปีกนกเป็นเรื่องราวของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น รามาว ตาร คุรุมาตาร เป็นต้น สมัยนครวัด มีการพบการแต่งกายบุคคลที่มีเครื่องทรงแบบนครวัด สมัย บายน พบทวารบาล ซึ่งมีอายุอยู่ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 อันแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลทางการ เมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ขยายมาถึงบริเวณปราสาทวัดภู ต่อมาเมื่อประชาชนลาวได้หันมานับ ถือนพระพุทธศาสนาเถรวาท มีการปรับเปลี่ยนปราสาทวัดภูให้กลายเป็นพุทธสถานในสมัยต่อมา โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะวันมาฆบูชา

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ศิลปกรรมที่ปราสาทวัดภูเป็นลักษณะของการ ผสมผสานศิลปะของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา ดังนั้น จึงมีความงดงามแบบผสมผสานที่ต่อ ยอดความรู้ของมนุษยชาติถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อแต่มนุษย์ ยังคงมีจินตนาการที่ เชื่อมโยง ฉะนั้น ในเวลาต่อมาชาวพุทธในลาวจึงได้ใช้วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเกี่ยวเนื่องกับ วันมาฆบูชามาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตและสังคม ในวันมาฆบูชาพระพุทธองค์ทรงแสดงหลัก โอวาทปาติโมกข์ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา แก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ที่มาชุมนุมกันโดย มิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันเพ็ญเดือน 3 (วันมาฆบูชา) โดยมี 3 คาถา ดังนี้ 1) ชันติ คือ ความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่งผู้ทำร้ายผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็น สมณะ 2) การไม่ทำบาปทั้งสิ้น การยังกุศลให้ ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 3) การไม่กล่าวร้าย การไม่ทำร้าย ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค การพอใจที่นอนที่นั่ง อันสงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย หากบุคคลได้มี การประพฤติปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ดังกล่าว ย่อมมีความสงบ สุขุม คัมภีร์ภาพ เข้าใจถึงแก่น แท้ของพระพุทธศาสนา และย่อมที่จะประสบความสุข ความเจริญ สามารถเข้าถึงธรรมของ พระพุทธศาสนาได้ ดังนั้น ชาวปราสาทวัดภูจึงให้ความสำคัญกับวันมาฆบูชาที่จะนำผู้คนไปสู่ หลักธรรมดังกล่าวได้ เป็นต้น

2) พระธาตุหลวง เวียงจันทร์ ตามตำนานกล่าวว่าเจดีย์องค์นี้มีอายุเก่าแก่สร้างขึ้นใน สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (ตำนานกล่าวว่า พระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์เจ้าเหนือหัวผู้ครองนคร

เวียงจันทน์พระองค์แรก พร้อมกับพระอรหันต์ 5 องค์ สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนหัว เหนือ 27 พระองค์ ซึ่งได้อัญเชิญมาจากเมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย) แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเมื่อคราวที่ย้ายราชธานีจากเมืองหลวงพระบางมายังนครเวียงจันทน์ ใน พ.ศ.2109 โดยมีหลักฐานกล่าวถึงในจารึกธาตุหลวงหลักที่ 1 ลักษณะเจดีย์เป็นทรงระฆังสี่เหลี่ยม แต่มีรูปแบบบางประการที่ต่างไปจากเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมทั่วไปอาจเป็นพระราชประสงค์ของผู้สร้างที่ต้องการให้เป็นพระมหาธาตุประจำเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาล ธาตุหลวงมีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้งจึงทำให้รูปแบบมีการเปลี่ยนแปลงสำหรับพระธาตุที่เห็นอยู่ในปัจจุบันเป็นการบูรณะขึ้นระหว่าง พ.ศ.2474-2476 มีรูปแบบประกอบด้วยมีระเบียงคตมีเจดีย์บริวาร 30 องค์ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณถัดขึ้นมาเป็นองค์ระฆังอยู่ที่ผังสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่และเตี้ยด้วยฐานบัวหลายประดับด้วยกลีบบัวขนาดใหญ่ส่วนยอดมีการบูรณะขึ้นใหม่ทั้งหมด ด้านบนมีบัลลังก์รองรับที่ยอดที่ซ้อนลดหลั่นกัน 4 ชั้นอยู่ในผังแปดเหลี่ยมจากภาพถ่ายเก่าก่อนการบูรณะแสดงให้เห็นว่าส่วนยอดที่เป็นทรงกรวยสี่เหลี่ยมและยี่ดสูงมากและภายหลังส่วนยอดของธาตุหลวงได้พังทลายลงมา และที่สำคัญอาจสามารถรูปแบบดั้งเดิมของธาตุหลวงได้จากเจดีย์ระฆังสี่เหลี่ยมขนาดเล็กที่พบในธาตุหลวง ซึ่งหน้าจะสร้างขึ้นเพื่อสถูปที่ใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีความเป็นไปได้ว่าอาจจำลองรูปแบบมาจากสถูปด้านนอกก็เป็นได้

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ศิลปกรรมของลาวส่วนใหญ่ นั้น ได้รับมาจากอารยธรรมของชาวอุษาคเนย์ตามหลักความเชื่อพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้น จึงมีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมที่เชื่อมโยงไปกับวัฒนธรรมที่ความเชื่อ ค่านิยมของชนชาติ จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ดังนั้น จึงสามารถเห็นได้จากภาษา ศิลปะ วรรณคดี วิถีชีวิตของชาวลาวได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ทำให้ชาวลาวเป็นผู้มีความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน มีความกตัญญู และยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ดี ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมที่สำคัญของวัฒนธรรมลาว

3. ประเทศเมียนมา ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศเมียนมาจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่น่าสนใจหลายแห่งพบว่า สหภาพพม่า (Union of Myanmar) เป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นเพียงประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีพรมแดนทางแผ่นดินติดต่อกับสองประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลก ได้แก่ จีน และอินเดีย แต่เดิมชาวตะวันตกเรียกประเทศนี้ว่า Burma จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2532 พม่าได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็น Myanmar ปัจจุบันในบรรดาประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ประเทศที่น่าจับตามองมากที่สุดประเทศหนึ่งก็คือ “ประเทศเมียนมา” ที่มีความน่าสนใจทั้งในด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว หลายสิบปีที่ปิดประเทศด้วยสาเหตุจากความไม่สงบทางการเมือง ตัดขาดความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมานับสิบปี แต่หลายคนทราบดีว่าดินแดนแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ แร่ธาตุ ก๊าซ

ธรรมชาติ จึงเป็นชุมทรัพย์ที่นักลงทุนทั่วโลกต่างจับจ้องอย่างไม่ละสายตา โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ประเทศเมียนมานับว่าเป็นประเทศเนื้อหอมที่นักท่องเที่ยวต่างก็อยากเดินทางไปสัมผัส โดยข้อมูลจาก Ministry of Hotels and Tourism ของประเทศเมียนมาระบุว่า ตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติในช่วงที่ผ่านมามีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้นหลายเท่าตัว อีกทั้งด้านรายได้ท่องเที่ยวของก็มีสัดส่วนมูลค่าที่สูงขึ้น จุดแข็งของการท่องเที่ยวของพม่าคือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มากมาย โดยที่ชาวพม่ายังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่เป็นของดั้งเดิมไว้อย่างดี โดยยังไม่มีมีการปรับแต่งหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยมการท่องเที่ยว อีกประการหนึ่ง คือ แหล่งโบราณสถานของประเทศเมียนมาเป็นแหล่งโบราณสถานที่ที่ยังมีชีวิตอยู่คู่กับวิถีชีวิตของผู้คนได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน ไม่ใช่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีแต่ซากโบราณสถานที่ย้ายคนออกไปหมด และคนเหล่านั้นก็ยังดูแลบำรุงรักษาสถานที่เหล่านั้นๆ ไว้เป็นอย่างดี

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญในเมียนมา

1) พุกาม (Bagan) เมืองในประเทศพม่าเคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรโบราณพุกาม (พ.ศ. 1587 - พ.ศ. 1830) เป็นอาณาจักรแห่งแรกในประวัติศาสตร์พม่า ตั้งอยู่ในเขตมณฑลเจดีย์ พุกามได้ชื่อว่าเป็นเมืองแห่งทะเลเจดีย์ หรือ ดินแดนแห่งเจดีย์สี่พันองค์ เพราะในสมัยรุ่งเรืองเคยมีเจดีย์มากมายถึง 4,446 องค์ ปัจจุบันเหลือแค่เพียง 2,217 องค์ เจดีย์แห่งแรกของพุกามคือ เจดีย์ชเวซีโกน สร้างโดยพระเจ้าอโนรธาเมงซอ ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรพุกาม โดยธรรมเนียมการสร้างเจดีย์ เจดีย์องค์ใหญ่สุดจะเป็นเจดีย์ที่กษัตริย์ทรงสร้างและองค์ที่มีขนาดเล็กถัดมาเป็นการสร้างโดยเหล่าขุนนางอำมาตย์ ลดหลั่นลงมาตามบรรดาศักดิ์ นอกจากเจดีย์ชเวซีโกนแล้ว ยังมีเจดีย์สำคัญ ๆ อีกหลายองค์และวัดสำคัญอีก เช่น เจดีย์ชเวซันดอ, อานันทวิหาร, เจดีย์ตะเปียงนิว, วัดพะยาตองซู เป็นต้น

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว พุกาม (Bagan) เมืองที่มีความสำคัญของการตั้งรากฐานทางพุทธศาสนาในเมียนมาและดินแดนสุวรรณภูมิ โดยเป็นเมืองที่พระมหากษัตริย์และประชาชนร่วมใจการสร้างมหาเจดีย์ 4,000 องค์ ตามความเชื่อเรื่องบุญ กุศล การทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองและพุทธศาสนา จึงทำให้มีการสร้างเจดีย์จำนวนมาก ดังนั้น พุกามจึงกลายเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญการเรียนรู้และการสร้างศาสนวัตถุของชนชั้นผู้ปกครองกับประชาชน

2) เมืองไบก์ถัน (Beikthano) (สมัยพุทธศตวรรษที่ 5-10) ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิรวดีตอนกลางของประเทศเมียนมา เป็นเมืองโบราณในวัฒนธรรมปยูโดยพบโบราณสถานหลายแห่งบางแห่งมีแผนผังคล้ายกับอาคารที่เมืองนาคาชุนโกนทะเล ไบก์ถันเป็นเมืองท่าและศูนย์กลางการค้าสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สมัยอินโด-โรมัน) โดยมีเมืองร่วมสมัยเช่น เมืองออกแก้ว (เวียดนาม) ภาคกลางของประเทศไทย (พงตึก อุ้มทอง จันทบุรี เนินมะกอก) ภาคใต้ของ

ประเทศไทย (เขาสามแก้ว แหลมโพธิ์ เกาะคอเขา คลองท่อม) โดยค้นพบ ลูกปัดหินคาร์เนเลียน และ อาเกตแบบเรียบและแบบฝังสี ภาชนะดินเผาของโรมันทั้งแบบอาร์ไทน์และแบบบุรแลตต์

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว เมืองไบกัลโนเคยเป็นศูนย์กลางของการ คมนาคม การค้าขายของเอเชียในอดีต โดยชาวเมืองนี้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และ นิยมให้เด็กผู้ชายศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาตั้งแต่ 7 ขวบ จนถึง 20 ปี จนทำให้เกิดค่านิยมและ ศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะความเชื่อมั่นต่อพระรัตนตรัย ทำให้มีการเรียนรู้และ ส่งเสริมให้กุลบุตรเข้าบรรพชาอุปสมบทจำนวนมาก ดังนั้น การบวชเรียนตั้งแต่ยังเด็กจึงเป็น วัฒนธรรมการเรียนรู้ซึ่งพุทธที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีการบวชของพม่าสืบต่อมา

3) ศรีเกษตร (Sri Ksetra) เป็นนครรัฐของชาวปยู ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิรวดีในภาค กลางและภาคใต้ของประเทศเมียนมาในปัจจุบันเชื่อกันว่ามีกำเนิดในสมัยต้นพุทธกาลหรือก่อน 2500 ปี มาแล้วโดยชนชาติผิวหรือปยู โดยตั้งบ้านเมืองอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองแปร ต่อมาชนชาติ ปยูได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและได้รับความเจริญทางอักษรศาสตร์จากอินเดีย ในยุคที่รุ่งเรืองถึง ชิดสุด อาณาจักรนี้มีอำนาจปกครองเกือบตลอดแหลมมลายู โดยมีการพบเจดีย์หลายองค์ เช่น บอบอ จี พระเจดีย์ เจดีย์เบเบและเจดีย์เลมเยดนา ทั้งยังได้พบประติมากรรมทางพุทธศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก โดยมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมฟาง ใน พ.ศ. 651 พวกมอญทางใต้ ได้ยกทัพเข้ามารุกราน และ อาณาจักรนี้ก็เริ่มเสื่อมลง จนใน พ.ศ. 1375 อาณาจักรน่านเจ้า ก็ยกทัพลงมาทำลายลงโดยสิ้นเชิง หลังจากนั้นก็ตกอยู่ในอำนาจของชนชาติพม่า เมื่อพระเจ้าอโนรธามังช่อปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักร พุกาม ทรงแผ่พระราชอำนาจเข้ามาแทนที่

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ในอารยธรรมศรีเกษตรมีการผลิตเงินตรา โดย ทำเป็นเหรียญเงินด้านหนึ่งเป็นรูป “ภัทรบิฐ” หรือบัลลังก์ ส่วนอีกด้านเป็นรูปปราสาท มีรูปเคารพอยู่ ภายในด้านบนเป็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ ขนาบซ้ายขวาด้วยวัชระและหอยสังข์ ด้านล่างเป็นพื้น น้ำ มีทั้งขนาดใหญ่ และขนาดเล็กในรูปแบบเดียวกัน ในบางเหรียญใช้รูปหอยสังข์แทนรูปปราสาท ซึ่ง นับว่ามีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านศาสนาและการกลสิกรรมทำมาค้าขาย ซึ่งปรากฏจึงเป็นสัญลักษณ์ ของความเกื้อกูลต่อการสร้างสรรค์ความดีงาม ศิลปกรรมจึงสื่อคุณค่าถึงความสมบูรณ์ในงานและ การใช้สอยที่มาจากระบบการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสม

4) เมืองสะเทิม หรือ สุธรรมวดี เป็นเมืองศูนย์กลางของชาวมอญในอดีต สร้างก่อนใน ราวพุทธศตวรรษที่ 2-3 โดยพระราชโอรส 2 พระองค์ของพระเจ้าติสสะแห่งแคว้นหนึ่งของอินเดีย ได้ นำพลพรรคลงเรือสำเภา มาจอดที่อ่าวมะตะมะโดยได้ติดต่อค้าขาย ใกล้ชิดกับ อินเดีย และลังกา โดยได้รับเอาอารยธรรมของอินเดียมาใช้ในการดำเนินชีวิต ชาวเมืองสะเทิมมีความรู้ดีทางด้าน การเกษตร และมีความชำนาญในการชลประทาน โดยเป็นผู้ริเริ่มระบบชลประทานขึ้นในลุ่มน้ำอิรวดี ทางตอนกลางของประเทศพม่า

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ปฐมบทของพระพุทธศาสนาในอุษาคเนย์ เกิดจากอาณาจักรสะเทิมซึ่งมีความรุ่งเรืองมากทั้งทางด้านอักษรศาสตร์และศาสนาโดยเฉพาะรับเอาพุทธศาสนานิกายหินยานเข้ามา โดยกลุ่มชนชาติมอญมีบทบาทในการถ่ายทอดอารยธรรมอินเดียไปยังชนชาติอื่นๆ อย่างชาวพม่า ไทย และลาว โดยเฉพาะความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ภาษาบาลี และสันสกฤตที่ขยายจากเมืองสะเทิมไปยังดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้เกิดการเรียนรู้ภาษาบาลี สันสกฤตนำไปสู่การประยุกต์ใช้เป็นภาษาต้นแบบของสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

4. ประเทศมาเลเซีย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศมาเลเซียจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่า มาเลเซียเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งแหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ชายหาด และเกาะต่างๆ กระทรวงการท่องเที่ยวของมาเลเซีย (Ministry of Tourism) พยายามพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของมาเลเซีย ได้แก่ กรุงกัวลาลัมเปอร์ เมืองปุตราจายา เกาะลังกาวิ เกาะปีนัง โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังมาเลเซียสูงสุดคือ สิงคโปร์ รองลงมาคือ อินโดนีเซีย และไทย เป็นที่น่าสังเกตว่านักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังมาเลเซีย ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศที่มีพรมแดนติดกับมาเลเซีย เนื่องจากตอนกลางเป็นที่ราบสูง มีภูเขาใหญ่ หลายเทือกปกคลุมด้วยป่าดิบบริเวณกว้างขวาง แถบริมฝั่งทะเลทั้ง 2 ข้างเป็นที่ราบ ดินอุดมสมบูรณ์ ชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นหาดเลนยาวพื้นที่มีหล่มบึงมาก ส่วนด้านตะวันออกเป็นหาดทรายยาวเหยียด ไม่เหมาะแก่การเป็นท่าเรือ มาเลเซีย ตะวันออก ได้แก่ ดินแดนทางภาคเหนือของเกาะบอร์เนียว พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่สูงประกอบด้วยป่าดิบและภูเขาสูงใหญ่ บางยอดเขาสูงเกินกว่าหมื่นฟุต มีที่ราบขนาดย่อมอยู่ตามริมฝั่งทะเล แม่น้ำมักเป็นสายสั้นๆ และไหลเชี่ยว ผ่านหุบเขาที่แคบและลาดชันไปออกทะเลทางทิศตะวันตก อย่างไรก็ตาม ประเทศมาเลเซียนับเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งมาเลย์ จีน อินเดีย และไทย รวมทั้งอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง แม้ประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งถือเป็นศาสนาประจำชาติ รองลงมาคือศาสนาพุทธนิกายมหายาน นอกจากนี้คือศาสนาฮินดู และคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในมาเลเซีย

1) แหล่งโบราณคดีบูจังวัลเลย์ (Bujang Valley) บูจังวัลเลย์ เป็นเมืองโบราณสำคัญในสมัยทวารวดี อยู่ในเขตรัฐเคดะห์ มาเลเซีย ซึ่งในสมัยอดีตเป็นอาณาจักรเก่าแก่ที่นักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาไว้มี 4 อาณาจักร คือ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัยและศรีธรรมราชนคร เป็นรากฐานสำคัญในความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา การศึกษา การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และศิลปะและวัฒนธรรม ดินแดนไทยภาคใต้โดยเป็นเส้นทางการค้าขายของอินเดียกับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ประชาชนในย่านนี้นับถือพระพุทธศาสนamahayana กับศาสนาพราหมณ์ โดยโบราณสถานบูจังหรือบูจังวัลเลย์มีการก่อสร้างศิลปะทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีความต่อเนื่องนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5-19 มีสิ่งก่อสร้างสำคัญคือ เขาคลังใน และเขาคลังนอก เป็นศิลปะสมัยปาละอินเดียที่แสดงถึงการนำเข้าศิลปวัตถุจากอินเดียโดยเฉพาะจากรัฐพิหาร และเบงกอล ผสมกับพุทธศาสนา นิกายเถรวาทในภายหลัง บางแห่งกล่าวถึงเมืองเหล่านี้ว่า อารยธรรม ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย ศรีธรรมราชมหานคร หรือเมืองสิบสองนักษัตร

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ด้วยเหตุที่บูจังวัลเลย์เป็นอารยธรรมในดินแดนที่อยู่ในแถบทางใต้ของไทยไปจนถึงเกาะสุมาตรา ซึ่งเป็นดินแดนแห่งการค้าขาย การเดินทางของผู้คนในอดีต โดยปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีอย่างมากมายทั้งพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และความเชื่ออื่นๆ ดังนั้น จึงเป็นเสมือนเมืองแห่งการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกัน ศิลปกรรมที่บูจังวัลเลย์จึงมีความหลากหลายของศาสนาและความเชื่อต่างๆ ที่ผสมผสานระหว่างด้วยหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน ชาวบูจังวัลเลย์ในอดีตได้ประพฤติตามหลักตามหลักสาธณโศคหรือ “หลักสารณียธรรม” ซึ่งเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน การอยู่ร่วมกันด้วยสันถวไมตรี มี 6 ประการ คือ 1) เมตตาทายกรรม การตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนมนุษย์ว่าจะช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจแสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน 2) เมตตาวจิกรรม การตั้งเมตตาวจิกรรมในเพื่อนมนุษย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ 3) เมตตาโมกรรม ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธณโศค การแบ่งปันกัน ช่วยเหลือเผื่อเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมใช้ในการสอยบริโภคโดยทั่วกัน 5) สีสามัญญตา ร่วมกันตั้งใจและมีศีลเสมอกัน มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างประโยชน์และความสุข เมื่อบุคคลและหมู่คณะมีหลักสารณียธรรมประจำใจย่อมจะสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน กิจการบ้านเมืองและการทำมาค้าขายก็ย่อมมีความเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วย

นอกจากนี้ยังมี เมืองที่ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาอีกหลายพื้นที่ เช่น เมืองปีนัง เมืองเการัฐเคดะห์ และวัดทางพระพุทธศาสนานิกายมหายานของชาวจีนในมาเลเซีย เป็นต้น ที่นักท่องเที่ยวสนใจให้การเยี่ยมชม

5 ประเทศอินโดนีเซีย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศอินโดนีเซียจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่า เป็นประเทศหมู่เกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ธรรมชาติอินโดนีเซียมีพื้นที่ป่าฝนเขตร้อนถึง 57% ของประเทศ และจากจำนวนเกาะใหญ่น้อยกว่า 17,500 เกาะทั่วประเทศ มีเพียง 6,000 เกาะที่มีประชากร อาศัยอยู่

นอกจากนี้อินโดนีเซียยังมีแนวชายฝั่งทะเลยาวที่สุด ประเทศหนึ่งของโลกอีกด้วย สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ เกาะบาหลี เกาะลอมบอก ภูเขาไฟโบรโมและภูเขาไฟเมราปีที่เมืองสุราบายา เกาะสุลาเวสี และอุทยานทางทะเลบูนาเค็น กาลิมันตัน ป่าฝนเขตร้อนและทะเลสาบโทบาตันเกาะสุมาตรา ชมมรดกโลกที่สำคัญ ได้แก่ บุโรพุทโธ และรวมถึงหมู่วิหารโบราณฮินดู คือ ปรามบานัน (Prambanan) วัดฮินดูพรัมบานัน ที่เมืองยอกยาการ์ตา อุทยานแห่งชาติโคโมโด อุทยานแห่งชาติ อุจกุลอนบนเกาะสุมาตรา อุทยานแห่งชาติลอเรนซ์บนเกาะนิวกินี และแหล่งมรดกโลกเริ่มแรกซังจี้รัน โดยประเทศที่เป็นตลาดการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย และออสเตรเลีย แม้ว่าปัจจุบัน อินโดนีเซียจะเป็นประเทศที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในโลก แต่บุโรพุทโธ ก็ยังเป็นศาสนสถานสำคัญที่ประชาชนทั่วไปให้ความสนใจ และนักท่องเที่ยวทั่วโลกต่างอยากจะเดินทางมาสัมผัสสักครั้งในชีวิต ในแต่ละวัน จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวอินโดนีเซียและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทั้งที่เป็นชาวพุทธและต่างศาสนา แวะเวียนมาชมความงดงามและอลังการของบุโรพุทโธกันอย่างไม่ขาดสาย นับว่าเป็นศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่แก่นแท้ของศาสนา ผสมผสานไปกับความงดงามทางศิลปะได้อย่างกลมกลืน

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญในอินโดนีเซีย

1) เจดีย์บุโรพุทโธ (Borobudur) เป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในศิลปะชาวสร้างขึ้นโดยราชวงศ์ไศเลนทร์ในพุทธศตวรรษที่14 เพื่อจำลองจักรวาลในพุทธศาสนา มหายาน บุโรพุทโธอยู่ในฐานะมณฑลหรือจักรวาลจำลองซึ่งมีการจำลองจักรวาลทั้งสามระบบไปพร้อมกัน คือ ระบบพระพุทธเจ้าสามระดับ (อาทิพุทธ-ธยานิพุทธ-มานุชิพุทธ) ระบบภูมิสาม (อรูปภูมิ-รูปภูมิ-กามภูมิ) และ(ธรรมกาย-สัมโภคกาย-นิรมาณกาย) โดยการจำลองนั้นใช้ทั้งระบบภาพสลักระบบแผนผังและปรากฏภาพเล่าเรื่อง ระบบพระพุทธรูปในซุ้ม รวมถึงระบบสถาปมาใช้ในการจำลอง กล่าวคือ ภาพเล่าเรื่องเหล่านั้นไล่ตั้งแต่คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โลกจนไปถึงคัมภีร์ที่แสดงความพยายามในการหลุดพ้นจากกามภูมิและรูปภูมิตามลำดับ ฐานประทักษิณนั้นเริ่มต้นจากฐานเพิ่มมุมที่มีภาพสลักซึ่งแสดงลักษณะของรูปภูมิไล่ขึ้นไปจากพระพุทธรูปธยานิพุทธ ซึ่งปรากฏองค์พระชัดเจน จนกลายเป็นพระพุทธรูปที่แสดงพระพุทธรูปซึ่งแสดงพระมหาไวโรจนะอันซ่อนอยู่ภายในสถาป แสดงให้เห็นความเป็นถึงรูปภูมิถึงอรูปภูมิและในที่สุดได้กลายเป็นสถาปัตยกรรมที่ไม่มีในพระพุทธรูปและลวดลายสลักใดๆอันแสดงถึงความเป็นอรูปภูมิอย่างแท้จริง

เนื่องจากบุโรพุทโธเป็นสถาปัตยกรรมที่จำลองจักรวาล ด้วยเหตุนี้ กามภูมิอันเป็นภูมิที่เต็มไปด้วยมนุษย์ที่มัวเมาในกิเลสและตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมจึงถูกจำลองด้วยภาพสลักด้านล่างสุด ภาพสลักนี้สลักขึ้นตามคัมภีร์กรรมวิภังค์ภาพสลักชุดนี้อยู่ที่ฐานด้านล่างสุดของบุโรพุทโธ โดยมีจำนวนถึง 160 ภาพสลักอยู่ภายใต้ฐานหินที่ถูกก่อเสริมขึ้นมา ต่อมา ภาพเหล่านี้ถูกค้นพบโดยบังเอิญ พ.ศ.2428

หลังจากได้ถ่ายภาพทั้งหมดแล้วจึงได้ก่อหินทับอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2434 เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของ บุโรพุทโธ ปัจจุบันมีเพียง 5 ภาพเท่านั้นที่เปิดให้คนชมทั่วไป ในระบบการจำลองจักรวาล ภาพหลัก กรรมวิภังค์นี้ตรงกับ หรือ ภูมิแห่งความต้องการเป็นภพภูมิทั่วไปที่ยังมีมาในกิเลสตัณหาและยังตก อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เนื่องจากภพภูมิ เป็นภพภูมิที่ต่ำที่สุดในสามโลกของ พุทธศาสนา (คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุพภูมิ) ด้วยเหตุนี้ภาพสลักดังกล่าวจึงถูกกำหนดให้สลักอยู่บน หน้ากระดานล่างของฐานบัวชั้นล่างสุด

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว บุโรพุทโธ เป็นศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ โดยมีการ สร้างศิลปะเกี่ยวกับภพภูมิทั้ง 4 โดยเฉพาะกามภูมิ ซึ่งเป็นภพภูมิทั่วไปที่ยังมีมาในกิเลสตัณหาและ ยังตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันเป็นภพภูมิที่ต่ำที่สุดตามคติของพุทธ ศาสนา คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ ด้วยเหตุนี้ความสำคัญ เรื่อง ภูมิ จึงเป็นเรื่อง สำคัญที่ควรรู้ต่อการมองโลกตามความเป็นจริง ว่าแท้ที่จริงนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนเข้าถึงภพภูมิใน ชีวิตประจำวัน หากจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลส ตัณหาแผดเผาก็ไม่ต่างจากนรีภูมิ ถ้ามีความเมตตา ปราณี ก็เป็นเสมือนการเข้าถึงโลกของสรรค์ แนวคิดเรื่อง “ภูมิ 4” ภูมิ หมายถึงระดับชั้นแห่งจิตใจ หรือระดับชีวิต 4 ระดับตามหลักพระพุทธศาสนา คือ 1) กามาวจรภูมิ ภพภูมิชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม หมายถึงระดับของจิตใจที่ยังปรารถนาเป็นอารมณ์ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ซึ่งเป็นฐานระดับจิตใจ ของสัตว์ในกามภพทั้ง 11 ชั้น เช่น มนุษย์โลก 2) รูปาวจรภูมิ ภพภูมิชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูปหมายถึง ระดับจิตใจที่ปรารถนาธรรมเป็นอารมณ์ โดยมถือว่าระดับจิตใจของท่านผู้ได้มานหรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง 16 ชั้น เช่น เทวดา 6 ชั้น เป็นต้น 3) อรูปาวจรภูมิ ภพภูมิชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป หมายถึงระดับ จิตใจที่ปรารถนาธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้อรูปมานหรือผู้อยู่ในอรูปภพ 4) โลกุตตร ภูมิ ภพภูมิชั้นที่พ้นจากโลกหมายถึงระดับแห่งโลกุตตรธรรมซึ่งเป็นระดับจิตใจของพระอรหันต์แล้วจากโลกียภูมิ 3 ข้างต้น การที่บุโรพุทโธ มีศิลปกรรมที่แสดงถึงความเป็นไปในภพภูมิทั้ง 3 ด้วยมุ่ง หมายให้ผู้คนได้เข้าใจและบำเพ็ญกุศลในทางดีงาม เพื่อจะก้าวผ่านภพภูมิทั้ง 3 ไปสู่โลกุตตรภูมิ ที่มี ความสงบ ว่าง เย็นเป็นสุข

2) จันทิเมนดุต (Mendut Temple) สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นศิลปะชวาภาค กลางตอนกลางโดยราชวงศ์ไศเลนทร์ ตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสร้างขึ้นระยะเดียวกับบุโร พุทโธ ที่ตั้งของจันทิเมนดุตก็ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับจันทิปะวนและบุโรพุทโธ น่าเชื่อว่าจันทิทั้ง สามดวงตั้งอยู่ในแกนเดียวกันจึงมีความสัมพันธ์กันทางด้านปติมานวิทยา จันทินี้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่า จันทิบนที่ราบสูงเอียง และตั้งอยู่บนฐานสองชั้น โดยฐานชั้นล่างอยู่ในฐานประธานทักษิณ เรือนธาตุ แบ่งออกเป็นสามส่วน คือแบ่งเป็น เก็จประธาน และ เก็จมุม ทั้งเก็จและประธานเก็จมุมมีการสลัก ภาพพระโพธิสัตว์ ส่วนยอดของจันทิแห่งนี้ยังคงระบบ “วิมานอินเดียใต้” แต่กลับเปลี่ยนการประดับ ชั้นหลังคาจากอาคารจำลอง ให้กลายเป็นการประดับ สลูปิกะ หรือ เจดีย์จำลอง ที่เก็จประธานของ

จันทิเมนตุตสลักเป็นภาพพระโพธิสัตว์ที่สำคัญภาพด้านหนึ่งสลักเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 กร ประทับนั่งบนดอกบัว สองกรหน้าของพระโพธิสัตว์แสดงปางสมาธิ ส่วนอีกสองกรถือของนักบวช ได้แก่ ลูกประคำและคัมภีร์ การแสดงมุทราของพระโพธิสัตว์ดังกล่าวเป็นเสมือนปติมานวิทยาของพระโพธิสัตว์วัชทักขรี อันเป็นภาคหนึ่งของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรผู้ทำสมาธิกับมนต์หกพยางค์ ด้านข้างทั้งสองข้างของพระองค์ปรากฏต้นไม้สารพัดนึกที่ปรากฏหม้อเพชรพลอยที่โคนต้นด้วย ต้นไม้สารพัดนึกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ต้นกัลปพฤกษ์”

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ด้วยเหตุที่จันทิเมนตุ และศิลปะขวากลางทั้งหมด เป็นสถานที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาหายานที่เชื่อเรื่องของการบำเพ็ญบารมี ว่าผู้สร้างจักได้รับอานิสงส์แห่งการสร้างนั้น ดังนั้น การได้ให้ทานบารมีเป็นเบื้องต้น จึงนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงามเพื่อนำพาสังคมไปสู่ความสงบสุขต่อไป แนวคิดเรื่องทศใน “ทศบารมี” หรือบารมี 10 ซึ่งเป็นหลักว่าด้วยข้อวัตรหรือปฏิบัติอันยอดเยี่ยมเป็นคุณธรรม ความดีงามที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวดเพื่อให้บรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ได้แก่ 1) ทาน การให้ การเสียสละ 2) ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย 3) เนกขัมมะ การออกบวชที่หมายถึงความปลีกตัวปลีกใจจากกาม 4) ปัญญา ความรอบรู้ในเหตุผล ความเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง 5) วิริยะ ความเพียร มีพยายามบากบั่น 6) ขันติ มีความอดทนสามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล 7) สัจจะ มีความจริง พูดจริง ทำจริง จริงใจ 8) อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น 9) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ 10) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง เที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้าย บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการนี้ย่อมเข้าถึงคุณธรรม ความดีงาม เพราะผ่านการฝึกฝนตนเองในทางที่ถูกต้อง ซึ่งจำเป็นต้องมีด้วยการสร้างความดีงามภายในจิตใจ

3) เมืองเก่าปาเลมบัง เป็นเมืองโบราณสันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางการค้าขายในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 11-19) ที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตภาคใต้ของไทย มาเลเซีย เกาะสุมาตรา โดยค้นพบศิลปกรรมแบบศรีวิชัย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาหายาน เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระศรีอริยเมตไตรย พระไวโรจนะโพธิสัตว์ และศิลปวัตถุของศาสนาพราหมณ์ นิกายไวษณพ ตามบันทึกในสมัยราชวงศ์ถัง อาณาจักรศรีวิชัยเป็นศูนย์กลางการค้าขายระหว่างตะวันออกกับตะวันตกผ่านช่องแคบมะละกา โดยเมืองปาเลมบังเป็นเมืองที่มีแม่น้ำมุซูลไหลผ่านเข้าไปในเมืองซึ่งทำให้เป็นศูนย์กลางของการค้าขายและศิลปะแบบศรีวิชัย

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว มีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์แห่งการบำเพ็ญบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ที่พยายามนำพาหมู่สัตว์น้อยใหญ่ให้ข้ามจากวัฏสงสารไปสู่ดินแดนแห่งความดีงาม ดังนั้น การสร้างศิลปกรรมจึงสอดคล้องกับสร้างบุญนิมิตแห่งมรรค ซึ่งการที่ชนชาติต่างๆ สร้างพุทธ

ศิลปกรรมอย่างมากมายนั้น ถือว่า เป็นการสร้างบุญนิมิตแห่งมรรคที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ในทางพระพุทธศาสนาได้

4) เจดีย์จันทิกะลาสัน เป็นศิลปะชาวตอนกลาง พุทธศตวรรษที่ 12 โดยเป็นจันทิในผังกากบาทมี 5 ห้อง จันทิแบบกากบาทซึ่งมีแผนผัง 5 ห้องมีความสำคัญมากเนื่องจากปรากฏอยู่อย่างน้อยกับจันทิที่สำคัญสามหลังในศิลปะชาวภาคกลางตอนปลาย อันได้แก่ จันทิกะลาสันจันทิเชวและจันทิปรัมบะนั้นผังแบบห้าห้องนี้คล้ายคลึงกับ มณฑล หรือแผนผังการจำลองจักรวาลในพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ในอินเดียแผนผังแบบนี้เกิดขึ้นครั้งแรกกับศาสนสถานประธานที่วัดโสมบุริมหาวิหารหรืออปรรปุระ ในศิลปะปาละตอนต้นสำหรับซุ้มจะนำยอดประสาทของจันทิกะลาสัน มีเก็จมุมมองจันทิกะลาสันมีการตกแต่งด้วยซุ้มกาลมกรซึ่งแท้จริงแล้วก็เป็นซุ้มสำหรับประดิษฐานประติมากรรมพระโพธิสัตว์ประทับยืนนั่นเอง ด้านบนซุ้มกาลมกรปรากฏยอดปราสาทซึ่งจำลองปราสาทด้วยสถาปัตยกรรมจริงยอดปราสาทมีลักษณะเป็นยอดวิมานแบบอินเดียได้ โดยมีเรือนธาตุจำลองชั้นซ้อนขึ้นไปที่มีมุมปรากฏการประดับอาคารจำลองละส่วนประดับมุขรูปมกร อย่างไรก็ตามยอดบนสุดของชั้นปราสาทนั้นกลับปรากฏแก้วกลมซึ่งคงกลายมาจากอมลกะในศิลปะอินเดียเหนือซึ่งแสดงการผสมผสานกันระหว่างอิทธิพลอินเดียสองสาย

คุณค่าทางศิลปกรรมและการท่องเที่ยว ด้วยเหตุจันทิกะลาสัน มีมณฑลและแผนผังห้องต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งสื่อให้เห็นความเป็นไปแห่งอำนาจในโลก ซึ่งอำนาจในโลกมีหลายรูปแบบ มีความซับซ้อนที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ เพื่อให้เห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงด้วยความเพียร ความตั้งใจ มั่น ดังนั้น การใช้อำนาจจึงควรมีความเหมาะสมแก่ฐานานุรูปของตนเอง

6. ประเทศไทย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทยจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่าในขณะที่ประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภาคธุรกิจทุกแขนงต่างตื่นตัว และเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียนด้วยกันมากขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโลกกว้าง และเป็นจุดเริ่มต้นการเตรียมความพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต โดยเฉพาะการเปิดเสรีบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบอาเซียน แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้มีความเป็นไปได้สูงว่าแนวโน้มการแข่งขันในอนาคตจะยิ่งทวีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน การเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในเมืองไทยด้วยการถือครองสัดส่วนการถือหุ้นที่เพิ่มมากขึ้น จากคู่แข่งทั้งรายเดิมและรายใหม่ที่ต้องการเข้าสู่ตลาดเพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งในตลาดการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะมีขนาดใหญ่ขึ้นตามแนวโน้มมูลค่าเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียน สถานที่ท่องเที่ยวของไทยที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติจากผลการสำรวจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2554 ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูล จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 69 ประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล อันดับที่ 1 คือ

หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ อันดับที่ 2 เกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี อันดับที่ 3 หาดพัทยา จังหวัดชลบุรี เป็นต้น สำหรับสถานการณ์ตลาดภายในประเทศนั้น ภาคบริการด้านการท่องเที่ยวของไทย นับว่ามีศักยภาพค่อนข้างสูง ทั้งในส่วนของความพร้อมในการให้บริการแก่ชาวต่างชาติ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งการเปิดเสรีภาคการท่องเที่ยวน่าจะช่วยสนับสนุนให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้นจากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่คาดว่าจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น เพื่อเข้ามาใช้บริการโดยเฉพาะด้านโรงแรมที่พักซึ่งเป็นเครือข่ายของบรรดานักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในไทย อันจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นตามมา ผู้ประกอบการไทยควรเร่งปรับตัวโดยใช้ประโยชน์จากการเป็นอาเซียนเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งตลาด รวมทั้งการปรับกลยุทธ์ทางธุรกิจโดยอาศัยจุดแข็งของภาคการท่องเที่ยวของไทย โดยเฉพาะการเป็นที่ยอมรับในด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม ความมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีของคนไทย การมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และรสชาติอาหารที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ธุรกิจจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ

สถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญของไทย ²¹

- 1) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)
- 2) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)
- 3) วัดอรุณราชวราราม
- 4) วัดไตรมิตร
- 5) วัดเบญจมบพิตร เป็นต้น

²¹ เป็นฐานข้อมูลที่สังคมไทยส่วนใหญ่ทราบดีแล้ว จึงไม่นำมาแสดงในการวิจัยนี้

2.4.2 การพัฒนาชุดความรู้ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาชุดความรู้ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียนโดยมีเนื้อหาสำคัญที่บอกถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนา กิจกรรมประเพณีที่เกี่ยวข้อง ศาสนบุคคล ศาสนสถานที่สำคัญ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ในลักษณะของการถามตอบ เพื่อให้ได้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชาวพุทธ ในการที่จะเป็นฐานข้อมูลความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในฐานะประตูสู่อาเซียน (The Information Data of Buddhist and Cultural as the Gateway to ASEAN)

ตารางที่ 2.1 องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
และวัฒนธรรมด้านศาสนบุคคล

Question	Answers
1.What is Buddhism?	Buddhism may be defined and explained from various standpoints as follows: 1. Buddhism, the teaching of the Buddha (the Enlightened One), proposes to develop humankind through purity (by means of morality), calmness (by means of concentration) and clarity (by means of wisdom). 2. Buddhism is a religion founded by the Buddha for the welfare of many, for happiness of many and for helping the world. People from all walks of life can apply the teaching to practice in accordance with their ability and free will. 3. Buddhism is a religion of reason and practice for self-help and self-reliance and for extending a helping hand to others out of living-kindness and compassion. 4. Buddhism is both philosophy and practice. Though it accepts the existence of divine beings, it did not put belief in a supreme being as a significant part of the religion. Instead it teaches the followers to have qualifications such as moral shame and moral fear, making one divine in the Dhamma in this life; to be endowed with right faith, morality, learning, generosity and wisdom. Furthermore, Buddhism teaches that one who is free from defilements of greed, hatred and delusion is reckoned as superior. 5. General information about Buddhism is as

	follows: ➤ Country of Origin: India ➤ Data of Origin: Sixth Century BC (Buddhist Century) The Founder : The Buddha (The Enlightened One) previously Prince Siddhattha of Gotama clan within the Sakya lineage. ➤ Doctrinal Tenets: To avoid all evil, to do good and to purify the mind. ➤ Type of Religion: Universal, spreading out to many countries of the world; Atheistic, regarding no divine being as the center of the teaching. ➤ Main Divisions: Theravada and Mahayana. Unity of Diversity: The World Fellowship of Buddhist is the world organization for unity of all Buddhists throughout the world. It has one hundred-twenty three regional centers in 37 countries (B.E.2539 (1996)). The permanent headquarters of the World Fellowship of Buddhists is in Thailand.
2.What is the historical and geographical background of Buddhism?	Buddhism came into existence in India some 2,600 years ago when an Indian Prince, Siddhattha, became enlightened and hence came to be known as the Buddha, meaning the Enlightened One. His teaching is preserved in Buddhist scriptures known as the Tripitaka, which literally means the three baskets, namely the Vinaya or Vinaya-pitaka (monastic rules), Sutta or Suttanta-pitaka (collection of the teaching of the Buddha and His disciples) and Abhidhamma or Abhidhamma-pitaka (higher philosophy). Buddhism is Atheistic; it does not give significance to divine beings. There are two major Schools in Buddhism: Theravada, the teaching as preserved by the elders and Mahayana, the later development. The former is practiced in Sri Lanka, Thailand, Burma (Myanmar), Laos and Cambodia. The latter is more prevalent in China, Japan, Korea, Vietnam, Taiwan and Tibet.
3. What is the size of the Buddhist population in Thailand as compared to that of other religions?	According to the report of the National Statistical Office, Office of the Prime Minister B.E. 2559 (2015 AD), the Thai population is distributed by religions as follows: ❖ Total Population: 65,460,382 ❖ Buddhists: 58,016,758 (94.21%) ❖ Muslims: 3,396,198 (4.03%)

	❖ Christians: 526,919 (0.55%) ❖ Hindus, Sikhs; 3,697 (0.01%) ❖ Unidentified: 716,810 (1.20%)
4. What is the official administration of the Thai Buddhist Order?	Buddhism is the state religion of Thailand. His Majesty the King is a Buddhist and a patron of Buddhism and other religions in the country. Monastic administration is according to the Sangha Act of B.E.2505 (1962 AD), amended in B.E.2535 (1992), and the rules and regulations laid down in the code of the Council of Elders headed by His Holiness the Supreme Patriarch. As far as regional monastic administration is concerned, territorial jurisdiction shall be exercised in hierarchical order as follows: 1. Regional 2. Provincial 3. District 4. Communal The geographical boundaries of those divisions shall be in accordance with what has been determined in the rules and regulations laid down in the code of the Council of Elders. As far as the regional monastic administration is concerned, the following is the hierarchical order of Bhikkhu offices with reference to their territorial jurisdiction: 1. Regional Governor 2. Provincial Governor 3. District Officer 4. Commune Headman There shall be one abbot for a monastery. However, when it is deemed proper, there can be a vice-abbot or an abbot's assistant.
5. What is the World Fellowship of Buddhists?	The World Fellowship of Buddhists (WFB) is an international Buddhist organization which was founded in B.E. 2493 (1950) in Sri Lanka where representatives from 27 countries from Asia, Europe and North America met for the first time in history. Buddhist delegates from all over the world representing various schools of Buddhism, viz., Theravada, Mahayana and Vajrayana traditions, were unified under the six colours flag. (Please refer to question and answer No.9). Through this international Buddhist

	organization, unity and mutual understanding among the Buddhist communities of the world have been established. It can be said therefore, that the WFB has achieved its prime objective that is unity among world Buddhists which is fundamental in furthering cooperation for the progress and stability of Buddhism.
6. What role does Thailand play in the World Fellowship of Buddhists?	Thailand participated in the very first conference which established the World Fellowship of Buddhists in Sri Lanka in B.E. 2493 (1950) and, as one of its Founding members, actively attended all the conferences usually scheduled every two years. Thailand had upheld the aims and purposes of the organization which appear in the WFB constitution as follows: 1. to promote among the members strict observance and practice of the teaching of the Buddha, 2. to secure unity, solidarity and brotherhood amongst Buddhists, 3. to propagate the sublime doctrine of the Buddha, 4. to organize and carry on activities in the field of social educational, cultural and other humanitarian services, and 5. To work for happiness harmony and peace on earth and to collaborate with other organizations working for the same end. More importantly, Thailand was chosen by the WFB as the seat of the permanent headquarters of the WFB on B.E. 2512 (1969) with an International Secretariat working full time for the benefit of the members of the WFB over the world. The reasons, which prompted the WFB General Conference to adopt this resolution unanimously, were: 1. Buddhism is the national religion of Thailand, 2. His Majesty the King is, by virtue of the Constitution of Thailand, the patron and defender of the Buddhist faith, and 3. The Thai Royal Government has consistently given financial support to WFB Secretariat. In this connection, it should be mentioned that

	the Thai Government has been providing an annual subsidy for the maintenance and effective services of the Headquarters up to the present.
7. What are the differences between the two major Schools of Buddhism, i.e. Theravada and Mahayana?	Theravada means the School which maintains the original teaching of the Buddha. Its root can be traced back to the First Council which was held soon after the Buddha's passing away; hence it is considered the oldest School. Mahayana came much later, roughly speaking, about 600 years after the Buddha's time. Vajrayana or Tantrayana developed from the Mahayana approximately 400 years after the beginning of the Mahayana. Geographically, Theravada is more prevalent in Sri Lanka, Burma (Myanmar), Thailand, Cambodia and Laos while Mahayana is prevalent in China, Japan, Korea, Vietnam, Nepal and Tibet. Theoretically both Schools share the fundamental teachings of the Four Noble Truths, etc. but Mahayana developed many more Sutras as elaboration of the original teaching. Among the important Mahayana Sutras are Saddhamapundarika-Sutra, Vimalakirtinirdesa-Sutta, Bhaisajyaguru-Sutra, etc. However, the Vinaya (Monastic Disciplines) of both Schools remain very similar. The differences in practices are primarily due to different sociological and geographical contexts.
8. Is there any Buddhist teaching that monks should have a role of serving society in addition to teaching Dhamma?	The history of Buddhism tells us that when the Buddha convened his first group of 60 disciples before sending them on missionary work, He instructed them to go separately on a journey for the gain of the many, for happiness of the many, and for helping the world. This shows that the Buddha advised His disciples to serve society. The serving should be done appropriately to the status of the monk. To put the teaching into practice, to make oneself an example, and to teach the people are the main functions of Buddhist monks. Usually monasteries are the centers of communities and social welfare. In case of various disasters, monks will extend their helping hands to the people as much as possible. To serve society in the way of charity or other social work is also allowed for monks, providing it does not contradict the monastic rule.
9. Is it justified for a	To be a real Buddhist is just to take the Triple

Buddhist to believe that he could be a real Buddhist only through meditation, and to discard all concerns about serving society?	Gem as one's guide, that is to say, if anyone puts his or her faith in the Buddha, Dhamma and Sangha, he or she is regarded as a Buddhist. This is according to the answer of the Buddha to Prince Mahanama's question about being a Buddhist. There is advice for the progress in practice called the Basis of Merit Making as taught by the Buddha as follows: 1. Charity or generosity (Dana) 2. Morality (Sila) and 3. Development of meditation which is of two kinds, namely: tranquillity of the mind and spiritual insight (Bhavana). From the above mentioned principle it is clear that charity and serving society in the way of giving a helping hand and other spiritual practices are regarded as the additional practices of being a Buddhist.
10. Why do monks wear patched robes? Does a darker brown robe signify strictness of the wearer?	Buddhist monks are homeless and do not have any valuable personal belongings. Originally they had to collect discarded pieces of cloth wherever they could be found, and wash and sew them together. Then the robe was dipped in natural dye from bark or the pith of a tree. The robes were mostly brownish in colour. The different shades of the colour did not signify the strictness of the wearers at the time of the Buddha, nor do they today. Venerable Ananda, the Buddha's cousin and personal attendant, designed the robe at the request of the Buddha. The pattern of the robe was taken from the pattern of the paddy fields in the Magadha Kingdom. It was accepted by the Buddha and had become standardized since then. In Thailand, usually the darker robed monks tend to be forest monks. However, there are some monks living in the city who also prefer wearing darker brown robes responsibilities. The reason why the Buddha accepted a patched robe was to distinguish monks' robes from lay people's clothing and to discourage thieves.
11. Why do monks go on alms round in the morning?	In order to appreciate this act, one needs to have a background understanding of Buddhist society, Buddhist society consists of four groups of people: monks, nuns, laymen and lay women. Monks and nuns have left household life and have gone forth to

	spend time fully in the study and practice of Buddhist teaching. Once they are well fortified with study and practice, they are expected to teach the lay people and provide them with spiritual comfort and guidance. Lay people, on the other hand, are householders who are still engaged in worldly activities. It is expected that able Buddhists should support the ordained ones by providing them with material requisites such as food, clothing etc. Buddhist societies are expected to work out this compromise division of responsibilities. When the monks go for alms round, from the monk's point of view, they are to make available the opportunity for the lay people to make offering to the ordained ones who are a "field of merit", worthy of offering. Also taking care of the material needs of the ordained ones is a way to reinsure the stability of Buddhism and its institution on the one hand and also to uplift the lay peoples' own practice on the other.
12. What is the Buddha's teaching about caste and colour?	There is no division of caste and colour in Buddhism. In some country, the caste system is a very important social structure. However, Buddhism is free from caste, racial, and gender prejudices. Everyone is equal in spiritual potential. The Buddha explained that a man's virtues or vices depend on his deeds, not his birth or wealth. One who comes to be ordained in Buddhism has equal rights such as the right to vote in meetings. The only difference is the order of seniority which goes according to the precedence in ordination. Buddhism lays stress on human equality by pointing to the importance of knowledge and good conduct. The Lord Buddha taught that one who is endowed with knowledge and good conduct is excellent among divine and human beings.
13. What does it mean when a Buddhist takes refuge in the Triple Gem?	A basic requirement for a person to become a Buddhist is to take refuge in the Triple Gem, namely the Buddha, the Dhamma, and the Sangha. There are levels of taking refuge in the Buddha. At one level the Buddha simply means the Buddha image which may be taken as a reminder or indicator of the historical Buddha who provides inspiration for all Buddhists to follow the path He had taken to enlightenment. The Buddha at a deeper level

	would mean Buddhahood, the highest spiritual quality which is available to all of us, if we follow the path the Buddha has shown. Dhamma also may be understood in different levels. It is often understood to mean the canonical body of the teachings of the Buddha. However, more profoundly, it means the highest truth realised by the Buddha, who said that “One who sees Dhamma sees me, and one who sees me sees Dhamma.” That is to say, when one realises Dhamma one become enlightened. The Sangha could again be understood in different levels, generally it means ordained Buddhists: monks and nuns. In a deeper sense, it means the enlightened persons, ordained or lay, who are spiritual guides for human beings. To take refuge in the Triple Gem is to accept the qualities embodied in the Buddha, Dhamma, and Sangha and to try to develop such qualities within one's life.
14. What are the Buddha, Dhamma and Sangha?	To be a Buddhist, one is expected primarily to take refuge in the Triple Gem: the Buddha, Dhamma and Sangha. ❖ Buddha means the Enlightened One. ❖ Dhamma means Truth realised and taught by the Buddha. ❖ Sangha means the Buddha's disciples who behave and practise righteously. The ideal Sangha means those who attain the Four States of Noblehood. The meaning of the Triple Gem or the Buddha, Dhamma and Sangha may be understood in three different levels as follows: (1) The First Level The Buddha: the Enlightened One represented by His replica or Buddha image. Dhamma: Truth realised and taught by the Buddha, represented by Tripitaka or the Buddhist scripture. Sangha: the Buddha's noble disciples represented by Buddhist bhikkhus (monks) and bhikkhunis (nuns) in general, who have not yet attained the Four States of Noblehood. The Sangha in this level is called Conventional Sangha or Sammati Sangha.

	(2) The Second Level The Buddha: The Enlightened One, who was formerly Prince Siddhattha of the Sakya clan. He renounced the worldly life in search of Truth and after His Enlightenment established Buddhism. Dhamma: Truth realised and taught by the Buddha, learned and put into practice by the Buddhists, both ordained and lay people. Sangha: the Buddha's noble disciples who have attained the Four States of Noblehood. (3) The Third Level The Buddha, Dhamma and Sangha become one. The Buddha in this level is identical with Dhamma as it was stated by Him that "One who sees Dhamma sees me; one who seems me sees Dhamma." This shows that Buddhahood is Dhamma and Dhamma is Buddhahood. The ideal Sangha is the embodiment of the realised Dhamma.
15. In Buddhism, can women attain enlightenment?	The Buddha was the first religious leader to accept equal spiritual potentiality of men and women. The nature of enlightenment transcends gender difference, which otherwise tends to limit women in their social contexts. For this reason women were accepted into the Order (Sangha), and proved themselves worthy of the Buddha's recognition. Some of them were individually praised by the Buddha, such as Bhikkhuni Patacara who was foremost in Vinaya, and Bhikkhuni Khema who was foremost in wisdom. Among lay women, Visakha was foremost in offering dana and Samavati was foremost in loving-kindness. In brief, women showed equal capability in practicing and propagating Buddhism in early Buddhist history. Even now both men and women who practise the Buddhist teachings can undoubtedly attain enlightenment.
16. Is it true that in some countries women can be ordained	The Buddha allowed women full ordination in His time. They were called Bhikkhuni (Bhisuni in Sanskrit). The Bhikkhuni lineage in India lasted more than a thousand years and disappeared together with the Bhikkhu Sangha when India was invaded in C.11th. A group of Bhikkhunis from India led by Sanghamitta Their, King Asoka's daughter, were invited by King Devanampiyatissa of Sri Lanka to

	establish the Bhikkhuni lineage in B.E. 236. This Bhikkhuni Sangha in Sri Lanka also lasted for more than a thousand years before they were uprooted by foreign invasion. However, a group of Sri Lanka Bhikkhunis were invited over to China in B.E. 976 where they established a Bhikkhuni lineage there. This lineage has been kept alive until today. Afterward, they spread to many neighbouring countries, i.e. Japan, Korea, etc. Bhikkhuni strongholds can now be found in Taiwan monastery and Korea. In B.E. 2531 (1988) His Lai Temple, a Chinese monastery in Los Angeles, U.S.A., provided ordination for 200 women from various traditions and countries to strengthen the institution of fully ordained Buddhist women. In the last two decades, Buddhist women have expressed clearly their desire to participate at all levels in Buddhism. Considering that women from half of the world population, this trend should have a positive effect towards the development of Buddhism.
17. What is the Buddhist attitude towards prostitutes?	Since Buddhists are taught to extend their good wishes to human and other living beings, Buddhists should sympathize with prostitutes and should not despise them, whether they may be compelled or voluntary. It is an appropriate deed to help release them from the status of being looked down upon. The procedure to solve this problem might be carried out through the educational system, economic management, social welfare, etc., as the case may be.

ตารางที่ 2.2 องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
และวัฒนธรรมด้านศาสนธรรม

Question	Answers
1. What are the purposes of the Buddha's preaching?	In the First Sermon, Dhammacakkappavattana Sutta (the Discourse of the Turning of the Wheel of Dhamma or Truth), the Buddha pointed out the Middle Way which gives vision, which gives knowledge, which is conducive to calmness, insight, enlightenment and Nibbana (the state of being free from all defilements and suffering). In one of His discourses, the Buddha summarized His teaching with the words "Vimutti or Spiritual Freedom from all defilements and sufferings is the Ultimate." When sending His first sixty disciples on their preaching tour, the Buddha said: "I, now, monks, am free from all bonds of gods and men. And you too, monks, are free from all bonds of gods and men. Travel, monks, for the welfare of the many, for the happiness of the many, for helping the world, for the good, welfare and happiness of gods and men." From the Buddha's words, above mentioned, we can say that Nibbana or Vimutti is the main purpose of the preaching of the Buddha. He encouraged His disciples to walk the Middle Way in order to eradicate all defilements and sufferings and then, out of compassion for all, lend a helping hand to others. In brief, the Buddha taught people how to be happy and prosperous both in a worldly as well as a spiritual sense. Those who follow His teaching can select their way of life practicable for themselves.
2. What is the status of Buddhism among world living religions?	World living religions can be classified according to their doctrinal tenets into various types such as: 1.Theistic religions: believing in the supremacy of a divine being or beings. 2.Atheistic religions: not believing in the supremacy of any divine being. Buddhism belongs to the latter. It lays stress on virtuous qualities which every human being can develop. According to Buddhism, good knowledge

	and conduct (Vijja-carana) make a person excellent among divine and human beings. Good knowledge and release from all defilements and suffering (Vijja-vimutti) are Buddhistic ideals.
3. What is the meaning of the Buddhist symbol?	The Buddhist symbol is in the form of a wheel with eight spokes representing the Noble Eightfold Path, which means the way leading to the cessation of suffering. This Path consists of the following: Right View, Right Motives, Right Speech, Right Action, Right Means of Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness and Right Concentration. This symbol is called “Dhammacakka” or the Wheel of Dhamma and has been adopted as the seal of the World Fellowship of Buddhists.
4. How and what should the Buddhists believe?	The Buddha is the Enlightened One who discovered the Supreme Truth. He did not force anyone to believe in His teaching with blind faith. The reasonableness of the Dhamma, the Buddha's teaching, lies in the fact that it welcomes any critical examination at all stages of the path to enlightenment. To understand the nature of all phenomena, insight wisdom must be operative throughout. Once the Buddha had instructed the Kalamas, who were inhabitants of Kesaputta, a town in the Kingdom of Kosala, on an appropriate attitude towards the religious beliefs. He said “Do not accept anything on mere hearsay, nor by mere tradition, nor on account of rumours, nor just because it accords with your scriptures, nor by mere suppositions, nor by mere inference, nor by merely considering the appearances, nor merely because it seems acceptable, nor thinking that the recluse is our teacher.” And then the Buddha had further instructed the Kalamas to consider everything by themselves carefully. He said "When you yourselves know that these things are bad; these things are blamable; these things are censured by the wise; undertaken and observed, these things lead to harm and ill; abandon them. And in contradiction, when you yourselves know that these things are good; these things are not blamable; these things are praised by the wise; these things, undertaken and observed, lead to benefit and

	happiness, enter on and abide in them." [Kalamasutta]
5. Is it true that Buddhism are taught to be tolerant of other's opinions, beliefs, customs or behaviour different from their own?	Yes, Buddhists are taught to be broadminded but not to believe in anything easily before investigation or proper consideration. Moreover, Buddhists are taught to diffuse the Four Divine States of Mind: loving-kindness, compassion, sympathetic joy and equanimity towards all sentient beings who may be of different nationalities, religions and environments.
6. Could we live happily without believing in any religion?	Yes, we can. If happiness means physical well-being, then a person can be happy without believing in any particular religion but a human being consists of two major aspects: body and mind. To have a fully developed and happy life, one needs to nourish both body and mind. In this case religion can provide the guidance and the path to develop the mind and spirit along with the Body.
7. Is there any particular form of practice in Buddhism?	According to Buddhism, everyone is free to consider and investigate Buddhist teaching before acceptance. Even after acceptance one is free to select any particular part of the teaching to put into practice. The Buddha had given various practical formats suitable to the people of different tastes and tendencies. There are, however, some typical doctrines appropriate for Buddhists in general as follows: 1. Avoid all evils, fulfill good and purify one's own minds. 2. Generosity, morality and mind development. (Development of tranquillity and insight.) 3. Morality, concentration and wisdom. (Brief form of the noble path leading to the cessation of suffering.)
8. What are the results of the practice of the Five Precepts?	The Five Precepts are not laws but they are self-training rules that lead to moral practices and right behaviour. Since one does not live alone, living in society requires self-awareness, self-control, adaptability, non-violent attitude and good-will. The Five Precepts are to abstain from killing, stealing, sexual misconduct, false speech, and intoxicants which cause carelessness. One should be

	kind, honest and mindful. Then our society will reach the goal that persons can live together peacefully and in mutual trust.
9. How should one live the Buddhist way of life?	To live the Buddhist way of life one should avoid doing evil, perform wholesome acts and purify one's own mind. The “don't and do” moral principles of the Buddhist way of life are as follows: 1. To abstain from killing, and develop loving-kindness and compassion to alliving beings. 2. To abstain from stealing, and develop right means of livelihood. 3. To abstain from sexual misconduct, and develop restraint of the senses. 4. To abstain from lying, and develop truthful speech. 5. To abstain from intoxicants, and develop restraint and mindfulness. The more one can observe the above Five Precepts and Five Virtues, the happier and peaceful life one will achieve. Furthermore, trying to purify one's own mind from greed, hatred, and delusion step-by-step in daily life is the ideal way for all Buddhists.
10. How is universal loving-kindness taught in Buddhism?	Loving-kindness (Metta) means extending good-will or benevolence which is opposite to ill-will. Buddhism teaches that loving-kindness should be diffused to all sentient beings, be they human or non-human. If the world follows the teaching of diffusion of universal loving-kindness, conflicts may be solved not by confrontation but through peaceful means.
11. What is the Buddhist attitude towards ecological problems?	It is well known that more than 2,500 years ago the Buddha had laid down rules and regulations for His disciples to take care of the environment. Examples may be given as follows: 1. Not to throw the rising of the bowl mixed with lumps of boiled rice into the house compound. 2. Not to ease oneself or spit on grass and green. 3. Not to ease oneself or spit into water. 4. Not to cut any living plant. 5. Not to burn the forest. 6. Not to throw waste through the window.

	7. Not to leave the toilet dirty without cleaning it or asking others to do so. Buddhists are encouraged to maintain the balance of nature and material development. Recycling of used material was already mentioned in the Buddha's time. In Buddhist teaching, life is a part of nature. Everything is interdependent. So the concepts of natural conservation and ecological awareness can be found in the teaching of Buddhism in the early period. If we now take a trip to rural villages, we could visit the Buddhist monasteries and enjoy the feeling of serenity, fresh air, the beauty of flowers and trees, pets and tame animals living happily together with human beings.
12. Is it true that Buddhism is pessimistic?	The belief that Buddhism is pessimistic derives from the misunderstanding of the First Noble Truth which teaches that all sentient beings are subject to the suffering of birth, old age and death, etc. Only when one accepts the truth of this suffering will one begin to investigate the cause of suffering, the cessation of its cause and practice the path leading to its cessation. In this sense we will see that Buddhism is neither pessimistic nor optimistic; it is rather realistic. The Buddha may be compared to a medical doctor who diagnoses that human beings do have a severe disease, but he did not stop there. He pointed out that it can be overcome and further prescribed medicine to remedy it. Buddhism seeks to overcome human suffering. Each individual needs to develop morality, concentration, and wisdom in order to solve the problems of life. Buddhists are taught to face the world in its reality and try to overcome its binding forces and ultimately arrive at spiritual freedom which is known as Nirvana or Nibbana.
13. What is the real meaning of "dana" (giving)?	Giving is an expression of generosity. It is one of the three means of merit which is of two kinds: development of tranquility (Samatha-bhavana) and that of insight (Vipassana-bhavana). There are three kinds of giving, as follows. 1. Giving to the needy, e.g. helping the poor, giving to orphans, etc. 2. Giving to equals, e.g. giving to our friends

	or neighbours to build up friendship. 3. Giving to people to whom we want to show our gratitude or respect, e.g. parents or monks. In the real sense, a Buddhist should give without expectation of return. In other words, to give is to lessen one's own selfishness. Hence giving is a way of decreasing craving and attachment.
14. Is the Buddha's teaching dynamic?	The Buddha's words in THE GRADUAL SAYINGS, THE BOOK OF TENS clarify this as follows: “I do not speak in praise of the stand still in righteousness, not to say about the decline therein. I do, monks, speak in praise of the prosperity, not of the stand still, not of the decline in righteousness.” From this passage we can say that the Buddha's teaching is dynamic, which is the moral force that produces activity or change.
15. How does Buddhism praise gratitude?	One who is grateful and does something in return for kindness to those who have done a favour such as parents, teachers, and other benefactors, is praised by Buddhism as a precious person who is difficult to find in the world. This teaching helps much in bringing harmony and concord to the family and society.
16. What is the concept of Anatta (non-self), how can our understanding of this concept direct us in our daily life?	Anatta or non-self is an essential tenet in Buddhism. It can be realised through insight. The concept of Anatta or non-self may be classified into two levels: At the lower level, Anatta or non-self can be understood through rational thinking and we can use such understanding in our moral development. If we remain mindful of non-self, it will help us to be free from craving, conceit, and the idea of self. In this way we can rid ourselves of attachments and become unselfish. At the higher level, Anatta or non-self is the truth of all that is, of all that exists. The truth of all that is not what we perceive through our ordinary senses unless we have attained enlightenment. When one attains full enlightenment, one's attachment and craving absolutely stop. The following principles are essential to the application of the Anatta concept to our daily life: 1. Do nothing only for one's own benefit or to

	satisfy only one's own needs and wants. 2. Do everything to decrease one's self-importance. 3. Do not hold one's own ideas above the views of others. In our interactions with others we should be open-minded and perceive things according to the principle of cause and effect rather than according to our own desire. However, attachment to non-attachment is still a kind of attachment which is also to be avoided. Along the middle path, detachment needs to be accompanied by wisdom.
17. If there is no Atta or the permanent soul, how could Kamma [Karma], good or bad actions, give its result to the doer?	Buddhism denies Atta or the permanent soul to be attached to, but admits the continuity of life from one to another, as long as one does not reach Nibbana or the utter extinction of the fire of defilements and the fire of suffering. Whenever human or animal beings continue to transmigrate in the cycle of life from birth to death and from death to rebirth, kamma still continues to give its result to the doer.
18. How can one be a divine being in this life?	To be a divine being in this life is to be with one of the following categories of appropriate qualifications: 1. To be accompanied by moral shame (Hiri) and moral fear (Ottappa) for doing wrong or immoral acts, or 2. To be accompanied by Reasonable faith (Saddha), Morality (Sila), Learning (Suta), Sacrifice or generosity (Caga) and Wisdom (Panna) 3. To be endowed with these Four Divine States of Mind: Loving-kindness (Metta), wishing happiness to others as opposed to ill-will, Compassion (Karuna), wishing others to be free from suffering as opposed to violence, Sympathetic Joy over others' achievement (Mudita), as opposed to jealousy, Equanimity (Upekkah), being impartial as opposed to prejudice.
19. How many categories of divine beings are mentioned in Buddhism?	There are three as follows: 1. A divine being by convention (Sammati deva) means a king and royal family. 2. A divine being by birth (Upapatti deva) means a born deity. 3. A divine being by absolute purity

	(Visuddhai deva) means a Buddha and Arahanta (the Worth One) whose mental defilements (greed, hatred and delusion) are utterly done away with. This kind of divine being is classified as the highest. There is the Buddha's saying that a person who is endowed with "knowledge" and "conduct" is superior to divine and human beings. The word "knowledge" here means the Insight which puts an end to all defilement and suffering, while "conduct" means high moral and spiritual standard.
20. What are the advantages or benefits concerning which the Buddha taught the practice ways and means to achieve?	There are three levels of advantages including ways and means to achieve them as told by the Buddha: 1. The Present Benefit (Economic and social profit) or Ditthadhammikattha. (1) An effort in earning livelihood (2) Protection of what one had acquired (3) Having good companions (4) Moderate way of living 2. The Future Benefit (The profit based on morality and virtues) or Samparayikattha. (1) Faith (2) Morality (3) Generosity (4) Wisdom 3. The Absolute Benefit (The highest profit through freedom from defilement and suffering) or Paramattha. (1) Morality (2) Concentration (3) Wisdom In detail these three practical method for the Absolute Benefit are explained as the Noble Eightfold Path: [1] Right View [2] Right Motives [3] Right Speech [4] Right Action [5] Right Means of Livelihood [6] Right Effort [7] Right Mindfulness [8] Right Concentration.
21. What is the triple study or education	According to Buddhism the triple study or education is:

taught by the Buddha?	1. The study of morality or good conduct [Sīlasikkha] 2. The study of mind or mental tranquillity [Cittasikkha] 3. The study of knowledge or spiritual insight [Pānnasikkha]. The practice of this triple study will lead one to deliverance.
22. What are the main doctrinal tenets of Buddhism?	The main doctrinal tenets of Buddhism can be summarised as follows: (1) To refrain from evil To do good To purify the mind (2) Suffering The cause of suffering The cessation of suffering The way leading to the cessation of suffering (3) Morality, Concentration, and Wisdom leading to Deliverance (4) Nothing is appropriate to cling to (5) Nibbana or Extinction of all defilement and suffering
23. Is Nibbana or Nirvana attainable in this lifetime?	Certainly, there are many passages in the Tripitaka, the Buddhist Scripture, some of which mentioning Nibbana in this lifetime that Dhamma which can be seen in this life is timeless, inviting one to come and see, appropriate to be brought into practice and realisable for themselves by the wise. Anyone who can free oneself from clinging to egotism is sure to attain Nibbana or Nirvana here and now.

ตารางที่ 2.3 องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
ด้านศาสนสถานและศาสนวัตถุ

Question	Answers
1.What is the meaning of the Buddhist flag?	The Buddhist flag, or the flag of Chabbannarangsi, as approved by the World Fellowship of Buddhists at its inaugural conference in B.E. 2493 (1950) consists of six colours. The first five colours are arranged vertically as follows: blue, yellow, red, white, and orange. The sixth colour, called in Pali “Pabhassara”, which means “brilliant” or “radiant”, cannot be depicted but is symbolised by the combination the first five colours arranged horizontally in a narrow strip on the right. This six-coloured flag was originally designed by Colonel Henry S. Olcott, an American Buddhist, and has been used by the Sri Lankan Buddhists ever since. However, it gained wider recognition when it became the official flag of the World Fellowship of Buddhists at its inception in B.E. 2493 (1950). The design was based on the belief that wherever the Buddha went, he spread the light of wisdom and bliss to the people all around in six directions, namely, east, west, north, south, above and below. This light was later symbolized by the six colours in the Buddhist flag. However, for Thai Buddhists, a yellow flag with the symbol of the Wheel of Dhamma (Dhammacakka) has been in general use since B.E. 2501 (1958) when it was officially proclaimed by the Thai Sangha Authorities.
2. What is the purpose of Buddhists in worshipping and making Buddha images?	Buddhists cast Buddha images and statues as reminders of the Buddha. People of various countries designed national flags to represent each of their own countries which are held as important, worth of respect. Such practice does not imply paying a respect to the cloth or its colour but to the highest national institution. In the same manner, Buddha images and statues also are objects of respect. Our respect does not aim only at wood or metal which Buddha images are made of but mainly at the 3 qualities of the Buddha, namely: wisdom, purity, and compassion.

	A Buddhist paying respect to a Buddha image is a way of reminding oneself that one needs to improve one's own wisdom, purity, and compassion in order to follow the Buddha's triple quality at the same time.
3. What does going to the monastery mean?	1) There are two kinds of monasteries: the external and the internal. 2) The external monastery means a place where monks live as a community under religious vows and lay people go to attend a sermon or religious practice. 3) The internal monastery means one's serene mind. If one tries to make his or her mind clean, calm and clear with morality, concentration, and wisdom, one may also be considered as regularly going to the monastery. 4) The Buddhists should aim at both external and internal monasteries in accordance with the appropriate occasion.
4. Is it compulsory for lay Buddhists to go to the monastery regularly?	There are no strict rules or regulations for lay Buddhists to go to the monastery regularly. If spiritual progress is needed it is suggested that Buddhists should go to the internal monastery (see question and answer No.31) even for a short moment. If any Buddhist tries to diffuse loving-kindness, compassion or other benevolent wishes to living beings or tries to clean, calm, and clear one's mind then he or she is considered a good Buddhist and regarded as going to the monastery regularly.

ตารางที่ 2.4 องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
ด้านศาสนพิธีและศาสนคดี

Question	Answers
1.What is the real meaning of “merit making”	Literally speaking, the word "merit" is translated from Pali Punna which means "purification: To make merit is to cleanse greed, hatred and delusion from one's mind. The Buddha taught His followers to make merit by means of charity (Dana), morality (Sila) and spiritual development (Bhavana). When we know the real meaning of “merit making” in Buddhism as described above we can decide for ourselves that there are many ways and means to make merit. At any moment in one's daily life, even while sitting comfortably on a chair, trying to cleanse greed, hatred, delusion or other mental defilements from one's mind is also reckoned as making merit.
2.What is Vesak Day?	Vesak Day also known as Buddha Purnima and Buddha Day, is a holiday observed traditionally by Buddhists on different days in India, Sri Lanka, Nepal, Tibet, Bangladesh, Bhutan, Indonesia, Philippines, Singapore, Vietnam, Thailand, Cambodia, Laos, Malaysia and Myanmar and in other places all over the world. The Buddha's Birth – The Buddha was born into a royal warrior clan in the Lumbini Garden (in an area of Northern India known today as Nepal) in the morning of the Vesak full moon day, 80 years before the Buddhist Era. The Enlightenment - While sitting under the Bodhi tree, he found his answer and attained the enlightenment at the age of 35 years at Uruvelasenaniyama subdistrict, Magadha state, (nowadays, located in the area of Buddha Kaya, Bihar State, India), on Wednesday, the Vesak full moon day, the zodiac of the cock, forty five years before the Buddhist Era. The Nibbana - The Buddha passed away on Tuesday, the Vesak full moon day in the zodiac year of the small snake under the two Sal trees in the Sala Grove of the Mallas in Kusinara, the capital of the Malla state, (nowadays located in Kusinagara of

	Uttrarapradesa, India) at the age of eighty years.
3.The Tradition of Walking to Doi Suthep	The tradition of walking to Doi Suthep will be held on the Visakha Bucha Day which falls on the full moon of the sixth lunar month. It usually falls in May. In the case of a year with an extra eighth lunar month--Adhikamasa (there are 13 full moons in that year)--the Visakha Bucha Day falls on the full moon day of the seventh lunar month. This tradition of walking to Doi Suthep is held annually in order to pay homage to the Buddha's relic that enshrined in the pagoda of Wat Phrathat Doi Suthep. Numbers of Buddhist s purify their physical body, verbal and mental before they walk up Doi Suthep. It is not only marked as the symbolic of the right action but also paying homage to the Buddha. It is to be considered as the important tradition of Chiang Mai province. Every year, there are hundreds of thousands of people gather to walk up Doi Suthep. When the twilight comes the procession will be started at Chiang Mai University walking through the Chiang Mai Zoo and pass the Kruba Srivichai Monument; he was the one who led people to build the road up to Doi Suthep Temple. People have to walk on foot in the distance of 14 kilometre. They have the procession of the royal water that conferred by H.M. King Bhumibol to bathe for pagoda and followed by the procession of monks and novices, the representative from the villages, communities, academics, organizations and general public. Along the route, there are 10 service points offer food, drinking water and drug for all pilgrims who walk up the hill. The service points are created by the pious Buddhist in Chiang Mai from the various sectors; companies, temples and government agencies. Moreover, there are booths enshrined the Buddha Images on Each Birthday for the pilgrims to pay respect and the government officers are sent to work for the public services; health services and public safety.
4.Songkran Festival	The first of January may be considered the

(Peemai Muang)	official New Year, but the Thai still celebrate the arrival of the first day of the solar calendar “Songkran Day”. The date on which this auspicious day occurs is calculated by the astrologers according to the position of the sun in relation to the 12 segments of the heavens. When the sun passes from the sign of Taurus to the sign of Aries it is considered the beginning of the New Year, thus comes the name “Songkran”, which means “movement” or “the passing of”. The date usually falls somewhere in the middle of the month of April. Songkran Festival is the 13rd to the 15th of April during the hot season. In Lanna, April 13rd is called “Wan Sangkan Long”, April 14th “Wan Nao”, April 15th “Wan Phayawan”, and April 16th “Wan Pakpee”. There is time for joyous celebrations to greet the coming of the New Year. It is also called the “Water festival” because most people splash some water on each other. In addition, some people make merit by giving alms, releasing fish and birds, or pouring scented water on the holy Buddha Images and the older folks. It signifies the purification of the soul and blessing the others to live happily. There are many activities on Songkran festival in Chiang Mai. Water throwing on each other is played hugely around the city moat by Thais and foreigners during this festival. On April 13rd, it is an important day and people keep both their bodies and their houses clean. There is a long procession of big and important Buddha images in Chiang Mai such as Phra Buddhasihingha from Phra Singha temple and Phra Chao Kaotue from Suandok temple. People stand along both sides of the street pouring or splashing scented water on each Buddha images. At night, there is a beauty contest for the title of “Miss Songkran” or Songkran Princess. On April 14th, in the morning, most people prepare special foods and offerings for the monks. In the afternoon, there is a beautiful procession led by Miss Songkran. In the evening, many people carry some sand to the temple to make the sand Chedi. On April
----------------	--

	15th, people give alms to monks and offer some special food to monks at the nearby temple. Some set animals free such as birds, fish, eels, turtles or frogs. This is believed to help the people live longer. In the afternoon, there is also a long procession of representatives from different villages and organizations who go to the governor's house to pour scented water into their palms. This is a way to pay respect or "Dum Hua" to them.
5.Yee-Peng Festival	Yee refers to the number two in Lanna language and Peng or Phen refers to the full moon night. Yee-Peng totally means the full moon night in November according to the Lanna or, northern Thailand, calendar. Actually this festival will be held in November in every year. People will decorate houses, temples with lanterns and they will also prepare flowers to show honor to the triple gem. Then they will also decorate gates with banana trees and coconut leaves. People also cook and provide all kinds of food to offer to monks in the temple, sometimes they also cook a special sweet or khao Prajaoluang or food for the Buddha to offer to monks in the early morning of this full moon day as well. After that people will offer food to monks through the way of dedicating merit to their relatives who have passed away. They will offer foods and donate to monks on this day, the monks will perform a preaching from the morning till the evening, and some temples also perform the life-extension ceremony and release hot air balloons. In the evening monks will preach the Dharma showing the benefit of lanterns. Then people will light all the lanterns to show their honor to the triple gem. In addition all teenagers will play with firecrackers, have firecracker competitions and release lanterns. At the daytime they will release hot air balloons or wow-khom with the belief of respect to the stupa Chulamanee in Dowwadueng heaven.
6.A Brief Introduction to Thai Buddhism	Theravada Buddhism has been the predominant religion in Thailand since early recorded history. The inscription of King Ramkhamhaeng the Great (1292) mentions that a monk from the southern province of Nakorn Sri

	Dhammaraja — who had studied the Pali Buddhist Canon (or Tipitaka) from beginning to end — lived at the Forest Temple in the kingdom of Sukhothai and was the Supreme Patriarch (Pali <i>sangharaja</i>) of the monkhood. This statement is one of the earliest statements used by a king to “legitimize” his right to rule in accordance with Buddhist righteousness. Thai Buddhism, however, is not a mere reflection of the message found in the Pali canon. While some monks may be well versed in certain parts of the canon, most monks are engaged in a variety of creative practices that have become part of the unique nature of Thai Buddhism. Buddhism in Thailand reflects complex traditions of beliefs that have woven themselves into something scholars now generally refer to as a syncretic pattern. Over the years, with varying success, scholars have struggled to make sense of the so-called canonical tradition and the religious practices found at the village level. They have tried to rationalize the presence, persistence, and coexistence of “magical” practices, animistic belief, and Hindu influences found in the Thai landscape. One part of this website will attempt to map out an evolution of scholarship on Thai religion — the development of traditions within circles of Western scholars trying to come to grips with this larger complex of Thai religious practices that can now be called Thai Buddhism. Naturally, some of these scholarly approaches now appear a bit amusing. Occasionally, Buddhism has required a kind of renewal or refresh. With the decline of Buddhism in India, Sri Lanka became an important Buddhist center under the patronage of King Parakramabahu. Monks were sent from many countries to study the revised Canon there and to receive reordination. Some of these monks — both Sri Lankan and reordained Thai monks — first came to settle in Southern Thailand in Nakorn Sri Dhammaraja and their fame soon spread to Sukhothai. There is speculation as to whether or not the Supreme Patriarch chosen by King Ramkhamhaeng might have been one of these monks. Currently, versions of the Theravada Pali canon are still occasionally
--	--

compared and studied for accuracy.

Buddhism in Thailand has flourished under patronage of the crown, with many members of the royalty entering the Order for a time. In the Sukhothai period, the Supreme Patriarch was appointed by the king and oversaw the monkhood or Sangha. The Sangha itself was hierarchically organized in rough correspondence to civil administration. In the early Thai Sangha, there appear to have been two main groups involved in different activities inherited from earlier Buddhist and Singhalese traditions, the *gamavasi*, or “city-dwelling” monks, and the *araññavasi*, or “forest-dwelling” monks. The two groups have become known for being involved in two different tendencies in Buddhist practice, namely *gantha dhura*, the study of books, and *vipassana dhura*, the practice of meditation.

In early Thai history, although there existed regional religious movements that usually formed around a charismatic teacher, there was only one order within the Sangha. In the 1830s, however, Prince Mongkut, while a distinguished monk, became dissatisfied with the condition of Buddhism in Thailand and sought to reform it according to his reading of the Canon. He initiated reforms that eventually led to the establishment of a new order (*nikai*), called the Thammayut. Mongkut questioned the establishment of sacred space at temple grounds and the ordination procedures that had gone on before, as well as the method of chanting and wearing of robes, and began ordaining or reordaining monks. The Thammayut order, due to its claims of purity and orthodoxy, has caused an enduring tension within the Thai Sangha. One Thai scholar has called the establishment of this new order an “awkward” moment in Thai history. The influence of this *nikai* eventually spread to neighboring Theravada countries in Southeast Asia and as far away as Sri Lanka. Those monks who had not been reordained became known as the Mahanikai. The differences and undercurrents separating the Thammayut and Mahanikai orders, though hardly distinguishable to the untrained eye, still persist today.

Subsequent “acts” affecting the administration of the Sangha have been imposed at various points in history by a king or secular authority. The nature of these acts has generally reflected the political tenor of the times. The acts have been the topic of much study and contention by both monks and laity. How these acts can be updated and made more just is a perennial discussion.

Traditionally, ordination in the Sangha is considered a rite of passage for young Thai men, as an essential part of maturity or becoming “ripe” (*suk*). Ordination can be done on short notice and is not considered a lifetime commitment. Although this pattern of ordination becomes more distorted as one moves towards the urban areas, it is still largely intact in the countryside areas. Boys who are under the age of twenty years may be ordained as novices (Thai, *nen*; Pali, *samanera*) and those over this age may receive higher ordination as a full-fledged monk (*phra bhikkhu*). The loss of the transmission of the full-fledged female order (*bhikkhuni*) is being reconsidered by some women in Thailand; this dialog and reconsideration of female roles in the order could be viewed as a modern form of Buddhist feminism.

Gotama Buddha stipulated that monks maintain contact with nearby laity. Contact is primarily made through monks making morning rounds for alms (*binthabat*) or by participating in ceremonies and rituals. Different temples have their own activities, and the laity have varying amounts of access to monks who reside at each one. Higher-ranking monks and those who have passed the highest grade of Pali studies are given stipends by the government’s Department of Religious Affairs. Often those who attain higher rank stop going out on alms rounds, and food is brought to them. Monks and temples receive donations, depending on the devotion of laity or the monks’ attendance at ritually significant ceremonies. On special occasions, temples may make gifts to other monks and temples. An envelope containing an undisclosed gift of cash (monetary *dana*), which the monk slips into his bag with an appropriate degree of indifference, is usually

	a part of each ritual ceremony. Monks usually decide whether to enter a “forest” temple and study meditation or go to a more urban setting and take up the study of the Buddhist curriculum. Of the latter, even those who ordain temporarily for the traditional three-month “lent” or rainy-season retreat (<i>phansa</i> or <i>vassa</i>), are usually required to begin a program of more formal Buddhist studies (<i>naktham</i>). These studies are divided into three grades that not only teach Buddhist scriptures and doctrine but also the rules of the Sangha bureaucratic order. Aside from <i>naktham</i> studies, there are also nine levels of Pali language study (<i>parian</i>) for which annual examinations are given. The Sangha education system exists as an alternative for those who wish to engage in religious studies or — for geographical or economic reasons — do not have access to the government system of higher education. Because the government system has not been wholly successful in offering education to the masses, ecclesiastical education still serves as a “path of mobility” for, many Thai youth. The Thammayut order has its center of Buddhist studies at Mahamakut Buddhist University, Wat Bovornives, and the Mahanikai monks have theirs at Mahachulalongkorn Buddhist University, Wat Mahathat. Although the Thai Sangha may be presented as or appear to be a monolithic institution, there is a history of Buddhist movements and reformers who continue to test the boundaries of practices and beliefs in order to keep Buddhism relevant for the current times.
7. A Brief Introduction to Myanmar Buddhism	<i>The last few decades have seen Buddhism spreading and flourishing in the Western world, and becoming established in the lives and hearts of many people from cultures very different from where the teachings originally came. Many of these people feel the need to have contact with teachers and practitioners from the East and, as part of the process of deepening their own spiritual development, want to have some understanding of the culture and traditions of the countries where Buddhism began.</i>

	One such country is Myanmar. But due to the political situation there it had been closed to Westerners for over three decades, opening up again only as recently as 1990. So although there are many Myanmar teachers in the West, still Westerners have not been able to go and 'see for themselves' and consequently they have little real understanding for how Buddhism is actually practiced there. I firmly believe that people visiting Myanmar from the West will be astonished at the vibrancy that Buddhism has there, and how sincerely the ordinary people integrate its practices and ideals into their everyday life in a natural harmony that seems almost effortless. In Myanmar today there are over 400,000 monks and 75,000 nuns, 6,000 viharas and countless pagodas. About 1,000 of the viharas serve as educational institutions for the monastic community. Some of the larger monasteries have over 1000 monks studying the Buddhist scriptures and meditation practices. It is interesting that nuns in Myanmar have a much higher status than in some other Eastern countries. Myanmar has the largest number of nuns of any country in the world. They are well respected by their own people and have their own monastic and meditation centers; these being independent institutions in their own right. Many nuns have an equal or greater level of spiritual and scholarly attainment as the monks. One monastery in Mandalay has 2,600 monks devoted to the study of the Pali Canon, The Commentaries and Sub-Commentaries. Monastic institutions of this type and size are unique in the world today and exist only in Myanmar. There are also several meditation centers, for both lay people and monastics, which can each cater for over 1,000 meditators. The ordinary people of Myanmar are very much involved in supporting all this. They support the existing institutions with great joy and generosity and every day new religious buildings are constructed. How Buddhism came to them originally and why it became so established in their hearts makes interesting reading. According to Mahavamsa, the Great
--	--

	Chronicle of Sri Lanka, the Emperor Asoka of India sent missionaries to nine countries in the 3rd. Century BC. It is said that the Venerable Sona and the Venerable Uttara were sent to propagate and teach Buddhism in Suvanabhumi (the 'Golden Land') - present day Lower Myanmar and Thailand. According to Myanmar tradition it was two merchants from Okkala (modern Yangon) who had the privilege of offering the Buddha his first meal following his enlightenment. This was in the seventh week after the enlightenment and the two merchants were travelling to Rajagiri when they passed close to the bodhi tree. They offered the Buddha rice cakes and honey, and asked him for something they could remember him by. The Buddha gave them eight pieces of his hair, which they brought back to their homeland with great respect. The king of Okkala welcomed them with great honour on their return, and the relics were enshrined in a pagoda, and on this site today stands the greatest pagoda in the world - the Schwedagon golden pagoda of Yangon. The extent of the spread of Buddhism in Myanmar during the first few centuries AD is not accurately known. We know for certain though that by the 5th. Century AD it was well established and flourishing. But given that Myanmar is so close to India and that good land and sea trade routes did exist, it is possible that Buddhism was becoming established long before this. Many people migrated from Southern India to Lower Myanmar, bringing with them both Hinduism and Buddhism. They developed into a race called Mon-Talaing. The Mons were of Mongolian origin and were mixed with the Telagu who were from India. Another group of immigrants to Myanmar originated in Tibet, migrating to the Yunan province of China, and then to Myanmar in the 8th. Century AD. They established a powerful kingdom with its capital at Pagan and gave their name to the whole country in the 10th. Century AD. At that time Vajrayana (or Tantric) Buddhism was already established. But the king Anawratha the Great was converted to Theravada Buddhism, which he received from Lower Myanmar. Due to his devotion
--	--

	and that of his successors Theravada Buddhism became the main religion of Myanmar. Today Myanmar is recognized as the main center for Abhidhamma studies and meditation practice. Many western scholars have said that Buddhism in Myanmar is far stronger than in any other country, although since Myanmar reopened to foreigners in 1990 many have still hesitated to visit.
--	--

8. A Brief Introduction to Vietnamese Buddhism	The predominant form of Buddhism in Vietnam is a combination of Pure Land and Zen. Zen practice, with its emphasis on meditation is mostly pursued among the monks and nuns, while Pure Land philosophy and practice is preferred by the lay-people. True Lam's Zen Monastery, in South Vietnam's Da Lat City is about 300 km from Ho Chi Minh city. It is located on the Highland which has been famous for its temperate climate and scenery since the time Vietnam was a French Colony. This is one of the largest Zen meditation study centers in Vietnam, with equally large numbers of nuns and monks. The center has many English speaking members. The center is not only popular locally but also among Vietnamese abroad for meditation studies. The centre is under the teaching of the Venerable Thich Thanh Tu, a renowned teacher in meditation over many decades. The Venerable's teachings and lectures are embraced, practiced and circulated in many different forms of media around the world by Vietnamese Buddhists In the south there is a sizeable minority of Theravadin Buddhist, mainly among the ethnic Khmer people (Khmer Krom), but also among the Vietnamese. Theravadin monks study alongside Mahayana monks at Saigon's Van Hanh Buddhist University. There is also a unique Vietnamese form of Buddhism which evolved in the southern provinces, and is a successful combination of Theravada and Mahayana. While much of the philosophy is Mahayana, the Sangha (monks and nuns) follow the Vinaya rules (code of ethics) quite strictly, and go on the traditional alms round every day. As for example, the Venerable Minh Dang Quang (see picture) who was the founder of the Vietnamese indigenous Buddhist order . During colonial times, many hybrid Buddhist sects evolved, and most are still active today, especially among overseas Vietnamese communities. These include Hoa Hoa, a lay-based, militant, form of Buddhist Protestantism, and Cao Dai, a Vietnamese attempt to combine the worlds great
---	--

religions, which emphasises prophecy and ritual, and is organized along the lines of the Catholic church, with a Holy See, Popes, and Cardinals, etc. Vietnam was and still is a profoundly Buddhist country. The Sangha are very involved in the community, and temples often run schools, orphanages, medical clinics, and homes for the disabled. Lay people play an important role in religious life. Because of historical circumstances, Vietnamese Buddhists have faced much persecution in the last fifty years.

Most monks and nuns enter at a young age, and within the temples, education is greatly valued and encouraged. Most Vietnamese Sangha go to university, and now some hold jobs as teachers, doctors, lawyers and journalists. Many are also proficient in foreign languages, especially Chinese and English.

The main Buddhist festivals are Vesak (Buddha's Birthday) and Vulcan (Ullambana). Vietnamese traditionally visit the temple on the fifteenth day of the Lunar month (Ram), and also in the various festival days of the Mahayana Buddhas and Bodhisattvas. Committed lay people go through a formal ceremony of "taking refuge", where they are given a Buddhist name. They wear a traditional gray costume over their normal clothes when they go to the temple, to signify their status as serious Buddhists. There is a large and well organized lay youth movement called "Gia Dinh Phat Tu" (Lit: Family of Buddha's children) which is similar to the scouts. The official American name of the organization is "Vietnamese Buddhist Youth Association". This organization has an official website in Vietnamese at: www.gdpt.net.

There is great equality between monks and nuns, as there is between men and women throughout Vietnamese society. Monks are addressed as "Thay" (Teacher), Nuns as "Su Co" (Sister). All Sangha take the name "Thich", to signify that they have left their worldly family, and have joined the family of the Buddha. Buddhists greet each other by placing their palms together at chest level and saying, "Mo Phat" (Praise Buddha). An alternative form of greeting is to recite the name of Amitabha Buddha.

9.A Brief Introduction to Cambodian Buddhism	Theravada Buddhism is the religion of virtually all of the ethnic Khmer, who constitute about 90 percent or more of the Cambodian population. Buddhism originated in what are now north India and Nepal during the sixth century B.C. It was founded by a Sakya prince, Siddhartha Gautama (563-483 B.C.; his traditional dates are 623-543 B.C., also called the Gautama Buddha), who, at the age of twenty-nine, after witnessing old age, sickness, death, and meditation, renounced his high status and left his wife and infant son for a life of asceticism. After years of seeking truth, he is said to have attained enlightenment while sitting alone under a <i>bo</i> tree. He became the Buddha--"the enlightened"--and formed an order of monks, the <i>sangha</i>, and later an order of nuns. He spent the remainder of his life as a wandering preacher, dying at the age of eighty. Buddhism began as a reaction to Hindu doctrines and as an effort to reform them. Nevertheless, the two faiths share many basic assumptions. Both view the universe and all life therein as parts of a cycle of eternal flux. In each religion, the present life of an individual is a phase in an endless chain of events. Life and death are merely alternate aspects of individual existence marked by the transition points of birth and death. An individual is thus continually reborn, perhaps in human form, perhaps in some non-human form, depending upon his or her actions in the previous life. The endless cycle of rebirth is known as <i>samsara</i> (wheel of life). Theravada Buddhism is a tolerant, non prescriptive religion that does not require belief in a supreme being. Its precepts require that each individual take full responsibility for his own actions and omissions. Buddhism is based on three concepts: dharma (the doctrine of the Buddha, his guide to right actions and belief); karma (the belief that one's life now and in future lives depends upon one's own deeds and misdeeds and that as an individual one is responsible for, and rewarded on the basis of, the sum total of one's acts and omissions in all one's incarnations past and present); and <i>sangha</i>, the ascetic community within which man can improve his karma.
---	---

The Buddha added the hope of escape--a way to get out of the endless cycle of pain and sorrow--to the Brahmanic idea of *samsara*. The Buddhist salvation is nirvana, a final extinction of one's self. Nirvana may be attained by achieving good karma through earning much merit and avoiding misdeeds. A Buddhist's pilgrimage through existence is a constant attempt to distance himself or herself from the world and finally to achieve complete detachment, or nirvana.

The fundamentals of Buddhist doctrine are the Four Noble Truths: suffering exists; craving (or desire) is the cause of suffering; release from suffering can be achieved by stopping all desire; and enlightenment—buddhahood--can be attained by following the Noble Eightfold Path (right views, right intention, right speech, right action, right livelihood, right effort, right mindfulness, and right concentration), which constitutes a middle way between sensuality and ascetism. Enlightenment consists of knowing these truths. The average layperson cannot hope for nirvana after the end of this life, but can--by complying, as best he or she is able to, with the doctrine's rules of moral conduct--hope to improve his or her karma and thereby better his condition in the next incarnation.

The doctrine of karma holds that, through the working of a just, automatic, and impersonal cosmic law, one's actions in this incarnation and in all previous ones will determine which position in the hierarchy of living things one will occupy in the next incarnation. An individual's karma can be improved through certain acts and omissions. By following the five precepts or commandments, a Buddhist can better his or her karma. These commandments are: do not kill, do not steal, do not indulge in forbidden sexual pleasures, do not tell lies, and do not take intoxicants or stupefying drugs or liquors.

The most effective way to work actively to improve one's karma is to earn merit. Any act of benevolence or generosity can gain merit for the doer. Cambodian Buddhists tend to regard opportunities for earning merit as primarily connected with interaction with the *sangha*,

	contributing to its support through money, goods, and labor, and participating in its activities. Some of the favorite ways for a male to earn merit are to enter the <i>sangha</i> as a monk (after the age of twenty) or as a novice, or to live in the wat as a temple servant; in the case of a female (usually the elderly), the favorite way is to become a nun. Other activities that gain merit include sponsoring a monk or novice, contributing to a wat, feeding members of the <i>sangha</i> at a public meal, and providing food for either of the two daily meals of the <i>sangha</i>. In his first sermon to his followers, the Buddha described a moral code, the dharma, which the <i>sangha</i> was to teach after him. He left no designated successor. Indian emperor Asoka (273-232 B.C.) patronized the <i>sangha</i> and encouraged the teaching of the Buddha's philosophy throughout his vast empire; by 246 B.C., the new religion had reached Sri Lanka. The Tripitaka, the collection of basic Buddhist texts, was written down for the first time in Sri Lanka during a major Buddhist conference in the second or first century B.C. By the time of the conference, a schism had developed separating Mahayana (Greater Path) Buddhism from more conservative Theravada (Way of the Elders, or Hinayana--Lesser Path) faction or Buddhism. The Mahayana faction reinterpreted the original teachings of the Buddha and added a type of deity called a bodhisattva to large numbers of other buddhas. The Mahayana adherents believe that nirvana is available to everyone, not just to select holy men. Mahayana Buddhism quickly spread throughout India, China, Korea, Japan, Central Asia, and to some parts of Southeast Asia. According to the Venerable Pang Khat, Theravada Buddhism reached Southeast Asia as early as the second or third century A.D., while Mahayana Buddhism did not arrive in Cambodia until about A.D. 791. In Southeast Asia, Mahayana Buddhism carried many Brahman beliefs with it to the royal courts of Funan, of Champa, and of other states. At this time, Sanskrit words were added to the Khmer and to the Cham languages. Theravada Buddhism (with its scriptures in the Pali language), remained influential in Sri Lanka, and by the
--	---

	thirteenth century it had spread into Burma, Thailand, Laos, and Cambodia, where it supplanted Mahayana Buddhism.
--	---

10.A Brief Introduction to Laos Buddhism	Buddhism was the state religion of the Kingdom of Laos, and the organization of the Buddhist community of monks and novices, the clergy (<i>sangha</i>), paralleled the political hierarchy. The faith was introduced beginning in the eighth century by Mon Buddhist monks and was widespread by the fourteenth century (see Early History , ch. 1). A number of Laotian kings were important patrons of Buddhism. Virtually all lowland Lao were Buddhists in the early 1990s, as well as some Lao Theung who have assimilated to lowland culture. Since 1975 the communist government has not opposed Buddhism but rather has attempted to manipulate it to support political goals, and with some success. Increased prosperity and a relaxation of political control stimulated a revival of popular Buddhist practices in the early 1990s. Lao Buddhists belong to the Theravada tradition, based on the earliest teachings of the Buddha and preserved in Sri Lanka after Mahayana Buddhism branched off in the second century B.C. Theravada Buddhism (see Glossary) is also the dominant school in Thailand and Cambodia. Theravada Buddhism is neither prescriptive, authoritative, nor exclusive in its attitude toward its followers and is tolerant of other religions. It is based on three concepts: <i>dharma</i> (see Glossary), the doctrine of the Buddha, a guide to right action and belief; karma (see Glossary), the retribution of actions, the responsibility of a person for all his or her actions in all past and present incarnations; and <i>sangha</i>, within which a man can improve the sum of his actions. There is no promise of heaven or life after death but rather salvation in the form of a final extinction of one's being and release from the cycle of births and deaths and the inevitable suffering while part of that cycle. This state of extinction, nirvana, comes after having achieved enlightenment regarding the illusory nature of existence. The essence of Buddhism is contained in the Four Noble Truths taught by the Buddha: suffering exists; suffering has a cause, which is the thirst or craving for existence; this craving can be stopped; and there is an Eightfold Path by which a permanent
---	---

state of peace can be attained. Simply stated, the Eightfold Path consists of right understanding, right purpose, right speech, right conduct, right vocation, right effort, right thinking, and right meditation.

The average person cannot hope for nirvana at the end of this life, but by complying with the basic rules of moral conduct, can improve karma and thereby better his or her condition in the next incarnation. The doctrine of karma holds that, through the working of a just and impersonal cosmic law, actions in this life and in all previous incarnations determine which position along the hierarchy of living beings a person will occupy in the next incarnation. Karma can be favorably affected by avoiding these five prohibitions: killing, stealing, forbidden sexual pleasures, lying, and taking intoxicants. The most effective way to improve karma is to earn merit (*het boun*--literally, to do good--in Lao). Although any act of benevolence or generosity can earn merit, Laotians believe the best opportunities for merit come from support for the *sangha* and participation in its activities.

Traditionally, all males are expected to spend a period as a monk or novice prior to marriage and possibly in old age, and the majority of Lao Loum men probably did so until the 1970s. Being ordained also brings great merit to one's parents. The period of ordination need not be long--it could last only for the three-month Lenten retreat period--but many men spend years in the *sangha* gaining both secular and religious knowledge. Study of the Pali language, in which all Theravada texts are written, is a fundamental component of religious training. Ordination as a monk also requires a man to comply with the 227 rules of the monastic order; novices--those under twenty years old--must obey seventy-five rules; and lay persons are expected to observe the five prohibitions. Only a few women, usually elderly, become Buddhist nuns; they live a contemplative and ascetic life but do not lead religious ceremonies as do monks.

Monks are trying to develop detachment from the world and thus, may have no possessions but must rely on the generosity of people for food and

clothing. These gifts provide an important opportunity for the giver to earn merit. Women are more active than men in preparing and presenting rice and other food to monks, who make their morning rounds through the town carrying a bowl to receive offerings that are their only nourishment for the day. In villages where there are only a few monks or novices, the women of the village often take turns bringing food to the *wat* each morning. Attendance at prayers held at the *wat* on the quarter, full, and new moon of each lunar cycle also provides a regular means of gaining merit.

Major religious festivals occur several times a year. The beginning and end of the Lenten retreat period at the full moon of the eighth and eleventh months are occasions for special offerings of robes and religious articles to the monks. During Buddhist Lent, both monks and laity attempt to observe Buddhist precepts more closely. Monks must sleep at their own *wat* every night-- rather than being free to travel--and are expected to spend more time in meditation. Offerings to monks and attendance at full-moon prayers are also greater than at other times. Vixakha Bouxa, which celebrates the birth, enlightenment, and death of Buddha at the full moon of the sixth month--usually May--corresponds with the rocket festival (*boun bang fai*), which heralds the start of the rains. The date of Boun Phavet, which commemorates the charity and detachment of Prince Vessantara, an earlier incarnation of the Buddha, varies within the dry season, and, aside from its religious orientation, serves as an important opportunity for a village to host its neighbors in a twenty-four-hour celebration centering on monks reciting the entire scripture related to Vessantara. That Luang, a Lao-style stupa, is the most sacred Buddhist monument in Laos and the location of the nationally important festival and fair in November.

For the Lao Loum, the *wat* is one of the two focal points of village life (the other is the school). The *wat* provides a symbol of village identity as well as a location for ceremonies and festivals. Prior to the establishment of secular schools, village boys received basic education from monks at the *wat*.

	Nearly every lowland village has a <i>wat</i>, and some have two. Minimally, a <i>wat</i> must have a residence building for the monks and novices (<i>vihan</i>), and a main building housing the Buddha statues (<i>sim</i>), which is used for secular village meetings as well as for prayer sessions. Depending on the wealth and contributions of the villagers, the buildings vary from simple wood and bamboo structures to large, ornate brick and concrete edifices decorated with colorful murals and tile roofs shaped to mimic the curve of the <i>naga</i>, the mythical snake or water dragon. An administrative committee made up of respected older men manages the financial and organizational affairs of the <i>wat</i>. Buddhist ceremonies generally do not mark events in a life-cycle, with the exception of death. Funerals may be quite elaborate if the family can afford it but are rather simple in rural settings. The body lies in a coffin at home for several days, during which monks pray, and a continual stream of visitors pay their respects to the family and share food and drink. After this period, the body is taken in the coffin to a cremation ground and burned, again attended by monks. The ashes are then interred in a small shrine on the <i>wat</i> grounds. Beginning in the late 1950s, the Pathet Lao attempted to convert monks to the leftist cause and to use the status of the <i>sangha</i> to influence the thoughts and attitudes of the populace. The effort was in many ways successful, despite efforts by the RLG to place the <i>sangha</i> under close civil administrative control and to enlist monks in development and refugee assistance programs. Political scientist Stuart-Fox attributed the success of the Pathet Lao to the inability of the Lao Loum elite to integrate the monarchy, government, and <i>sangha</i> into a set of mutually supportive institutions. Popular resentment of the aristocracy, division of the <i>sangha</i> into two antagonistic sects, the low level of its religious education and discipline, and opposition to foreign (i.e., Western) influence all contributed to the receptiveness of many monks to Pathet Lao overtures. The politicization of the <i>sangha</i> by both sides lowered its status in the eyes of many, but its
--	---

influence at the village level augmented popular support for the Pathet Lao political platform, which paved the way for the change in government in 1975.

The LPDR government's successful efforts to consolidate its authority also continues to influence Buddhism. In political seminars at all levels, the government taught that Marxism and Buddhism were basically compatible because both disciplines stated that all men are equal, and both aimed to end suffering. Political seminars further discouraged "wasteful" expenditures on religious activities of all kinds, because some monks were sent to political reeducation centers and others were forbidden to preach. The renunciation of private property by the monks was seen as approaching the ideal of a future communist society. However, Buddhist principles of detachment and nonmaterialism are clearly at odds with the Marxist doctrine of economic development, and popular expenditures on religious donations for merit making are also seen as depriving the state of resources. Thus, although overtly espousing tolerance of Buddhism, the state undercut the authority and moral standing of the *sangha* by compelling monks to spread party propaganda and by keeping local monks from their traditional participation in most village decisions and activities. During this period of political consolidation, many monks left the *sangha* or fled to Thailand. Other pro-Pathet Lao monks joined the newly formed Lao United Buddhists Association, which replaced the former religious hierarchy. The numbers of men and boys being ordained declined abruptly, and many *wat* fell empty. Participation at weekly and monthly religious ceremonies also dropped off as villagers under the watchful eye of local political cadre were fearful of any behavior not specifically encouraged.

The nadir of Buddhism in Laos occurred around 1979, after which a strategic liberalization of policy occurred. Since that time, the number of monks has gradually increased, although as of 1993, the main concentrations continue to be in Vientiane and other Mekong Valley cities. Buddhist schools in the cities remain but have come to include a significant political component in the curriculum.

	Party officials are allowed to participate at Buddhist ceremonies and even to be ordained as monks to earn religious merit following the death of close relatives. The level of religious understanding and orthodoxy of the <i>sangha</i>, however, is no higher than it had been before 1975, when it was justly criticized by many as backward and unobservant of the precepts. From the late 1980s, stimulated as much by economic reform as political relaxation, donations to the <i>wat</i> and participation at Buddhist festivals began to increase sharply. Festivals at the village and neighborhood level became more elaborate, and the That Luang festival and fair, which until 1986 had been restricted to a three-day observance, lasted for seven days. Ordinations also increased, in towns and at the village level, and household ceremonies of blessing, in which monks were central participants, also began to recur. Although the role of Buddhism has been permanently changed by its encounter with the socialist government, it appears that Buddhism's fundamental importance to lowland Lao and to the organization of Lao Loum society has been difficult to erase, has been recognized by the government, and will continue for the foreseeable future.
--	---

ชุดความรู้ฉบับภาษาอังกฤษดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ทำเป็นหนังสือเพื่อประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันได้พัฒนาระบบสารสนเทศ เพื่อการเผยแพร่ชุดความรู้ดังกล่าวในเว็บไซต์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดสวนดอกและศูนย์วิปัสสนาญาณนาชาติ จังหวัดเชียงใหม่ และภาคีการพัฒนาภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²²

²² ดูใน <http://www.monkchat.net/> และใน <http://www.buddhistfordev.com/>

2.4.3 แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศทาง Social Media เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

1. สถานการณ์และระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวในไทยและอาเซียน จากผลการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค พบว่า ในการใช้และเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้เปลี่ยนแปลงไปมาก การใช้สื่อทางการตลาดออนไลน์และแอปพลิเคชันต่างๆ ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการมากขึ้น สมาคมโฆษณาดิจิทัล (ประเทศไทย) ร่วมกับ ทีเอ็นเอส บริษัทวิจัยชั้นนำเผยแพร่ผลสำรวจมูลค่าเม็ดเงินโฆษณาผ่านสื่อดิจิทัลของปี 2558-2559 โดยผลการสำรวจพบว่า งบโฆษณาผ่านสื่อดิจิทัลของปี 2558 มีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ด้วยมูลค่ารวมกว่า 8,084 ล้านบาท เติบโตขึ้นจากปีก่อน 32% และคาดว่าจะเติบโตต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 23% ในปี 2559 โดยในแง่ของรูปแบบการโฆษณา Facebook และ Google ยังคงเป็นสื่อที่ผู้ลงโฆษณาใช้มากที่สุดและยังมีการเติบโตในปี 2558 ในขณะที่ LINE และเว็บไซต์ชั้นนำของไทยเช่น Sanook และ Mthai ต่างก็ปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดการแข่งขันและคาดว่าจะมีการใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น

จากผลสำรวจของ We Are Social ดิจิทัลเอเจนซีในสิงคโปร์ พบว่า ในภาพรวมทั่วโลก มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 3,419 ล้านคน คิดเป็น 46% มีผู้ใช้ Social Media 2,307 ล้านคน คิดเป็น 31% และมีผู้ใช้ Social Network ผ่านมือถือ 1,968 ล้านคน คิดเป็น 27% ของประชากรโลก ส่วนประเทศไทย มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 56% ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของโลก (48%) มีผู้ใช้ Social Media ทั้งสิ้น 38 ล้านคน จากประชากรทั้งหมด 68 ล้านคน และจากรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2558 (Thailand Internet User Profile 2015) จัดทำโดย สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์หรือ ETDA พบว่า คนไทยนิยมใช้ Facebook บ่อยที่สุด ถึง 92.1% ครองแชมป์ปีที่ 3 ติดต่อกัน (ปี 2556-2558) อันดับ 2 คือ Line ซึ่งกลุ่ม Baby Boomer (ผู้มีอายุ 51 ปีขึ้นไป) นิยมใช้มากที่สุด และอันดับ 3 คือ Google+ จากข้อมูลด้านสถิติดังกล่าว ทำให้ผู้ให้บริการธุรกิจด้านต่างๆ หันมาให้ความสนใจพัฒนาสื่อออนไลน์เพื่อตอบสนอง และสามารถดึงดูดผู้บริโภคออนไลน์มากขึ้น

สำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจากผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยของศูนย์วิจัยนวัตกรรมอินเทอร์เน็ตไทย จำกัด พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมที่ถูกค้นหามากที่สุด ได้แก่ เกาะล้าน เกาะช้าง ภูกระดึง และตลาดน้ำอัมพวา ทำให้หลายหน่วยงานการท่องเที่ยวหลัก อาทิ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้จัดทำระบบฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวที่รวบรวมไว้ทั้งหมด 4,776 แหล่ง ซึ่งมีการเชื่อมโยงแผนที่กับแผนที่ดาวเทียม และมีการแสดงสถิตินักท่องเที่ยวไว้ด้วย

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้มีการพัฒนาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ โดยมีการจัดทำเว็บไซต์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ด้านข้อมูลเกี่ยวกับประเทศไทยและข้อมูลที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยว เช่น การขอวีซ่า เวลาทำการของสถานที่ราชการ

ต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวตั้งแต่ก่อนการเดินทาง อัปเดตข่าวสารงานเทศกาล และกิจกรรมทางการท่องเที่ยว การให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การเดินทาง ที่พัก กิจกรรม สถานที่ท่องเที่ยว การท่องเที่ยว ร้านอาหาร และแหล่งช้อปปิ้ง โดยสามารถค้นหารายชื่อโรงแรม ทิวทัศน์ และร้านอาหาร แผนที่ประเทศไทยที่สามารถเข้าไปดูรายละเอียดผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวใน จังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นำเสนอข้อเสนอต่างๆ ในราคาพิเศษ การวางแผนการเดินทาง และ แบ่งปันประสบการณ์หลังการเดินทางผ่านการอัปโหลดเรื่องราว รูป และวิดีโอต่างๆ ขึ้นบนเว็บไซต์ ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ และการตลาดผ่านระบบสารสนเทศ (<http://thai.tourismthailand.org>) ล่าสุดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยังได้มีการจัดทำ รูปแบบการท่องเที่ยวเสมือนจริง (Virtual Tour) ให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสกับบรรยากาศและรู้ เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวก่อนการเดินทางจริง รวมทั้งจัดทำหนังสือผ่านมุมมองนักท่องเที่ยว ต่างประเทศที่ได้เข้ามาประเทศไทยและอัปโหลดในสื่อออนไลน์ออกสู่สายตานักท่องเที่ยวทั่วโลก เช่น เรื่อง Hearing The Sunshine เป็นคลิปวิดีโอที่มีความยาว 7 ตอน ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกและ อัมพวา สมุทรสงคราม เกาะห้อง กระบี่ ปางช้างแม่สา เชียงใหม่ และสถานที่อื่นๆ ในเชียงใหม่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย สุโขทัย งานลอยกระทง สุโขทัย สถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพฯ เส้นทางศึกษาธรรมชาติอ่างกา ดอย อินทนนท์ เชียงใหม่ ทำให้ประเทศไทยเป็นที่จดจำ เสริมสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีต่อประเทศไทย (<https://www.youtube.com/watch?v=BT7hv53N4mo>)

จากผลการสำรวจรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2558 (Thailand Internet User Profile 2015) จัดโดย สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ หรือ ETDA สะท้อนถึงพฤติกรรมของคนไทย ที่ใช้สมาร์ทโฟนเป็นอุปกรณ์เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตมากที่สุดในทุกช่วงเวลา ซึ่งคนไทยใช้งานโทรศัพท์มือถือในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต เฉลี่ย 5.7 ชั่วโมงต่อวัน รองลงมาคือคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (PC) และคอมพิวเตอร์พกพา (Laptop, Notebook) ตามลำดับ และมีแนวโน้มซื้อของผ่านทางออนไลน์กันมากขึ้น ซึ่งจากผลสำรวจ พบว่า คนไทยเคยเป็นผู้ซื้อของผ่าน ทางออนไลน์ 64.9% ทั้งนี้จากที่คนไทยนิยมซื้อของออนไลน์มากขึ้น เกิดจากผู้ซื้อได้รับข้อมูลรีวิวทาง อินเทอร์เน็ต และการอ่านความเห็นของผู้เคยใช้สินค้า และเป็นที่น่าสนใจว่า สินค้าทางออนไลน์ยอด นิยมของกลุ่ม Gen X (35-50 ปี) และกลุ่ม Baby Boomer (51 ปีขึ้นไป) อันดับหนึ่งคือ การเดินทาง ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่กำลังซื้อมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และจากผลสำรวจของ We Are Social ดิจิตอลเอเจนซี่ชื่อ ดังในสิงคโปร์ออกรายงานชื่อ Digital in 2016 พบว่า มีผู้ใช้งานมือถือทั่วโลก 3.7 พันล้านคน (51%) และมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 3.4 พันล้านคน (46%) จากประชากรโลกทั้งหมด 7.3 พันล้านคน

ดังนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงต้องมีการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการ ประชาสัมพันธ์การตลาดทางระบบสารสนเทศแก่ผู้ประกอบการในประเทศอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็น การพัฒนาต่อยอดความรู้และศักยภาพของผู้ประกอบการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการทำ

ตลาดท่องเที่ยวให้สามารถแข่งขันและอยู่รอดได้ท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยี ทำให้ต้องพัฒนาฐานข้อมูลเว็บไซต์สำหรับแอปพลิเคชันในมือถือ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยวที่น่าสนใจและหลากหลายของประเทศไทย ผ่านช่องทางการสื่อสารยอดเยี่ยม สำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจจากทั่วโลก ภายใต้ชื่อว่า “Thailand in Your Hand” เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียง สะดวก รวดเร็ว และง่ายดาย แอปพลิเคชันที่เน้นความรู้หรือข้อมูลเฉพาะทางเกี่ยวกับแง่มุมและเรื่องราวต่างๆ ของประเทศไทย อย่าง Amazing Thailand Blissful Honeymoon , Amazing Thailand Golf Paradise, Thai Cook Book และ Thailand Medical Tourism หรือเกมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว อาทิ Som Tam Sukjai (ส้มตำสุโขทัย) และ Siam Tempo ซึ่งสามารถใช้ได้กับสมาร์ตโฟนยี่ห้อทุกประเภท ทั้ง ไอโฟน ไอแพด แอนดรอยด์ โอวี และแบล็คเบอร์รี่ พร้อมกันนั้น ได้เปิดตัวโครงการไลฟ์สไตล์ไทยแลนด์ (Lifestyle Thailand) ในรูปแบบของแอปพลิเคชันใช้โทรศัพท์สมาร์ตโฟน เจาะ 8 กลุ่มเป้าหมาย การท่องเที่ยว คัดสินค้า โรงแรม ร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยวกว่า 300 แห่ง²³

จากการศึกษาข้อมูลด้าน e-marketing พบว่า ประเทศไทยยังมีโอกาสในการพัฒนาระบบข้อมูลต่างๆ บนเครือข่ายออนไลน์ให้มีความครบถ้วนและสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยดำเนินงานในลักษณะ e-portal ที่นักท่องเที่ยวสามารถเชื่อมต่อโดยตรงกับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในการสืบค้นและใช้ประโยชน์จากข้อมูลทางการท่องเที่ยวต่างๆ ที่ครบครันในจุดเดียว นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาให้ครอบคลุมในทุกขั้นตอนการเดินทาง โดยพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในระหว่างการเดินทางให้มากขึ้น อาทิ สร้างโปรแกรมประยุกต์ที่สามารถใช้ได้บนโทรศัพท์มือถือ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการค้นหาข้อมูลต่างๆ ขณะท่องเที่ยวในลักษณะ interactive ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความมั่นใจในการเดินทางท่องเที่ยว

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยังมีการเติบโตของตลาดอย่างต่อเนื่อง และเป็นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเจาะกลุ่มลูกค้าที่นิยมใช้บริการซื้อขายผ่านทางระบบออนไลน์ และเพื่อปรับตัวให้ทันต่อการแข่งขันในอนาคต ด้วยจุดดึงดูดที่สำคัญของเว็บไซต์ท่องเที่ยวคือ การมีศักยภาพใน “การให้บริการอย่างเต็มรูปแบบ” ตัวอย่างเช่น ความสามารถในการค้นหาข้อมูลและจัดหาสินค้าและบริการทุกประเภทสำหรับการเดินทางของลูกค้าในเว็บไซต์เดียว เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าเว็บไซต์จึงต้องการเนื้อหาข้อมูลที่ละเอียดและการเข้าถึงระบบการจองจากผู้ขายที่หลากหลาย ซึ่งบริษัทท่องเที่ยวต่างๆ

²³ https://play.google.com/store/apps/details?id=com.android_tiew_new_heart&hl=th

ต้องร่วมมือกับผู้จัดหาระบบการจัดจำหน่ายอื่นๆ ดังนั้นการรวมตัวกันของบริษัทนำเที่ยวต่างๆ จึงเกิดขึ้นเพื่อให้บริการลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะระบบ GDSs ที่ให้บริการข้อมูลรวมถึงโครงสร้างของเว็บไซต์ และระบบการจองแก่บริษัทท่องเที่ยวที่แข่งขันกันในตลาด ดังนั้น ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนที่ตึ้นนั้น นอกจากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีบริบท (Context) คือ มีความสวยงามและมีเรื่องราวที่น่าสนใจเป็นที่ยอมรับแล้ว อย่างน้อยควรมีคุณสมบัติดังนี้

1. สามารถทำให้เข้าถึงได้โดยผ่านเครื่องมือสื่อสารเครื่องใดก็ตามที่มีการเชื่อมต่อเข้ากับอินเทอร์เน็ต

2. นักท่องเที่ยวสามารถแสดงความคิดเห็นเพื่อพัฒนาปรับปรุงและแก้ไขข้อมูล ระบบและรูปแบบต่างๆ ได้ง่าย รวมไปถึงการเพิ่มเติมเนื้อหาสาระต่างๆ ได้เอง เช่น โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร การเดินทาง และแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจใกล้เคียง

3. สามารถให้บริการได้ตลอด 24 ชั่วโมง ไม่มีข้อจำกัดด้านความแตกต่างของเวลา สามารถสั่งจองห้องพัก ร้านอาหาร และการเดินทางได้ตลอดเวลา

4. ควรมีระบบการเก็บและกรองข้อมูลให้นักท่องเที่ยวแบบ Real-time โดยข้อมูลที่จัดเก็บจะแสดงถึงลักษณะการใช้งานของนักท่องเที่ยว และข้อมูลที่นักท่องเที่ยวทุกคนเข้าถึงในระหว่างเดินทาง ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์และเพิ่มเติมข้อมูลการท่องเที่ยวได้

5. Visitor Customization นักท่องเที่ยวสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนมองหาได้ง่าย และเลือกสิ่งที่ตนสนใจเท่านั้น ผ่านการใช้ Search Engine

6. ควรมีระบบที่ง่ายต่อการใช้งาน ประหยัดเวลา การจัดเก็บข้อมูลการเดินทางของนักท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันก็มีระบบปกป้องข้อมูลส่วนตัวของเจ้าของข้อมูล คือ นักท่องเที่ยว โดยในการนำข้อมูลสารสนเทศของนักท่องเที่ยวมาใช้นั้น ต้องเป็นการเสนอภาพรวมเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดีขึ้นเท่านั้น

จากผลการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรม ในภูมิภาคอาเซียน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่เน้นจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในพื้นที่ใกล้เคียง ต่อจากนั้นจึงจะนำไปสู่การถ่ายทอดต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติให้มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ที่ลึกซึ้งของความเชื่อทางศาสนา และการเห็นคุณค่าและความน่าหลงใหลของวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ยังไม่ถูกดัดแปลง เพื่อนำเสนอในรูปแบบสื่อสารสนเทศทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้สนใจศึกษาได้นำสารสนเทศเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมของผู้คนในอาเซียน

ไม่ให้สูญหาย นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างกว้างขวาง สะดวกและไร้พรมแดน เป็นการตอบสนองความต้องการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตในปัจจุบัน รวมทั้งสามารถถ่ายทอดและเรียนรู้และมีความเข้าใจพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น เพื่อที่จะปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และไม่เข้าไปทำลายแหล่งท่องเที่ยวทั้งดงามทรงคุณค่า เพื่อที่จะดำรงรักษาให้สืบทอดต่อเนื่องยาวนานจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนรุ่นต่อไป

2. แนวทางการพัฒนาสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) เป็นนวัตกรรมล่าสุดที่ได้รับความนิยมและสนใจกันมากในปัจจุบัน นับเป็นเทคโนโลยีที่ผสมผสานเอาโลกแห่งความเป็นจริง (Real World) เข้ากับโลกเสมือน (Virtual World) และเป็นการทำงานด้วยระบบ 3 มิติ (3DPaul) ทำให้องค์ประกอบของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระบบเสมือนจริงมีความสัมพันธ์กับโลกความเป็นจริงมากขึ้น ดังนั้น หลักการทำงานของระบบ AR เป็นการนำเทคโนโลยีมาผสานระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและความเสมือนจริงเข้าด้วยกัน ด้วยการใช้ระบบซอฟต์แวร์และอุปกรณ์เชื่อมต่อต่างๆ เช่น เว็บแคมคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อื่นที่เกี่ยวข้องโดยองค์ประกอบของระบบ AR มีดังนี้

1. ตัว Marker (หรือMarkup) ซึ่งเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ หรือรูปภาพที่กำหนดไว้เป็นตัวเปรียบเทียบกับสิ่งที่เก็บไว้ในฐานข้อมูล (Marker Database)
2. กล้องวิดีโอ กล้องเว็บแคม กล้องโทรศัพท์มือถือ หรือตัวจับ Sensor อื่นๆ เพื่อทำการวิเคราะห์ภาพ (Image Analysis) และวิเคราะห์จาก marker ประเภทอื่นๆ ที่กำหนดไว้ โดยระบบจะทำการคำนวณค่าตำแหน่งเชิง 3 มิติ (Pose Estimation) ของ Marker เทียบกับกล้อง
3. ส่วนแสดงผล อาจเป็นจอภาพคอมพิวเตอร์ หรือจอภาพโทรศัพท์มือถือ หรืออื่นๆ
4. ซอฟต์แวร์หรือส่วนประมวลผลเพื่อสร้างภาพหรือวัตถุแบบสามมิติ กระบวนการสร้างภาพสองมิติจากโมเดล 3 มิติ (3D Rendering) เป็นการเพิ่มข้อมูลเข้าไปในภาพโดยใช้ค่าตำแหน่งเชิง 3 มิติที่คำนวณได้จนได้ภาพหรือข้อมูลซ้อนทับไปบนภาพจริง

ในอนาคต เทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) จะมีบทบาทและมีความสำคัญในสังคมยุคใหม่มากขึ้นในการเสนอข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ ระบบแผนที่นำทาง การสื่อสาร งานธุรกิจการศึกษา และการบันเทิงในลักษณะที่หลากหลายผ่านจอคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์สมัยใหม่ อุปกรณ์เสมือนทุกชนิด และวัตถุ 3D จะปรับการปฏิสัมพันธ์ทั้งรูปร่างและการนำเสนอตามสภาพที่ต้องการ การใช้จอร์อบทิศทางเสมือนโฮโลกราฟิกส์เทียมจะมีมากขึ้น และด้วยศักยภาพของเทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) จะทำให้การตลาดมวลชนเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง งานประชาสัมพันธ์หรืองานจรรยาและอื่นๆ ทั้งที่อยู่ห่างไกลก็สามารถสัมผัสได้ เทคโนโลยี

ผสมความจริงเสมือนเป็นปรากฏการณ์สำคัญของการสื่อสารสมัยใหม่รูปแบบหนึ่ง ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจการต่าง ๆ ของสังคมทั้งการสื่อสาร การแพทย์ การอุตสาหกรรม การบันเทิงและการศึกษา รวมไปถึงการกำหนดทิศทางรูปแบบการท่องเที่ยวและธุรกิจท่องเที่ยว อาทิ การเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวล่วงหน้า ซึ่งยังเป็นความจริงอยู่ว่า ความจริงเสมือนนั้นยังไม่สามารถทดแทนการสัมผัสประสบการณ์จากสถานที่จริงได้ ถึงกระนั้น การได้เที่ยวชมสถานที่เสมือนก่อนอาจเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ชมมีความสนใจสถานที่ท่องเที่ยวมากขึ้น รวมไปถึงด้วยความสามารถของเทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) สามารถมีส่วนในการเสริมแต่งข้อมูลสารสนเทศให้มีความน่าสนใจมากขึ้น แต่ที่จะส่งผลที่ชัดเจนก็คือ เทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) ที่มีผลต่อระบบการจองโรงแรม ร้านอาหาร ระบบขนส่ง รวมไปถึงเส้นทางการเดินทาง เพราะระบบการทำงานของคอมพิวเตอร์กับซอฟต์แวร์ที่สามารถทำให้การผสมระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและโลกเสมือนให้เห็นอย่างกลมกลืนบนจอที่หลากหลายอย่างน่าอัศจรรย์ด้วยการออกแบบเทคโนโลยีความจริงเสมือน Augmented Reality (AR) จะมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสารสนเทศการท่องเที่ยวในอนาคต

สรุปการพัฒนารูปแบบข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็น 3 ส่วน คือ 1) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มประเทศอาเซียน 2) การพัฒนาชุดความรู้ด้านภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน 3) การพัฒนาระบบสารสนเทศทาง Social Media เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยเป็นลักษณะของข้อเสนอ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้ดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

2.5 การวิเคราะห์เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน

ในการศึกษาเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียนนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยและอาเซียน การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของอาเซียนจาก 6 ประเทศตามที่กล่าวไว้แล้ว ดังนั้น ในที่นี้จะกล่าวถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนเพื่อนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวต่อไป

2.5.1 สถานการณ์และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน จากการศึกษาพบว่า ในประชาคมอาเซียนมีรากฐานทางความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งในอาเซียน โดยมีประชากรจำนวนประมาณ 150 ล้านคนนับถือพระพุทธศาสนาและมีศาสนสถาน วัด อาราม โบราณสถานอีกมากมายที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้คนไปสักการะและเยี่ยมชม โดยในอาเซียนมีศาสนสถานและแหล่งทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมถึง 23 แห่ง ดังนี้²⁴

ตารางที่ 2.5 แสดงมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน		
ประเทศ	จำนวน	แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
กัมพูชา	2	1. แองกอร์ หรือ เมืองพระนคร (Angkor) 2. ปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)
อินโดนีเซีย	4	3. โบโรบูดูร์ (Borobudur) หรือ กลุ่มวัดบุโรพุทโธ (Borobudur Temple Compounds) 4. ปรัมบานัน (Prambanan) หรือกลุ่มวัดพรัมบานัน (Prambanan Temple Compounds) 5. แหล่งมนุษย์ยุคเริ่มแรกซังจิงรัน (Sangiran Early Man Site) 6. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเขตบาหลิ : ระบบสุบักหลักการตามปรัชญาไตรหิตครณะ (Cultural Landscape of Bali Province: the Subak System as a Manifestation of the Tri Hita Karana Philosophy)

²⁴ ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก. กระทรวงวัฒนธรรม . “แหล่งมรดกโลก” [ระบบออนไลน์].

แหล่งที่มา <http://www.thaiwhic.go.th/heritage.aspx> (12 ธันวาคม 2558)

มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน		
ประเทศ	จำนวน	แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม
ลาว	2	7. เมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang) 8. ปราสาทหินวัดพูและสิ่งก่อสร้างใกล้เคียงในแขวงจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements Within the Champasak Cultural Landscape)
มาเลเซีย	2	9. มะละกา และจอร์จทาวน์ นครประวัติศาสตร์บนช่องแคบ มะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca) 10. แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)
เมียนมา	1	11. กลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)
ฟิลิปปินส์	3	12. นครประวัติศาสตร์วิกัน (Historic Town of Vigan) 13. โบสถ์บาโรกแห่งฟิลิปปินส์ (Baroque Churches of the Philippines) 14. นาขั้นบันไดแห่งเทือกเขาฟิลิปปินส์ (Rice Terraces of the Philippine Cordilleras)
สิงคโปร์	1	15. สวนพฤกษศาสตร์แห่งชาติสิงคโปร์ Singapore Botanic Gardens
เวียดนาม	5	16. หมู่โบราณสถานเมืองเว้ (Complex of Hue Monuments) 17. เมืองโบราณฮอยอัน (Hoi An Ancient Town) 18. สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซิน (My Son Sanctuary) 19. พระราชวังจักรพรรดิแห่งทั้งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long-Hanoi) 20. พระราชวังแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)
ไทย	3	21. แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site) 25. นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบรีวาร (Historic City of Ayutthaya) 26. เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบรีวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)

แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของอาเซียนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหลายแหล่งและแต่ละแหล่งถือว่าเป็นศาสนสถานที่ใหญ่ในระดับโลก ทั้งนี้ ไม่รวมถึงวัดวาอารามของไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย เป็นต้น ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมอีกจำนวนมาก เช่น วัดในเขตพุทธางาม ย่างกุ้ง ของ เมียนมา วัดในกรุงเทพและต่างจังหวัดของไทย วัดในเวียงจันทน์ของ สปป.ลาว วัดในเมืองปีนัง มาเลเซีย เป็นต้น ที่ก่อให้เกิดการเดินทางไปเยี่ยมชม ดังนั้น จึงถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญของไทยและอาเซียน

2.5.2 จำนวนนักท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามายังกลุ่มอาเซียน ทั้งนักท่องเที่ยวจากภายนอกอาเซียนและภายในอาเซียน มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและมีระยะเวลาในการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 2.6 นักท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียนในปี 2010-2014²⁵

Tourist arrivals in ASEAN (as of 30 September 2015)						
Country	2010			2011		
	Intra-ASEAN	Extra-ASEAN	Total	Intra-ASEAN	Extra-ASEAN	Total
Brunei Darussalam ^{1/}	109.9	104.4	214.3	124.2	117.9	242.1
Cambodia	853.2	1,655.1	2,508.3	1,101.1	1,780.8	2,881.9
Indonesia	2,338.5	4,664.4	7,002.9	3,258.5	4,391.2	7,649.7
Lao PDR	1,990.9	522.1	2,513.0	2,191.2	532.3	2,723.6
Malaysia	18,937.2	5,640.0	24,577.2	18,885.3	5,829.0	24,714.3
Myanmar	512.3	279.2	791.5	100.4	716.0	816.4
The Philippines	298.2	3,222.3	3,520.5	331.7	3,585.8	3,917.5
Singapore	4,779.6	6,859.0	11,638.7	5,372.2	7,799.1	13,171.3
Thailand	4,534.2	11,402.2	15,936.4	5,529.9	13,568.4	19,098.3
Viet Nam	688.7	4,361.1	5,049.9	838.4	5,175.6	6,014.0
ASEAN	35,042.8	38,709.8	73,752.6	37,732.9	43,496.1	81,229.0

²⁵ Source : ASEAN Tourism Statistics Database (compiled from AMS data submissions, publications/reports, and/or websites of national tourism organizations/agencies, and/or national statistical offices)

Tourist arrivals in ASEAN (as of 30 September 2015)						
Country	2012			2013		
	Intra-ASEAN	Extra-ASEAN	Total	Intra-ASEAN	Extra-ASEAN	Total
Brunei Darussalam ^{1/}	115.9	93.2	209.1	3,053.5	225.6	3,279.2
Cambodia	1,514.3	2,070.0	3,584.3	1,831.5	2,378.7	4,210.2
Indonesia	2,607.7	5,436.8	8,044.5	3,516.1	5,286.1	8,802.1
Lao PDR	2,712.5	617.6	3,330.1	3,041.2	738.3	3,779.5
Malaysia	18,809.7	6,223.0	25,032.7	19,105.9	6,609.6	25,715.5
Myanmar	151.1	907.9	1,059.0	218.7	1,825.6	2,044.3
The Philippines	375.2	3,897.6	4,272.8	422.1	4,259.2	4,681.3
Singapore	5,732.7	8,758.5	14,491.2	6,114.7	9,453.2	15,567.9
Thailand	6,462.6	15,891.3	22,353.9	7,410.4	19,136.3	26,546.7
Viet Nam	1,363.8	5,483.9	6,847.7	1,440.3	6,132.1	7,572.4
ASEAN	39,845.5	49,379.8	89,225.2	46,154.4	56,044.6	102,199.0

นักท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียนในปี 2557 (2014)

ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยว (พันคน)			สัดส่วน (ร้อยละ)	
	ภายในอาเซียน	นอกอาเซียน	รวม	ภายในอาเซียน	นอกอาเซียน
มาเลเซีย	20,372.8	7,064.5	27,437.3	74.3	25.7
ไทย	6,620.2	18,159.5	24,779.8	26.7	73.3
สิงคโปร์	6,113.0	8,982.1	15,095.2	40.5	59.5
อินโดนีเซีย	3,683.8	5,751.6	9,435.4	39.0	61.0
เวียดนาม	1,495.1	6,379.2	7,874.3	19.0	81.0
ฟิลิปปินส์	461.5	4,371.9	4,833.4	9.5	90.5
กัมพูชา	1,991.9	2,510.9	4,502.8	44.2	55.8
สปป.ลาว	3,224.1	934.6	4,158.7	77.5	22.5
บรูไน	3,662.2	223.4	3,885.5	94.3	5.7
เมียนมา	1,598.3	1,483.2	3,081.4	51.9	48.1
อาเซียน	49,223.0	55,860.8	105,083.8	46.8	53.2

ที่มา ASEAN Tourism Statistic Database

สำหรับพฤติกรรมและการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน ผลการศึกษา รูปแบบพฤติกรรมและการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยและประชาคมอาเซียนนั้น มีแนวโน้มที่จะท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ดังนี้

1) ข้อมูลพื้นฐานและการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน กรณีนักท่องเที่ยวชาวไทยพบว่า นักท่องเที่ยวตัดสินใจท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยเฉลี่ยจำนวน 1-2 วัน มากที่สุดถึงร้อยละ 50 รองลงมาจำนวน 3-6 วัน ร้อยละ 40.50 และจำนวน 5-7 วัน ร้อยละ 5 ตามลำดับ สำหรับเหตุผลในการตัดสินใจท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการไปเที่ยวเพื่อไหว้พระ ขอพร และร่วมทำบุญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68 พักผ่อนกับครอบครัวร้อยละ 54.70 แหล่งท่องเที่ยวดึงดูดใจร้อยละ 34.20 เป็นส่วนหนึ่งของแผนการท่องเที่ยวหลัก ร้อยละ 21.50 ตามลำดับ

สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติพบว่า นักท่องเที่ยวตัดสินใจที่จะเดินทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทยโดยเฉลี่ยจำนวน 3-6 วัน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 จำนวน 1 สัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 38 จำนวน 1-2 วัน ร้อยละ 9 และจำนวน 5-7 วัน ร้อยละ 3 ตามลำดับ และเหตุผลในการตัดสินใจท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ส่วนใหญ่เห็นว่า มีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60 เป็นส่วนหนึ่งของแผนการท่องเที่ยวหลัก ร้อยละ 49 และพักผ่อนกับครอบครัวจำนวน ร้อยละ 35 เป็นช่วงระยะเวลาหยุดยาว ร้อยละ 19 ตามลำดับ ตัวอย่างพฤติกรรมและการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวมีความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ การไปพักผ่อนกับครอบครัว การเดินทางไปไหว้พระ ชมวัด และให้ความสนใจกับการไหว้พระพุทธรูป การเที่ยวชมความงามด้านศิลปกรรมของพระอุโบสถ การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้ไหว้พระพุทธรูป การเข้าไปในอุโบสถที่มีความงามของศิลปกรรมในด้านต่างๆ การเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด และการไหว้เจดีย์ที่มีอยู่ภายในวัด การทำบุญให้ทาน การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรม

2) รูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยแห่งการเข้ามาท่องเที่ยวซึ่งเป็นการแบ่งกลุ่มประเภทและลักษณะของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน สามารถแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบได้ดังนี้

1) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นรูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดจากกลุ่มการที่ประชาชนในท้องถิ่นร่วมตัวสร้างความศรัทธา ตลอดจนให้ความสนใจต่อการเข้าสู่สักการบูชาหรือเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม จนสามารถผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงประจำท้องถิ่น จนสามารถผลักดันให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นให้ความสนใจเข้ามา ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนเกิดการสร้างชื่อเสียงในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

2) พฤติกรรมการท่องเที่ยวตามสมัยนิยม เป็นเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ที่มีพัฒนาการมาจากการเติบโตของเทคโนโลยีสารสนเทศและการคมนาคมอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็นลักษณะพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงระยะเวลาของสังคม ที่ต้องการแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตและคงไว้ซึ่งศรัทธา บางประการที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว สังคมปัจจุบันพยายามนิยามรูปแบบพฤติกรรมการท่องเที่ยวตามสมัยนิยมให้มีชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวแนว “Hipster” “Slow life” เป็นต้น

3) พฤติกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมต่างประเทศ เป็นลักษณะการท่องเที่ยวที่เกิดจากการที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจ (Leisure) เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวด้านการบริการและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อาทิ การพัฒนาระบบการคมนาคมขนส่งตั้งแต่อุตสาหกรรมเครื่องบิน จนถึงการขนส่งระบบรางและรถโดยสารภายในประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการตั้งแต่โรงแรม รายการการท่องเที่ยวหรือแม้แต่เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งจองบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ การพัฒนานโยบายส่งเสริมการขายแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่เปิดกว้างด้านรูปแบบตามกระแสของเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนการสร้างภาคีเครือข่ายระหว่างรัฐต่อรัฐและบริษัทเอกชนเพื่อร่วมมือให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

4) พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวตลาดใหม่ๆ หรือกลุ่มคนที่ออกเดินทางท่องเที่ยวเป็นครั้งแรก การเดินทางโดยอาศัยการท่องเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์จะสามารถช่วยอำนวยความสะดวกและเหมาะสมกับประเทศจุดหมายปลายทาง ที่ยังไม่สามารถยกระดับการบริการด้านการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียนนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาเป็นกลุ่มทัวร์จะเป็นชาวจีน ชาวอินเดียและประเทศในแถบตะวันออกกลางซึ่งจะมีความแตกต่างจากนักท่องเที่ยวประเทศอื่น ตรงที่นักท่องเที่ยวจากประเทศในแถบตะวันออกกลางจะเดินทางเป็นกลุ่มทัวร์ขนาดเล็กระดับครอบครัว และมีการกำหนดพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะออกไปด้วย

2.5.3 ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนพบว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในมิติต่างๆ ดังนี้

- 1) ความสัมพันธ์ในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยทำหน้าที่ในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน
- 2) ความสัมพันธ์ในฐานะวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้มีประสิทธิภาพ เป็นการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนด้านการท่องเที่ยวของภาคีที่เกี่ยวข้อง เป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งภาครัฐได้ให้การสนับสนุนในฐานะวิสาหกิจของชุมชน
- 3) ความสัมพันธ์ในฐานะเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายของการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับธุรกิจท่องเที่ยวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรควบคู่กับการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว โดยให้มีการเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการในฐานะหุ้นส่วนทางธุรกิจและการเป็นตัวแทนของคนในชุมชนในภาคบริการด้านการท่องเที่ยว
- 4) ความสัมพันธ์ในฐานะผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวชุมชน ที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

ความสัมพันธ์เครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนนั้นพบว่า ชุมชนและผู้ประกอบการมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเสมือนเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีผลประโยชน์ร่วมกันก่อให้เกิดความสามารถ ประสิทธิภาพ ความคล่องตัว และความคิดริเริ่มดีกว่า และผลทำให้ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวอยู่รอดและสามารถดำเนินธุรกิจแข่งขันกับธุรกิจอื่นทั้งในระดับชาติและนานาชาติได้ โดยผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสร้างเครือข่ายการทำงานเชิงบูรณาการในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศอาเซียนระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยมีการสร้างให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนแบบเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพร่วมกันระหว่างภาครัฐ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน และชุมชน หรือระหว่างชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืน

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนมีแนวโน้มที่จะเติบโตด้วยการมีทรัพยากรที่หลากหลาย มีนักท่องเที่ยวสนใจมากขึ้น ชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวหลักและรายย่อยก็มีความพร้อมในการที่จะจัดการท่องเที่ยวในด้านศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียนให้มีความยั่งยืนต่อไป

การวิเคราะห์ SWOT การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียน
 การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ถือเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศในประชาคมอาเซียนพยายามผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเองไปสู่การจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้ ทั้งนี้ สามารถวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามกรอบการวิเคราะห์แบบ SWOT ได้ดังนี้

1. นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีจุดแข็ง คือ การที่ประชาคมอาเซียนได้มีการดำเนินการพัฒนายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้พัฒนาความร่วมมือที่เรียกว่า “แผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. 2554 –2558 หรือ ASEAN Tourism Strategic Plan –ATSP” ส่งผลให้เกิดการวางแผนและส่งเสริมให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดจนอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวภายในประชาคมอาเซียนสามารถเดินทางถึงกันได้สะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนี้การบรรจุให้การพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและการคมนาคมอยู่ในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในประเทศต่างๆ ประชาคมอาเซียนยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

2. นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มีแนวโน้มที่เป็นโอกาสในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายประเภท อาทิ แหล่งมรดกโลก ศาสนสถานจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางกิจกรรมกีฬาหรือแหล่งท่องเที่ยวในมหานครที่มุ่งเน้นการพักผ่อนและบริโภคสินค้าและการบริการ ส่งผลประการหนึ่งที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน เพราะสามารถเลือกสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวได้หลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้การถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและการส่งเสริมการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีคุณค่ามากขึ้น เช่น ประเทศไทย ประเทศลาว ประเทศเวียดนามและประเทศกัมพูชา ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงมีการจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้เกิดกระบวนการที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ เช่น แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ของประเทศไทย เป็นต้น

3. นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนยังมีจุดอ่อน คือ ยังได้รับการให้ความสำคัญจากหน่วยงานภาครัฐของประเทศของประชาคมอาเซียนในระดับต่ำ เพื่อให้เป็นนโยบายและยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไม่สามารถยกระดับแนวทางการบริหารจัดการ ให้เป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียนได้ รวมทั้งการยกระดับความปลอดภัยและกระบวนการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมพื้นที่การท่องเที่ยว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประชาคมอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นในมิติที่มุ่งเน้นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทใด การพิจารณาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและยกระดับการดูแลความปลอดภัยให้ทั่วถึงในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ยังขาดการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน อีกทั้งการไม่มีศูนย์บัญชาการและบุคลากรที่เพียงพอต่อการป้องกันและตรวจตราเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ยังเป็นอีกจุดอ่อนที่ลดความน่าเชื่อถือให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียนในปัจจุบันด้วย

4. นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนมีอุปสรรค คือ การที่นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการเนื่องจากปัญหาทางการเมือง จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมาการที่ปัญหาทางการเมืองของประเทศไทย ซึ่งในหลายกรณีส่งกระทบความพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านถือเป็นอุปสรรคชั่วคราวที่จะพัฒนาความร่วมมือและการดำเนินนโยบายให้มีความต่อเนื่อง รวมทั้งยังขาดการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ส่งผลให้ศักยภาพของบุคลากรในมิติต่างๆ ไม่สามารถยกระดับการพัฒนาให้สอดคล้องกับความจริงก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยีในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาภาษา คุณภาพการบริการ การเอาใจใส่ต่อนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงเช่นกัน อาทิ ประเทศญี่ปุ่น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าศักยภาพของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวยังเป็นรองคู่แข่งด้านการท่องเที่ยวอยู่ นอกจากนี้การพัฒนาให้มีมัคคุเทศก์ที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ คุณค่าของพุทธศิลป์และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ยังถือเป็นอีกหนึ่งความท้าทายในอนาคตสำหรับผู้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอีกด้วย

นอกจากนี้ขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ยังอยู่ในระดับต่ำกว่าประเทศคู่แข่ง จากข้อมูลของ Travel and Tourism Competitiveness Index ในปี พ.ศ. 2557 พบว่า ประเทศไทยมีอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันในลำดับที่ 35 ของโลก และเป็นอันดับที่ 10 ในภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก โดยขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยยังต่ำกว่าประเทศสิงคโปร์ (อันดับ 11 ของโลก) และมาเลเซีย (อันดับ 25 ของโลก) และเมื่อพิจารณาขีดความสามารถในการแข่งขันแต่ละด้าน พบว่า ไทยมีความโดดเด่นในด้านทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมทางอากาศ (โครงสร้างพื้นฐานในการบริการ นักท่องเที่ยว สำหรับปัจจัยที่เป็นเป็นจุดอ่อนสำคัญของการท่องเที่ยวไทย ได้แก่ ด้านความปลอดภัย ด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และด้านสุขอนามัย

ตารางที่ 2.7 การวิเคราะห์ SWOT การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน

จุดแข็ง - มีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมาก โดยมีพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม 23 แห่งที่สร้างจุดหมายของการท่องเที่ยวได้ - ภาครัฐมีนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง - มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอาเซียน หรือ ASEAN Tourism Strategic Plan-ATSP” - มีเส้นทางการท่องเที่ยวและการคมนาคม การขนส่งที่เชื่อมโยงถึงกัน - มีระบบและเทคโนโลยีและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการท่องเที่ยว - มีภาคีชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมและ - มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย	จุดอ่อน - การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ดีพอ - การสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ทั่วถึง - การดูแลรักษาความปลอดภัย-ความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร - ระบบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวยังไม่นำไปสู่ความยั่งยืน เช่น การระเบียบการเข้าชม - ชีตความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถสื่อสารถึงหลักการสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างดีพอ - บุคลากรของวัด ศาสนสถาน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการในระดับต่ำ
โอกาส - แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และแบบ Slow life มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น - นักท่องเที่ยวสนใจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น - มีการเดินทางภายในอาเซียนมากขึ้น - การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนช่วยให้การท่องเที่ยวขยายตัว - โครงการความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และชุมชนมีมากขึ้น - ระบบเทคโนโลยีช่วยให้กิจกรรมและการเดินทางสะดวกมากขึ้น - กฎหมายระหว่างประเทศเอื้อต่อการท่องเที่ยว	อุปสรรค - ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ความขัดแย้งทางสังคมและวิกฤตทางการเมืองในอาเซียน - พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่มีลักษณะของการค้ำมนุษย์ในอาเซียน - ภาพลักษณ์ด้านลบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ เช่น การหลอกลวง - การจัดการในเชิงนโยบายและแนวการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน - ระบบการขนส่งและการคมนาคมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ห่างไกลยังไม่สะดวกและเพียงพอ - ขาดระบบการประกันภัยที่เป็นรูปธรรม - การพัฒนาระบบการเชื่อมโยงเครือข่าย

2.6 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

จากการวิเคราะห์สภาพการณ์ท่องเที่ยวในไทยและประชาคมอาเซียนด้วยเทคนิค SWOT ดังกล่าว คณะผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียนได้ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม
- 3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 4) ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) ยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างเครือข่ายภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

1. ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยและอาเซียนอยู่ในช่วงของการเติบโตในทุกด้าน โดยที่ผ่านมา การท่องเที่ยวทางธรรมชาติดังกล่าวได้รับความนิยมในระดับสูง รองลงมาได้แก่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งเป็นส่วนแบ่งทางการตลาด 1 ใน 3 ของการท่องเที่ยวทั้งหมด โดยมีนักท่องเที่ยวในเอเชียมาเป็นอันดับต้นของการท่องเที่ยว รองลงมา ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่สนใจด้านศาสนา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในเชิงการตลาดท่องเที่ยวนั้น มีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ใน 7 ประเด็น ได้แก่

1) การส่งเสริมภาพลักษณ์การเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม ให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงการตลาด (Positioning) จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและคุ้มค่า (Variety and Value for Money Destination) สู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ (Quality Leisure Destination) เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมทั้งการสร้างสรรค์สังคมที่ดีงาม

2) การปรับโครงสร้างตลาด (Market Restructuring) โดยขยายฐานนักท่องเที่ยวกลุ่ม High Value ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวระดับกลาง-บน และนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และมีการใช้จ่ายสูง รวมทั้งมีพฤติกรรมเหมาะสมกับศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อการเยี่ยมชมและเรียนรู้ในจำนวนวันที่ยาวนานขึ้น

3) การปรับสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน (Rebalancing) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการ ความสนใจของนักท่องเที่ยว การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืน มุ่งการกระจายการท่องเที่ยวในอาเซียน และการกระจายรายได้สู่แหล่งท่องเที่ยวศักยภาพรอง สร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวเกิดความรัก ความภูมิใจในวิถีชีวิต และสังคมร่วมในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4) การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยใช้วิถีชีวิต ความเชื่อ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมในไทยและอาเซียนเป็นประตูสู่การเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

5) การส่งเสริมการท่องเที่ยวในกลุ่มผู้สูงอายุและครอบครัว โดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างความผูกพันในครอบครัวและหมู่คณะ ผู้สูงอายุ อันจะเป็นการสร้างรากฐานอันเข้มแข็งของสังคม และส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างสอดคล้องกับขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่องuest

6) การเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นกลยุทธ์ทางการตลาด เน้นการสื่อสารข้อมูลเชิงบวก ในด้านสินค้าและบริการที่มีคุณภาพมาตรฐาน และใช้ “วิถีทางศาสนาและวัฒนธรรม” เป็นตัวนำสร้างอัตลักษณ์ และส่งเสริมประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

7) การสื่อสารเชิงสันติของการท่องเที่ยว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างสันติภาพและการสร้างความดีร่วมกัน โดยให้ผู้นำทางศาสนาเป็นผู้แทนในการชักชวนการท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

ในประชาคมอาเซียนนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี รวมทั้งรูปแบบการปกครอง แต่สิ่งที่คล้ายคลึงกันนั้นคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มาจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่อิงอาศัยความเชื่อทางศาสนา วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของตนเอง และทรัพยากรที่มาจากกิจกรรมนันทนาการของการท่องเที่ยวที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม และโดยสาเหตุที่ประชาคมอาเซียนมีรากฐานทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดีทางศาสนาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างเอกภาพบนความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในเชิงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้น มีเป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ใน 7 ประเด็น ได้แก่

1) การพัฒนาเชิงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยเป็นการพัฒนาเตรียมความพร้อมเชิงพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาพื้นที่ในแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม วัด ศาสนสถาน โบราณสถาน เป็นต้น เน้นการพัฒนากิจกรรมและบริการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวและให้ความสำคัญกับมิติของการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านจิตใจและปัญญา รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสมดุลของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการจัดการทรัพยากร

ท้องถิ่นของชุมชน วัด ให้เกิดความเข้มแข็ง และพัฒนาเชื่อมโยงสินค้าทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) เข้าสู่ภาคธุรกิจบริการท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นชุมชนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามเส้นทางคมนาคมที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของไทยและอาเซียน อีกทั้งเน้นการบูรณาการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของหน่วยงานแต่ละพื้นที่ตั้งแต่ระดับชุมชนไปจนถึงระดับนานาชาติ

2) การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น การไหว้พระสวดมนต์ การเจริญจิตภาวนา การเข้าคอร์สการอบรมวิปัสสนาระยะสั้นสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สูงอายุ และบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพแบบองค์รวม โดยมุ่งสู่การเป็นหนึ่งในผู้นำการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพระตำหนักภูวนาถผ่านมาตรการยกระดับการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับสากล และกิจกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ โดยมุ่งสู่การเป็นศูนย์กลางแห่งการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุในภูมิภาคเอเชีย ผ่านมาตรการยกระดับเป็นศูนย์กลางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนา ได้แก่ พัฒนาอุตสาหกรรมภาคบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางศาสนาและวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐาน และมีความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเพิ่มรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเสริมสร้างศักยภาพสถานประกอบการ และบุคลากรภาคบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างและผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ โดยให้วัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว

3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม เป้าหมายหลักของข้อนี้ คือ เร่งพัฒนาการอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมผ่านมาตรการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถช่วยเพิ่มรูปแบบการบริการสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในเส้นทางท่องเที่ยวในวัด ศาสนสถาน และมรดกโลก เป็นต้น โดยพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยว ให้ได้มาตรฐานตามหลักสากล โดยคำนึงถึงสถาปัตยกรรม สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคนพิการ และผู้สูงอายุ เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ ป้ายบอกทาง ป้ายข้อมูล จุดบริการ Wifi ทางลาด ราวจับ ห้องสวดมนต์ สถานที่ปฏิบัติธรรม หรือห้องละหมาด เป็นต้น

4) การพัฒนาระบบการสื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยว โดยพัฒนาศูนย์ข้อมูลของวัด แหล่งท่องเที่ยว ศูนย์เรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ โดยได้มุ่งเน้นการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ในการพัฒนารูปแบบสื่อความหมาย เพื่อบอกเล่าเรื่องราว ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งหลักการทางศาสนาและวัฒนธรรม ให้ที่เป็นสนใจของนักท่องเที่ยวและให้ดูโดดเด่นน่าสนใจ การสร้างสุนทรียภาพด้านการท่องเที่ยว เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดีและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

5) การพัฒนาความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาความปลอดภัยนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับเรื่องความปลอดภัยกับชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว และสามารถส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของการท่องเที่ยว โดยมีแนวทางการพัฒนา เช่น การแก้ปัญหาทัวร์ศูนย์เหรียญ ปัญหาัคคุเทศก์เถื่อน และการทำร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เช่น การชักจูงความเข้าใจและกำหนดแนวทางมาตรฐานกับผู้ประกอบการต่างๆ กรณีการเช่ารถยนต์หรือจักรยานยนต์ โดยการกวดขันจับกุมไม่ให้มีการค้าขายที่เป็นลักษณะหลอกลวง ขยายเกินราคา หรือก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่นักท่องเที่ยว การดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาการประกอบธุรกิจนำเที่ยวโดยใช้คนไทยเป็นตัวแทนอำพราง (Nominee) เป็นต้น

6) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกกลุ่มมรดกธรรม โดยเป็นการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้ง 23 แห่งในอาเซียนให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน เพื่อให้เป็นจุดหมายของการเดินทางท่องเที่ยวในอาเซียน

3. ยุทธศาสตร์ที่ 3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ในสภาพการแข่งขันในตลาดท่องเที่ยวโลก การก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และแนวโน้มการแข่งขันในอนาคตทำให้ประเทศไทยและอาเซียนต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การกำหนดนโยบายและการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ช่วยสนับสนุนการส่งเสริมการตลาดและการพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันโดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มเติบโตขึ้นซึ่งที่ผ่านมาการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านศาสนาและวัฒนธรรมนั้น พบว่า การบริหารจัดการยังมีจุดอ่อนอยู่หลายประการ เช่น ขาดการบูรณาการงบประมาณและการประสานงานทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรมขาดทิศทางที่ชัดเจน บุคลากรขาดทักษะและความรู้ด้านการจัดการและภาษา ขาดระบบการจัดการข้อมูลในการบริหารและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและกฎระเบียบที่ล้าสมัยไม่ทัน มีความขัดแย้งในพื้นที่การจัดการ ดังเช่น กรณีของประเทศไทยการจัดการภายในศาสนสถานเป็นทั้งอำนาจของวัดและกรม

ศิลปากร เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มประเทศในอาเซียน เช่น เมียนมา และกัมพูชาอำนาจในการจัดการก็เป็นของวัดและภาครัฐ โดยให้เอกชนเข้ามาบริหารแทนวัดและชุมชน เป็นต้น ดังนั้น การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรมจึงต้องมีการกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ให้เหมาะสม ดังนี้

1) การพัฒนาไกและปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน โดยมีการมอบอำนาจทั้งในเชิงกฎหมายและการบริหารจัดการสู่วัด ภาคเอกชน และชุมชนให้เหมาะสม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งพัฒนาขั้นตอนการขอวีซ่าและการอำนวยความสะดวกในการตรวจลงตราแบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-Visa) และการผ่านแดนทั้งจุดเข้าออกชายแดนและสนามบิน โดยเฉพาะบริเวณด่านชายแดนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และการปรับปรุงกฎระเบียบให้มีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น

2) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ เพื่อเป็นเครือข่ายในการสอดส่องผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ที่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการกระทำ ความผิดต่อพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครการท่องเที่ยวเพื่อดูแลรักษาความปลอดภัยและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม

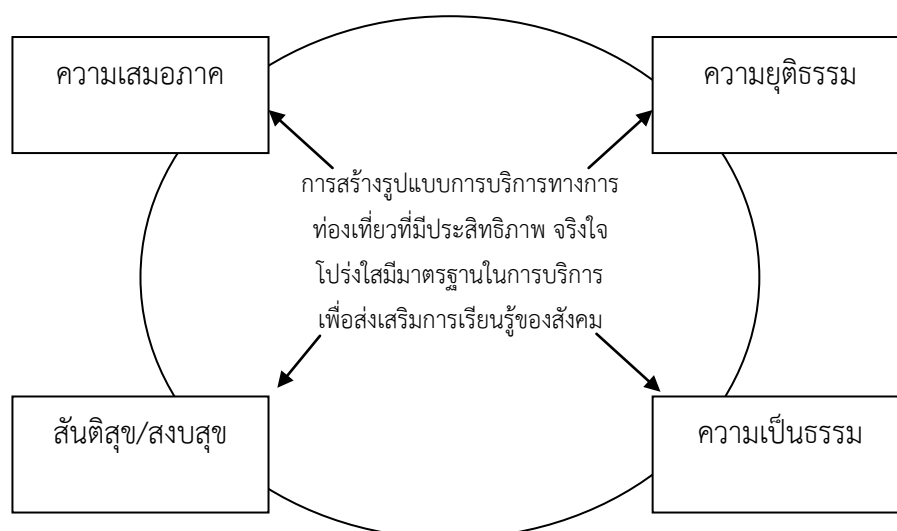
3) การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมนั้นต้องอาศัยข้อมูลและสารสนเทศจำนวนมาก แต่ปัจจุบันข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย มาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ขาดการจัดเก็บข้อมูลที่จำเป็น ขาดการบริหารจัดการและขาดการใช้ประโยชน์ข้อมูลอย่างเต็มที่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Intelligence Center) โดยให้มีระบบการให้บริการข้อมูลแบบครบวงจร ทั้งข้อมูลเส้นทางพาหนะในการเดินทาง ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ระบบจองตั๋วออนไลน์ ตลอดจนการสร้างแอปพลิเคชันให้นักท่องเที่ยวตรวจสอบเส้นทางและยานพาหนะขนส่งสาธารณะได้ ให้มีการนำเทคโนโลยีการจัดเก็บ ออกแบบและกลั่นกรองข้อมูลสร้างระบบการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์ข้อมูลเพื่อช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวของอาเซียนเพื่อการวางแผนและตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหาร และเพื่อบริการข้อมูลและสารสนเทศ

4) การปรับปรุงกฎหมายและกลไกการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เนื่องจากปัจจุบันมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมหลายฉบับยังล้าสมัยไม่ทันต่อสถานการณ์ จนทำให้กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาหรือเป็นข้อเสียเปรียบต่อประเทศคู่แข่ง โดยมีการทบทวนและแก้ไขกฎหมายและกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

และบริหารจัดการการท่องเที่ยว เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติโบราณสถาน พ.ศ. 2504 พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. 2547 รวมทั้งแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานสนับสนุนการท่องเที่ยว ผลักดันให้มี การออกกฎหมายใหม่หรือกฎหมายลูกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น กฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจการจัดประชุม และการจัดแสดงสินค้า เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็ให้มีการศึกษากฎหมายระหว่างประเทศเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

5) การบริหารการจัดการท่องเที่ยวโดยยึดหลักความเสมอภาคและความยุติธรรมของสังคม ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์และการบริหารจัดการแนวใหม่ สิ่งทีบุคคลและสังคมคาดหวัง คือ ความดีงามของบุคคลและสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนากล่าวถึงความดีงามของบุคคลว่า จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่สำคัญหลายประการ เช่น การมีสุจริตทางกาย วาจา และจิตใจ การมีหิริโอตตปัทบ การละอายต่อการทำความชั่ว การมีศีล มีความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น และมองว่า สังคมที่มีความดีงามนั้นจะต้องเป็นสังคมที่มี “ความเสมอภาค” “ความยุติธรรม” และมี “สันติภาพ” หากสังคมใดปราศจากความเสมอภาค ความยุติธรรม และสันติภาพ สังคมนั้นย่อมไม่สงบสุข มีความขัดแย้งสูง และไม่สามารถที่จะสร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จากหลักการดังกล่าว การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประชาชาติจะต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการภายในของบุคคลและผู้นำเพื่อให้สังคมนั้นๆ มีความเสมอภาคและยุติธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าและนำไปสู่การพัฒนาสังคมร่วมกันดังแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2.4 การบริหารที่ยึดหลักความเสมอภาคและยุติธรรม

แผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า หากบุคคลและองค์กรการท่องเที่ยวมีการพัฒนาตนเองบนพื้นฐานของการบริการและการให้การเรียนรู้ที่ดี บุคคลและองค์กรนั้นๆ ย่อมสามารถที่จะเชื่อมโยงการพัฒนาสังคมที่ตนเองดำรงอยู่นั้นไปสู่ความเสมอภาค ความยุติธรรม และสันติภาพ ที่นับว่าเป็นความงดงามของสังคม ฉะนั้น บุคคลและองค์กรที่ดูแลการท่องเที่ยวจึงเป็นเสมือนศูนย์การเชื่อมโยงที่จะสร้างสังคมให้เกิดความดีงาม ก่อให้เกิดประโยชน์และการสร้างสรรค์บนพื้นฐานของความเสมอภาค ความยุติธรรม โดยมีการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกัน

6) การบริหารจัดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมด้วยหลักการทางศาสนาเพื่อลดความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมนั้น สิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คือ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวในชุมชนหรือประเทศต่างๆ รู้ถึงหลักการทางศาสนาเพื่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนา และมีการส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม เพราะความรู้และปัญญาจะเป็นเครื่องมือนำไปสู่การสร้างความปลอดภัยของการท่องเที่ยวที่มุ่งแต่จะแสวงหาผลประโยชน์ ไปสู่การสร้างวัฒนธรรมร่วมของผู้คนในโลก และจะเป็นฐานไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของแต่ละชุมชนหรือแต่ละประเทศ ซึ่งการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ นั้น จะประกอบด้วย

(1) การพัฒนาสังคมและการท่องเที่ยวด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ให้เข้าใจถึงหลักจริยธรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละแห่ง

(2) การพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนด้วยความเข้าใจในโครงสร้างทั้งระดับจุลภาคและมหภาค โดยให้มีการมองภาพรวมของการพัฒนาการท่องเที่ยวในภาพรวมใหญ่ แต่ให้แยกส่วนเพื่อการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างในระดับจุลภาคได้ดีขึ้น เพราะกระบวนการดังกล่าว นำไปสู่การไม่แยกส่วนของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะเป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

(3) การพัฒนาด้วยความรู้และเข้าใจถึงบริบทของสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นการสร้างฐานคิดและมุมมองว่า การสร้างสรรค์คุณค่าทางวัฒนธรรมในสังคมนั้น มีที่มา มีที่ไป การเกิดขึ้นของปัญหามิอาจเกิดจากสาเหตุด้านใดด้านหนึ่ง การเข้าใจถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชน จะช่วยให้กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวมีโอกาสประสบผลสำเร็จมากขึ้น

(4) การพัฒนาด้วยความเข้าใจในฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเป็นการพัฒนาจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคมที่มีใช้เพียงเพื่อระดมทรัพยากรเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นการปกป้องรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวและจัดการให้เกิดมูลค่าและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

6) การเสริมสร้างวัฒนธรรมการบริการการท่องเที่ยวด้วยความจริงใจและมีจิตสำนึกต่อศาสนาและวัฒนธรรม ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียนประการหนึ่งคือ ภาพลักษณ์ที่มีระบบการบริหารจัดการและการพัฒนาประเทศที่ไม่ตอบสนองต่อความจริงใจหรือมีความสุจริตในการให้บริการ มีภาพลักษณ์ที่ไม่โปร่งใสในการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งๆ ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สวยงาม แต่ด้วยความที่มีผู้ประกอบการบางกลุ่ม ชุมชนบางแห่งมองเห็นผลประโยชน์ในระยะสั้นจึงทำให้มีการรูปแบบการบริการที่ไม่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว มีการทุจริตฉ้อโกง รวมทั้งการให้บริการที่ไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น จึงมีข้อร้องเรียนจากนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ รวมทั้งการดูแลรักษาความสะอาดปลอดภัยของภาครัฐยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ จึงทำให้เกิดความระแวงของนักท่องเที่ยว ดังนั้น ภาครัฐ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว วัดและชุมชน จะต้องร่วมกันสร้างวัฒนธรรมแห่งการบริการด้วยความจริงใจ สุจริต โปร่งใส เที่ยงธรรม และมีมาตรฐานในการบริการเพื่อสร้างความอบอุ่นใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชน การนำระบบหรือวิถีแห่งวัฒนธรรมความจริงใจหรือมีจิตสำนึกต่อศาสนาและวัฒนธรรมมาเสริมสร้างให้เป็นวัฒนธรรมการทำงานหรือการบริการของภาคส่วนต่างๆ มีมาตรฐานทางจริยธรรมและมาตรฐานทางวิชาชีพในระดับสูง โดยนัยนี้ หมายถึงการร่วมกันขับเคลื่อนจริยธรรมของบุคคลและองค์กรในภาคการท่องเที่ยวให้เกิดผลเพื่อสร้างมาตรฐานและวัฒนธรรมแห่งความจริงใจและความสุจริตสืบต่อไป

4. ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

การพัฒนาบุคลากรในด้านนี้มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและยกระดับผู้ประกอบการ วัดและชุมชนเพื่อให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยวภาครัฐและชุมชนมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พัฒนาผู้ประกอบการและผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานและจรรยาบรรณ ส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเตรียมความพร้อมการบริหารจัดการบุคลากรเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มีมาตรการและแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

1) การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งระบบ พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกกลุ่มทั้งในระดับผู้บริหาร นักวิชาการ วัด ชุมชน และผู้ปฏิบัติการให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และองค์ความรู้อื่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่โดยพัฒนาบุคลากรภาครัฐและเอกชนใน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักบริหาร นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานภาครัฐและท้องถิ่น ให้มีสมรรถนะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวให้มีทักษะและองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพ การบริหารจัดการธุรกิจ การตลาด ภาษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการบริการที่มีคุณภาพมาตรฐานและมี

จรรยาบรรณ 4) กลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนชนโดยทั่วไป โดยต้องเสริมสร้างศักยภาพของวัดและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และพัฒนาทักษะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการท่องเที่ยว สร้างความเข้มแข็งและเครือข่ายทางธุรกิจของผู้ประกอบการ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ เพิ่มช่องทางการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เหมาะสมเพื่อการขยายธุรกิจและปรับปรุง โดยมีการแลกเปลี่ยนกลุ่มแรงงานภาคบริการร่วมกันในอาเซียน

3) การพัฒนาพระสงฆ์ วัดและประชาชนในบริหารกิจการและแหล่งท่องเที่ยว ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากพระสงฆ์ในไทยและอาเซียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของการท่องเที่ยว ย่อมจะเป็นการสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของจิตสำนึกและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. ยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างเครือข่ายภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

ในประชาคมอาเซียนนั้นมีเส้นทางการท่องเที่ยวและเครือข่ายการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีการติดต่อประสานงานตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือของประชาคมอาเซียนที่มีอยู่แล้วทั้งในด้านกฎหมาย การเข้าเมือง การยกเว้นวีซ่า การส่งเสริมการลงทุน และการเชื่อมโยงด้วยการกีฬาและนันทนาการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงเครือข่ายดังกล่าว ยังไม่สำเร็จผลเป็นไปตามข้อตกลงที่ภาครัฐกำหนดไว้ ดังนั้น จึงควรมีการกำหนดบทบาทให้ทุกองค์กรชุมชน ทุกภาคีเครือข่ายและในทุกระดับการทำงานเพื่อการท่องเที่ยว สามารถพัฒนากระบวนการทำงานของตนเองให้สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยดำเนินการภายใต้บทบาท หน้าที่ของตนเองให้ถูกต้องเหมาะสม และอาจจะมีการประสานเชื่อมโยงความร่วมมือในมิติอื่นก็ได้ ซึ่งการกำหนดบทบาทและการทำงานที่ชัดเจนจะช่วยให้ภารกิจและกระบวนการทำงานขององค์กรชุมชนและเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการทำงานระดับท้องถิ่นองค์กรชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนที่เป็น “ทีมทำ” จะต้องมีบทบาทอย่างยิ่งในการร่วมนำเสนอแนวคิด ประสพการณ์ และแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่ จากนั้นจึงมีการเชื่อมต่อกับผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับชาติ และนานาชาติที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวของอาเซียนในฐานะ “ทีมนำ” โดยให้มีการประสานงานกับภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน งบประมาณ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศในฐานะ “ทีมสนับสนุน” ซึ่ง

ผลรวมของการทำหน้าที่ของเครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ นั้น จะมุ่งไปสู่เป้าหมายหลักอยู่ที่ “ทีมเรียนรู้” ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวและประชาชนในประเทศต่างๆ เมื่อดำเนินการเชื่อมโยงเครือข่ายและเส้นทางการท่องเที่ยวแบบนี้ ย่อมจะทำให้เกิดการเปลี่ยนการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศทำให้เกิดความร่วมมือและสร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังนี้

1) การพัฒนาระบบโลจิสติกส์เพื่อการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้ได้มาตรฐาน ให้สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก รวดเร็ว มีความปลอดภัยในการเดินทางและการบริการการขนส่งสาธารณะ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลักกับแหล่งท่องเที่ยวรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยขยายความเชื่อมโยงด้านการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศภายในประเทศรวมถึงเส้นทางการท่องเที่ยวสู่ประเทศอาเซียน

2) พัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม ให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และมีความปลอดภัยในการเดินทางและการบริการการขนส่งสาธารณะ โดยสามารถเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหลักกับแหล่งท่องเที่ยวรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเส้นทางการท่องเที่ยวสู่ประเทศอาเซียนที่เชื่อมโยงกัน รวมทั้งพัฒนามาตรฐานยานพาหนะและระบบการให้บริการขนส่งสาธารณะ ให้มีความสอดคล้องและพอเพียงกับความต้องการเดินทาง และมีความคล่องตัวและความสามารถในการเข้าถึง (Mobility & Accessibility)

3) การเชื่อมโยงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว โดยอาศัยความรู้ทางภูมิวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในอดีตให้เข้ามาเชื่อมโยง เพื่อเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ให้มีการศึกษาเส้นทางและพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทั่วอาเซียน ดังข้อมูลการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ในอาเซียนดังภาพนี้

4) การพัฒนาระบบการท่องเที่ยวดำเนินตามหลัก ASEAN Connect นับตั้งแต่วันที่ 31 ธันวาคม 2558 ประเทศไทยและประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) อีก 9 ประเทศ ซึ่งมีจำนวน ประชากรรวมกันกว่า 623 ล้านคน มีขนาดเศรษฐกิจรวมกันกว่า 2,518 พันล้าน ดอลลาร์สหรัฐฯ ได้เข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจ อาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) อย่างเต็มตัว นั้นหมายความว่า นับจากนี้ไปอาเซียนจะมีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ในด้านต่างๆ ที่ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะความเชื่อมโยงภูมิภาค อาเซียน หรือที่เรียกว่า ASEAN Connect ที่ครอบคลุม การเชื่อมโยง 3 ด้าน คือ ความเชื่อมโยงทางกายภาพ ครอบคลุมเรื่องของการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงโครงข่ายด้านการขนส่งเทคโนโลยีสารสนเทศ การสื่อสาร และพลังงาน ความเชื่อมโยงของสถาบัน ครอบคลุมเรื่องการค้าเสรีและการอำนวยความสะดวก ทางการค้า บริการ และการลงทุนในอาเซียน รวมถึงการดำเนินการ ตามความตกลงด้านการขนส่งรูปแบบต่างๆ การปรับพิธีการและมาตรฐานต่างๆ การลดขั้นตอนในกระบวนการข้ามพรมแดนให้สะดวก และง่ายขึ้น และการเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรเพื่อรองรับการดำเนินการดังกล่าว สุดท้ายคือ ความเชื่อมโยงระหว่างประชาชน หมายถึง การเชื่อมโยงถึงกันด้านจิตใจ ลดความขัดแย้งทางสังคม วัฒนธรรม และประเพณี ส่งเสริมการเคลื่อนย้ายของประชาชนภายใน อาเซียนให้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม อาเซียนได้จัดลำดับความสำคัญของการดำเนินการด้านการพัฒนาความเชื่อมโยงทางกายภาพ ทางด้านการขนส่งและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นหลัก ดังนั้น การกระจายนักท่องเที่ยวภายในภูมิภาค อาเซียนจึงเป็นผลจากการเชื่อมโยงทางด้านกายภาพ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม โดยอาเซียนได้วาง กลยุทธ์ไว้ 5 กลยุทธ์เน้นการเติมเต็มเครือข่ายความเชื่อมโยงระหว่างกัน ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ได้แก่

(1) การพัฒนาเครือข่ายเส้นทางทางหลวงอาเซียน โดยการยกระดับถนนที่ยังไม่ได้มาตรฐานระดับ 1 จัดทำป้ายบอกทาง สร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างประเทศ รวมทั้งขยาย เส้นทางไปสู่จีนและอินเดียซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรและนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

(2) การพัฒนาโครงการเชื่อมโยงเส้นทางรถไฟสายคุนหมิง-สิงคโปร์ ที่เป็นหัวใจ สำคัญของการกระจายนักท่องเที่ยวจากจีนลงมาในภูมิภาคโดยเฉพาะการสร้างเส้นทางรถไฟสองสาย คือ สายตะวันออก ผ่านไทยกัมพูชาและเวียดนาม มีทางย่อยแยกเชื่อมระหว่างสปป.ลาว และ เวียดนาม สายที่สองคือ สายตะวันตก ผ่านไทยและเมียนมา แต่จะให้ความสำคัญกับสายตะวันออก ที่ ประเทศไทยจุดที่อาเซียน ต้องการให้เพิ่มเติมคือระหว่างอรัญประเทศและคลองลึกและช่วงผ่านด่าน เจดีย์สามองค์ถึงเมียนมา เป็นต้น

(3) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงล้านช้างในประเทศอย่างเป็นองค์รวมและมี ประสิทธิภาพ มีการกำหนดเส้นทางการเดินเรือลุ่มน้ำโขง โดยเริ่มต้นจากจีนล่องมาจนถึงเชียงแสน ผ่านสิบสองปันนา

(4) การจัดระบบการขนส่งในรูปแบบที่เชื่อมต่อเพื่อให้อาเซียนเป็นศูนย์กลางการขนส่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะต้องเร่งดำเนินการ East-West Corridor (EWE) ให้สำเร็จ โดยการสร้างจุดเชื่อมต่อที่ยังขาดหายไปบนเส้นทาง และพัฒนาท่าเทียบเรือที่อย่างกุ้ง และเมืองดานัง การส่งเสริม Mekong-India Economic Corridor (MIEC) การสร้างสะพานแม่น้ำโขงในกัมพูชา การสร้างท่าเรือทะเลน้ำลึก Dawei ในเมียนมา การสร้างทางหลวงและศึกษาความเป็นไปได้ใน การสร้างเส้นทางรถไฟระหว่างกาญจนบุรีและ Dawei โดยการพัฒนา รูปแบบการเชื่อมโยงดังกล่าวส่งผลให้ไทยมีศักยภาพในการเป็น Hub ในการกระจายสินค้าและการท่องเที่ยว

(5) การสร้างความเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมขนส่ง กับ “เส้นทางสายไหมใหม่ภายใต้ศตวรรษที่ 21” (The New Silk Road) ของประเทศจีน โดยการพัฒนาเส้นทางคมนาคม 2 เส้นทาง ได้แก่ Silk Road Economic Belt ซึ่งเป็นเส้นทางสายไหมทางบก มีลักษณะ คล้ายแถบเส้นเข็มขัดที่เชื่อมโยงจากฝั่งตะวันตกของจีนเชื่อมโยง ประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเส้นทางสายไหมเดิม (อินเดีย เปอร์เซียทวีปยุโรปและคาบสมุทรอาหรับ) ผ่านเอเชียกลาง เอเชียตะวันตก เอเชียใต้ อาเซียน ตะวันออกกลาง และยุโรป และ 21st Century Maritime Silk Road ซึ่งเป็นเส้นทางสายไหมทางทะเลที่เชื่อมโยงจากท่าเรือทางตอนใต้ของจีน ผ่านภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง แอฟริกาตะวันออก และไปสิ้นสุดที่ยุโรป (ประเทศเบลเยียม) ซึ่งเส้นทางสายไหมทางทะเล ถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขยายผลประโยชน์ระหว่างจีน กับประเทศต่างๆ ครอบคลุมหลายภูมิภาค โดยเฉพาะอาเซียน และอาจกลายเป็นเส้นทางที่เอื้อประโยชน์ต่อการค้าและการลงทุน และการท่องเที่ยวมากที่สุดอีกเส้นทางหนึ่งในอนาคต ถ้าการพัฒนากระบวนการคมนาคมขนส่งของอาเซียนเสร็จสิ้นลง ประเทศไทยจะได้รับประโยชน์ในการเป็นศูนย์กลางความเชื่อมโยง ที่เห็นชัดเจน (ASEAN Hub) คือ ทางบก (ทางถนนและทางรถไฟ) และทางอากาศจากข้อได้เปรียบลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีแหล่ง ที่ตั้งใจกลางอาเซียน รวมทั้งความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานในระดับหนึ่ง ตลอดจนการดำเนินงานของไทยและอาเซียนที่รองรับโดยการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เชื่อมโยงกับอาเซียนที่มีการสร้างเส้นทางเชื่อมโยงหรือถนนเศรษฐกิจ (Economic Corridors) รวมถึงการเชื่อมโยงทางน้ำและอากาศ พร้อมกับกำหนดเขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone) เพื่อขยายโอกาสให้ไทยและอาเซียนได้ใช้ประโยชน์จากการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวตามแนวเส้นทางเหล่านี้มากขึ้น

ยุทธศาสตร์ดังกล่าว เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมให้มีความเจริญรุ่งเรืองเติบโตไปพร้อมกับการท่องเที่ยวในด้านอื่นๆ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งการรวมตัวของประชาคมอาเซียนที่จะสร้างความมั่นคงและการรักษาวัฒนธรรมที่งดงามของประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

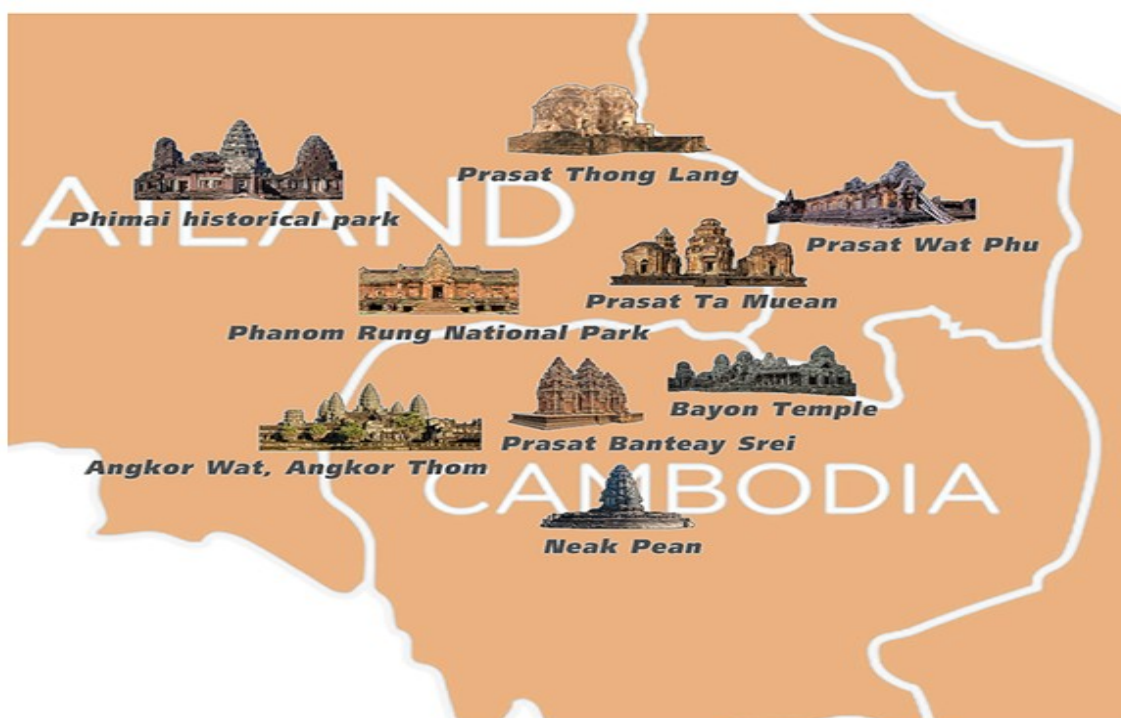
2.7 เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาที่พบว่า ประชาคมอาเซียนนั้นมีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ตั้งแต่ในอดีต โดยปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีทั้ง 6 ประเทศที่เป็นกรณีศึกษา ดังนั้น จึงสามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีผลการศึกษาเส้นทางและข้อมูลการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนที่สำคัญ 4 เส้นทาง โดยมีประเทศไทยเป็นฐานหรือศูนย์กลางการท่องเที่ยว ดังนี้

1. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ

เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งปราสาทขอมในประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดนครราชสีมา (ปราสาทพิมาย) บุรีรัมย์ (ปราสาทหินพนมรุ้ง) สุรินทร์ (ปราสาทตาเหมือนธม) อุบลราชธานี (ปราสาททองกลาง) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตจำปาสัก (ปราสาทวัดภู) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่กัมพูชาในจังหวัดเสียมเรียบ กัมพูชา จะพบกับความอลังการของกลุ่มปราสาทนครวัด-นครธม ปราสาทบายน บันทายศรี ปราสาทนาคพัน ฯลฯ เส้นทางนี้เป็นการย้อนรอยอารยธรรมขอมโบราณที่ได้สร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ไว้บนดินแดนสุวรรณภูมิ โดยมีเส้นทาง ดังนี้

แผนภาพที่ 2.6 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยปราสาทขอมในไทย-ลาว-กัมพูชา

แหล่งโบราณคดีปราสาทขอมเหล่านี้สร้างขึ้นในยุคสมัยที่แตกต่างกันตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรฟูนัน สมัยขอมโบราณในราชวงศ์สุริยชัยวรมัน ซึ่งสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11-18 เป็นสิ่งที่น่าศึกษาและน่าเที่ยวชม โดยกลุ่มปราสาทขอมในกัมพูชาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมขององค์การการศึกษาและวัฒนธรรม (UNESCO) แห่งสหประชาชาติ

ตัวอย่างการท่องเที่ยวเส้นทางท่องเที่ยวไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ

วันที่ 1 : กรุงเทพฯ-ปราสาทพิมาย นครราชสีมา-ปราสาทพนมรุ้ง บุรีรัมย์ (5 คืน 6 วัน)

05.30 น. คณะเดินทางพร้อมกัน ณ จุดนัดหมาย ให้การต้อนรับท่านและคอยอำนวยความสะดวก

06.00 น. ออกเดินทางจากกรุงเทพฯ มุ่งหน้าสู่ อ. พมาย จ.นครราชสีมา โดยรถโค้ชปรับอากาศ/รถตู้ปรับอากาศบริการอาหารว่าง (1) และเครื่องดื่มบนรถ จากนั้นเชิญท่านพักผ่อนบนรถ

10.00 น. เดินทางถึง ปราสาทพิมาย อ.พิมาย จ. นครราชสีมา เที่ยวชมปราสาทหินพิมาย

เที่ยง รับประทานอาหารกลางวัน (2) ที่ร้านอาหารในอำเภอพมาย

บ่าย นำท่านเดินทางไปยังจ.บุรีรัมย์ เที่ยวชมปราสาทพนมรุ้ง

เย็น รับประทานอาหารเย็น (3) ที่ร้านอาหาร

นำคณะเข้าสู่ที่พักโรงแรมระดับ 4 ดาว หรือเทียบเท่าในจังหวัดบุรีรัมย์

วันที่ 2 : บุรีรัมย์-สุรินทร์ (ปราสาทตาเมือนธม) และอุบลราชธานี (ปราสาททองหลาง) สปป.ลาว	
เช้า	รับประทานอาหารเช้า (4) ที่ห้องอาหารของโรงแรมที่พัก
08.00 น.	เดินทางเที่ยวชมปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์
12.00 น.	พักรับประทานอาหารเที่ยง ที่อุบลราชธานี
13.00น.	เที่ยวชมปราสาททองหลาง จ.อุบลราชธานี
บ่าย	ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตจำปาสัก (ปราสาทวัดภู) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
เย็น	พักที่โรงแรมในเขตจำปาสัก สปป. ลาว
วันที่ 3 : สปป.ลาว-เสียบเรียบ กัมพูชา	
เช้า	รับประทานอาหารเช้า ที่ห้องอาหารของโรงแรมที่พัก
08.00 น.	เดินทางเที่ยวชมเมืองจำปาสักและปราสาทวัดภู มรดกโลกของ สปป.ลาว
12.00 น.	พักรับประทานอาหารเที่ยง ที่ชายแดนกัมพูชา
บ่าย	ข้ามชายแดนไปเข้าท่องเที่ยวในเขตเสียบเรียบ กัมพูชา
เย็น	พักที่โรงแรมในเสียบเรียบในกัมพูชา
วันที่ 4 : เสียบเรียบ นครวัด-นครธม กลุ่มปราสาท ในกัมพูชา	
เช้า	รับประทานอาหารเช้า ที่ห้องอาหารของโรงแรมที่พัก
08.00 น.	นำท่านชม เมืองพระนครธม ผ่านชมสะพานนาคราช เป็นสะพานหินสลักขนาดใหญ่ รูปเทวดากำลังอุคนาค อีกด้านหนึ่งเป็นอสุรอุคนาคขนาดใหญ่เช่นเดียวกัน อันเป็นตอนเริ่มต้นจากนิยายปรัมปราที่เหล่าพราหมณ์เล่าถึงตอนกำเนิดโลกมนุษย์และจักรวาล เดินผ่านสู่ประตูเมืองทิศใต้ ชม ปราสาทบายน เป็นปราสาทหลวงประจำรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นรูปแบบที่มีลักษณะแตกต่างจากการสร้างรูปแบบเดิมๆเป็นเพราะพระองค์ทรง เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน อย่างยิ่ง ปรากฏปราสาทบายน ทั้ง 54 ปรากฏถูกสลักเป็นภาพพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ผินพระพักตร์ออกไปทั้งสี่ทิศเพื่อสอดส่องดูแลทุกข์สุขของเหล่าพสกนิกรของ พระองค์ให้อยู่อาศัยด้วยความร่มเย็นเป็นสุข จากนั้นนั่งรถชมกลุ่มปราสาทเล็กๆโดยรอบ อาทิเช่น ปราสาทบาปวน ลานช้าง ปราสาทพิมานอากาศ นำท่านขึ้นชม ปราสาทตาพรหม สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เมื่อปี พ.ศ.1729 ในศาสนาพุทธ นิกายมหายานพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อถวายแด่พระราชมารดาเป็นวัดในพุทธศาสนาขนาดใหญ่มาก สร้างตามแบบขอมยุคสุดท้าย

มีรูปแบบโดยรวมไม่ทำเป็นชั้นลดหลั่นกัน ที่ปราสาทตาพรหมมีต้นไม้อยู่ 2 พันธุ์ ต้นที่ใหญ่ที่สุดเรียกว่า ต้นสะปง หรือ ต้นสำโรง ตามแบบฉบับคนไทย เป็นไม้ยืนต้นเนื้ออ่อน อีกชนิดหนึ่ง เป็นไม้เลื้อยขึ้นอยู่ตามหน้าบัน ทับหรือ หรือตามตัวปราสาทและหลังคา ทั้งไม้เล็กไม้ใหญ่ต่างเติบโตตามสภาวะที่เอื้ออำนวยของรากไม้ใหญ่ที่แทรกจนไขไปบนแผ่นศิลา เพื่อจะหาที่ลงดินเกิดเป็นรูปทรงคล้ายหมวดปลาหมึกเกาะกุมองค์ปราสาท ทำให้ช่วยประคองยึดตัวปราสาทไม่ให้หักพังลงมา

เที่ยง	รับประทานอาหารกลางวันที่ร้านอาหาร
	นำท่านเดินทางสู่ ปราสาทบันทายศรี เป็นปราสาทเล็กๆ ที่อยู่รอบนอก สร้างด้วยหินทรายสีชมพูสุดใส ต่างจากปราสาทอื่นๆ จนได้รับการขนานนามว่าเป็นปราสาทแห่งความรัก ซึ่งนักโบราณคดีจากฝรั่งเศสได้ตั้งฉายาของปราสาทแห่งนี้ว่า “รัตนชาติแห่งศิลปะขอม” ให้ท่านได้ชมภาพทับหลังและหน้าบันที่มีความสมบูรณ์ที่สุด แม้จะเป็นปราสาทเก่าแก่ก่อนยุคนครวัดแต่ยังคงชมมองเห็นทุกมุมได้อย่างชัดเจน จากนั้นนำท่านชมสิ่งมหัศจรรย์ 1 ใน 7 ของโลก ปราสาทนครวัด ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1650 - 1720 โดยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ได้ถวายเป็นพุทธบูชา ชมรูปสลักนางอัปสรนับหมื่นองค์ ชมภาพแกะสลักนูนต่ำ การกวนเกษียรสมุทร ซึ่งเป็นพิธีกรรมโบราณอันศักดิ์สิทธิ์น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ชมภาพการยกกองทัพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 โดยมีภาพกองทัพของเสียมกุก ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพวกเราชาวไทยปรากฏอยู่ด้วย แนะนำท่านถ่ายภาพสลักนางอัปสร “นางฟ้า” ที่ยิ้มเห็นฟัน ถ่ายภาพนครวัดห้าประการและมีเงาส่องในน้ำ ถ่ายภาพนางอัปสร เช็กซีที่สุดที่นุ่งกางเกงขาสั้น..
เย็น	รับประทานอาหารเย็น ณ ภัตตาคาร พร้อมชมการแสดงพื้นเมือง ระบายนางอัปสร หรือ นางอัปสรา อันตระการตาอ่อนช้อยสวยงาม
วันที่ 5 : นครวัด-กลุ่มปราสาทขอมโบราณ มรดกโลกของกัมพูชา	
เช้า	รับประทานอาหารเช้า ที่ห้องอาหารของโรงแรมที่พัก
08.00 น.	เดินทางเที่ยวชมนครวัดและกลุ่มมรดกโลกของกัมพูชา
	นำท่านสักการะ องค์เจก องค์จอม สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเสียมเรียบเพื่อความ เป็นสิริมงคล ซ้อปั้ง ตลาดชาจ๊ะ “The old market” เป็นตลาดที่อยู่กลางเมืองเสียมเรียบ อาคารที่อยู่โดยรอบส่วนใหญ่เป็นอาคารที่สร้างสมัยอาณานิคม.. นักท่องเที่ยวนิยมมาซ้อปั้งตลาดแห่งนี้เพื่อซื้อของที่ระลึก..สินค้าหลายชนิดเช่น เสื้อผ้าก๊อบบี้ รองเท้าและของที่ระลึกต่างๆ นานาชนิด

เที่ยง	รับประทานอาหารกลางวัน (8) ที่ร้านอาหาร นำท่านเดินทางกลับสู่ชายแดนกัมพูชา-ไทย ผ่านปอยเปต ระหว่างทางแวะชม หมู่บ้านแกะสลักหิน ชื้อหินทรายแกะสลักระหว่างทาง เพื่อเป็นที่ระลึกหลังอาหาร นำท่านผ่านพิธีตรวจคนเข้าเมือง อีสระขอปึงสินค้าราคาถูก นานาชนิดที่ ตลาดโรงเกลือ
16.00 น.	เดินทางกลับสู่กรุงเทพฯ
21.30 น.	เดินทางกลับถึง กรุงเทพฯ โดยสวัสดิภาพ พร้อมกับภาพความประทับใจ
	นำท่านเดินทางสู่ โตนเลสาบ อยู่ห่างจากตัวเมืองเสียมเรียบ ประมาณ 12 กิโลเมตร เป็น ทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย นำท่านลงเรือล่อง โตนเลสาบ ชมทัศนียภาพเหนือ ทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย ชมความเป็นอยู่ของหมู่บ้านชาวประมง บ้านเรือนที่ตั้งอยู่บน ทะเลสาบ โรงเรียน พิพิธภัณฑสัตว์ โดยฤดูน้ำหลากน้ำท่วมถึง 7,500 ตร.กม. ลึกถึง 100 ม. ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด คือ กำปงธม, กำปงชะนัง, โพธิสัตว์, พระตะบองและเสียมราฐ (เสียมเรียบ) จากนั้นนำท่านเดินทางกลับเข้าสู่ตัวเมืองเสียมเรียบ

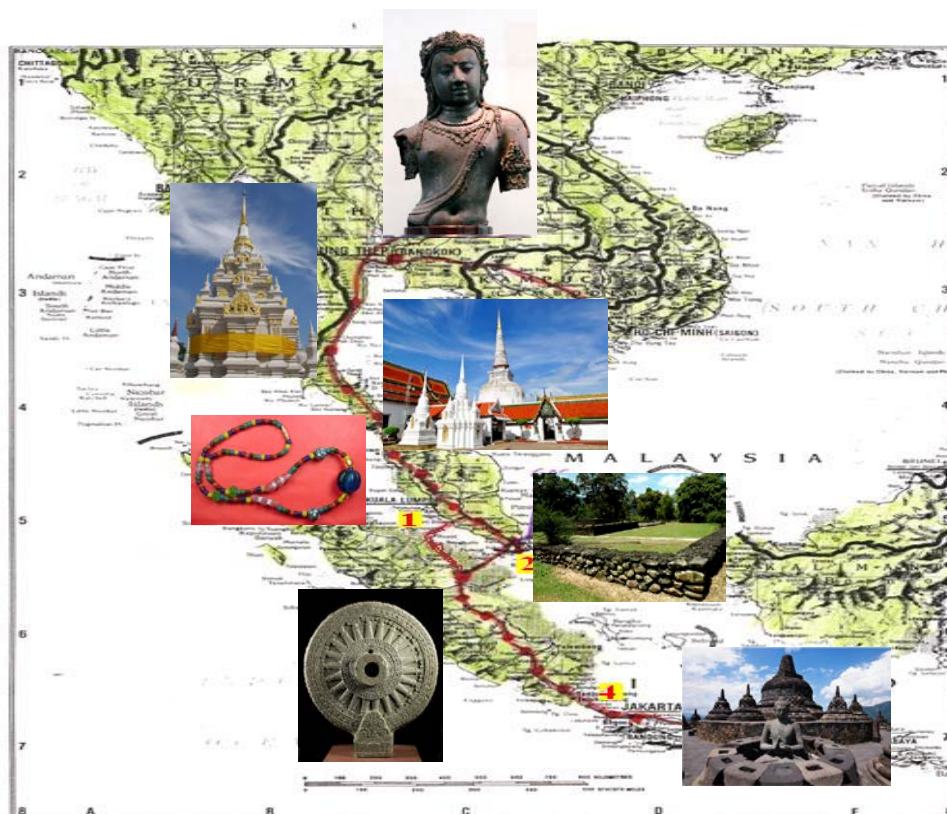
2. เส้นทางท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี

เส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (พระธาตุไชยา) นครศรีธรรมราช (เจดีย์บรมธาตุนครศรีธรรมราช) กระบี่ (แหล่งโบราณคดีคลองท่อม) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในรัฐเคดาห์ มาเลเซีย (แหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์) และเข้าสู่อินโดนีเซียในจังหวัดยอร์กจากการ์ต้า (เจดีย์บุโรพุทโธ ปราสาทปรัมบานัน เจดีย์จันทิเมนตุ) โดยจะพบกับความอลังการของกลุ่มเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนาหายานในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 สร้างด้วยหินและดิน มีพระพุทธรูปปางต่างๆ ของพระพุทธศาสนาที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เป็นอย่างดี โดยอาจจะแวะเที่ยวชมเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรศรีวิชัยที่เมืองปาเลมบังในเกาะชวาเหนือ ดัง เช่นเส้นทางท่องเที่ยวในแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2.7 เส้นทางท่องเที่ยวไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี

เส้นทางดังกล่าว มีประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ศาสนสถาน que แสดงถึง ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานที่มีอิทธิต่ออาณาจักรศรีวิชัยและทวารวดีในราว พุทธศตวรรษที่ 11-17 โดยมีการก่อสร้างศาสนสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์บุโรพุทโธ เจดีย์จันทิเมนตุ แหล่งอารยธรรมเมืองปาเลมบัง ในอินโดนีเซีย แหล่งโบราณคดีบูจังวัลเลย์ ในมาเลเซีย การเที่ยวชม ในเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราชในไทย เป็นต้น

3. เส้นทางการท่องเที่ยวไทย-เมียนมา-มหาเจดีย์สี่พันองค์ เส้นทางท่องเที่ยวใน เส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์และเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีในภาคกลาง (เจดีย์ นครปฐม) และภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดเชียงใหม่ (พระธาตุดอยสุเทพ) เชียงราย (พระ ธาตุดอยตุง) แม่ฮ่องสอนหรือจังหวัดตาก (วัดดอยกองมู) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตของประเทศเมียน มาร์ ตั้งแต่ย่างกุ้ง (มหาเจดีย์ชเวดากอง) พุกาม (มหาเจดีย์สี่พันองค์) มัณฑเลย์ (พระมหามัยมุนี) โดย จะพบกับความอลังการของกลุ่มเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติพระพุทธศาสนาเถรวาทในราวพุทธศตวรรษที่ 16-19 สร้างด้วยปูนปั้นประดับด้วยสีทอง มีวัดความอารามและวิถีชาวพุทธที่มีคุณค่าในภาคเหนือของ ไทยและเมียนมา โดยอาจจะแวะเที่ยวชมเมืองหลวงเก่าของอาณาจักรล้านนาที่เชียงใหม่ เมืองเก่าหง สาวดีของเมียนมา เป็นต้น ดังแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2.8 เส้นทางท่องเที่ยวไทย-เมียนมา-มหาเจดีย์สี่พันองค์

ในเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในเส้นทางนี้ กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในระดับสูง เนื่องจากเมียนมามีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง แต่สำหรับในอดีตเส้นทางนี้เป็นเส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสายเถรวาท ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยและเมียนมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีข้อมูลเจดีย์ที่สำคัญ ดังนี้

4. เส้นทางการท่องเที่ยวไทย-ลาว-เมียนมา-กัมพูชา มหัตศรียแห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง เส้นทางการท่องเที่ยวในเส้นทางนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และเยี่ยมชมมัสการแหล่งพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในประเทศไทย ตั้งแต่จังหวัดเชียงราย (เจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่) สามเหลี่ยมทองคำ (เมียนมาร์-ลาว) เลย (เมืองเชียงคาน) นครพนม (พระธาตุพนม) อุบลราชธานี (วัดป่าบ้านนาชาติ) ข้ามไปเข้าท่องเที่ยวในเขตห้วยทราย เวียงจันทน์ (พระธาตุหลวง) และเขตจำปาสัก (ปราสาทวัดภู) น้ำตกคอนพะเพ็ง น้ำตกหลี่ผี ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเข้าสู่กัมพูชาในจังหวัดเสียมเรียบจะพบกับความอลังการของกลุ่มปราสาทนครวัด-นครธม ปราสาทบายน บันทายศรี ปราสาทนาคพัน และปราสาทต่างๆ อีกมากมาย ดังเช่นเส้นทางการท่องเที่ยวในแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 2.9 เส้นทางการท่องเที่ยวไทย-ลาว-เมียนมา-กัมพูชา มหัตศรรย์แห่งสายน้ำโขง
พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง

เส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าว มีความสมบูรณ์ทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมีจุดที่ให้ความสำคัญ คือ การล่องเรือตามลำน้ำโขง การเที่ยวชมวิถีชีวิตของไทย ลาว เมียนมา และกัมพูชา รวมทั้งการนมัสการพระธาตุหลวงของลาว พระธาตุพนมของไทย เป็นต้น โดยจำเป็นต้องมีการอธิบายเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาคของชุมชนลุ่มน้ำโขงที่มีความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นอย่างมาก โดยมีการสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพญานาคในฐานะสัตว์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ มีปาฏิหาริย์ที่จะช่วยสร้างสังคมให้ดีขึ้น เป็นต้น

สำหรับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน จากการวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนดังกล่าว สามารถสรุปรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนได้ทั้งสิ้น 4 รูปแบบดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกโลกและเป้าหมายของนักท่องเที่ยวระดับนานาชาติ มุ่งเน้นการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทย อาทิ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนมหาเถรสมาคม พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่การเรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ประจำวัด ให้มีความ

พร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวระดับนานาชาติ และการพัฒนาพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีการจัดภูมิทัศน์และสถานที่ที่ได้มาตรฐาน มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมการท่องเที่ยวและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน ในส่วนของการพัฒนาบุคลากรสนับสนุนการดำเนินการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรพัฒนาทั้งภาษาของผู้ให้บริการ คุณภาพของการบริการ และการเอาใจใส่นักท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการให้ข้อมูลด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และข้อมูลเฉพาะด้านทางพระพุทธศาสนาให้ได้ ท้ายที่สุดคือการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ที่มีความยั่งยืน มุ่งเน้นการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในระยะยาว เป็นเครือข่ายของหน่วยงานที่มีการบูรณาการการทำงานที่มีความเข้าใจ ระเบียบ วัฒนธรรมขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลและบริการข่าวสารที่มีความรวดเร็วและสม่ำเสมอ เพราะจะสามารถช่วยเชื่อมต่อให้นักท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ มั่นใจว่าจะสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้

2. การพัฒนาการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน มุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ให้คำนึงถึงบทบาทและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทยร่วมด้วย ดังนั้นกระบวนการพัฒนาในส่วนนี้ จึงจะส่งเสริมให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ โดยมีขั้นตอนของการดำเนินงานคือประการที่หนึ่งพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับมหานครและระดับภูมิภาค โดยกำหนดให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวพัฒนารอบนโยบาย ยุทธศาสตร์และความร่วมมือในการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน ประการต่อมาคือการพัฒนาการให้บริการทั้งคุณภาพของการบริการ ความตรงเวลาของระยะเวลาการบริการ ความพร้อมของบุคลากร ตลอดจนสถานที่ของจุดเชื่อมต่อการขนส่งต่างๆ นอกจากนี้การส่งเสริมให้เอกชนในท้องถิ่น ได้พัฒนาที่พักให้ได้มาตรฐานทั้งความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวกและความสะอาดร่วมด้วย

3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการผลักดันให้ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น 4 ขั้นตอนกล่าวคือขั้นตอนที่หนึ่งระดมเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ ขั้นตอนที่สองคือการพัฒนากิจกรรมและสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นขึ้น ขั้นตอนสามคือการพัฒนาการบริการนั้นถือ และขั้นตอนที่สี่คือการดึงดูดให้เครือข่ายภาคเอกชนภายในเข้ามาลงทุนเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนร่วมกัน

4. การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีความสำคัญอย่างมากต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเอง นอกจากนี้การที่สามารถยกระดับการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการอำนวยความสะดวกด้านการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาเรียนรู้และท่องเที่ยวได้มากขึ้น ทั้งนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์มีหลายประการ อาทิ การพัฒนาเว็บไซต์เพื่อการอธิบายแนวทางการท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่เหมาะสม การเดินทางและสถานที่พัก ตลอดจนข้อมูลความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศต้องอิงอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งควรพัฒนาการให้บริการที่ครอบคลุมภาษาของกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาแหล่งท่องเที่ยวด้วย

แผนภาพที่ 2.10 สรุปเส้นทางการท่องเที่ยวและการคมนาคมของไทยและอาเซียน

2.8 ปัญหา อุปสรรคของอาเซียนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ในที่นี้จักกล่าวถึงปัญหา อุปสรรคด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1.ปัญหา อุปสรรคของเครือข่ายชุมชนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายชุมชนมีปัญหาอุปสรรคในการทำงานด้านการท่องเที่ยวหลายประการ ดังนี้

- 1) ชุมชนถึงแม้ว่าจะดำรงอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวแต่ก็ขาดทุนในการจัดการท่องเที่ยว จึงกลายเป็นเพียงผู้อาศัยกิจกรรมการบริการด้านการท่องเที่ยวของกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวขนาดใหญ่ ทำให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการทำให้มีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่สูงมาก ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2) ชุมชนไม่มีอำนาจการจัดการเชิงนโยบาย ทั้งในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การสร้างรายได้ การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในชุมชน การสร้างระบบการบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนไม่มีพลังพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่
- 3) ปัญหาการขาดการทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ทำให้ชุมชนไม่สามารถกำหนดนโยบายและทิศทางของตนเองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน
- 4) ปัญหาการสร้างระบบการสื่อสารและกลไกการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการสร้างการตลาดการท่องเที่ยวให้มากขึ้น
- 5) ปัญหาการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนในการดำเนินการจากภาครัฐและเอกชน
- 6) ปัญหาด้านการบริหารจัดการของชุมชน ที่มักคำนึงถึงประโยชน์และรายได้มากเกินไป ทำให้มีการแข่งขันกันเอง ผลที่ตามคือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพลดลง
- 7) องค์กรชุมชนและวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ยังไม่มีการรวมกลุ่มที่มั่นคง เป็นเพียงการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ตามเทศกาลงานท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จึงทำให้การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนไร้ทิศทาง ทั้งๆ ที่มีทรัพยากรที่เหมาะสมใกล้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

2.ปัญหา อุปสรรคของผู้ประกอบการท่องเที่ยวและปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ในระดับนโยบายต่อการพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการมีปัญหา อุปสรรคในการทำงานด้านการท่องเที่ยวหลายประการ ดังนี้

- 1) ปัญหาการพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาค จากการศึกษาพบว่า กลุ่มประชาคมอาเซียนยังขาดการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (ATSP) แต่ก็ยังขาดการสื่อสารเพื่อนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

รวมทั้งแผนการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศ ก็ยังขาดความยืดหยุ่นและควรจะต้องมีการปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและให้มีความสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาประเทศสมาชิกและภูมิภาคอยู่เสมอ

2) การกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์แห่งความยั่งยืนของการท่องเที่ยว พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคเพื่อสามารถแข่งขันได้และมีความยั่งยืนนั้น ยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการเดินทางและการเชื่อมโยงคมนาคมในอาเซียน

3) ปัญหาความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน เพื่อขับเคลื่อนแผนการพัฒนาด้านท่องเที่ยวร่วมกับอาเซียนยังไม่มีความต่อเนื่อง

4) ปัญหาการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวยังไม่สามารถจัดการเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้นักท่องเที่ยว ไม่มีการเชื่อมโยงกันในระหว่างกลุ่มประชาคมอาเซียน

5) ปัญหาการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในองค์กร เพื่อให้สามารถรองรับการแข่งขันจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น พบว่า หลายประเทศยังไม่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรที่ดีพอทำให้เกิดปัญหาการขาดบุคลากรทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการไม่ค่อยส่งเสริมอาชีพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

6) ปัญหาด้านการบริหารจัดการของผู้ประกอบการท่องเที่ยว ที่ยังขาดระบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เพียงพอ รวมทั้งการคำนึงถึงประโยชน์และรายได้มากเกินไป ทำให้มีการแข่งขันกันเอง ผลที่ตามคือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพลดลง

7) ปัญหาข้อกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น การให้เข้าประเทศ ถึงแม้ว่าในประชาคมอาเซียนจะอนุญาตให้ประชาชนในอาเซียนเดินทางเข้าประเทศโดยไม่ต้องมีวีซ่า แต่ในทางปฏิบัติในบางประเทศยังมีความล่าช้า ทำให้เป็นปัญหาต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน นอกจากนี้ยังปัญหา อุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวอีกหลายประการ ที่จะต้องมีการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 3

สรุปภาพรวมและข้อเสนอแนะ

3.1 สรุปภาพรวมการวิจัย

แผนงานวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” นี้ มีเหตุผลในการศึกษาวิจัยอยู่ 6 ประการ คือ

1. การรวมกลุ่มของประชาคมอาเซียนและความร่วมมือทางศาสนาและวัฒนธรรม ในประชาคมอาเซียนนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาเซียนซึ่งเป็นที่ทราบกันว่า มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานในดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมายในเกือบทุกประเทศ เช่น ประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือแม้แต่ในอินโดนีเซีย ที่ยังมีหลักฐานการก่อสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างมากมาย สำหรับในประเทศไทยนั้นได้มีการสร้างศาสนสถานตั้งแต่ในสมัยทวารวดีจนถึงสุโขทัย ในพม่ามีศิลปวัฒนธรรมแบบพุกาม อินโดนีเซียมีบุโรพุทโธ กัมพูชา มีการสร้างกลุ่มปราสาทขอมนครวัด นครธม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความนับถือในศาสนา จนกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนชาติ นอกจากนี้ประชากรประมาณ 150 ล้านคนในประเทศเหล่านี้ (ไทย 60 ล้านคน พม่า 50 ล้านคน ลาว 3 ล้าน กัมพูชา 5-8 ล้าน เวียดนาม 30 ล้าน มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซียรวม 2 ล้านคน) ยังคงนับถือพุทธศาสนาและมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับพุทธศาสนาที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมความรุ่งเรืองของประชาคมอาเซียนภายใต้แนวคิดสังคมแห่งสันติภาพและภราดรภาพ จนก่อให้เกิดการเดินทางเยี่ยมชมศาสนสถานที่สำคัญและการเข้าร่วมงานบุญประเพณีตามเทศกาลที่สำคัญ ในขณะที่ศาสนาอื่นๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ก็มีอารยธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงผู้คนให้มองเห็นความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานของพหุวัฒนธรรม หากพิจารณาความร่วมมือของไทยกับกลุ่มประชาคมอาเซียน พบว่า ที่ผ่านมาได้มีการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและในประชาคมอาเซียนอย่างต่อเนื่อง เช่น แผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง(Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Program: GMS) และยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่น้ำโขง (Ayeyawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) เป็นต้น กรอบความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคดังกล่าวเป็นกลไกและพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือในภูมิภาคอาเซียนโดยทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันมากขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดความเป็น “สิบชาติ หนึ่งอาเซียน” สำหรับรัฐบาลไทยได้เสนอแนวคิดการ

สร้างความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนและต่อมาผู้นำอาเซียนในคราวการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 17 ในเดือนตุลาคม 2553 ณ กรุงฮานอย สาธารณรัฐเวียดนามได้ให้การรับรองแผนแม่บทว่าด้วยความเชื่อมโยงระหว่างกันในอาเซียนที่มีเป้าหมาย แนวทาง และกำหนดเวลาการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งการพัฒนากลไกการระดมทุนสำหรับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งการผลักดันการดำเนินงานตามแผนแม่บทดังกล่าว จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ลดช่องว่างในการพัฒนา ส่งเสริมการกระจายความเจริญให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ห่างไกล และให้มีการพัฒนาอย่างเท่าเทียม รวมทั้งส่งเสริมประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมของการมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน โดยอาศัยรากฐานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงถึงกัน

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน ชุมชนเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวในระบบใหญ่ มีความใกล้ชิดกับสถานที่ท่องเที่ยวในทุกๆ ด้าน หากชุมชนมีกระบวนการจัดการที่เหมาะสม และเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวมากขึ้น ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการกำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนในมิติศาสนาและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ เช่น (1) การที่ชุมชนเป็นเจ้าของหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการท่องเที่ยวและตัดสินใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว (2) สร้างความภาคภูมิใจในตนเองของชุมชน เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต การสร้างความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม และการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น (3) ส่งเสริมการทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ส่งเสริมการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (4) การสร้างรายได้และการกระจายรายได้สู่ชุมชน หรือเกิดผลตอบแทนแก่คนท้องถิ่น ดังนั้น ชุมชนย่อมมีส่วนสำคัญในกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวและเป็นการเรียนรู้ระหว่างกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนในระยะยาว

สำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวนั้น ความต้องการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี้ ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวจะต้องมีการร่วมมือกันในการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมให้มีความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคปัจจุบันการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้รับความนิยมของประชาชนทั้งในประเทศจากต่างประเทศ การที่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ความสนใจในเข้าไปท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ สิ่งที่มีส่วนช่วยกระตุ้นก่อนให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไปได้ ผู้ประกอบการย่อมมีส่วนสำคัญในกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว และการที่ผู้ประกอบการเพียงหน่วยเดียว หรือ กลุ่มเดียว ไม่อาจจะทำให้การประกอบกิจการนั้นประสบความสำเร็จได้ แต่การที่ผู้ประกอบการทั้งหลายหันมาให้ความร่วมมือกันในการจัดการท่องเที่ยว โดยการมุ่งผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน และร่วมมือกันในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบย่อมจะทำให้การประกอบการท่องเที่ยวดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

3. การเสริมสร้างการเติบโตการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้ที่เหมาะสม การวิจัยนี้มุ่งศึกษาภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในระดับชาติและนานาชาติผ่านกิจกรรมการและองค์กร/วิสาหกิจการท่องเที่ยวในชุมชน การเสริมสร้างรายได้และกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม เพื่อขจัดปัญหาการเอาเปรียบของผู้ประกอบการบางรายที่ดำเนินการในลักษณะที่ครอบงำ มองเห็นชุมชนเป็นเพียงกลุ่มย่อยของธุรกิจนำเที่ยว การไม่เข้าใจและละเมิดคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวภายใต้โครงการวิจัยนี้ จะทำให้เห็นเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชนในประชาคมอาเซียนที่จะมีบทบาทการสร้างการท่องเที่ยวที่มีจิตวิญญาณสืบต่อไป

4. ความสำคัญของการสร้างเครือข่ายและองค์ประกอบการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวไม่ว่าจะตั้งอยู่ในประเทศใดก็มีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน องค์ประกอบการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจเลือกเดินทางท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ

- 1) สถานที่ท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม นันทนาการ และวิถีชุมชน
- 2) สถานที่พัก เช่น โรงแรม รีสอร์ท คอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร ฯลฯ
- 3) การขนส่ง ประกอบด้วย รถยนต์ เครื่องบิน รถเช่า รถบัส รถไฟและเรือ
- 4) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การศึกษาตลาด การศึกษาความเป็นไปได้ ด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรมและสถาบันการเงิน
- 5) การวิจัยทางด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประชากร พฤติกรรม จิตวิทยาการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์
- 6) องค์กรการท่องเที่ยวหรือส่วนราชการ ประกอบด้วย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติ สำนักงานการท่องเที่ยวระดับภูมิภาคและสำนักงานการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น
- 7) ผู้ประกอบการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น ตัวแทนนำเที่ยว บริษัทนำเที่ยว
- 8) สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์ เมือง สถาปัตยกรรมที่สวยงาม
- 9) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการ เช่น การแสดงดนตรี โรงมหรสพ
- 10) อื่นๆ ประกอบด้วย สถานบริการ ศูนย์บริการ ร้านขายของ ร้านเสื้อผ้าการถ่ายภาพ และอุปกรณ์กีฬา จากองค์ประกอบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการที่จะทำให้การท่องเที่ยวมีการดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ปัจจัยอันหนึ่งที่จะสร้างให้มีการพัฒนาได้นั้น คือ จะต้องมีความ “ผู้ประกอบการท่องเที่ยว” เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งหมายถึงผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ เจ้าของสถานที่ท่องเที่ยว เจ้าของร้านอาหาร เจ้าของที่พักเพื่อการท่องเที่ยว เจ้าของกิจการรถนำ

เที่ยว เจ้าของศูนย์บริการเกี่ยวกับท่องเที่ยว ร้ายขายของที่ระลึก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นระบบ มีความสะดวก ปลอดภัย ส่งผลทำให้มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลอันดีต่อเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ 1) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัทการบิน บริษัทขนส่งต่างๆ ตัวแทนนำเที่ยว ร้านค้าปลีก เป็นต้น 2) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงและทางอ้อมต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจจูงนำเที่ยวธุรกิจผลิตสิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว ธุรกิจจัดตลาดและข้อมูลตลาดการท่องเที่ยว เป็นต้น 3) หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ นักวางแผนและพัฒนาหน่วยงานของรัฐและเอกชน ธุรกิจก่อสร้าง สถาบันการศึกษา ชุมชนท้องถิ่น และสถาบันการฝึกอบรม เป็นต้น

5. การป้องกันและหาแนวทางในการจัดการขบวนการที่ไม่สร้างสรรค์ของการท่องเที่ยว การวิจัยนี้มุ่งศึกษาภายใต้ความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้ประกอบการ แลภาครัฐ เพื่อขจัดปัญหาของผู้ประกอบการบางรายที่ดำเนินการในลักษณะธุรกิจมิชอบด้วยกฎหมาย เช่น “ทัวร์ศูนย์เหรียญ” “การครอบครองธุรกิจของบริษัททัวร์ต่างชาติ” และ “การเป็นตัวแทนบงกชหน้าหรืออนามิ” ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวภายใต้โครงการวิจัยนี้ จะทำให้เห็นเครือข่ายของผู้ประกอบการในประชาคมอาเซียนที่จะมีบทบาทร่วมกันในอนาคตสืบต่อไป

6. การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในประชาคมอาเซียน การเดินทางท่องเที่ยวนั้นมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ดังเช่นที่ประเทศไทยได้ใช้สื่อสารมวลชนในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จมาแล้ว แต่ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้ใช้สารสนเทศ ซึ่งมีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากมีเว็บไซต์ที่นำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวอยู่มากมาย เพื่อให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วเว็บไซต์ต่างๆ จะมีการนำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัดวาอาราม และศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย รวมทั้งในประชาคมอาเซียนยังมิฐานข้อมูลไม่เพียงพอ และมีการนำเสนออย่างกระจัดกระจาย ไม่เป็นระบบ และไม่มีจุดเชื่อมโยงของเส้นทางการเดินทาง ทำให้นักท่องเที่ยวนอกจากจะขาดข้อมูลในการตัดสินใจท่องเที่ยวแล้ว ยังขาดข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวด้วย รวมไปถึงข้อมูลการเดินทางและแผนที่ที่แสดงเส้นทางการเดินทางจากจุดต้นทางไปยังจุดหมายปลายทางที่สนใจ และสถานที่ที่น่าสนใจที่อยู่ระหว่างเส้นทางการเดินทางนั้น อันน่าจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการเดินทางให้ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษานโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียนว่า มีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร โดยเฉพาะที่ผ่านการรับรองในมิติของประชาคมอาเซียน ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวข้าม

วัฒนธรรม และกระบวนส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยจะมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ร่วมของชาติในอาเซียนผ่านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต เช่น เส้นทางศาสนสถานสายมหายาน อาทิ บุโรพุทโธ นครวัด นครธม ปราสาทขอมในไทย และสายเถรวาท เช่น กลุ่มเจดีย์ในพม่า ไทย ลาว เป็นต้น ซึ่งเป็นเส้นทางประวัติศาสตร์ในอดีตที่จะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม โบราณคดี สถาปัตยกรรม ความเชื่อ การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการข้อมูลสารสนเทศของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่มีความโดดเด่นและเอกลักษณ์ในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มประชาคมอาเซียน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์และกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน
2. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน
3. เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์และนโยบายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียน
4. เพื่อพัฒนาและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

1) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเนื้อหาการวิจัยที่สำคัญ คือ ศึกษานโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียนที่มีเป็นวัฒนธรรมร่วมของอุษาคเนย์ในอดีต เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของภาครัฐ ผู้ประกอบการ ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว และนิสิตนักศึกษาในอาเซียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่ม

ประชาคมอาเซียนอันจะนำไปสู่การพัฒนาสารสนเทศของการท่องเที่ยว เส้นทาง และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับกลุ่มอาเซียน

2) ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

สำหรับประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

(1) ระดับนโยบาย ได้แก่ ตัวแทนกรมการท่องเที่ยวหรือองค์กรด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนของแต่ละประเทศ โดยเฉพาะองค์กรทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดีหรือศาสนสถานนั้นๆ จำนวนประเทศละ 3-5 ราย

(2) ระดับอำนวยการ ได้แก่ ผู้บริหารของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ตัวแทนศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในศาสนสถานหรือวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จำนวนแห่งละ 3-5 รูป/คน

(3) ระดับการจัดการและชุมชน ได้แก่ ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของศาสนสถานหรือวัดในแต่ละแห่ง จำนวน 5-10 ราย ทั้งนี้ อาจจะมีสัดส่วนผู้ให้ข้อมูลของประเทศไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน

(4) กลุ่มนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้ที่เดินทางเที่ยวชมโบราณสถานหรือวัดตามที่กำหนดไว้ จำนวน 400 คน โดยเป็นนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงเอกสาร แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการศึกษาวิจัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงความรู้ ชุมชน ผู้ประกอบการ ภาครัฐ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับนโยบาย ผลกระทบ และลักษณะการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน กระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว และข้อมูลสารสนเทศที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานหรือประวัติศาสตร์ในกลุ่มประเทศอาเซียนที่เชื่อมโยงด้วยวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ

2) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับผู้บริหาร นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชน องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนา ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การบริหารจัดการเชิงเครือข่าย และกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้นักศึกษา ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในแต่ละประเทศ ชุมชน ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว และการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนาในประชาคมอาเซียน

4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน รวมทั้งแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ความรู้ เจตคติ ผลลัพธ์จากการท่องเที่ยว ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศาสนสถานทั้งในด้านพุทธศิลป์ คุณค่า สารการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา รวมทั้งสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อมูลการท่องเที่ยวอื่น เช่น ความสะดวกในการเข้าถึงและเส้นทางคมนาคม การเข้าถึงกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน การบริหารจัดการท่องเที่ยว การพัฒนาระบบการจัดการเชิงเครือข่าย และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์การเสริมการเรียนรู้และจิตสำนึกร่วมในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ผลกระทบของการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้งการค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศาสนสถาน แหล่งโบราณคดีที่เหมาะสม

4) การสังเกตการณ์จัดกิจกรรม การเรียนรู้ และการสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยว ชุมชนผู้ประกอบการ และภาครัฐ เป็นต้น

5) การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดทำภูมิศาสตร์ทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวและการศึกษาแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

6) การใช้เทคนิค SWOT เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของการท่องเที่ยวในแต่ละประเทศ แนวทางการจัดการจัดการท่องเที่ยว และการบริหารเชิงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และ การสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การดำเนินการออกหนังสือเพื่อขอความร่วมมือ ในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ตัวแทนภาครัฐ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

2) เชิญตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ตัวแทนภาครัฐ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง มาร่วมประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหารือถึงแนวทางการพัฒนาระบบและการจัดการเครือข่ายของผู้ประกอบการท่องเที่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

3) เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์ ตัวแทนชุมชน กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ผู้ประกอบการประเภทต่างๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Inter-veiw) เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

4) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าเพื่อการเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเข้าใจในพุทธวัฒนธรรม

โดยมีระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังกล่าว ดังนี้

ที่	กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
1.	การเก็บข้อมูลในประเทศกัมพูชา	18-20 ตุลาคม 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และ

ที่	กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
	(นครวัด นครธม จังหวัดเสียมเรียบ)		ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวโน้มนโยบายและ การส่งเสริมการท่องเที่ยว
2.	การเก็บข้อมูลในประเทศเมียนมา (เจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง)	22-24 พ.ย. 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวโน้มนโยบายและ การส่งเสริมการท่องเที่ยว
3.	การเก็บข้อมูลในประเทศอินโดนีเซีย (บุโรพุทโธ จันดิเมนดู ยอร์จาการ์ต้า และบาหลี่)	24-28 มิถุนายน 2558 6-10 ธันวาคม 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวโน้มนโยบายและ การส่งเสริมการท่องเที่ยว
4.	การเก็บข้อมูลในประเทศลาว (ปราสาทวัดภู เมืองจำปาสัก) และ พระธาตุอิงฮัง	8-9 กุมภาพันธ์ 2559 28-29 พฤศจิกายน 2558	ศึกษาชุมชน นโยบาย และ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อหาแนวโน้มนโยบายและ การส่งเสริมการท่องเที่ยว
5.	การเก็บข้อมูลในประเทศมาเลเซีย (วัดไชยมังคาราม ปีนัง และบู จิงวัลเลย์)	12-13 มีนาคม 2559	ศึกษาชุมชนการจัดการ และ ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยว เพื่อหา แนวโน้มนโยบายและการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว
6	การเก็บข้อมูลในประเทศไทย	ระหว่าง มิ.ย.58-59	
	นอกจากนี้ยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกับฝ่ายต่างๆ ทั้ง ผู้ประกอบการ ชุมชน ตัวแทนภาครัฐ ที่เกี่ยวข้อง	ก.ค.58-พ.ค.59 (พื้นที่ของโครงการย่อย)	ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
	- การสัมมนาระดับนานาชาติ ร่วมกับ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย (มจร.)	18-20 กุมภาพันธ์ 2559 (พื้นที่ จังหวัดน่าน)	สัมมนาระดับนานาชาติ ร่วมนักวิชาการในสาขา ต่างๆ

ที่	กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย	วัน/เดือน/ปี	หมายเหตุ
	- การสัมมนาระดับประเทศร่วมกับสถาบันอยุธยาศึกษา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดนครศรีอยุธยา สาขาสังคมวิทยา มจร.	16 พฤษภาคม 2559 (พื้นที่ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา)	ค้นหาแนวปฏิบัติในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์
	- สัมมนาเพื่อสร้างเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมให้กับนิสิต นักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุมชน และผู้สนใจ	3-5 มิถุนายน 2559 (พื้นที่ จังหวัดจันทบุรี)	ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนิสิต นักศึกษา ชุมชน การนำประโยชน์ไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่ของ 6 ประเทศของกลุ่มประชาคมอาเซียน มีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การประชุมในเชิงวิชาการ และได้แบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1) การวิเคราะห์นโยบาย ผลกระทบ กระบวนการบริหารจัดการ และลักษณะการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาคมอาเซียน

2) การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและวัฒนธรรม

3) การวิเคราะห์สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในอาเซียนและการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

4) การวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามที่กล่าวแล้ว สามารถสรุปผลการวิจัย ดังนี้

3.1. ข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมอาเซียน

1) **ประเทศกัมพูชา** ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศกัมพูชาจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่าประเทศกัมพูชามีความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับปราสาท (Prasada) เป็นคติความเชื่อของชาวอินเดียบอราณที่เผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 7 – 8 จนกระทั่งได้เริ่มมีการก่อสร้าง ศาสนสถานลักษณะนี้ขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 โดยแฝงคติความเชื่อในเรื่องการปกครองของฐานันดรศักดิ์ที่ลดหลั่นกันลงมาผ่านสัญลักษณ์ตัวแทนของเทพเจ้าหลายองค์ เพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานของรูปเคารพองค์เทพต่างๆ ทั้งในศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาพุทธนิกายมหายาน มีนัยความหมายถึงคติจักรวาลวิทยาบางส่วน ซึ่งจักรวาลวิทยาเป็นระบบความเชื่อที่มนุษย์ใช้จัดการกับปัญหาพื้นฐานทางสิ่งแวดล้อมและระเบียบสังคมในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับเทพเจ้า ธรรมชาติกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ รวมไปถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนและกลุ่มคนในสังคมนั้นๆ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Angkor ว่า สัญลักษณ์เหล่านั้นเป็นตัวแทนของกษัตริย์ในฐานะองค์อวตารของเทพเจ้าที่เสด็จลงมาเกิดเพื่อเป็นผู้นำในการปกครองมนุษย์ในราชอาณาจักร รอบๆ ปราสาทจึงมีการขุดบารายและสระน้ำไว้ให้ประชาชนใช้สอยอุปโภคบริโภค บางแห่งมีการจัดระบบชลประทานขนาดใหญ่เพื่อหล่อเลี้ยงอาณาจักร ดังที่มีการค้นพบเมืองโบราณมเหศวรบรรพต (Mahendraparvata) บนภูเขาพนมกุเลน ใน เมืองเสียมเรียบของกัมพูชา ในปี พ.ศ.2555 ซึ่งคาดว่าเป็นเมืองโบราณตั้งแต่ยุคศตวรรษที่ 12 อยู่ห่างจากปราสาทหินนครวัดไปทางเหนือประมาณ 40 กิโลเมตร จากการที่คณะสำรวจนำโดย ศาสตราจารย์เดเมียน อีแวนส์ จากมหาวิทยาลัยซิดนีย์และคณะ ได้ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า Lidar (Light detection and ranging data) จนกระทั่งพบว่า มเหศวรบรรพตมีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาล คาดเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุคนั้น และจากภาพที่ได้แสดงให้เห็นว่าสภาพภูมิประเทศบริเวณดังกล่าวไม่มีการเติบโตของพืชอย่างสิ้นเชิง อาจเป็นผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมจากการตัดไม้ทำลายป่า และการจัดการน้ำที่ไม่ดีจนนำไปสู่การสิ้นสุดของอารยธรรม เพราะฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในภูมิภาคแห่งนี้ จึงไม่ใช่แค่การท่องเที่ยวชมศาสนสถานเท่านั้น ยังอาจรวมไปถึงการก่อเกิดองค์ความรู้และภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แนวใหม่ ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาคแห่งนี้ด้วยเช่นกัน

2) ประเทศลาว ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศลาวจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่า แม้ประเทศลาวจะเป็นเพียงประเทศเดียวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล แต่ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศลาว มีศักยภาพทางด้านการค้าการลงทุนหลายประการ เนื่องจากความบริสุทธิ์และอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นดินแดนประวัติศาสตร์ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวทางมรดกโลกหลายแห่ง ประกอบกับมีพรมแดนติดกับจีน ไทย เวียดนาม และกัมพูชา รวมทั้งเป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ ธุรกิจท่องเที่ยวจึงนับเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจที่นำรายได้เข้าสู่ประเทศลาวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ประเทศไทยก็เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่นิยมของชาวลาว สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) จึงได้ทำการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคเชิงลึกในกลุ่มประเทศอาเซียน+6 ระยะที่ 3 ในกลุ่มอาเซียนใหม่ หรือ CLMV โดยผลการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคชาวลาวในสาขาการท่องเที่ยวพบว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของ สปป.ลาว เติบโตขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2554 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่ประเทศประมาณ 2.7 ล้านคน และเพิ่มขึ้นเป็น 3.4 ล้านคนในปี 2556 โดยคนไทยครองแชมป์เป็นนักท่องเที่ยวอันดับหนึ่ง รองลงมาคือเวียดนามและจีน ขณะที่นักท่องเที่ยวชาวยุโรปมีแนวโน้มเดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือเป็นหัวใจหลักที่สร้างแรงดึงดูด อาทิ หลวงพระบาง เมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดีที่สุดในเอเชียอาคเนย์ นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ผสมผสานสถาปัตยกรรมของลาวและฝรั่งเศสได้อย่างลงตัว รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและเชิงประวัติศาสตร์

3) ประเทศเมียนมา ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศเมียนมาจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่า สหภาพพม่า (Union of Myanmar) เป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นเพียงประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีพรมแดนทางแผ่นดินติดต่อกับสองประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลก ได้แก่ จีน และอินเดีย แต่เดิมชาวตะวันตกเรียกประเทศนี้ว่า Burma จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2532 พม่าได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็น Myanmar ปัจจุบันในบรรดาประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ประเทศที่น่าจับตามองมากที่สุดประเทศหนึ่งก็คือ “ประเทศเมียนมา” ที่มีความน่าสนใจทั้งในด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว หลายสิบปีที่ปิดประเทศด้วยสาเหตุจากความไม่สงบทางการเมือง ตัดขาดความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมานานนับสิบปี แต่หลายคนทราบดีว่าดินแดนแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ แร่ธาตุ ก๊าซธรรมชาติ จึงเป็นชุมทรัพย์ที่นักลงทุนทั่วโลกต่างจับจ้องอย่างไม่ละสายตา โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว ประเทศเมียนมานับว่าเป็นประเทศเนื้อหอมที่นักท่องเที่ยวต่างก็อยากเดินทางไปสัมผัส โดยข้อมูลจาก Ministry of Hotels and Tourism ของประเทศเมียนมาระบุว่า ตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติในช่วงที่ผ่านมา มีแนวโน้มขยายตัวสูงขึ้นหลายเท่าตัว อีกทั้งด้านรายได้ท่องเที่ยวของก็มี

สัดส่วนมูลค่าที่สูงขึ้น จุดแข็งของการท่องเที่ยวของพม่าคือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มากมาย โดยที่ชาวพม่ายังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่เป็นของดั้งเดิมไว้อย่างดี โดยยังไม่มี การปรับแต่งหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสนิยมการท่องเที่ยว อีกประการหนึ่ง คือ แหล่งโบราณสถานของประเทศเมียนมาเป็นแหล่งโบราณสถานที่ที่ยังมีชีวิตอยู่คู่กับวิถีชีวิตของผู้คนได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน ไม่ใช่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีแต่ซากโบราณสถานที่ย้ายคนออกไปหมด และคนเหล่านั้นก็ยังดูแลบำรุงรักษาสถานที่แห่งนั้นๆ ไว้เป็นอย่างดี

4) ประเทศมาเลเซีย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศมาเลเซียจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่น่าเสนอหลายแห่ง พบว่า มาเลเซียเป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งแหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ชายหาด และเกาะต่างๆ กระทรวงการท่องเที่ยวของมาเลเซีย (Ministry of Tourism) พยายามพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของมาเลเซีย ได้แก่ กรุงกัวลาลัมเปอร์ เมืองปุตราจายา เกาะลังกาวิ เกาะปีนัง โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังมาเลเซียสูงสุดคือ สิงคโปร์ รองลงมาคือ อินโดนีเซีย และไทย เป็นที่น่าสังเกตว่านักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมายังมาเลเซีย ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศที่มีพรมแดนติดกับมาเลเซีย เนื่องจากตอนกลางเป็นที่ราบสูง มีภูเขาใหญ่ หลายเทือกปกคลุมด้วยป่าดิบบริเวณกว้างขวาง แถบริมฝั่งทะเลทั้ง 2 ข้างเป็นที่ราบ ดินอุดมสมบูรณ์ ชายฝั่งทะเลตะวันตกเป็นหาดเลนยาวพื้นที่มีหล่มบึงมาก ส่วนด้านตะวันออกเป็นหาดทรายยาวเหยียด ไม่เหมาะแก่การเป็นท่าเรือ มาเลเซีย ตะวันออก ได้แก่ ดินแดนทางภาคเหนือของเกาะบอร์เนียว พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่สูง ประกอบด้วยป่าดิบและภูเขาสูงใหญ่ บางยอดเขาสูงเกินกว่าหมื่นฟุต มีที่ราบขนาดย่อมอยู่ตามริมฝั่งทะเล แม่น้ำมักเป็นสายสั้นๆ และไหลเชี่ยว ผ่านหุบเขาที่แคบและลาดชันไปออกทะเลทางทิศตะวันตก อย่างไรก็ตาม ประเทศมาเลเซียนับเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งมาเลย์ จีน อินเดีย และไทย รวมทั้งอีกหลายกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมือง แม้ประชากรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งถือเป็นศาสนาประจำชาติ รองลงมาคือศาสนาพุทธนิกายมหายาน นอกจากนี้คือศาสนาฮินดู และคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ

5) ประเทศอินโดนีเซีย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศอินโดนีเซียจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่น่าเสนอหลายแห่ง พบว่า เป็นประเทศหมู่เกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ธรรมชาติอินโดนีเซียมีพื้นที่ป่าฝนเขตร้อนถึง 57% ของประเทศ และจากจำนวนเกาะใหญ่น้อยกว่า 17,500 เกาะทั่วประเทศ มีเพียง 6,000 เกาะที่มีประชากร อาศัยอยู่ นอกจากนี้อินโดนีเซียยังมีแนวชายฝั่งทะเลยาวที่สุด ประเทศหนึ่งของโลกอีกด้วย สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ เกาะบาหลี เกาะลอมบอก ภูเขาไฟโบรโมและภูเขาไฟเมราปีที่เมืองสุราบายา เกาะสุลาเวสี และ

อุทยานทางทะเลบูนาเค็น กาลิมันตัน ป่าฝนเขตร้อนและทะเลสาบโทบอบนเกาะสุมาตรา ชมรดกโลกที่สำคัญ ได้แก่ บุโรพุทโธ และรวมถึงหมู่วิหารโบราณฮินดู คือ ปรามบานัน (Prambanan) วัดฮินดูพรัมบานัน ที่เมืองยอกยาคาร์ตา อุทยานแห่งชาติโคโมโด อุทยานแห่งชาติ อุจุงกูลอนบนเกาะสุมาตรา อุทยานแห่งชาติลอเรนซ์บนเกาะนิวกินี และแหล่งมรดกโลกเริ่มแรกซังซีร์รี โดยประเทศที่เป็นตลาดการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย และออสเตรเลีย แม้ว่าปัจจุบัน อินโดนีเซียจะเป็นประเทศที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดในโลก แต่บุโรพุทโธ ก็ยังเป็นศาสนสถานสำคัญที่ประชาชนทั่วไปให้ความสนใจ และนักท่องเที่ยวทั่วโลกต่างอยากจะได้เดินทางมาสัมผัสสักครั้งในชีวิต ในแต่ละวัน จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวอินโดนีเซียและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทั้งที่เป็นชาวพุทธและต่างศาสนา แวะเวียนมาชมความงดงามและอลังการของบุโรพุทโธกันอย่างไม่ขาดสาย นับว่าเป็นศาสนสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่แก่นแท้ของศาสนา ผสมผสานไปกับความงดงามทางศิลปะได้อย่างกลมกลืน

6) ประเทศไทย ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทยจากเอกสารทางวิชาการและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่นำเสนอหลายแห่ง พบว่าในขณะที่ประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภาคธุรกิจทุกแขนงต่างตื่นตัว และเรียนรู้ภาษา วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียนด้วยกันมากขึ้น เพื่อเป็นการเปิดโลกกว้าง และเป็นจุดเริ่มต้นการเตรียมความพร้อมก้าวสู่ประชาคมอาเซียนในอนาคต โดยเฉพาะการเปิดเสรีบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงธุรกิจท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้องภายใต้กรอบอาเซียน แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้มีความเป็นไปได้สูงว่าแนวโน้มการแข่งขันในอนาคตจะยิ่งทวีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้นอย่างแน่นอน การเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในเมืองไทยด้วยการถือครองสัดส่วนการถือหุ้นที่เพิ่มมากขึ้น จากคู่แข่งทั้งรายเดิมและรายใหม่ที่ต้องการเข้าสู่ตลาดเพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งในตลาดการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่คาดว่าจะมีขนาดใหญ่ขึ้นตามแนวโน้มมูลค่าเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียน สถานที่ท่องเที่ยวของไทยที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติจากผลการสำรวจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปี 2554 ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูล จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 69 ประเทศ พบว่า วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเล อันดับที่ 1 คือ หมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ อันดับที่ 2 เกาะเต่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี อันดับที่ 3 หาดพัทยา จังหวัดชลบุรี เป็นต้น สำหรับสถานการณ์ตลาดภายในประเทศนั้น ภาคบริการด้านการท่องเที่ยวของไทยนับว่ามีศักยภาพค่อนข้างสูง ทั้งในส่วนของความพร้อมในการให้บริการแก่ชาวต่างชาติ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งการเปิดเสรีภาคการท่องเที่ยวน่าจะช่วยสนับสนุนให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้นจากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่คาดว่าจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น เพื่อเข้ามาใช้บริการโดยเฉพาะด้านโรงแรมที่พักซึ่งเป็นเครือข่ายของบรรดานักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในไทย อันจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

เพิ่มขึ้นตามมา ผู้ประกอบการไทยควรเร่งปรับตัวโดยใช้ประโยชน์จากการเป็นอาเซียนเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งตลาด รวมทั้งการปรับกลยุทธ์ทางธุรกิจโดยอาศัยจุดแข็งของภาคการท่องเที่ยวของไทยโดยเฉพาะการเป็นที่ยอมรับในด้านการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม ความมีอัธยาศัยไมตรีที่ดีของคนไทย การมีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และรสชาติอาหารที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ธุรกิจจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

สรุป นโยบายและทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียน 6 ประเทศที่เป็นกรณีศึกษาพบว่า รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง มีแผนแม่บทนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการพัฒนาตามศักยภาพของแต่ละประเทศในระดับสูงถือและว่าเป็นนโยบายการพัฒนาประเทศ มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสนามบิน ถนน การขนส่ง ระบบโลจิสติกส์ และส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นพบว่า แต่ละประเทศพยายามแสดงให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งโบราณคดีทางศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาเป็นกลยุทธ์การตลาดการท่องเที่ยว พร้อมทั้งส่งเสริมการบริหารจัดการให้เป็นไปตามมาตรฐาน เช่น มาตรฐานของมรดกโลก การจัดการโบราณคดี-พิพิธภัณฑสถาน และการจัดการของภาครัฐและชุมชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความยั่งยืน

3.1.2 ผลการศึกษาเครือข่ายชุมชนกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายชุมชนในประชาคมอาเซียนยังมีรูปแบบและกระบวนการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่หลากหลาย จุดอ่อนของเครือข่ายชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ประกอบการรายย่อย เป็นแรงงานในภาคบริการพึ่งพาตนเองได้น้อย ยังไม่มียุทธศาสตร์และเป้าหมายที่ชัดเจนเพื่อการสร้างรายได้ การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ในขณะที่จุดแข็งของเครือข่ายชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว คือ การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา มีวิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถให้เป็นกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวได้ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนและผู้ประกอบการ เช่น

- 1) การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์
- 2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร
- 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและสปา
- 5) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน
- 6) การท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนและอาสาสมัคร

- 7) การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 8) การท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 9) การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้วิถีชุมชน
- 10) การท่องเที่ยวในกลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ

การท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ดังกล่าว เป็นสิ่งที่ชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยได้ร่วมกันพัฒนาขึ้นในพื้นที่ของตนเอง โดยอาศัยทรัพยากรการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นจนก่อให้เกิดการท่องเที่ยวในประเทศที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ โดยในไทย มาเลเซีย ลาว และอินโดนีเซีย สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจนได้มาตรฐานที่สูงขึ้น และภาครัฐก็ให้การสนับสนุนเพื่อเป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมในพื้นที่นั้นๆ จนกลายเป็นกลุ่มวิสาหกิจการท่องเที่ยวในระดับชุมชนที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยประมาณการของภาครัฐในประเทศไทย ลาว และมาเลเซีย พบว่า การท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ต่างจังหวัดตาม “นโยบายเมืองต้องห้าม พลาด” ได้เติบโตขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 11.2 และมีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในระดับชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยให้มีคณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนในระดับชาติ ระดับพื้นที่ และในระดับชุมชน มีการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนด้านการท่องเที่ยว เป็นวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยว มีการพัฒนาระบบและกลไกที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยขึ้นเป็นผู้ประกอบการหลักในชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับชาติ โดยมุ่งเน้นไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน การสร้างรายได้ให้กับชุมชน การพัฒนาระบบสาธารณูปการ สิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่

นอกจากนี้ ด้วยเหตุผลที่เครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการรายย่อยการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในภาพรวมซึ่งจำเป็นต้องอาศัยระเบียบ ข้อปฏิบัติ และการดำเนินการของภาครัฐที่เกี่ยวข้องรวมทั้งผู้ประกอบการรายใหญ่ที่จะเข้ามาพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมีการพัฒนาบุคลากร การสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อให้เอื้อต่อการสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ฉะนั้น จึงควรมีมาตรฐานที่เหมาะสม โดยเน้นรูปแบบและกระบวนการของเครือข่ายชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว โดยควรมีมาตรฐานร่วมดังนี้

- 1) การที่ชุมชนเป็นเจ้าของหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางและตัดสินใจ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นๆ

- 2) สร้างความภาคภูมิใจในตนเองของชุมชน เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต การสร้างความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม และการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) ส่งเสริมการทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ส่งเสริมการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

4) การสร้างรายได้และมีการกระจายรายได้สู่ชุมชน องค์กรชุมชนสาธารณประโยชน์ของชุมชนหรือเกิดผลตอบแทนแก่คนท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนพบว่า ความสัมพันธ์ของเครือข่ายชุมชนกับการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในมิติต่างๆ ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ในฐานะเจ้าของพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับทรัพยากรการท่องเที่ยว

2) ความสัมพันธ์ในฐานะวิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชนให้มีประสิทธิภาพ เป็นการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนด้านการท่องเที่ยวของภาคีที่เกี่ยวข้อง เป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งภาครัฐได้ให้การสนับสนุนในฐานะวิสาหกิจของชุมชน

3) ความสัมพันธ์ในฐานะเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นเครือข่ายของการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับธุรกิจท่องเที่ยวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรควบคู่กับการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว โดยให้มีการเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการในฐานะหุ้นส่วนทางธุรกิจและการเป็นตัวแทนของคนในชุมชนในภาคบริการด้านการท่องเที่ยว

4) ความสัมพันธ์ในฐานะผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวชุมชน ในกลุ่มประชาคมอาเซียน ภาครัฐก็มีการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ดังเช่น ในมาเลเซีย ได้มีการจัดตั้ง Community Tourism Board : ในพื้นที่ต่างๆ ที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น รัฐซาบะห์ (Sabah) ในเมียนมามีการตั้งคณะกรรมการที่เรียกว่า (Tourism Executive Coordination Board, or TECB) ขึ้น เพื่อเป็นที่ประสานงานของการท่องเที่ยวในเมียนมาตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงในระดับนโยบาย ส่วนที่อินโดนีเซียมีการตั้งคณะกรรมการของท้องถิ่นเช่น Bali Tourism Board, BTB เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในบาหลิและการเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของอินโดนีเซีย เป็นต้น ส่วนตัวแทนเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนมีความเห็นด้วยกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนและมีความเห็นว่าภาครัฐมีนโยบายด้านการพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างเหมาะสม โดยพัฒนาเครือข่ายท่องเที่ยวของชุมชนให้มีความพร้อมในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยว และควรให้อาณาเขตในการส่งเสริมการทำธุรกิจของคนในท้องถิ่น พร้อมกับการพัฒนาการคมนาคม การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน และควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

สำหรับแนวทางการพัฒนานโยบายและศักยภาพการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนนั้นพบว่า มีแนวทางดังนี้

- 1) การเสริมสร้างกลไกการตลาดและการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 3) การจัดองค์กรการท่องเที่ยวของชุมชน
- 4) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน
- 5) การพัฒนาระบบเครือข่ายของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการของเครือข่ายชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวในกรณีเครือข่ายชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีจุดแข็งและข้อจำกัดหลายประการ แต่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาให้มีมาตรฐานเหมาะสมกับการท่องเที่ยวที่จะเติบโตขึ้นได้ เพียงแต่จะต้องมีการคำนึงถึงมาตรการที่เหมาะสม เช่น การสร้างรายได้และการกระจายรายได้ที่แท้จริงสู่ชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างแท้จริงและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว การอนุรักษ์วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้มีความเป็นเอกลักษณ์สืบต่อไป

3.1.3 ผลการศึกษารูปแบบ กิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของ

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาพบว่า ในประเทศอาเซียนแต่ละประเทศต่างก็มีองค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศตนเองที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวตั้งแต่การกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวร่วมกับภาครัฐ ไปจนถึงการดำเนินการกิจกรรมการให้บริการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งมีหน้าที่ในการเชื่อมโยงกับองค์กรการท่องเที่ยวในระดับโลก เพื่อสร้างความเข้มแข็งของการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยว การสร้างกลไกการตลาด และการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยมีองค์กรที่สำคัญในการเสริมสร้างการท่องเที่ยวในอาเซียนและประเทศไทย ได้แก่

- 1) สภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council – WTTC) เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของธุรกิจทุกประเภทในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมีภารกิจหลักๆ ขององค์กรได้ 3 ประการคือ กระตุ้นให้รัฐกำหนดนโยบายที่เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจต่อประชาชาติอย่างแท้จริง ส่งเสริมการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวให้เกิดสมดุลกับสิ่งแวดล้อม ช่วยขจัดอุปสรรคต่างๆ ที่จะปิดกั้นการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

2) สมาคมขนส่งทางอากาศระหว่างประเทศ (International Air Transport Association – IATA) เป็นองค์การระดับโลก มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการขนส่งทางอากาศที่ปลอดภัยสม่ำเสมอและถูกต้องตามหลักเศรษฐกิจ หาทงให้มีการร่วมมือกันระหว่างวิสาหกิจด้านการขนส่งทางอากาศของประเทศสมาชิก

3) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (The Pacific Asia Travel Association – PATA) เป็นองค์การที่ไม่หวังผลกำไร ประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นองค์การการท่องเที่ยวของรัฐ สายการบิน บริษัทท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร และธุรกิจเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั่วโลกมากกว่า 2,200 หน่วยงาน ใน 44 ประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาคแปซิฟิก

4) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคเอเชียตะวันออก (East Asia Travel Association – EATA) มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และอำนวยความสะดวก ตลอดจนพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศสมาชิก

5) สมาคมส่งเสริมการประชุมระหว่างประเทศ (International Congress and Convention Association – ICCA) มีสมาชิกประกอบด้วย บริษัทนำเที่ยว สายการบิน ผู้ดำเนินธุรกิจการจัดประชุมและนิทรรศการ บริษัทขนส่ง โรงแรม และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการประชุม โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการจกการประชุม นิทรรศการระหว่างประเทศ และเป็นตัวกลางในการอำนวยความสะดวกในการจัดการ

6) สมาคมการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Association –ASEANTA) ประกอบด้วยการรวมตัวของสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม และสายการบินแห่งชาติอาเซียน ก่อตั้งในปี ค.ศ. 1971 โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริม ให้ความร่วมมือ กระตุ้น ประสานงาน และให้ความช่วยเหลือประเทศสมาชิกในด้านการท่องเที่ยวระหว่างกัน

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทยสำหรับในประเทศไทยนั้น มีองค์การภาคเอกชนหลายแห่งที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยให้ความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชนด้วยกันเอง โดยส่งเสริมให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเติบโตอย่างมีทิศทาง และยั่งยืน องค์การภาคเอกชนเหล่านี้มีรูปแบบของการรวมตัวในลักษณะต่างๆ เช่น

1) สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรนิติบุคคลจัดตั้งโดยพระราชบัญญัติสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2544 เพื่อเป็นตัวแทนของผู้ประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในด้านการประสานงานอย่างมีระบบระหว่างรัฐกับเอกชนและเอกชนกับเอกชนด้วยกัน ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี สถานที่ท่องเที่ยว โบราณสถาน สิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์ของความเป็นไทย

2) สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว (Association of Thai Travel Agents – ATTA) เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของบริษัทนำเที่ยวและเป็นเป็นศูนย์กลางของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวที่เน้นทางด้านภายในประเทศ (Inbound)

3) สมาคมไทยบริการท่องเที่ยว (Thai Travel Agents Association – TTAA) เป็นการรวมตัวของบริษัทจำหน่ายตั๋วเครื่องบินและบริษัทนำทัวร์ออกนอกประเทศ

4) สมาคมผู้ประกอบการนำเที่ยวไทย (สนท.) (The Association of Thai Tour Operators – ATTO) เกิดจากการรวมตัวของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวในประเทศไทยสำหรับคนไทย

5) สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ (ส.ม.อ.)

6) สมาคมโรงแรมไทย (Thai Hotel Association: THA) เป็นองค์กรที่ส่งเสริมการประกอบธุรกิจโรงแรม สร้างความสามัคคีระหว่างสมาชิก แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นเชิงวิชาการ

7) สมาคมภัตตาคารไทย

8) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย

9) สมาคมพาท้าไทย (PATA Thailand Chapter)

10) ไซท์ไทยแลนด์แซฟเตอร์ (Association of Incentive & Travel Executive – SITE)

11) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวในจังหวัดต่างๆ

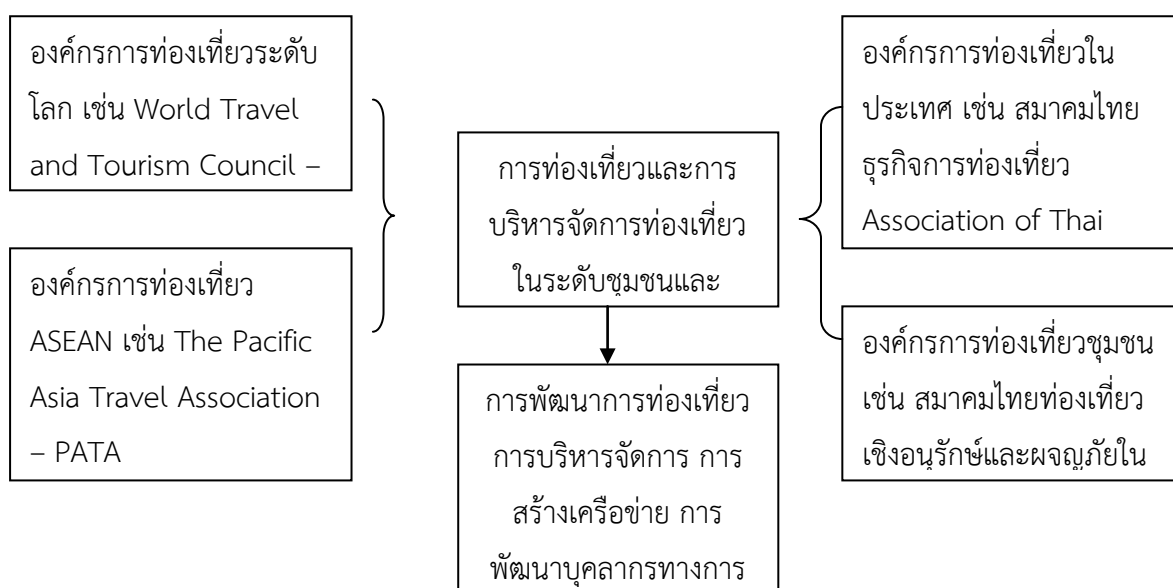
12) สมาพันธ์ธุรกิจท่องเที่ยวส่วนภูมิภาคแห่งประเทศไทย (สทภท.)

13) สถาบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย

14) สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวภายในประเทศ (ADT)

15) บริษัทไทยแลนด์ พรีเมียร์ลีกการ์ด เป็นต้น

รวมทั้งผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ต่างๆ ทั้งร้านอาหาร การขนส่ง มัคคุเทศก์ ชมรมการท่องเที่ยว และการรวมตัวของผู้ผลิตสินค้าชุมชน เป็นต้น

องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในระดับโลก ภูมิภาคอาเซียน และในประเทศไทย ดังกล่าว มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว การรักษา มาตรฐาน การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว การจัดการเพื่อความ ยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรมการ ท่องเที่ยวของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน ที่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสอบถามผู้บริหารองค์กรการท่องเที่ยว ตัวแทนบริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ และ ผู้ประกอบการในชุมชน สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ออกมาเป็น 4 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่

1) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับนโยบาย จากการศึกษา นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศในอาเซียนพบว่า มีกระบวนการที่คล้ายคลึงกันคือ การให้ภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายร่วมกับผู้ประกอบการ สมาคม องค์กรเครือข่าย สภาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว สมาคมโรงแรม การขนส่ง รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการ สนับสนุนและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อความเติบโต ของกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศ เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยประจำปี 2558-2560 เป็นต้น โดยให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งองค์กร ผู้ประกอบการ ตัวแทนชุมชน มากำหนดนโยบายร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศที่เชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้น การดำเนินการของ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศและ อาเซียน

2) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงเครือข่าย กิจกรรมการ ท่องเที่ยวนั้นเป็นกระบวนการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงกับระบบและกลไกต่างๆ ทั้งการตลาด การ บริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร การสร้างความพึงพอใจ การให้ความรู้ และการสร้างสรรค์หรือการ ให้บริการที่ดีให้กับนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนและผู้ประกอบการที่จะตอบสนองต่อ ความสนใจและความสะดวกของนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการรวมตัวกันของบริษัทท่องเที่ยวและ ผู้ประกอบการอื่นๆ เช่น ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัทการบินและบริษัทขนส่งต่างๆ ผู้ประกอบการ ตัวแทนนำเที่ยว ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก มัคคุเทศก์ ผู้ประกอบการธุรกิจจลน์นำเที่ยว ผู้ประกอบการ ธุรกิจผลิตสิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว เป็นต้น โดยกลุ่มผู้ประกอบการเหล่านี้ ได้มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย โดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างรายได้ การกระตุ้นการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว การสร้างความรู้ ความ เข้าใจในการท่องเที่ยว การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ที่พัก การสร้างความพึงพอใจ และการสร้างสัมพันธภาพเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวในระยะยาว

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และความยั่งยืน รูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ เกิดขึ้นจากบทบาท หน้าที่ของผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่ในการ ส่งเสริมและพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในระดับชุมชนไปจนถึงการพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวสำคัญของประเทศ โดยองค์กรการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการเหล่านี้จะกำหนดรูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การรักษาสถานที่ท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างรายได้ให้กับชุมชนและสังคม การพัฒนา กิจกรรมและเครือข่ายการท่องเที่ยว และเพื่อส่งเสริมการพลักษณ์ของการท่องเที่ยว

4) รูปแบบและกิจกรรมเพื่อการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว การส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งคือ การพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการเติบโตของการ ท่องเที่ยว เพื่อให้บุคลากรนั้นได้มีประสิทธิภาพในการให้บริการ สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า องค์กรและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในอาเซียนต่างให้ความสนใจ ต่อการพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวแก่คนในพื้นที่ เช่น ชาวบ้าน พระสงฆ์ เยาวชนคนรุ่นใหม่ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนและชุมชนมาพัฒนา กิจกรรมการ ท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน และเพื่อเป็นผู้ประกอบการในอนาคต

สรุป รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนและผู้ประกอบการดังกล่าว เป็นการจักระบบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาชุมชน การ สร้างความเป็นเอกลักษณ์ทางความเชื่อ วิถีวัฒนธรรม และการจัดการเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ การ สร้างรายได้ของคนในชุมชน ความมั่นคงของการประกอบการนำเที่ยว และการสร้างสัมพันธ์กับผู้ มาเยือน นอกจากนี้ การจัดกิจการท่องเที่ยวในชุมชนของทุกฝ่ายรวมทั้งผู้ประกอบการนั้น มีความ เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีข้อที่ควรพิจารณา เช่น

- 1) การที่ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม/ธุรกิจการท่องเที่ยวหรือการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว
- 2) การมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวใน พื้นที่
- 3) เป็นการส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการสร้าง ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4) ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ส่งเสริมเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

5) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชนหรือเกิดผลตอบแทนแก่คนท้องถิ่น

ในด้านการบริหารจัดการของผู้ประกอบการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยว มี พื้นฐานความรู้การบริการกิจการของตนเอง สามารถสรรหาและฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรและมีระบบ สิ่งจูงใจที่เหมาะสม ดำเนินการให้ถูกต้องและสอดคล้องกับกฎหมายและระเบียบข้อบังคับภาครัฐ ผู้ประกอบการมีวิธีการจัดการในหลายรูปแบบ มีอุปกรณ์ที่พร้อม มีการประชุมสัมพันธผ่าน ระบบสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ต ผ่านเว็บไซต์ทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ แต่ยังไม่ถึงวิธีการแบบตั้ง

เดิมคือการส่งโบว์ชัวร์ให้ลูกค้าโดยตรง โดยมีเป้าหมายเพื่อจะหาลูกค้าเข้ามา ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุด คือผู้ประกอบการต้องมีความรู้มาก ไม่ดูถูกหลอกลวง สร้างความประทับใจให้แก่ลูกค้า แบ่งระบบการบริหารจัดการต่างๆ ดังนี้

- 1) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว (Tourist Guide Development)
- 2) การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources)
- 3) การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing)
- 4) การจัดการพื้นที่ (Zoning)
- 5) การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว
- 6) การเสริมสร้างบทบาทและความสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐ
- 7) การแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้านการจัดการและพื้นที่การท่องเที่ยว
- 8) การเสริมสร้างจริยธรรมของผู้ประกอบการท่องเที่ยวผู้ประกอบการท่องเที่ยว

การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายของผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น จึงมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียนขึ้น ด้วยเหตุที่อาเซียนมีสินค้าด้านการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย เป็นเอกลักษณ์ด้วยการเชื่อมโยงภายในภูมิภาคที่มีความสะดวก ด้วยสภาพแวดล้อมที่มีความปลอดภัยและมั่นคง ด้วยคุณภาพการบริการที่ดีในขณะเดียวกัน จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อผู้ประกอบการ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาสินค้าบริการท่องเที่ยว ด้านการเพิ่มคุณภาพการให้บริการและทรัพยากรบุคคลในภูมิภาค และ ด้านการยกระดับและเร่งให้เกิดการอำนวยความสะดวกในการเดินทางและการเชื่อมโยงคมนาคมในอาเซียน โดยทำความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) เพื่อขับเคลื่อนแผนการพัฒนาด้านท่องเที่ยวร่วมกับอาเซียน โดยมีการจัดประชุมด้านการท่องเที่ยว (ASEAN Tourism Forum หรือ ATF) เป็นประจำทุกปี เพื่อให้ผู้รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน เช่น โรงแรม รีสอร์ท สายการบิน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำความรู้จักและเจรจาธุรกิจด้านการท่องเที่ยว อันเป็นการริเริ่มความร่วมมือจัดทำความตกลงตรวจลงตราเพียงครั้งเดียว (Single Visa) แต่ใช้เดินทางได้หลายประเทศ ซึ่งข้อตกลงการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) นั้นเน้นความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกการเดินทางในอาเซียน และระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งและขยายตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความปลอดภัยและความมั่นคง ของการท่องเที่ยว การตลาดและการส่งเสริมร่วมกัน และ

การพัฒนาทรัพยากร ดังนั้น ในการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนนั้น จึงมีการพัฒนาใน 6 ประเด็น คือ

1) การพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว โดยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง การดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว

2) การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวต่างประเทศในราชอาณาจักร โดยมีการประสานร่วมมือระหว่างกันอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมในแง่ของวิธีการและแนวทางปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

3) การพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียและนานาชาติ โดยการทำข้อตกลงระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

4) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในองค์กรให้สามารถรองรับการแข่งขันจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีการพัฒนาทักษะฝีมือ สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ และผู้ประกอบการ ในด้านภาษาและอื่นๆ พร้อมกับผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเฉพาะที่ต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไว้ให้บริการเพื่อเปิดโอกาสการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น

5) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีสำหรับเครือข่าย โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) มีการรับรู้ร่วมกัน (Common Perception) 2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) 3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits) 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) 5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) 6) การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) 7) การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) ดังนั้น ในการสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น ต้องคำนึงถึงความเป็นเพื่อนร่วมอาชีพกัน ไม่มีความแบ่งแยกกันและกัน ปรับทัศนคติเข้าหากัน ในฐานะเป็นพี่น้อง

6) มีการสนองนโยบายของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยมีแนวทางดังต่อไปนี้ 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่กลุ่มภาคีการพัฒนา โดยให้ทุกภาคส่วนมีความรู้และเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นภาระและบทบาทของตนที่จะต้องสนับสนุนแผนการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ 2) เสริมสร้างศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ เพื่อบูรณาการและกำหนดเป้าหมายตัวชี้วัดการดำเนินงานและมาตรการต่างๆ ให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกันในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับพื้นที่ถึงระดับชาติ 3) การบูรณาการของหน่วยงานของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนที่มี

ลักษณะเป็นองค์รวม 4) มีการพัฒนารูปแบบระบบกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยที่มีอยู่ในการพัฒนาการท่องเที่ยว การสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยว

3.1.4 การพัฒนาสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน

สำหรับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนนั้น คณะผู้วิจัยได้พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมออกเป็น 3 ส่วน คือ

1) การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเป็นการอธิบายประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบได้ทราบถึงความน่าสนใจเพื่อพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวสืบต่อไป

2) การพัฒนาชุดความรู้ด้านภาษาอังกฤษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน โดยมีการพัฒนาชุดความรู้ภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ในลักษณะของการถาม-ตอบ เพื่อให้เข้าใจประเด็นที่นักท่องเที่ยวสงสัย พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติให้นักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติตาม โดยผู้วิจัยได้มีการเผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตผ่านเว็บไซต์ของ <http://www.monkchat.net/> และ <http://www.buddhistfordev.com/>

3) แนวทางการพัฒนาระบบสารสนเทศทาง Social Media เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ระบบสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวและกระบวนการที่เกี่ยวข้อง โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้ List Model¹ เป็นกระบวนการสำคัญในการดำเนินการพัฒนาระบบการจัดการ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการในประชาคมอาเซียนจำนวน 6 ประเทศ ดังนี้

1) **ขั้นตอนที่ 1 Learning** การเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนภาคเครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนานโยบาย เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอาเซียน โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศไทยและประเทศที่เป็นกรณีศึกษา 6 ประเทศได้มีการสนทนากลุ่มและประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติภายใต้การดำเนินการของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

¹ List Model ดูใน พระมหาสุทิตย์ อาภากร, เอกสารคำสอนพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, สาขา การพัฒนาสังคม, 2558)

วิทยาลัย² ภายใต้หัวข้อเรื่อง “Cultural Geography in Buddhism” และสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ได้มีการจัดประชุมสัมมนานานาชาติครั้งที่ 4 ภายใต้หัวข้อ “Buddhism in Contemporary Challenges and Opportunities”³ เพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวและมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาคมอาเซียน โดยมีตัวแทนองค์กรชุมชนผู้ประกอบการในพื้นที่ และนักวิชาการระดับนานาชาติเข้าร่วมประชุมและเสนอความคิดเห็นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยผลการหารือ ทุกฝ่ายเห็นพ้องตรงกันว่า การที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียนนั้นควรมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

- 1) การคำนึงถึงวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2) การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พื้นที่มรดกโลก แหล่งโบราณคดีและวัดในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
- 3) การสร้างความตระหนักของนักท่องเที่ยวที่มีต่อศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ให้มีคุณค่าเหมาะสมต่อการเรียนรู้
- 5) การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์และความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาในประชาคมอาเซียน

แนวทางปฏิบัติทั้ง 5 ประการดังกล่าว ได้นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการวิจัยร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยและให้ประชาคมอาเซียน อาทิ Sihanouk Buddhist University ในกัมพูชา Smaratungga Buddhist College ในอินโดนีเซีย Buddhist Missionary Society Malaysia และสถาบัน ITBM University, Myanmar เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 Innovation การสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการท่องเที่ยวโดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยว การเสริมสร้างกลไกการตลาดการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการรับรู้และอัตลักษณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่ดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ สำนักงาน

² มีการจัดสัมมนาการวิจัยพระพุทธศาสนานานาชาติครั้งที่ 7 ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนา ประเทศไทย (เมื่อวันที่ 18-20 กุมภาพันธ์ 2559) ภายใต้เรื่อง “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา”

³ มีการจัดสัมมนาเมื่อวันที่ 10-13 พฤศจิกายน 2559

พัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) Dept. of Social & Development Faculty of Human Ecology University Putra Malaysia วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป. ลาว มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาเถรวาทนานาชาติ เมียนมา เป็นต้น ได้ดำเนินการพัฒนาระบบสารสนเทศเส้นทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกัน พร้อมมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ เช่น

1) โครงการ “มรดกโลก : มรดกธรรม” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกของไทย ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย กำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ในพื้นที่นครวัด-นครธม ในอินโดนีเซีย ได้แก่ เจดีย์บุโรพุทโธ ในเมียนมา ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง เป็นต้น

2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอาเซียน 4 เส้นทาง ที่มีการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีต ได้แก่

- (1) เส้นทางไทย-ลาว-กัมพูชา ตามรอยปราสาทขอมโบราณ
- (2) เส้นทางไทย-มาเลเซีย-อินโดนีเซีย ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย-ทวารวดี
- (3) เส้นทางท่องเที่ยวไทย-เมียนมาร์-มหาเจดีย์สี่พันองค์
- (4) เส้นทางไทย-ลาว-เมียนมาร์-กัมพูชา มหัศจรรย์แห่งสายน้ำโขง พระธาตุในตำนานและเส้นทางความเชื่อพญานาคแม่น้ำโขง

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแบบ Slow life (Meditation for Mind and Wisdom) ด้วยการปฏิบัติภาวนาหรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อปฏิบัติธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนา โดยร่วมมือกับเสถียรธรรมสถาน วัดพระธาตุศรีจอมทอง ศูนย์วิปัสสนาแห่งชาติ แห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ในประเทศไทย วัดวิษณุราชและวัดสภิกขาราม ในเมืองหลวงพระบาง สปป. ลาว เป็นต้น เพื่อสร้างการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจ ซึ่งพบว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวยุโรปสนใจที่จะฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานมากขึ้น โดยเฉพาะตามวัดที่มีการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนา นับว่าเป็นนวัตกรรมเชิงการท่องเที่ยวที่สามารถบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว

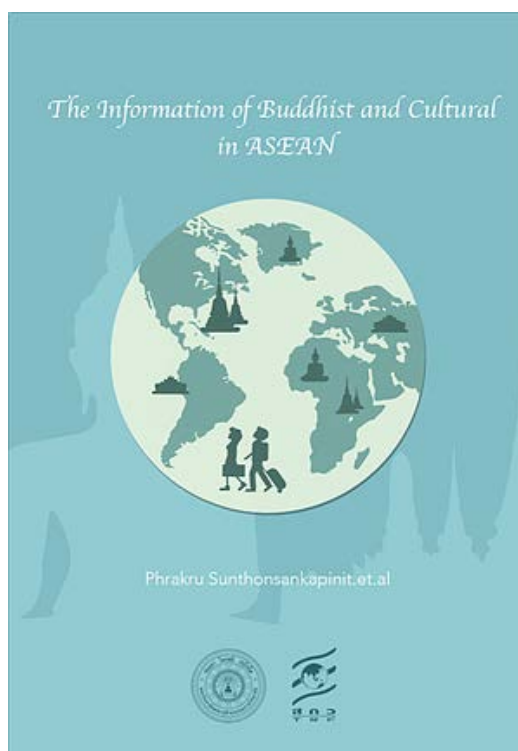
4) การบริการทางการท่องเที่ยวด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR for Travel) กิจกรรมสร้างสรรค์นี้ มุ่งเน้นให้ชุมชนในพื้นที่สังคมไทย เช่น ชุมชนพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ชุมชนของวัดในพระนครศรีอยุธยา ชุมชนในพื้นที่พระธาตุบังพูน เป็นต้น ได้มีการสร้างสรรค์การบริการด้วยความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยวให้มีการขายสินค้าและบริการที่เป็นธรรมเพื่อสร้างความสุขและความประทับใจต่อการเดินทางเที่ยวชม ไหว้พระ สวดมนต์ เจริญวิปัสสนาตามวัดหรือการเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา การสร้างความรับผิดชอบต่อด้านการท่องเที่ยวของชุมชนจะเป็นกระบวนการที่สร้างความยั่งยืนและความประทับใจของนักท่องเที่ยวในการเที่ยวชมสถานที่ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งกระบวนการ CSR for Travel นี้ เป็น

กระบวนการที่ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ และชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำความสะอาดพื้นที่ การสร้างจุดสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์บริเวณแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 Sustainable การคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยวและวิถีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1) การสร้างชุดความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เรื่อง “Information of Buddhist and Cultural in ASEAN” ซึ่งเป็นการผลิตขึ้นจากโครงการวิจัยนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศที่สนใจการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอาเซียน

2) การเชื่อมโยงเครือข่ายการศึกษาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในทั่วโลก โดยมีการประชุมสัมมนาร่วมกันของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในอาเซียนและทั่วโลกที่เรียกว่า The International Association of Buddhist Universities, IABU ซึ่งปัจจุบันมีการประชุมหารือเพื่อการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม⁴

3) การพัฒนารายวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเป็นส่วนหนึ่งของรายสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม ในระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4) การพัฒนาและปรับปรุงเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพุทธของเครือข่าย Monk Chat จังหวัดเชียงใหม่⁵ และเว็บไซต์ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา

⁴ ดูใน <http://www.iabu.org/>

⁵ ดูใน <http://www.monkchat.net/>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเว็บไซต์ของการวิจัยเพื่อสังคมโดยความร่วมมือของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)⁶

5) อบรมและพัฒนาด้านภาษาอังกฤษสำหรับพระสงฆ์และวัดในพื้นที่กรณีศึกษาในประเทศไทย เช่น Monk Chat วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย เป็นต้น

6) การสร้างความตระหนักและการจัดการพิพิธภัณฑ์ให้กับชุมชนด้านการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา ณ วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 Transformation การเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของคนในชุมชน องค์กร การท่องเที่ยวและผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว โดยกระบวนการนี้ เป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการเพื่อสร้างการเรียนรู้และการตระหนักต่อพระพุทธศาสนาที่จะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ได้แก่

1) การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว (Tourist Guide Development) โดยเป็นการให้ความรู้และแนวปฏิบัติแก่ชุมชน ผู้ประกอบ เพื่อให้สามารถพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม บนพื้นฐานของความเข้าใจในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2) การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา โดยเป็นการสร้างสัมพันธภาพของภาคีเครือข่ายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบ องค์กรชุมชน และนักวิชาการ ให้มีการประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ และกระบวนการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการปฏิบัติการในพื้นที่ เพื่อให้เกิดทัศนคติและแนวปฏิบัติที่ดีต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

3) การพัฒนาเชิงพื้นที่และทรัพยากรท่องเที่ยว โดยเป็นการสร้างพลังให้เกิดขึ้นกับชุมชน วัด ศาสนสถานทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การสร้างงานและรายได้ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) เพื่อให้มีการดูแลรักษาให้คงอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุดและทรงคุณค่ามากที่สุด

4) การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยวเชิงพุทธ (Tourism Marketing) มุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และสร้างอัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การไหว้พระขอพร การเที่ยวชมพุทธศิลปกรรม เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดการพื้นที่ให้มีความสะอาด คำนึงถึงความสะดวกสบาย และความปลอดภัยในการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

⁶ ดูใน <http://www.buddhistfordev.com/>

5) การจัดการพื้นที่ (Zoning) โดยเป็นการระดมความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ ในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของวัดและศาสนสถานเพื่อให้เหมาะสมกับคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยได้มีการจัดการพื้นที่ (Zoning) จัดพื้นที่สำหรับการจอดรถนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร และร้านของที่ระลึกไว้ในเขตบริเวณใกล้เคียงกันให้เกิดความสวยงาม

6) การสื่อสารเชิงพุทธ โดยสนับสนุนให้ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวมีวิธีการประชาสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านทางเว็บไซต์ หรือ Social Media ที่สอดแทรกความเป็นพระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

7) การกำหนดบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ให้มีบทบาทที่สำคัญ คือ การกำกับควบคุม ดูแลผู้ประกอบการท่องเที่ยวในด้านคุณภาพการบริการท่องเที่ยว มาตรฐานการท่องเที่ยว โดยควบคุมและกำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ให้มีคุณภาพมาตรฐานเพื่อให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม

ผลการดำเนินการตาม List Model ดังกล่าว ทำให้เกิดการพัฒนาระบบการจัดการและความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียนในรูปแบบใหม่ ผ่านกลไกการจัดการความรู้ของมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา ลงไปสู่ชุมชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ จนกลายเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวที่อิงอาศัยความเชื่อ วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ และแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมต่อที่จะนำพานักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความงดงามแห่งวิถีพุทธในอาเซียน

3.1.6 ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน

การวิเคราะห์ SWOT การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ถือเป็นอีกหนึ่งยุทธศาสตร์ที่สำคัญด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศในประชาคมอาเซียนพยายามผลักดันให้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของตนเองไปสู่การจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวทั่วโลกได้ ทั้งนี้ สามารถวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามกรอบการวิเคราะห์แบบ SWOT ได้ดังนี้

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- มีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมาก โดยมีพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม 23 แห่งที่สร้างจุดหมายของการท่องเที่ยวได้	- การบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ดีพอ - การสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทาง

- ภาครัฐมีนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง - มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวอาเซียน หรือ ASEAN Tourism Strategic Plan-ATSP” - มีเส้นทางการท่องเที่ยวและการคมนาคม การขนส่งที่เชื่อมโยงถึงกัน - มีระบบและเทคโนโลยีและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการท่องเที่ยว - มีภาคีชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีความพร้อมและ - มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย	ศาสนาและวัฒนธรรมยังไม่ทั่วถึง - การดูแลรักษาความปลอดภัย-ความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร - ระบบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวยังไม่นำไปสู่ความยั่งยืน เช่น การระเบียบการเข้าชม - ชีตความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมยังอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถสื่อสารถึงหลักการสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างดีพอ - บุคลากรของวัด ศาสนสถาน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการในระดับต่ำ
โอกาส - แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และแบบ Slow life มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น - นักท่องเที่ยวสนใจการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น - มีการเดินทางภายในอาเซียนมากขึ้น - การรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนช่วยให้การท่องเที่ยวขยายตัว - โครงการความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และชุมชนมีมากขึ้น - ระบบเทคโนโลยีช่วยให้กิจกรรมและการเดินทางสะดวกมากขึ้น - กฎหมายระหว่างประเทศเอื้อต่อการท่องเที่ยว	อุปสรรค - ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ความขัดแย้งทางสังคมและวิกฤตทางการเมืองในอาเซียน - พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่มีลักษณะของการค้ำมนุษย์ในอาเซียน - ภาพลักษณ์ด้านลบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ เช่น การหลอกลวง - การจัดการในเชิงนโยบายและแนวการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกัน - ระบบการขนส่งและการคมนาคมในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ห่างไกลยังไม่สะดวกและเพียงพอ - ขาดระบบการประกันภัยที่เป็นรูปธรรม - การพัฒนาระบบการเชื่อมโยงเครือข่าย

จากการวิเคราะห์สภาพการณ์ท่องเที่ยวในไทยและประชาคมอาเซียนด้วยเทคนิค SWOT ดังกล่าว คณะผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและประชาคมอาเซียนได้ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

- 3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 4) ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) ยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างเครือข่ายภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

สำหรับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว สามารถสรุปรูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียนได้ 4 รูปแบบดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกโลกและ

เป้าหมายของนักเดินทางระดับนานาชาติ มุ่งเน้นการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทย อาทิ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนมหาเถรสมาคม พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและพื้นที่การเรียนรู้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ประจำวัด ให้มีความพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวระดับนานาชาติ และการพัฒนาพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีการจัดภูมิทัศน์และสถานที่ที่ได้มาตรฐาน มีการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมการท่องเที่ยวและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน ในส่วนของการพัฒนาบุคลากรสนับสนุนการดำเนินการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ควรพัฒนาทั้งภาษาของผู้ให้บริการ คุณภาพของการบริการ และการเอาใจใส่นักท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการให้ข้อมูลด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และข้อมูลเฉพาะด้านทางพระพุทธศาสนาให้ได้ ท้ายที่สุดคือการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ที่มีความยั่งยืน มุ่งเน้นการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในระยะยาว เป็นเครือข่ายของหน่วยงานที่มีการบูรณาการการทำงานที่มีความเข้าใจ ระเบียบ วัฒนธรรมขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลและบริการข่าวสารที่มีความรวดเร็วและสม่ำเสมอ เพราะจะสามารถช่วยเชื่อมต่อให้นักท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ มั่นใจว่าจะสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้

2. การพัฒนาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

มุ่งเน้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ให้คำนึงถึงบทบาทและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทยร่วมด้วย ดังนั้นกระบวนการพัฒนาในส่วนนี้ จึงจะส่งเสริมให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ โดยมีขั้นตอนของการดำเนินงานคือประการที่หนึ่งพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับมหานครและระดับภูมิภาค โดยกำหนดให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวพัฒนารอบนโยบาย ยุทธศาสตร์และความร่วมมือในการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน ประการต่อมา

คือการพัฒนาการให้บริการทั้งคุณภาพของการบริการ ความตรงเวลาของระยะเวลาการบริการ ความพร้อมของบุคลากร ตลอดจนสถานที่ของจุดเชื่อมต่อการขนส่งต่างๆ นอกจากนี้การส่งเสริมให้เอกชนในท้องถิ่น ได้พัฒนาที่พักให้ได้มาตรฐานทั้งความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวกและความสะอาดร่วมด้วย

3. การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการผลักดันให้ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น 4 ขั้นตอนกล่าวคือขั้นตอนที่หนึ่งระดมเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ ขั้นตอนที่สองคือการพัฒนากิจกรรมและสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นขึ้น ขั้นตอนที่สามคือการพัฒนาการบริการนั้นถือ และขั้นตอนที่สี่คือการดึงดูดให้เครือข่ายภาคเอกชนภายในเข้ามาลงทุนเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนร่วมกัน

4. การพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีความสำคัญอย่างมากต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยตนเอง นอกจากนี้การที่สามารถยกระดับการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการอำนวยความสะดวกด้านการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาเรียนรู้และท่องเที่ยวได้มากขึ้น ทั้งนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์มีหลายประการ อาทิ การพัฒนาเว็บไซต์เพื่อการอธิบายแนวทางการท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่เหมาะสม การเดินทางและสถานที่พัก ตลอดจนข้อมูลความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาข้อมูลสารสนเทศต้องอิงอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งควรพัฒนาการให้บริการที่ครอบคลุมภาษาของกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามาแหล่งท่องเที่ยวด้วย

3.1.7 ปัญหา อุปสรรคของอาเซียนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ปัญหา อุปสรรคด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ปัญหา อุปสรรคของเครือข่ายชุมชนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายชุมชนมีปัญหาอุปสรรคในการทำงานด้านการท่องเที่ยวหลายประการ ดังนี้

1) ชุมชนเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยวเป็นเสมือนเจ้าของพื้นที่ แต่เนื่องจากขาดทุนในการดำเนินการ จึงเป็นเพียงผู้ประกอบการบริการด้านการท่องเที่ยวราย

ย่อย ทำให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาตนเองเป็นผู้ประกอบการทำให้มีรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่สูงมาก ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) ชุมชนไม่มีอำนาจการจัดการเชิงนโยบาย ทั้งในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การสร้างรายได้ การพัฒนาศักยภาพของบุคคลในชุมชน การสร้างระบบการบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนไม่มีพลังพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่

3) ปัญหาการขาดการทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ทำให้ชุมชนไม่สามารถกำหนดนโยบายและทิศทางของตนเองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

4) ปัญหาการสร้างระบบการสื่อสารและกลไกการตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนที่ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการสร้างการตลาดการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

5) ปัญหาการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนในการดำเนินการจากภาครัฐและเอกชน

6) ปัญหาด้านการบริหารจัดการของชุมชน ที่มีคำนิยามถึงประโยชน์และรายได้มากเกินไป ทำให้มีการแข่งขันกันเอง ผลที่ตามคือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพลดลง

7) องค์กรชุมชนและวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ ยังไม่มีการรวมกลุ่มที่มั่นคง เป็นเพียงการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ตามเทศกาลงานท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จึงทำให้การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนไร้ทิศทาง ทั้งๆ ที่มีทรัพยากรที่เหมาะสมใกล้แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

2.ปัญหา อุปสรรคของผู้ประกอบการท่องเที่ยวและปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ในระดับนโยบายต่อการพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน จากการศึกษาพบว่าผู้ประกอบการมีปัญหา อุปสรรคในการทำงานด้านการท่องเที่ยวหลายประการ ดังนี้

1) ปัญหาการพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาค จากการศึกษาพบว่ากลุ่มประชาคมอาเซียนยังขาดการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (ATSP) แต่ก็ยังขาดการสื่อสารเพื่อนำแผนไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งแผนการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศ ก็ยังขาดความยืดหยุ่นและควรจะต้องมีการปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและให้มีความสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาประเทศสมาชิกและภูมิภาคอยู่เสมอ

2) การกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์แห่งความยั่งยืนของการท่องเที่ยว พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคเพื่อสามารถแข่งขันได้และมีความยั่งยืนนั้น ยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการเดินทางและการเชื่อมโยงคมนาคมในอาเซียน

3) ปัญหาความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน เพื่อขับเคลื่อนแผนการพัฒนาด้านท่องเที่ยวร่วมกับอาเซียนยังไม่มีอย่างต่อเนื่อง

4) ปัญหาการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว พบว่าผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวยังไม่สามารถจัดการเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยว ไม่มีการเชื่อมโยงกันในระหว่างกลุ่มประชาคมอาเซียน

5) ปัญหาการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในองค์กร เพื่อให้สามารถรองรับการแข่งขันจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนนั้น พบว่า หลายประเทศยังไม่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรที่ดีพอทำให้เกิดปัญหาการขาดบุคลากรทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการไม่ค่อยส่งเสริมอาชีพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

6) ปัญหาด้านการบริหารจัดการของผู้ประกอบการท่องเที่ยว ที่ยังขาดระบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เพียงพอ รวมทั้งการคำนึงถึงประโยชน์และรายได้มากเกินไป ทำให้มีการแข่งขันกันเอง ผลที่ตามคือ ระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพลดลง

7) ปัญหาข้อกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น การให้เข้าประเทศ ถึงแม้ว่าในประชาคมอาเซียนจะอนุญาตให้ประชาชนในอาเซียนเดินทางเข้าประเทศโดยไม่ต้องมีวีซ่า แต่ในทางปฏิบัติในบางประเทศยังมีความล่าช้า ทำให้เป็นปัญหาต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในอาเซียน

3.2 ข้อเสนอแนะของการวิจัย

3.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดทิศทางการยุทธศาสตร์ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาสินค้าบริการท่องเที่ยว ด้านการเพิ่มคุณภาพการให้บริการและทรัพยากรบุคคลในภูมิภาค และ ด้านการยกระดับและเร่งให้เกิดการอำนวยความสะดวกในการเดินทางและการเชื่อมโยงคมนาคมในอาเซียน โดยทำความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) เพื่อขับเคลื่อนแผนการพัฒนาด้านท่องเที่ยวร่วมกับอาเซียนร่วมกัน เช่น

(1) การเชื่อมโยงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว โดยอาศัยความรู้ทางภูมิวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในอดีตให้เข้ามาเชื่อมโยงเพื่อกำหนดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม และให้มีการศึกษาเส้นทางและพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทั่วอาเซียน เช่น ไทย-ลาว เมียนมา- กัมพูชา เป็นต้น

(2) การพัฒนาเครือข่ายเส้นทางทางหลวงอาเซียน พัฒนาก่อนที่ยังไม่ได้มาตรฐานระดับ 1 จัดทำป้ายบอกทาง สร้างสะพานเชื่อมต่อระหว่างประเทศ รวมทั้งขยายเส้นทางไปสู่จีนและอินเดียซึ่งเป็นประเทศที่มีประชากรและนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

(3) การพัฒนาโครงการเชื่อมโยงเส้นทางรถไฟสายคุนหมิง-สิงคโปร์ ที่เป็นหัวใจสำคัญของการกระแสนักท่องเที่ยวจากจีนลงมาในภูมิภาคโดยเฉพาะการสร้างเส้นทางรถไฟสองสาย คือ สายตะวันออกผ่านไทยกัมพูชาและเวียดนาม มีทางย่อยแยกเชื่อมระหว่างสปป.ลาว และเวียดนาม สายที่สองคือ สายตะวันตก ผ่านไทยและเมียนมา

(4) การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเส้นทางในประเทศอย่างเป็นองค์รวมและมีประสิทธิภาพ โดยมีการเชื่อมโยงเส้นทางตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

(5) การจัดระบบการขนส่งในรูปแบบที่เชื่อมต่อเพื่อให้อาเซียนเป็นศูนย์กลางการขนส่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งจะต้องเร่งดำเนินการ East-West Corridor (EWE) ให้สำเร็จ โดยการสร้างจุดเชื่อมต่อ ที่ยังขาดหายไปในเมียนมา และพัฒนาท่าเทียบเรือที่ย่างกุ้ง และเมืองดานัง การส่งเสริม Mekong-India Economic Corridor (MIEC) การสร้างสะพานแม่น้ำโขงในกัมพูชา การสร้างท่าเรือทะเลน้ำลึก Dawei ในเมียนมา

(6) การสร้างความเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมขนส่ง กับ “เส้นทางสายไหมใหม่ ภายใต้ศตวรรษที่ 21” (The New Silk Road) ของประเทศจีน โดยการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และเส้นทาง ได้แก่ Silk Road Economic Belt ซึ่งเป็นเส้นทางสายไหมทางบก

2. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาความตกลงการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement) โดยเน้นความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกการเดินทางในอาเซียนและระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งและขยายตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความปลอดภัยและความมั่นคง ของการท่องเที่ยว การตลาดและการส่งเสริมร่วมกัน และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

3. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว โดยอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง การดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยมีการพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม ให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และมีความปลอดภัยในการเดินทางและการบริการการขนส่งสาธารณะ โดยสามารถเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวหลักกับแหล่งท่องเที่ยวรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงเส้นทางท่องเที่ยวสู่ประเทศอาเซียนที่เชื่อมโยงกัน รวมทั้งพัฒนามาตรฐานยานพาหนะและระบบการให้บริการขนส่งสาธารณะ ให้มีความสอดคล้องและพอเพียงกับความต้องการเดินทาง และมีความคล่องตัวและความสามารถในการเข้าถึง (Mobility & Accessibility)

4. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในองค์กรให้สามารถรองรับการแข่งขันจากการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีการพัฒนาทักษะฝีมือ สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ และผู้ประกอบการ ในด้านภาษาและอื่นๆ พร้อมกับผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเฉพาะที่ต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ไว้ให้บริการเพื่อเปิดโอกาสการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยดำเนินการ ดังนี้

(1) การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งระบบ พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกกลุ่มทั้งในระดับผู้บริหาร นักวิชาการ วัด ชุมชน และผู้ปฏิบัติการให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และองค์ความรู้อื่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่โดยพัฒนาบุคลากรภาครัฐและเอกชนใน 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้บริหาร นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานภาครัฐและท้องถิ่น ให้มีสมรรถนะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวให้มีทักษะและองค์ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพ การบริหารจัดการธุรกิจ การตลาด ภาษา เทคโนโลยีและสารสนเทศ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการบริการที่มีคุณภาพมาตรฐานและมีจรรยาบรรณ 4) กลุ่มเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน พระสงฆ์ และกลุ่มประชาชนชนโดยทั่วไป โดยต้องเสริมสร้างศักยภาพของวัดและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว และพัฒนาทักษะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าของชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

(2) การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการท่องเที่ยว สร้างความเข้มแข็งและเครือข่ายทางธุรกิจของผู้ประกอบการ และพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ เพิ่มช่องทางการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่เหมาะสมเพื่อการขยายธุรกิจและปรับปรุง โดยมีการแลกเปลี่ยนกลุ่มแรงงานภาคบริการร่วมกันในอาเซียน

(3) การพัฒนาพระสงฆ์ วัดและประชาชนในบริหารกิจการและแหล่งท่องเที่ยว ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสนใจที่จะศึกษาและปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนั้น หากพระสงฆ์ในไทยและอาเซียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของการท่องเที่ยว ย่อมจะเป็นการสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของจิตสำนึกและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรบูรณาการการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในการแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

6. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานเจ้าคณะภาคและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจนโยบาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

7. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมให้

สำนักงานเจ้าคณะภาค สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดจัดทำนโยบายการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่ ให้มีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพ บุคลากรและการบริการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

8. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยวในระดับประเทศ ควรมีการกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวหลักของประเทศ โดยยึดหลักการแห่งความยั่งยืน 3 ด้าน คือ การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน การสร้างรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

9. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาความตกลงการท่องเที่ยวอาเซียนในระดับชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยว (ASEAN Tourism Agreement) โดยเน้นความร่วมมือใน 7 ด้าน ได้แก่ การอำนวยความสะดวกการเดินทางในอาเซียนและระหว่างประเทศ การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งและขยายตลาดท่องเที่ยว การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ความปลอดภัยและความมั่นคง ของการท่องเที่ยว การตลาดและการส่งเสริมร่วมกัน และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว

10. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การคมนาคม การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง การดูแลความปลอดภัยและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในชุมชน

3.2.2 เชิงการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว

1. การวางแผนงานพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสนับสนุนการวางแผนการเดินทาง ระบบการให้บริการข้อมูลแบบครบวงจร และรวดเร็วแบบ Real Time

2. การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (Tourism Intelligence Center) เช่น พัฒนาข้อมูลเชิงลึกและงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวของประเทศ พัฒนาระบบเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการท่องเที่ยว พัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ภาครับและผู้ประกอบการในการใช้ ICT และ Social Media ในการเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการลูกค้า การเข้าถึง และการขยายตลาด

3. การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจบริการท่องเที่ยวของภูมิภาคอาเซียนในด้านข้อมูลและข่าวสารการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ (ICT)

4. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวเพื่อปรับปรุงปัญหาในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.2.3 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรมีการสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ เพื่อขึ้นมาเป็นผู้ประกอบท่องเที่ยวในชุมชน โดยการเสริมสร้างกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเสริมสร้างกลไกการตลาดและการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดองค์กรการท่องเที่ยวของชุมชน การพัฒนาศักยภาพบุคลากรการท่องเที่ยวชุมชน และ การพัฒนาระบบเครือข่ายของชุมชน เพื่อการท่องเที่ยว

2. ภาครัฐและองค์กรการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้สามารถรองรับการแข่งขันและความร่วมมือในการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีการพัฒนาทักษะฝีมือ สนับสนุน ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ แกนนำชุมชน และผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน ในด้านภาษาและอื่นๆ พร้อมกับผลักดันให้มีการประกาศเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเฉพาะที่ต้องมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไว้ให้บริการเพื่อเปิดโอกาสการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น

3. ควรพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวชุมชน โดยคำนึงถึงการสร้างรายได้และการกระจายรายได้ที่แท้จริงสู่ชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างแท้จริง และเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศ

4. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมโดยให้มีการจัดการภายในอย่างเป็นระบบ

5. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและเครือข่ายต่างๆ ควรมีการร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่นในการเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

6. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรสร้างมาตรฐานในการบริหารโดยมีจิตสำนึกมากขึ้น

7. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในแต่ละประเทศในภูมิภาคอาเซียนเพื่อให้ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

8. ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ควรอาศัยกระแสการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสำนึกของนักท่องเที่ยว

3.2.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัย

1. ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาและการจัดการเพื่อการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยสู่การเป็นมรดกโลก เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมใหม่ๆ ในการดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้

2. ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการจัดการความรู้และการพัฒนาต้นแบบของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยในมิติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. ควรมีการสนับสนุนการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงเปรียบเทียบ เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและของประชาคมอาเซียน ควรมีรูปแบบที่จะเป็นมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างไร

4. ควรสนับสนุนให้เกิดการวิจัยเพื่อการสำรวจและแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยว่าอยู่ในกลุ่มที่เหมาะสมต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติหรือแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

3.3. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ใน 3 ด้าน คือ

3.3.1 การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการ ผลงานวิจัยนี้นำไปสู่การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

1) สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน รายวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา และรายวิชาพุทธศิลป์ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของศูนย์อาเซียนศึกษาและคณะพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ ใน 4 ภูมิภาคในสังคมไทย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับปรุงวัดในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยว

3) สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

3.3.2 การใช้ประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว

1) มีการสัมมนาตามโครงการ 2 ครั้งเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ได้แก่ สัมมนาเรื่อง “มรดกโลก มรดกธรรม : แนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมไทย” ร่วมกับสถาบัน อโยธยาศึกษา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักศิลปากร จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยสามารถมีแนวทางการสร้างรูปแบบและเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัด การจัดการโบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในสังคมไทย

2) มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การพัฒนาระบบข้อมูลการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

3) มีการพัฒนาชุดความรู้และประวัติของวัดและสถานที่ท่องเที่ยวในเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม

4) มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบและเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ภาพการสัมมนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จ.พระนครศรีอยุธยา

ขอเชิญ ร่วมงาน สัมมนาวิชาการ

เรื่อง “มรดกโลก มรดกธรรม : แนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมไทย”

วันจันทร์ที่ 16 พฤษภาคม 2559 เวลา 13.00 – 16.00 น.

ณ วัดบางกะจะ ตำบล สำเภาล่ม อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บรรยายพิเศษ “บทบาทคณะสงฆ์กับ มรดกธรรม มรดกโลก”

โดย

พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร. รองเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร

ผู้ร่วมสัมมนา

พระมหาสุทีป อากาโร, ดร.

นายประทีป เพ็งตะโก
ผอ.สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

นางสาวมาลี ศรีรัตนธรรม ผอ.สพ.

ดร.จงกล เสงสุวรรณ
ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา

จัดโดย หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๔
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สนับสนุนโดย โครงการวิจัย เรื่อง “ การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
: นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วม
ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของประชาชนอาเซียน ”

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
พระมหาสุทีป อากาโร, ดร.

ผู้ดำเนินรายการ
พระมหาสุติศักดิ์ อภิบาลโท
พระมหาเสริญ นริสโร

ติดต่อสอบถาม ลงทะเบียนเข้าร่วมสัมมนา

พระสุกิจ สุจินโณ โทร. 086 - 263 - 2570

นายวัชรพล พูลทอง โทร. 087 - 966 - 1452

สรุปภาพข่าว นายวิฑูรช์ ศรีนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี เป็นประธานในพิธีเปิดโครงการ “พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม” ซึ่งจัดโดยหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันศุกร์ที่ 3 มิถุนายน 2559 เวลา 13.00 น. นายวิฑูรช์ ศรีนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี เป็นประธานในพิธีเปิดโครงการ “พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม” ซึ่งจัดโดยหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพของนิสิตในการทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคมต้นแบบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว ณ วัดทองทั่ว อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ภาพประชุมการสัมมนาการวิจัย นานาชาติครั้งที่ 7
 โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับนักวิจัยในอาเซียน
 (วันที่ 18-20 กุมภาพันธ์ 2559)

ภาพการสัมมนาทางวิชาการด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ณ Smaratungga Buddhist College Semarang-Solo- Km60 Ampel-Boyalali Jawa

Tengah Boyalali Central Jawa Indonesia

(6-10 ธันวาคม 2558)

บรรณานุกรม

หนังสือ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544. **การจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว.**

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

กิติมา สุรสนธิ. 2548. **ความรู้ทางการสื่อสาร.** (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพมหานคร : คณะวารสาร

ศาสตร์และสื่อสารมวลชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จามจุรีโปรดักท์.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2526. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทาง**

ด้านกายภาพประเภทวัด. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จิตจำนง กิติกิริติ และ ชัยวัฒน์ สิทธิภราดร. 2536. **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ฉลองศรี พิมพ์สมพงษ์. 2544. **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว,** สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2540. **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โครงการ

วิถีทรรศน์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2537. **ปณิกะบทความทางวิชาการท่องเที่ยว เล่ม 2.** เชียงใหม่ :

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทิตนา แคมมณี และคณะ. 2542. **กระบวนการเรียนรู้ : ความหมายแนวทางการพัฒนาและ**

ปัญหาข้อใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ณรงค์ เส่งประชา. 2538. **มนุษย์กับสังคม.** (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์,

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2532. “ความหลากหลายของ วัฒนธรรมไทย ความท้าทายใหม่,” ใน

สู่ความเข้าใจในวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนธรรมแห่งชาติ.

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. 2539. **พฤติกรรมกรท่องเที่ยวภายในประเทศของ**

นักท่องเที่ยวชาวไทย . กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. 2543. “การดูแลรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม.” เอกสารประกอบ

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด." กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประเวศ วะสี. 2541. **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก.** (พิมพ์ครั้งที่ 9) กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน โรงพิมพ์กรมการศึกษา.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2545. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** (พิมพ์ครั้งที่ 3)

กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

ปฐติ มอนซอน และคณะ. 2546. **กรอบแนวคิดในการประเมินศักยภาพเครือข่ายสังคม.**

กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในการขับเคลื่อน
โครงการวิจัยชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่ , สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
เสริมสร้างสุขภาพ.

ภราเดช พยัคฆวิเชียร. 2539. **พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร :

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2538. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**

(พิมพ์ครั้งที่ 6) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2546. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2543. **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร : โอเอ็นจีการพิมพ์.

_____. 2539. **จะพัฒนาคนกันอย่างไร.** (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์สหัมมิก.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9). 2545. **คำวัด ๒.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์เสียงเชียง.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2548. **ขอบฟ้าแห่งความรู้.** (พิมพ์ครั้งที่ 2)

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์.

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตตเมธี), 2536. **พระสงฆ์กับการพัฒนาศาสนาและสังคม**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่). 2548. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.**

กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

พระมหาสุทิตย์ อบอู่. 2542. "การท่องเที่ยวแนวพุทธ" ใน **จุลสารการท่องเที่ยว** ปีที่ 18 เล่มที่ 1
ม.ค.-มี.ค 42.

_____. 2552. **รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร"**

รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

_____. 2554. **รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย"**

รายงานการวิจัย เสนอ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล). 2550. **พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย**

(Buddhism as the State Religion). กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล). 2550. **รวมปาฐกถาธรรมและรายงานการ**

บริหารการจัดการเชิงพุทธ. พิมพ์ที่เอกการพิมพ์ไท.

พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล). 2547. **คู่มือการศึกษาสัมมาปฏิบัติไตรสิกขา.**

ราชบุรี : กองงานสื่อสิ่งพิมพ์วัดหลวงเพื่อสวดธรรมกายาราม.

พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. 2538. **ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยวแนวคิดในการ**

จัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ปกเกล้า.

พิสิฐ เจริญวงศ์. 2542. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร :

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

พุทธทาสภิกขุ. 2524. **มาฆบูชาเทศนา.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ.

_____. 2529. **ฟ้าสาธระหว่าง 50 ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน 1 .** กรุงเทพมหานคร :

การพิมพ์พระนคร,

_____. 2533. **หลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: แสงธรรม.

_____. 2537. **พุทธทาส : สวนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น.**

กรุงเทพมหานคร: หจก. ภาพพิมพ์.

_____. 2541. **มรดกที่ขอฟากไว้.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2546. **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา : อดีตชีวิตของท่านพุทธทาสภิกขุ.**

(พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลนคิมทอง.

พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ. 2547. **ชุมชนแนวปฏิบัติ การจัดการความรู้สายพันธุ์ใหม่.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วีเลิร์น.

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. 2538. **“Ecotourism : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.”** ใน **จุลสารการท่องเที่ยว**

ปีที่ 14 เล่ม 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2538).

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ, 2549. **การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว.** มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วรันทรา ไกยรวงศ์. 2547. **การริเริ่มนวัตกรรมการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้.**

กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, องค์การโอโซ่ประเทศไทย.

วิจารณ์ พานิช. 2546. **การจัดการความรู้.** กรุงเทพมหานคร : เอกสารทางวิชาการ

สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).

- วศิน อินทสระ. 2548. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษา
มหาวิทยาลัย.
- วรรณ วลัยพานิช. 2539. **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2536. **โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2541.
การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร :
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทาง
ประวัติศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**.
กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2535. **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ**.
กรุงเทพมหานคร : พันนี้พับลิชชิง.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535**. ราชกิจจานุเบกษา.
- สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 2549. **หลักการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว**.
สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2542. **ทฤษฎีสังคมวิทยา : การสร้าง การประเมินค่า และการใช้
ประโยชน์**. (พิมพ์ครั้งที่ 4) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริลักษณ์ ยัมประสาทพร. 2548. **กระบวนการค้นคว้าใหม่กับการเรียนรู้ ของชุมชน**.
กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- สีลาภรณ์ นาคทรรพ. 2539. **ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสพการณ์จากนักพัฒนา**.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สุพัตรา ขาดปัญญาชัย. 2549. **การเรียนรู้ แนวคิด ความหมายและบทเรียนในสังคมไทย**.
กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- ศรีพร สมบุญธรรม 2537. Lynda Thorn ; Alister Mathieson and Geoffrey Wall. **การ
ประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ไศรยา หอมชื่น. 2539. **ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทยของตัวแทน
Tour Operater ในอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ศูนย์วิจัยป่าไม้, คณะวนศาสตร์. 2538. **โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ
: กรณีภาคใต้**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. 2543. **วิชาการเทศนา**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. 2550. **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยว**

เชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหิดล.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้**

ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

วิทยานิพนธ์

กฤติยาภรณ์ ไชยธวัช. 2533. “ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่มีต่อธรรมชาติและ

การปฏิบัติศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบกรณีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.

กฤษณะ เดชาสุรักษ์ชน. 2552. “พฤติกรรมและทัศนคติของนักท่องเที่ยวอิสระชาวต่างชาติที่มีต่อ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร.” **วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ**

มหาบัณฑิต สาขาศาสนากาตลาด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช. 2534. “ขีดความสามารถทางสังคมของแหล่งท่องเที่ยวประเภท

โบราณสถาน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.” **วิทยานิพนธ์ปริญญา**

มหาบัณฑิต สาขาสังแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

จิราวดี อุณวงศ์. 2539. “การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว :

กรณีศึกษาเกาะพีพี จังหวัดกระบี่.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** ภาควิชาการ

วางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจริญศรี จวนสง. 2552. “พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาไหว้พระ 9

วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” **วิทยานิพนธ์ ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**

สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ปรัชญา เหลืองประเสริฐ. 2538. “การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนปรับปรุง

สถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว

จังหวัดกาญจนบุรี.” สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

รุ่งกาญจน์ แสงกาญจน์. 2551 “ปัจจัยที่ตัดสินใจมาท่องเที่ยวและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

ที่มีผลต่อการท่องเที่ยว ณ วัดไชโยวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง.” **วิทยานิพนธ์ ปริญญา**

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา. 2550. “การท่องเที่ยวและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา : บทบาทของวัดใน
เขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาวัดบวรนิเวศวิหารและวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม.”

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล.

อรพิน บุญเยี่ยม. 2544. “การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการเข้ามาเที่ยวในวัดพระศรีสรรเพชญ์.”

วิทยานิพนธ์ ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทั่วไป บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

English

A.K. Bhatia.1983. **Tourism Development : Principle and Practices**. New Delhi : 2nd
Steering Publishers Private Limited, 1983.

Andrew W.Gilg. 1999, **Rural Change and Sustainability: Agriculture, the Environment
and Communities**. Washington, D.C.

Authors Britton, S. **Tourism, capital, and place: towards a critical geography of
tourism**. Journal Environment and Planning D: Society and Space 1991 Vol.
9 No. 4 pp. 451-478.

Burkart ,A.J. and Mcolik ,S. **The Management of Tourism**. London : Cox & Wyman :
Ltd., 1975.

Boo Elizabeth.1990. **Ecotourism: The Potentials and Pitfalls**. Vol 1 and 2. world
Wildlife Fund. Washington, D.C.

_____. 1991.“**Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning,
Development, and Management**.” in Nature Tourism Managing for the
Environment. Island Press, Washington, D.C.

Cassata, Mart B and Molefi K. Asnte.1979. **Mass Communication**. New York:
Macmillan Publishing Co,Inc;

Castells Manuel.1998. **The Rise of the Network Society**. Oxford, UK. Blackwell
Publishers.

- Cohen Erik.1996. **Thai Tourism Hill Tribes, Islands and Open-Ended Prostitution.**
Bangkok: White Lotus Co., Ltd. The Hebrew University of Jerusalem.
- David K. Berlo.1960. **The Process of Communication.** New York : Holt,
Rinetart and Wiston, Inc.,
- Dominick, Joseph R.1993. **The Dynamics of Communication.** Fourth Edition,
Mc Graw Hill, Inc : New York,.
- Elaine Dundon. 2002. **The Seeds of Innovation : Cultivating the Synergy that
Fosters New Ideas.** New York : American Management Association, USA.
- Marshall Goldsmith, Editor.2001. **Leading for Innovation : Organization for Results.**
New York : Jossey- Bass Publishing, USA.
- Mieczkowski Zbigniew.1995. **Environmental Issues of Tourism and Recreation.**
University Press of America, Inc. Lanham Maryland, U.S.A.
- Nelson H.H. Graburn.1983. **The anthropology of tourism.** Annals of Tourism
Research. Volume 10, Issue 1, 1983, Pages 9–33.
- Trevor H.B. Sofield and Fung Mei Sarah Li. **Tourism development and cultural
policies in China.** Annals of Tourism Research. Volume 25, Issue 2, April
1998, Pages 362–392.
- Preece Noel.1995. “Discovery Ecotourism: Sustainable Tourism in Outback Australia.”
in **Sustainable Tourism An Australian Perspective.** Chatswood Australia.
- Peter M. Senge.1990. **The Fifth Discipline : The Art and Practice of the Learning
Organization.** MIT Sloan School of Management, Cambridge
Massachusetts, USA..
- Robert B. Tucker.2002. **Driving Growth Through Innovation.** San Francisco,
Berrett-Koehler Publishing, USA.
- Richard Ryel and Tom Grasse.1991. “Marketing Ecotourism: Attracting the Elusive
Ecotourist.” in **Nature Tourism Managing for the Environment.** Island
Press, Washington, D.C.
- Whelan Tensie.1991. “Ecotourism and Its Role in Sustainable Development.” in
Nature Tourism Managing for the Environment. Island Press,
Washington, D.C.
- Everett Rogers. 1995. **Diffusion of Innovations.** USA. University of New Mexico.

เว็บไซต์

http://www.baanjomyut.com/library_2/anthropolog/09.html
http://sucheepost.blogspot.com/2009/05/blog-post_29.html
http://www.creativeculturethailand.com/detail_page.php?sub
http://www.creativeculturethailand.com/detail_page.php?sub_id=3833
<http://warapornjinngae.multiply.com/journal/item/6>
<http://www.creativeculturethailand.com/detail-page.php?sub>
<http://www.buddhadasa.org/html/life-work/dhammadana/dream.html>
<http://www.bunditasa.com>
<http://www.monkchat.net>
<http://www.dhamma4u.com>
<http://www.dhammadakaya.org/>
<http://www.buddhadasa.org/html/life-work/suanmokkh.html>
<http://www.watsuandok.org/>
<http://www.thatphanom.com/>
<http://www.bia.or.th/>
<http://www.jariyatam.com>
<http://www.jariyatamnews.com>
<http://www.dhammatoyou.com>
<http://www.siladhamma.com>
<http://www.watpaknamubon.com>
<http://www.buddhistfordev.com/>
<http://www.monkchat.net/>

ภาคผนวก (appendix)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) ในระดับชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยเป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษาจำนวน 75 รูป/คน ทั้งตัวแทนในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน¹ ดังนี้

1. กลุ่มเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัด และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายชุมชนจำนวน 40 รูป/คน

- 1) พระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดนครปฐม วัดพระปฐมเจดีย์
- 2) พระศรีสุทิวังค์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์
- 3) พระครูพิสุทธิบุญสาร (หลวงพ่อกั่น ปุณฺณสมปนฺโน) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล
- 4) พระมหาบรรณ ปณฺญาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 5) พระศรีธรรมประสาธน์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช

- 6) พระครูสิริเจติยานุกูล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
- 7) พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดอินทขิล จังหวัดเชียงใหม่
- 8) พระโกศยเจติยาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุช่อแฮ
- 9) พระครูภานาเจติยานุกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่
- 10) พระครูจิรเจติยาธร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรมหาวิหาร
- 11) พระครูพิทักษ์เจติยานุกูล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรมหาวิหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี

- 12) พระครูสกลวรานุกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร
- 13) พระมหาวรรณชัย ชยวณฺโณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยนครพนม
- 14) พระครูกิตติพิพัฒน์ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ จังหวัดนครพนม
- 15) สมจิตร คอวเลียง หัวหน้าแม่ชี วัดใหญ่ชัยมงคล
- 16) แม่ชีสมควร ทองดี ผู้ช่วยหัวหน้าแม่ชี วัดใหญ่ชัยมงคล
- 17) แม่ชีบุญมี นิวงศา หัวหน้าแม่ชี วัดพระธาตุพนม

2. ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนเครือข่ายชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวและภาคเอกชน ดังนี้

¹ ดูรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในภาคผนวก

- 1) นายกิตติพงษ์ บุญกันภัย ปราชญ์ชาวบ้านพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) นายโกมุท ทีฆธนานนท์ นายกเทศมนตรีนครสกลนคร
- 3) นายเก่ง ประจักษ์ทรัพย์ ประธานชมรมตลาดกลางคืน วัดพระปฐมเจดีย์
- 4) นายขจรศักดิ์ นิตชินนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลธาตุพนม
- 5) นายไข่คำ คำวงษ์ไชย กรรมการวัดพระธาตุอิงฮัง สปป.ลาว
- 6) นายคงวิทย์ พลบูรณ์ เผ่าไส้ บ้านโพนจาน นครพนม
- 7) นายครสวรรค์ ฤทธิการ เผ่าผู้ไท
- 8) นายคำมา อามาศมณตรี เผ่าไทส่วยสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร
- 9) นายจักรพงษ์ ทิมมณี ไวยาวัจกรวัดดอนหวาย
- 10) นายจิราภรณ์ แผนเทิดไทย ประธานชมรมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร
- 11) นายเจษฎา พวงเงิน เผ่าไย้อย จังหวัดสกลนคร
- 12) นางดารา วิจักขณบุญ ผู้ประกอบการบริษัทท่องเที่ยว จังหวัดสกลนคร
- 13) นายเด่นชัย ไตรระธา ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด จังหวัดนครพนม
- 14) นายทองศักดิ์ ใจสบาย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครพนม จังหวัดนครพนม
- 15) นายธีรช สุวรรณมาโจ เผ่าไทย้อ จังหวัดนครพนม
- 16) นายประภาส พองพรหม เผ่ากะเลิง จ.สกลนคร
- 17) นายประจวบ วงศ์วิเศษ ชาวบ้านพระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี
- 18) พันจ่าอากาศเอกสุวัฒน์ สรรพโกศลกุล รองนายกเทศมนตรีเทศบาลนคร

พระนครศรีอยุธยา

- 19) พันจ่าเอกหญิงบุญอาบ คำธาเดช จังหวัดสกลนคร
- 20) นายพีระศักดิ์ หินเมืองเก่า ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 21) นายไพจิตร ศรีวรรณ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครพนม
- 22) นายไพฑูรย์ จันทศิลา นักข่าวเดลินิวส์ นครศรีธรรมราช
- 23) นางสาวนันทนงค์ศักดิ์ ภูซุม จังหวัดนครพนม
- 24) นายโหมง อภัยโส อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

- 25) อาจารย์วงศ์ฉัตร ฉัตรกุล ณ อยุธยา นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการพิเศษ

กองโบราณคดี กรมศิลปากร

- 26) นายวัชรพงศ์ ระดมสิทธิพัฒน์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่

พระนครศรีอยุธยา

- 27) นายวันชัย ผึ้งซ้าย เผ่าภูไท จ.สกลนคร

- 28) นายวิเศษ คำมงคล เผ่าไทฆ่า จ.นครพนม
- 29) นายวิญญูชน อ้อตระกูล อำเภอบางบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 30) นายศิริ งามนา เผ่าไทลาว สำนักงานพุทธสมาคม อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร
- 31) นายศิริพงษ์ เหง้าสุวรรณ เผ่าไทยกะเลิง บ้านหนองสังข์ จังหวัดนครพนม
- 32) นายสฤณี เอกยะติ เจ้าของกิจการทัวร์ พระนครศรีอยุธยา
- 33) นายสุธน บุญทอง นายกเทศมนตรีเวียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 34) นายสุพจน์ ตุ่มประชา รองนายกเทศมนตรี จังหวัดนครปฐม
- 35) นายสนั่น ศิลารัตน์ ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 36) นางสาวกัญญาณัฐ เพ็ญสวัสดิ์ นักข่าวเดลินิวส์นครศรีธรรมราช
- 37) นางสาวสุภาวดี คงอินทร์ นครศรีธรรมราช
- 38) นางสาวชยานันต์ ศรีสุบัติ สุราษฎร์ธานี
- 39) ดร.สุภาพรรณ เพิ่มพูน
- 40) ดร.อนุชา โสภาคย์วิจิตร

3. ตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ โดยกำหนดให้มีการสัมภาษณ์จากพื้นที่ เขตพื้นที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ เขตพื้นที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก เขตพื้นที่ 3 นครพนม เขตพื้นที่ 11 ภูเก็ต และเขตพื้นที่ 12 นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี ดังนี้

- 1) นายกิตติ มิลาเอียง หัวหน้าฝ่ายยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) นายดุลยภาพ กรณต์แสง นักพัฒนาการท่องเที่ยวชำนาญการ
สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว
- 3) นางสาวจินตนา สุวรรณรัตน์ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานนครศรีธรรมราช
- 4) นางสาวจำเนียร รักดี เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานนครศรีธรรมราช
- 5) นางสาวฉันทนา ศิวกุล นักวิเคราะห์นโยบายและแผน การท่องเที่ยวและกีฬา
จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 6) นายสมชาย เสมมณี รักษาการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 7) นายธารทิพย์ มีลักษณะ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 8) นางสาวบุญยานุช วรรณยิ่ง ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานนครพนม
- 9) นายประภาส อินทนปสาธน์ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานสุราษฎร์ธานี

10) นายอิสระพงษ์ แทนศิริ ผู้อำนวยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงาน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

11) นายอุดม โอษฐ์ยิ้มพราย ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครปฐม

4. ตัวแทนผู้บริหาร นักวิชาการ พระสงฆ์ และผู้นำชุมชน ในกลุ่มประเทศอาเซียน ได้แก่

1) นายบุญตา กาบิณฝ้าย กรรมการวัดธาตุอิงฮัง สปป.ลาว

2) นายพรหมา วิไลวงศ์ กรรมการวัดธาตุอิงฮัง สปป.ลาว

3) นายโพธิ์ชัย จันทร์วิไล แนวโฮม บ้านธาตุอิงฮัง (ผู้ใหญ่บ้านบ้านธาตุอิงฮัง) สปป.ลาว

4) พระมหาสุวัน จันทะลาด ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป.ลาว

5) พระมหาทองคำ ดำรงบุญ วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก สปป.ลาว

6) Budi Hermawan, Bunda Mulia University Indonesia

7) General Executive of Puri Artha Hotel, Central Jawa, Indonesia

8) General Manager of Murni Sinar Sejahtera Tour and Travel, Indonesia

9) Dr. Titus Leber Director Borobudur Multimedia Project Indonesia

10) Mahathera Nyanasuryanadi (Ketua Umum) sangha Agung Indonesia

Samaratungga Buddhist College Am-ple Boyolali Central-Java Indonesia

11) Ven.Dr.Naw Kham La Dhammasami Dean of the Graduate School

Smaratungga Buddhist College Jl. Semarang-Solo- Km60 Ampel-

Boyalali Jawa Tengah Boyalali Central Jawa 57352 Indonesia

12) Ven.Dr.Santacitto Santot Head of Department Buddhist College of

Kertarajasa, Indonesi

13) Ven. Budi Utomo Ditthisampamno Smaratungga Buddhist College Jl.

Semarang-Solo- Km60 Ampel-Boyalali Jawa Tengah Boyalali

Central Jawa 57352 Indonesia

14) I Wayan Ardika, Udayana University, Indonesia

15) Asso Pro. Dr. Toe Toe Win. Strutural Licensed Engineer M.E.S, Myanmar

16) Dr.Thiri Nyunt, Paipatti Faculty International Thervada Buddhist

Misssionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

17) H.E.Dr.Khin Shwe Chairman of the Committee on Education, Health and

Culture No.1, Mingalardon Garden City, Highway No.(3) Mingalardon

Township, yangon, Myanmar

18) Dr.Thin Thin Lay, Faculty International Thervada Buddhist

Missionary University (ITBMU) Yangon, Myanmar

19) Dr. Uong Vibol Responsibility of Another Religions Department

International Cooperation Department Preah Sisoweth Quay

Phnom Penh Cambodia

20) Ven.Samart Promrath Pagoda Siem Raep, Cambodia

21) Mr. Lim Jin Aun Excutive Vice President Group Communication and

Strategic Marketing Department Prasarana, Malaysia

22) Mr. Lor Pai Ling, President of Buddhist Missionary Souety Malaysia.

23) Associate Prof Dr. Wong Wong Bin, Deputy Dean, Institute of

Chinese Studies, University Tunku Abdul Malaysia

24) Thich Giai Hien Minh Charitable Foundation Minh Charitable

Foundation, Vietnam

สำหรับตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ตัวแทน 6 ประเทศ ในกลุ่มประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิถีทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมร่วมในอดีตที่เคยเป็นเส้นทางอารยธรรมและการค้าขายของประชาชนในอาเซียน ซึ่งกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบันใน 6 ประเทศๆ ละ 5-8 ราย คือ

1) ประเทศกัมพูชา กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ปราสาทนาคพัน ปราสาทบายนซึ่งเป็นกลุ่มปราสาทพระพุทธศานานิกายมหายานในเขตจังหวัดเสียมเรียบ ได้แก่ (1) Angor 7th travel (2) 5Oceans Co Ltd (3) 2World Travel (Cambodia) Ltd (4) Asia Exotic Tours (5) ASIA VIPA Travel & Tours (Angkor tour guide)

2) ประเทศลาว กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทวัดภู พระธาตุหลวง พระธาตุดึงฮ้าง ซึ่งอยู่ในเขตเวียงจันทน์และแขวงจำปาสัก ได้แก่ (1) Loas Travel (2) Arasa Tour Laos (3) Dokkhn travel (4) Mekong Lao Travel (5) Viengchampa Tour (6) iPlanet travel

3) ประเทศเมียร์มาร์ กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ มหาเจดีย์ชเวดากอง ในเขตกรุงย่างกุ้ง และวัดมหาหมัณนี ในเขตมัณฑเลย์ ได้แก่ (1) Myanma shalom travel (2) Ananda travel (3) The wheel Travel (4) Exotic Myanmar travel and tour (5) Ayuda Myanmar Travel

4) ประเทศมาเลเซีย กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดไชยมังคลาราม รัฐปีนัง และแหล่งโบราณคดีบูจิงวัลเลย์ รัฐเคดะห์ ได้แก่ (1) Apple Holiday tour (2) Ad travel (3) YL Travel & Tour (4) Hello Holidays (5) Holiday Asia

5) ประเทศอินโดนีเซีย กำหนดตัวแทนผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่การท่องเที่ยวในแหล่งโบราณคดี/แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เจดีย์ บุโรพุทโธ จันทิเมนดุต ที่ตั้งอยู่ในเขตตอนกลางของเกาะชวาและยกจากการ์ตา ได้แก่ (1) Jagat oriental tour and Travel (2) Antar Anda tour & travel (3) Adventure Indonesia travel (4) Wita tour (5) Indonesia travel

6) ประเทศไทย คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตามความสำคัญของการวิจัยที่เชื่อมโยงกับผู้ประกอบการ เช่น เป็นจังหวัดที่มีสนามบินที่มีความเชื่อมโยงสู่ประเทศในเขตประชาคมอาเซียน กลุ่มจังหวัดที่มีพื้นที่ชายแดนติดอาเซียน กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ เชียงราย อุบลราชธานี เป็นต้น ได้แก่ (1) เอ็น ซี ทัวร์ (2) ธรรมจารีทัวร์ (3) โพธิ์ทัวร์ (4) กูกโก่ แทรเวล (5) ทัวร์เอ็กซ์เพรสเซ็นเตอร์ (6) แดงโมทัวร์ (7) เมธาวีทัวร์ (8) โอเซียนสไมทัวร์ (9) สไมล์ไทยอีโคทัวร์

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมจากตัวแทนประเทศเวียดนาม ได้แก่ (1) Buffalo tour (2) Vietnam Unique Tour (3) First Choice travel (4) Way to Vietnam (5) Sinhcafe travel และ สิงคโปร์ ประกอบด้วย (1) Dynasty travel (2) Chan Brothers Travel Agency (3) CTC Travel (4) SA Tour (5) Hong Thai Travel

สำหรับผู้ให้ข้อมูลในระดับนโยบาย เพื่อการวิเคราะห์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย (1) Dynasty travel (2) Chan Brothers Travel Agency (3) CTC Travel (4) SA Tour (5) Hong Thai Travel

1. ตัวแทนพระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
1.	พระเทพปริยัติเมธี (สฤชต์ สิริโร)	เจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์	การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
2.	พระราชวรมนี (พล อากาศโร)	รองเจ้าคณะภาค 6	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
3.	พระราชรัตนาลงกรณ์ (พิสิษฐ์ สุวีโร)	เจ้าคณะจังหวัดหนองคาย	การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประชาคม

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
			อาเซียน
4.	พระราชปรียัติ (สายัณห์ อรินทโม)	เจ้าคณะจังหวัดพะเยา	การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
5.	พระราชสิงหรมุณี (โสภณ โสภโณ)	เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ และ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
6.	พระโกศยเจติยารักษ์ (วิชาญ กิตติปัญโญ)	รองเจ้าคณะจังหวัดแพร่ เจ้า อาวาสวัดพระธาตุช่อแฮ	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
7.	พระโสภณพัฒนบัณฑิต (สุกัญญา อรุโณ)	รองเจ้าคณะจังหวัด ขอนแก่น	การปรับตัวของคณะสงฆ์ต่อการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
8.	พระศรีญาณวงศ์ (นิมิตย์ ปณฺทิตเสวี)	รองเจ้าคณะจังหวัด หนองคาย	การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน
9.	พระรัตนมุณี (บุญณมี วิสารโท)	รองเจ้าคณะจังหวัด เชียงราย	การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
10.	พระชยานันทมุณี (ธรรมวัตร จรณธมฺโม)	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่ แห้ง	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
11.	พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุ พนวิมลมังคลาราม	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
12.	พระวิมลกิจจาภรณ์ (ธีระศักดิ์ ธิมมมุณีจาโร)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระ บาทมิ่งเมืองวรวิหาร	การพัฒนาแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
13.	พระโสภณวชิราภรณ์ (ไสว โชติโก)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรุณ ราชวราราม รองอธิการบดี	การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประชาคม

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
		ฝ่ายกิจการต่างประเทศ มจร.	อาเซียน
14.	พระศากยปุตติยวงศ์ (ต่อศักดิ์ สุนทรวาที)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรุณ ราชวราราม	การพัฒนาการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาในประชาคม อาเซียน
15.	พระโสภณพัฒน์นอม (มนัส คุณธมโม)	เจ้าคณะอำเภอกระแสนธุ์ เจ้าอาวาสวัดเอก จ. สงขลา	นโยบายการพัฒนาและบริหาร จัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนา
16.	พระมหาบุญเลิศ อินทปญ โญ	รองคณบดี คณะสังคมศาสตร์ มจร	การพัฒนาองค์ความรู้ด้าน พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม
17.	พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนต เสโน	รองคณบดี คณะพุทธศาสตร์ มจร	การพัฒนาองค์ความรู้ด้าน พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม
18.	พระมหาวิไลย สมาจาโร	ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่าย กิจการนิสิต มจร	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม ในพื้นที่ จ . นครสวรรค์
19.	พระมหาสุเทพ สุปณฺธิโต	หัวหน้าภาควิชาสังคม วิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มจร	การพัฒนาองค์ความรู้ด้าน พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม
20.	พระปลัดนรินทร์ชัย อภินน โท	เลขาธิการองค์กรพิทักษ์ พระพุทธศาสนา กลุ่ม พระสงฆ์ภาคใต้	การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม

2) ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
1.	นายกีว ตันสุคตานนท์	รองนายกเทศมนตรีนคร ภูเก็ต	การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ภาครัฐในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
2.	นางเกศินี สวัสดิ์	วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น	การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ภาครัฐในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
3.	นายวิสูตร บัวชุม	ผู้อำนวยการการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงใหม่	แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
4.	นางสาวอนิมา วงษ์ใหญ่	ผู้อำนวยการการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานภูเก็ต	แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
5.	ดร. ลำสัน เลิศกูรประยัต	อาจารย์ประจำสาขาวิชา การจัดการท่องเที่ยวและ การจัดการโรงแรม มศว	ยุทธศาสตร์และนโยบายการ พัฒนาการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
6.	รศ. ผจงศักดิ์ หมวดสง	อาจารย์ประจำสาขาวิชา การบริหารธุรกิจ มศว	ยุทธศาสตร์และนโยบายการ พัฒนาการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
7.	นางสาวกัลย์ธีรา ชุมปัญญา	สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ	ยุทธศาสตร์และนโยบายการ พัฒนาการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
8.	นายบุญเสริม ชันแก้ว	ผู้อำนวยการกองกลาง กรมการท่องเที่ยว	ยุทธศาสตร์และนโยบายการ พัฒนาการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
9.	นายวิสูตร บัวชุม	ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงใหม่	แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

3) ตัวแทนผู้บริหารและสมาชิกชุมชน/ผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมภาษณ์
1	คุณเข้มชาติ สมใจวงศ์	นายกสมาคมท่องเที่ยวและธุรกิจจังหวัดขอนแก่น	การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาคเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
2	นางอรุณี ณ หนองคาย	นายกสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย	การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาคเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
3	นายเฉลิม จิตรมาศ	ประชาสัมพันธ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา
4	นายชัยวัฒน์ ชัชเวช	ไวยาวัจกร วัดฉลอง จ.ภูเก็ต	นโยบายการพัฒนาและบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง/องค์กร	หัวข้อสำคัญของการสัมมนา
5	นายฤกษ์ ธรรมสาส์น	กรรมการผู้จัดการบริษัท บิ๊กโพว์ แทรเวล จำกัด	การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ภาคเอกชนในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
6	Dr. Thiri Nyunt	Paipatti Faculty International Thervada Buddhist Missionary University, Yangon	การส่งเสริมและพัฒนาการ ท่องเที่ยวประเทศเมียนมา
7	Lor Pai Ling	President of Buddhist Missionary souety Malaysia	การส่งเสริมและพัฒนาการ ท่องเที่ยวประเทศมาเลเซีย
8	Associate Prof. Dr. Wong Wong Bin	Deputy Dean of Institute of Chinese Studies, University Tunka Abdul Malaysia	การส่งเสริมและพัฒนาการ ท่องเที่ยวประเทศมาเลเซีย
9	คุณพรหมลี ฮันโต้น	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมอำเภอไชยา	การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ภาคเอกชนในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม
10	นางสาวกรกนก จ้อยเชื้อ	ผู้ประกอบการร้าน เครื่องเงิน ศรีนคร 2 จ. นครศรีธรรมราช	การมีส่วนร่วมของหน่วยงาน ภาคเอกชนในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม